Braun Dawid umarł r. 1737. był przez ciąg swego życia burgrabią malborskim, kommisarzem wojennym artyleryi koronnej za Augusta II.; przeszedł potém w służbę Pruską, nakoniec w prywatnym stanie życie swe zakończył pod Elblągiem. –
Drugie przedrukowanie tego dzieła (de scriptorum Poloniae etc.) wyszło w Gdańsku r. 1739. pod napisem: „Cathalogus Bibliothecae Braunianae." 4°. Dla zbytniej surowości sądu, który podaje o pisarzach pruskich, nazwany Arystarchem, lub Zoilem Pruskim. –

O życiu i pismach Brauna obacz D. H. Arnolds Geschichte d. Königsberg: Universit. Königsberg. 1746 8. II. pag: 486. – Gelahrtes Preussen T. III. pag: 141–245. – Bentk: Hist: lit. pol. T. 1. str: 21. –

Dzieło to właściwie wyszło w Elblągu u Bannelma

DE SCRIPTORUM POLONIÆ ET PRUSSIÆ

Historicorum, Politicorum & JCtorum typis impressorum ac Manuscriptorum

IN

BIBLIOTHECA BRAUNIANA

COLLECTORUM,

VIRTUTIBUS ET VITIIS,

CATALOGUS, ET JUDICIUM,

Post evolutionem exactam, sine odio aut studio, limatissimum.

COLONIÆ,
ANNO M D CC XXIII.

AD BENOVOLUM LECTOREM PRÆFATIO.

HIstoria non omnibus quidem numeris perfecta, ſicut omnes artes & diſciplinæ mortalium, tamen in multis & magnis rebus, providentiâ DEI O. M. ad memoriam poſterorum (ut bonas imitarentur malas vitarent, & de gubernatione omnium hominum certi gratiam ejus quærerent, judicium timerent) derivare voluit, fidem indubitatam tot ſeculis conſervavit: ut motæ mentis ſit, qui longiſſimo tempore probabiliter credita, & univerſali gentium traditione confirmata, in dubium vocare, aut penitùs negare velit.

Sapientes certè ſubtile Atheiſmi ſemen in talibus novarum opinionum cupidis ingeniis latere agnoſcunt, propterea ab hoſte generis humani ſenſu reprobis inditum, ut de omnibus perſonis rebusve antiquitùs deſcriptis dubitantes, gentium, ſecundùm merita ſua, ex juſto DEI judicio, præ aliis opibus gloriâ & commodis multis evectarum, rurſusque punitarum, exinanitarum, denique â facie terræ penitus perditarum & exci-

excifarum, notitiam evertant; Sanæ rationi, quæ DEUM ex naturæ inftinctu reveretur, vim inferant, feque ultrò vertigini & gyro incredulitatis, ne usque ad lumen revelatum pertingant, tradant; actorum generis humani, & omnis temporis præteriti atque futuri protervè incuriofi. Qui literarum oftracifmus, primò dubios Aporeticos, mox indifferentes, denique atheos facit; Mundi principia, gubernationem, finem, juftitiam, & DEUM ipfum, fcelera æternis fuppliciis vindicantem, pietatem veram bonis fuis compenfantem, negantes, quibus genus humanum lapidibus & lignis, cafu crefcentibus virentibus & cadentibus, imò beluis fimile eft. Magno dæmonum gaudio, quod creaturam rationalem à dignitate fuâ infra beftias inftinctu fuo projicere poffint.

Proindè homo, mente & moribus fanus, non quidem omnia promifcuè, fed fcripta, quæ teftimonium antiquitatis absque controverfiâ prudentium multorum habent, in genere de perfonis & rebus geftis talibus omni dubio procul olim exiftentibus, vera tradidiffe credit. Salvo judicio veritatis in fpecialioribus circumftantiis, quas, fi quid contra honorem & eloquia DEI, bonosque mores, aut fanam rationem, experientiâ fimatam in naturalibus, narratur, ad normam Scripturæ facræ omnium antiquiffimæ exigit & dijudicat.

Enimverò Hiftoria antediluviana ab longævis patribus facilè ad feros nepotes traditione propagata, poftea ob abbreviatum vitæ humanæ terminum, ante & poft Moyfen, jam apud Ægyptios, Phœnices, Chaldæos, Indos quoque, Sinenfes, & alios barbaros, paulatim à Sacerdotibus h. e. literis eruditis, publicâ Magiftratus Authoritate fcribi cœpit. Græci Olympiadum demùm ævo h. e. feculo Mundi XXXII. ad eam induftriam pervenere, ut publicis tabulis res geftas inciderent.

Nam

Nam ante & paulo poſt Homerum, qui tertio poſt excidium Trojæ ſeculo vixit, carminibus tantùm, fabularum illo artificio, memoriter acta majorum, in conventibus feſtivis decantata, & juventus propoſito capro vel alio brabeo, ad ediſcendum ea allecta fuit. Aſt Romani paulò poſt initia ſua, hiſtoriæ curioſi in templis fuere conſervatores.

Ex hujusmodi igitur tabulis publicis, poſtea literarum eruditione gliſcente, Hiſtorici, viri ante omnes alios famâ & moribus inſignes, vetera excerpta, ſimul cum recentioribus ſedulò collectis, tradiderunt. Quos rudiores populi, ſimulac à vicinis ad vitam cultiorem & literas converſi eſſent, (quod plerisque non ante agnitionem Chriſti Mundi Servatoris, contigit) pedetentim imitati ſunt. Sed & propterea longiſſimorum Seculorum ignorantiâ, in rebus majorum ſuorum laborant.

Nihilominùs quia Hiſtorici homines ſunt, & errare, imò ſubindè odio vel ſtudio abrepti fallere poſſunt, præſertim ubi jam dudum præclarus ille mos, ut vel authoritate Magiſtratus hiſtoriæ ſcriberentur, vel ab hiſtoricis in conventu graviſſimorum virorum prælegerentur, & ante editionem cenſerentur, evanuit. Denique ſeculis poſterioribus non omnes, qui hiſtoriam (ab optimis & honeſtiſſimis viris, ut Tranquillus ait, tantùm ſcribi ſolitam) aggredi auſi ſunt, eruditione & morum probitate conſpicui, ſed etiam obſcuri idiotæ, ad credendum fabulis proclives, judicio imbecilles fuere; Quorum ſordibus omnium poſt Romanos populorum origines, migrationes, res geſtæ, incrementa & decrementa, tanquam ab impuris manibus infecta ſunt. Idcircò ſelectu & judicio de Hiſtoricis & Chronicis gentium, ad præmonitionem, ſeſe ad hiſtoriam patriam accingentium, omninò opus eſt.

Utinam ſanè multi antiquitati & hiſtoriæ, gentis præprimis ſuæ, ſtuderent, multo enim viri rempublicam tractantes meliùs de juribus patriæ (ne damnum vel injuriam per ignorantiam cuiquam faciant, & de negotiis omnibus cum fundamentis jurium publicorum conſultent) edocerentur. Hujusmodi autem ignorantiæ, magnam partem gravaminum & præjudiciorum, contra voluntatem & conſcientiam regnantium, miſero populo inflictorum, unde ſtatûs ab antiquis orbitis everſio ſequi ſolet, imputari poſſe, ſatis evidens eſt.

De Polonis Scriptoribus rei noſtræ publicæ cognitu adeò neceſſariis, Varſevicii, Starovolſcii, & nuper Hoppii ſchediaſmata, meros catalogos, judicium nullum aut mutilum, & laudibus perſonarum, non rerum cenſurâ, corruptum habemus. De Prutenis idem defectus adeſt: nam de Chronicis antiquioribus, præſertim Seculis XV. & XVI. ſcriptis, plerisque anonymis, non niſi ex Hennebergeri & Schützii catalogo quicquam liquet. Hartknoch, ſedulus hiſtoriæ patriæ inquiſitor & cenſor, pauca habuit, pauciſſima ſed benè ſatis examinavit. Struvius in Bibliothecâ Hiſtoricorum, uti extraneus perexiguum noſtrorum numerum recenſet, & in ſelectu ipſorum, aliorum non ſuum judicium ſequutus.

Proindè Scriptorum Poloniæ & Pruſſiæ (quorum pleraque volumina longo labore & impenſis collegi & ſedulò legi) Indagatores, primùm quidem filios, de ſelectu optimorum, atque de inſignioribus omnium virtutibus & vitiis inſtruendi ſuſcepi curam, absque ullius gratià vel odio perſonali, calamo veritati, qualem humanâ induſtriâ aſſequi potui, non affectibus mancipato. Sed quoniam ultrà priorem intentionem meam, etiam aliis viris doctis & bonis opuſculum hoc legendum propono, ſicubi

ſicubi vitia Scriptorum acerbius perſtrinxiſſe videar, hoc ut confidentiæ domeſticæ, quâ vera ſcribere propoſui, & animo in omnibus negotiis aperto rectoque, cujus flumen ſermo eſt, connivere; nec maledicentiæ, ſed reverentiali veritatis zelo meo imputare velit, Benevolum Lectorem, ipſa humanitatis fragilitas, mendis ubique etiam involuntariè obnoxia, petit imò poſtulat.

Nolim omninò ideò â me hæc ſcripta quisquam exiſtimet, ut ex aliorum vituperio gloriam ſectarer: Nam ab hujusmodi vanitate, ex doctrinâ Domini Noſtri alienus, imò & multis vitæ malis, de triſtibus probitatis præmiis ſatis edoctus, etiam vitia hominum tacere malim, niſi me amor juvandi ſtudioſos hiſtoriæ & jurium patriæ, quæ cum Polonicis arctiſſimè implexa ſunt, perſtimulaſſet, ut eos de bonis & malis Scriptorum admonere, & ab erroribus vulgaribus revocare; in fidelium autem Conviciis cœcum quorundam impetum verioribus argumentis retundere, ſic demùm inexpertos juvenes ad legendum præmunire, neceſſitate conſequente cogerer.

Eorum, imo optimorum Scriptorum exemplo, qui ut certam de re quâvis ſentiendi regulam ſtatuerent ac normam, de ſummis Authoribus ſententiam tulerunt. Ut nihil minus quam invidiam hic mihi placandam vel exorandam exiſtimem.

Præthereà ex eâ facultate naturali, quâ omnes in communi illo univerſitatis Theatro ſedentes inſtructi ſumus, ut proximum monere, & ſi ſapere velit, corrigere debeamus, vocationem meam ad hoc Scriptum, olim ad filios tantùm directum, ſatis approbaſſe bonis & ſapientibus credo. Sed mordacibus, cum rerum veritate etiam perſonarum illam ſeriò profitentium oſoribus, Dei mandatum de corrigendo & ab erroribus, rationibus non vi reducendo in viam fratre; Porrò aliorum in Galliâ, in Belgio, in Germania (quod pejus eſt, lucri cauſa) uſitatam cen-

censendi libros omnes libertatem, denique hos ipsos Poloniæ & Prussiæ Scriptores, qui alios ante se approbarunt vel reprobarunt, oppono.

Maximi sanè Criticorum arbitrati sunt, longè meliùs de studiis non hujus tantum ævi, sed universæ posteritatis mereri, qui antiquitatis scripta cum Judicio examinant, quæ laude digna, quæ in illis fugienda sunt, observant, quàm qui infinitos locos in Scriptore antiquo felicissimè emendant.

Utinam majori zelo & studio veritatis, omnium artium & disciplinarum libri, â Magistratu ipso, aut illo tacente, â viris probis, doctrinâ & experientiâ insignibus, moribusque piis & inculpatis, sic exactè censerentur, ut harum artium studiosi, viri vel adolescentes, maturè scirent & intelligerent, quid in quovis libro quærere vel vitare; quidque ad ædificationem & eruditionem suam expectare possint? Non sanè tot inutilibus quisquiliis, de minutiis multa, de utilibus & dignis rebus perpauca, & ineptè scripturientibus, item tot ad scandalum & corruptionem morum, cum insigni sanctissimi nominis Christianorum vituperio, cervices studentium premerenrur. Qui si quà bono Judicio valent, serâ demùm ætate & propriâ experientiâ vix eluctati, quàm multa ex cœnosis biberint rivulis, dolent. Cæteri verò intellectu langvidi, perpetuâ caligine falsarum opinionum in omnigena hominum scientiâ, totius vitæ suæ pretioso tempore frustrà consumpto, obruti, ineptiis & mendaciis pascuntur. Vale. Dabam rure meo, parcè, sed in otio literario, procul â negotiis publicis pie & jucundè senectam nutriente, die 15. Junii. Anno MDCCXXIII.

DAVID BRAUN,

S. R. P. C.

Cata-

CATALOGUS.

Scriptorum Poloniæ & Prussiæ, in Bibliothecâ Braunianâ reconditorum.

Poloni in Folio

JURIDICI.

1 JOhannis Laski Statuta Regni Poloniæ, â Regibus Casimiro M, Ludovico, Vladislao Jagellone, Vladislao III. Casimiro III. Johanne Alberto, & Alexandro condita, Cracoviæ Anno 1506.

2 Statutum Sigismundi I. Regis ab Anno 1507. usque ad Annum 1539.

— Item Constitutiones Regni sub Sigismundo Augusto & sequentibus Regibus ab Anno 1550. usque ad Annum 1619.

3 Constitutionum Regni Volumen ab Anno 1620. ad Annum 1652.

4 Constitutionum Regni Volumen ab Anno 1653. ad Annum 1699.

5 Constitutionum Regni Volumen ab Anno 1700. ad An-

Annum 1718. completa omnia & actis ultimi belli cum Svecis aucta.

6 Statutum Lituanicum, Vilnæ Anno 1693.

7 Jacobi Przylusii Statutorum Collectio, Cracoviæ Anno 1553. cum indice locuplete MSpto.

8 Johannis Herburti Statutum Zamoscy Anno 1573.

— Item Ejusdem Editio Gedanensis, Anno 1620.

9 Ejusdem Herburti Statut. Polski, w Krakowie Anno 1570.

10 Stanislawa Sarnickiego Metryka Statutow y Przywileiow Koronnych w Krakowie Anno 1594.

11 Jana Januszowskiego Statuta Prawa y Constitutie K. w Krakowie, Anno 1600.

12 Pauli Szczerbic Promptuarium Statutorum & Constitutionum Regni, Brunsbergæ Anno 1615.

13 Theodora Zawadskiego Statuta y Constitutie praw Koronnych, w Krakowie Anno 1614.

14 Woyczecha Magdalinskiego Inventarz Constitutyi K. Varsaviæ 1661.

15 Macieia Marcyana Ladowskiego Constitutie K. y W. X. Lit. w Warsawie Anno 1685.

16 Augustina Koludskiego Promptuarium Praw y Constit. Koronnych y W. X. Lit. w Posnaniu 1697.

17 Nicolai Zalaszowski Jus Regni Pol. Tomi II. Posnaniæ Anno 1699. & 1702.

HISTORICI & POLITICI.

18 Joannis Dlugossi Historia Poloniæ Tom. I. Dobromili Anno 1615.

19. & 20 Ejusdem Historia Poloniæ Tomus I. & II. Lipsiæ An-

Anno 1710. & 1712. Additi Kadlubko, Orichovius, Sarnicii Annales & Karnkovii Epiſtolæ.

21 Matthæi de Mechoviâ Chronicon Poloniæ, Cracov. 1521.

22 Andreæ Fricii de Republ. emendandâ Libri V. Baſil. 1553

23 Martini Cromeri Hiſtoria Poloniæ.

— Item de Republica Polonica, Coloniæ Anno 1589. addita Vapovii fragmenta.

— Item Callimachi Hiſtor. Vladislai III. Jagellonidis.

— Item Heidenſtein, de bello Moſcovitico cum Rege Stephano.

24 Marcina Bielskiego Kronika Polska, w Krakovvie 1597.

25 Matthiæ Oſſoſtovicy Strykovvskiego Kronika Polska, Litevvska, Ruska, Pruska, Moskievvska, Tatarska, Regiomonti 1582.

26 Alexandri Gvagnini Sarmatia Europæa, Spiræ 1581.

27 Ejusdem Kronika Sarmatyi Europskiey, w Krakovvie 1611.

28 Stanislai Sarnicii Annales Poloniæ, Cracoviæ 1587.

— Item Ejusdem Deſcriptio Poloniæ Geographica.

29 Johannis Piſtorii Corpus Hiſtoricorum Poloniæ Tomis III. Baſileæ Anno 1582. videlicet Æneæ Sylvii Relatio de Poloniâ. Eraſmi Stellæ de Antiquitatibus Pruſſiæ. Alexandri Gvagnini Deſcriptio Sarmatiæ Europenſis. Martini Cromeri de Republica Polonica. Mechoviæ de Sarmatiâ Europæâ & Aſiatica Libri II. Sigiſmundi ab Herberſtein Deſcriptio Lituaniæ. Joachimi Vadiani in Pomponii Melæ Deſcript Sarmatiæ Commentarius. Hartmanni Schedelii de Sarmatiâ Comment. Carmina Corvini Celtis & Schröteri de Poloniæ Salifodinis &c. Jacobi Priluſii Lituaniæ &c. Deſcriptio. Mechovii Chronicon. Joh. Ludovici

Decii de Vetustatibus Polonorum. Clementis Janitii Epigrammata Ducum. Martini Cromeri Historia Poloniæ. Lasitii, Gorecii & aliorum Relationes de bellis Regum Sigismundi I. & II. Tabulæ Genealogicæ 13. dynastiarum Ducum & Regum Poloniæ usque ad Stephanum.

30 Bartosza Paprockiego Herby Rycerstvva Polskiego, w Krakovvie 1584.

31 Ejusdem Gniazdo Cnoty z kand herby rycerstvva Pol. poczantek svvoy maion, w Krakovvie 1578.

32 Reinholdi Heidenstein Historia rerum Poloniæ, ab excessu Sigismundi Augusti Regis usque ad Annum 1603. Francofurti 1672.

33 Unia albo Confœderatia Wilenska miedzy Evangelickie y Ruskie Koscioli Anno 1599. MSptum.

34 Christophori Varsevicii Cæsarum, Regum & Principum Vitæ parallelæ, Cracoviæ Anno 1603.

— Item Ejusdem Orationes Turcicæ XIV.

— Item Liber de Concilio & Consiliariis.

— Item de Legatione & Legato, Cracoviæ 1595.

35 Nicolai Ducis Radzivilii Peregrinatio in Terram Sanctam, editio Treteti, Brunsb. Anno 1601.

36 Pauli Piasecki Episcopi Præmisl. Chronicon ab Anno 1577 ad 1644. Cracoviæ Anno 1645.

37 Stanislai Lubienski, Episcopi Plocensis Opera, Antverpiæ 1643. nimirum Narratio profectionis Sigismundi III. Regis in Sveciam Anno 1593.

— Item de motu civili in Poloniâ contra Regem eundem, Anno 1606.

— Item Zolkevii epistola valedictoria ad Regem.

Item

— Item Monita de rectè gerendo Episcopatu.
— Item Vitæ Episcoporum Plocensium.
— Item Vita Pstrokonskii, Episcopi Vladislaviensis; denique Epistolæ Authoris ad varios; & minora alia opuscula.

38 Johannis Innocentii Petricii Belli cum Turcis Anno 1620. & 1621. malâ fortuna coepti, sed meliori confecti Historia, Cracov. 1637.

39 Simonis Starovolscii Monumenta Sarmatarum sepulchralia, Cracoviæ Anno 1655.

40 Ejusdem Institutorum rei militaris in Poloniâ Libri octo, Cracoviæ Anno 1639.

41 Gregorii Cnapii Soc. I. Lexicon Polono-Latino-Græcum, Cracoviæ Anno 1621.

42 Andreæ Lisiecki de Majestate Tribunalis Regni Poloniæ, septem Splendoribus illustratâ, Cracoviæ 1638.

43 Simonis Okolski Orbis Polonus, sive Insignia Nobilitatis Poloniæ Tomi III. Cracoviæ Annis 1641. 43. & 44.

44 Waclawa Potockiego poczet herbow Polskich y Litewskich, w Krakovvie Anno 1696.

45 Satyry albo Przestrogi do napravvy rzandu y obyczaiovv w Polscze nalezance. Christ. Opalinskii Palat. Posnan. Anno 1650.

46 Vespasiani Kochovvski Climacterici III. Historiæ Polonæ, sub imperio Johannis Casimiri Regis, completi, Cracoviæ Annis 1683. 85. & 98.

47 Andreæ Chrysostomi Zaluski, Episcopi Varmiensis, Epistolæ historicæ, sive acta publica in Regno Polon. ab Anno 1665. ad Annum 1710. Tomi III. Brunsbergæ 1709. 1710. & 1711.

48 Kazimierza Woysznarovvicza Orator politiczny weselnym

y pogrzebnym aktom Sluzancy, w Krakovvie 1648.

49 Lukana Pharſalia Xa. Bardzynskiego, w Oliwie 1691.

50 Simonis Starovolſcii Vitæ Antiſtitum Cracovienſium, Cracoviæ Anno 1658.

51 Proceſſus judiciarius in causâ Illuſtris Georgii Lubomirſcii, Regni Marſchalli & Campiducis Exercitus Anno 1664. Varſaviæ.

— Item publicæ innocentiæ manifeſtum DEO, Mundo & Patriæ per eundem Lubomirſcium Anno 1666.

— Item Tubus Opticus ad perſpiciendam innocentiam Illuſtris D. Lubomirſcii orbi porrectus.

— Item Reſponſio ad figmenta Informationis in eâdem causâ Anno 1666.

— Item Diſcurſus Equitis Poloni, exhibens innocentiam Illuſtris D. Lubomirſcii, Patriæ oblatus, Anno 1665.

52 Apologia pro libertate Reipublicæ & legibus Regni Poloniæ, quâ deducitur, proſapiem Regiam & Ducalem nullo prætextu poſſe bona hereditaria acquirere. MSptum.

53 Samuela z Krzypny Twardowskiego Woyna domowa, w Kaliſzu, Anno 1681.

54 Matthæi Prætorii Orbis Gothicus.

— Item Mars Gothicus ad Regem Polonum Johannem III. Olivæ Annis 1688. & 1691.

SCRIPTA

Quorum Examen in hoc Volumine deducere ſupervacaneum judicavi.

1 INdigenat Pruski Jana Werdy w Toruniu 1645. Quoniam de re eadem multum inter libros quartanos Prutenos dictum eſt.

2 Con-

2 Confrontatio Privilegiorum Pruſſiæ ſuper Indigenatu & teloniis, in comitiis Coronat. Regi Johanni Anno 1676. exhibita. MSptum.

3 Quinquaginta Singularia Juris patronatus Regum Poloniæ ad Johannem III. Regem typis expreſſa.

4 Epiſtolæ Stanislai Chochlowski Gwardiani Vilnenſis, de Epiſcopo litigioſo, Conſtant. Brzoſtowskio, Concitatore in Ecclenâ & in Republicâ.

— Item Informatio pro domo Sapiehanâ contra eundem Epiſcopum Vilnenſem Anno 1695. typis edita.

5 Diſcurs o Stanie Zub Krakowskich, ab Anonymo circa Annum 1640. typis editus.

— Item Reſpons na ow Diſcurs Szlachcyca Polskiego.

6 Præjudicia Reipublicæ contra Regem Michaelem.

— Item Manifeſt o rozerwanym Seymie.

— Item Wywod niewinnoſci Xa. Prazmowskiego Arcybiskupa Gniezynskiego Anno 1672. typis edita.

7 Collectio Manifeſtorum & Panegyricorum multorum, Poloniæ & Pruſſiæ regentibus, belli pacisve tempore, olim & recentius typis editorum.

8 Legationis ad tractatum Pacis Poloniæ cum Turcis Carlovicii in Hungariâ acta, & à Legato relata Anno 1699. typis edita.

9 Quatuor Volumina Diariorum Comitialium & aliorum in Poloniâ Annis 1663. 71. 73. 74. 83. 88. actorum publicorum. MSpta.

10 Libellus ſupplex Diſſidentium â Religione Romanâ, Regi in Comitiis Grodnenſibus oblatus Anno 1718.

— Item Caſus inauditus Unrugianus, reſponſo Sorbonæ Pariſienſis contra violentum Tribunalis Regni decretum Anno 1718.

Item

— Item Supplement praw y wolnosci Dissidentow, 1718.

11 Expositio gravaminum Prussiæ in teloneis Regi & Reipubl. Polonæ â Rege Prussiæ facta, Anno 1719.

12 Acta pleraque publica in Scissione Reipublicæ & bello Svetico ultimo ab Anno 1701. ad Annum 1718.

IN QUARTO.

1 Helmoldi & Arnoldi Chronicon Slavorum, Lubecæ 1659.

2 Lukasza Gornickiego Starosty Tykocinskiego y Wasilkowskiego Dzieie w Koronie Polskiey ab Anno 1538. ad Annum 1572. w Krakowie Anno 1637.

3 Ejusdem Dworzanin Polski, w Krakowie Anno 1639.

4 Jana Kochanowskiego poëmata Latina & Polonica Annis 1583. 84. 1585. & Anno 1639. 1641. typis Cracoviensibus edita.

5 Stanislai Okszy Orzechowski subditus fidelis Anno 1698. recusus.

6 Johannis Demetrii Sulicovii Archiepiscopi Leopol. Commentarius rerum in Poloniâ ab excessu Sigismundi Augusti ad Annum 1590. gestarum, Gedani An. 1647.

7 Erasmi Gliczneri Chronicon Regum Poloniæ, Torunii 1597.

8 Christophori Varsevicii Paradoxa Cracoviæ Anno 1598.

9 Ejusdem memorabilium hominum & rerum ab Orbe condito Descriptio, Cracoviæ Anno 1585.

10 Ejusdem de optimo libertatis Statu.

— Item de Origine generis & nominis Poloni, Dialogi Anno 1580. & 1589. Cracoviæ & Vilnæ.

11 Vitæ Episcoporum Posnaniensium Dlugossi, â Tretero Brunsbergæ Anno 1604. editæ.

12 Roz-

12 Rozmowa Polaka z Wlochem o wolnosciach y prawach Polskich Anno 1587.

13 Johannis Herburti de Fulsztyn Castellani Sanocensis Chronica, s. Historiæ Polonicæ compendium, Gedani 1609.

14 W sprawach celnych Odpis Stanislawa Cikowskiego Podkom. Krak. Administratora cel K. w Krakowie 1602.

15 Salomonis Neugebauer â Cadano Historia rerum Polonicarum usque ad Annum 1586. Hanoviæ 1618.

16 Ejusdem Icones & vitæ Principum ac Regum Poloniæ usque ad Sigismundum III. Francofurti Anno 1620.

17 Jacobi Sobieski Commentarius belli Chotzimensis cum Turcis Annorum 1620. & 21. Gedani Anno 1646.

18 Kronika ziemie y Mistrzow Pruskich Marcina Muriniusza, w Krakowie Anno 1606.

19 Andreæ Lipsky â Lipe Centuria una & semissis Observationum practicarum in judiciis postcurialibus Poloniæ.

— Item Ejusdem Decas quæstionum de immunitatibus Ecclesiasticis in Regno Poloniæ, Parisiis & Posnaniæ, Annis 1626. & 1627.

20 Georgii Cnapii thesauri Polono-Latino-Græci, Tomus II. Cracoviæ 1626.

21 Johannis Innocentii Petricii Comitia Sapientum, Cracoviæ 1628.

22 Petri Mieskowsky Polonus Jure politus, Calissy 1637.

23 Rozmowa Plebana z Zemianinem o postanowieniu teraznieyszey Rzpltey, y o sposobie zawierania Seymow, Anno 1641.

24 Simonis Starovolscii Centum Illustrium Scriptorum Poloniæ elogia & vitæ, Francofurti Anno 1625.

25 Przestroga o Titulach y Dignitarstwach cudzozemskich

w Polskim Kroleſtwie Matthæi Dargodski Anno 1637.

— Item Obrona Titulow Kſianzencichod Rzplitey uchwala ſeymowa pozwolonych, Hieremyi Bieleiowskiego, 1641.

26 Stanislai Lochowski Proceſſus judiciarius granicialis Regni Poloniæ, Cracov. Anno 1641.

27 Georgii Oſſolinski Cancellarii R. Pol. Orationes VI. in legationibus Annis 1621. 33. 37. 45. & 46. peroratæ Gedani Anno 1647.

28 Daſypodii Catholici dictionarium Latino - Germanico-Polonicum, Gedani Anno 1642.

29 Stephani Damalewicz vitæ Epiſcop. Vladislav. Crac. 1642.

30 Ejusdem Series & res geſtæ Archiepiſcoporum Gneſnenſium, Varſaviæ Anno 1649.

31 Everhardi Waſſenbergii Geſta Vladislai IV. Principis deindè & Regis Poloniæ, Gedani 1643.

— Ejusdem Carcer Gallicus Johannis Caſimiri Principis Poloniæ, Gedani Anno 1644.

32 Polonia defenſa contra Johannem Baclajum, Lucæ Opalinskii, Gedani Anno 1648.

33 Aaronis Alexandri Olizarovii, de politicâ hominum ſocietate, Gedani Anno 1651.

34 Andreæ de Pilca Koriczynski Perſpectiva politica Regni Poloniæ, Gedani Anno 1652.

35 Joachimi Paſtorii bellum Scythico-Coſaticum, Ged. 1652.

36 Rerum in Lituaniâ per tempus rebellionis Ruſſicæ geſtarum Commentarius, Elbingæ Anno 1655.

37 Adriani Regenvolſcii Syſtema Hiſtorico-Chronologicum Eccleſiarum Slavonicarum, Ultrajecti ad Rhenum Anno 1652.

38 Al-

38 Alberti Wijuk Koialowicz Historiæ Lituanæ Pars prior & secunda, Gedani 1650. & Antverpiæ 1669.
39 Stanislai Kobierzycki Castell. Ged. Historia Vladislai Poloniæ principis, Gedani Anno 1655.
40 Alberti Ines Lechias, seu Ducum & Regum Poloniæ elogia panegyrica, Cracoviæ Anno 1655.
41 Historia abo Opisanie wielu powaznych rzeci, ktore sie dziali pod czas woiny Szwedskiey w Krolestwie Polkim od Roku 1655. az do 1660. Cujus Author fuit Johannes Stephanus Wydzga tunc Episc. Luceoriensis.
42 Samuela z Krzypny Twardowskiego Legacya Xncia Zbaraskiego du Turek w Wilnie 1706.
— Item Ejusdem Miscellanea w Kalyszu 1681.
43 Casimiri Zawadski Historia arcana, sive diaria actorum publicorum sub Rege Michaele, Anno 1699.
— Item Ejusdem Gloria orbi Sarmatico consensu monstrata, Anno 1670.
44 Ejusdem Casimiri Zawadski Exilis Tractatus super advertentiam defectuum in capitibus Imperii Sarmatici, Cracoviæ Anno 1676. Idem Anno 1690 Varsaviæ recusus.
45 Nicolai Chwalkowski Jus publicum Regni Poloniæ, Regiomonti Anno 1684.
— Item Exercitatio Hartknochii ad illud Jus publicum, Regiomonti Anno 1685.
46 Gaspari Cichocki Anatomia consilii de pellendis Regno Jesuitis, Cracoviæ Anno 1611.
— Item Ejusdem Alloquia Osiecensia, Cracoviæ Anno 1615.
47 Johannis Markiewicz Canonici Cracov. & Varm. Scandalum expurgatum, Gedani 1654.
— Ejusdem Carcer Romanus, Parisiis 1666.

— Ejusdem Veritas bonæ vitæ, 1671.
— Ejusdem Summus Pontifex de duplici instituto Soc. Jesu, ejusque Constit. & Declaration. optimè informatus, Anno 1672.
48 Pamientnik albo Kronika Pruska, Inflantska y Kurlandska przez Nikolaia Chwalkowskiego, w Poznaniu 1712.

SCRIPTA POLONICA
IN QUARTO,
Quorum Examen in hoc volumine non operæ fuit pretium deducere.

1 Varsevicii in obitum Stephani Regis Oratio, Cracoviæ Anno 1587.
2 Ordinum Regni Poloniæ acta circa electionnm Sigismundi III. & cum Archi-Duce Maximiliano ejus rivali, Cracoviæ 1587.
3 Accusationum Sveticarum Refutatio, Crac. 1611.
4 Apologia Civitatis Rigensis, quod Svecis succubuerit, Anno 1622.
5 Pastorii Oratio coram Legatis ad Tractatum Olivensem, Anno 1660.
6 Olszovii vindiciæ contra Svecos, 1657.
7 Hartman de antiquâ Pomeranorum gente, 1675.
8 Salomon Neugebauer de Moscoviâ, Gedani 1612.
9 Pauli Potocki Moscovia, Gedani 1670.
10 Chvvalkovvski Effata Regum poloniæ, Varsaviæ 1694.

11 Po-

11 Polonia nunquam tributaria Schultzii, Gedani 1694.
12 Memorabilia Reip. Polonæ Hartman. Regiom. 1675.
13 De Senatu Regni Poloniæ Hartknoch. Regiom. 1676.
14 Vespasiani Kochovvski Hypomnema Reginarum Poloniæ, Anno 1672.
15 Elogia & panegyres lyricæ in omnes Episcopos Cracovienses Benedicti â S. Joseph, Varsaviæ 1686.
16 Samuelis Wenslawski Fata Gonsievvsky Vilnæ 1691.
17 Mowca Polski Pars I. & II. Calissy 1676. & 1683.
18 Janidlowy Processus fori spiritualis in Regno Poloniæ Cracowiæ 1606.
19 Noskiewitz Judex Ecclesiasticus, seu de Potestate clavium 1650.
20 Tilkovvski Philosophia curiosa universa 1669.
21 Apologia Hieron. Radziejewski Pro-C. R. P. super oppressione Regis.
22 Goslavus de Nadarice de Judiciis & Moribus Polonorum corrigendis ad Regem Stephanum Posnaniæ 1577.
23 Georgii Chakor de morbo, & culpâ Medicorum maturatâ morte Regis Stephani Claudiopoli 1586.
24 Actus abdicationis Johannis Casimiri Regis in Comitiis R. 1668.
25 Similium Juris Poloni cum Jure Romano Dresneri 1602.
26 Actio & Processus contra Christ. Zborowskium Instigatoris Reg. 1585.
27 Constitutiones Synodi Provincialis R. Pol. Pragæ 1590.
28 Directorium electionum Prælatorum Ordin. Prædicatorum Jasinsky 1641.
29 Glos Ewangelika do Krola y Stanow Rzpltey na Seymie 1631.

— Item Declaratia Confœderatii Anni 1573. w Krak. 1607.
— Item Ogien z Woda ſive Refutatio Socinianiſmi cum Evangelicis in Regno Polon. irreconciliabilis Thor. 1619.
30 Præcuſtoditio & proteſtatio Legatorum Brandenb. Varſaviâ ob renovationis pactorum moram diſcedentium 1670. Cum reproteſtatione Olſzowy Pro Cancellarii Regni eodem 1670.
31 Claſſicum nieſmiertelney slawy Wodzovv Polskich pod Chocimem 1703.
32 Joachimi Hoppii de Scriptoribus Poloniæ Schediaſma Ged. 1707.
33 Epiſtola equitis Poloni, de poteſtate Pontificis in Senatores Epiſcopos non extendendâ 1705.
34 Comitia Varſovica pro eligendo Poloniæ Rege (Gallo Principe) 1696.
35 Ecclypſis Poloniæ Orbi monſtrata. Quo libro acta & Tractatus Alt-Ranſtadenſis, item Varſavienſis Svecorum cum Stanislao Rege trutinantur 1709.
36 Szala abo Oglos konvokujoncy Oyczyzny ſynow do jednoſci Anno 1713.
37 Epiſtola Nobilis Poloni, qua lingvâ vernacula calumnias Calendarii Poſnanienſis Anni 1711. omnia mala Rempublicam Polonam, â tempore diſſidii in Religione Evangelicorum â Romanâ invaſiſſe, ex omnigena hiſtoriâ, præſertim Poloniæ, & rationibus antiquæ Eccleſiæ contra paganos, maſcule refutavit anonymus.

IN OCTAVO ET MINORI FORMA.

1 VIncentii Kadlubek Epiſc. Cracov. Hiſtoria Poloniæ Dobromili 1612.

2 Sta-

2 Stanislai Orichovii Annales, item vita Petri Kmitæ Palatini Cracovienſis Dobromili Anno 1611.

3 Epiſtolæ, Legationes, Reſponſa & Orationes Regum Poloniæ Sigiſmundi Auguſti, Stephani, & Acta circa electionem Sigiſmundi Tertii, Lipſiæ Anno 1703.

4 Andreæ Fricii Modrevy Orationes quatuor, ad Regem & & Ordines Regni contra Legem pecuniariam homicidii. Item de legatis ad Concilium Tridentinum mittendis, una. Cracoviæ Anno 1543. & 1546.

5 Chriſtophori Hartknoch de Republicâ Poloniæ, & annexarum Regno provinciarum Libri II. Lipſiæ Anno 1698.

6 Johannis Herbinii Kiovia ſubterranea, ſive religioſæ Kyovienſes Cryptæ Jenæ 1675.

7 Jodoci Willichii de Salinis Cracovianis Gedani 1645.

8 Idea apocalyptica Stanislai Orichovii Varſaviæ 1696.

9 Joachimi Paſtorii Florus Polonicus Gedani 1679.

10 Ejusdem Paſtorii Hiſtoriæ Polonicæ plenioris Pars I. & II. Gedani Anno 1680. & 1685.

11 Johannis Laſity Nobilis Poloni, de eccleſiaſtica diſciplinâ, moribus & inſtitutis Fratrum Bohæmorum, cura J. A. Comenii Amſtelodami 1660.

12 Hiſtoria perſecutionum Eccleſiæ Bohæmorum, ab initio converſionis â gentiliſmo, usque ad Annum 1632. Anonymi 1648.

13 Stanissai Lubieniecki Hiſtoria reformationis in Poloniâ 1685. Freiſtadii.

14 Leonhardi Gorecki deſcriptio belli Ivoniæ Palatini Walachiæ cum Turcis, 1574. portentoſe geſti.

— Item Johannis Laſitii rerum in Wallachiâ ante Ivoniam Anno 1572. â Bogdano contra Turcas geſtarum Hiſtor.

Ejus-

— Ejusdem Clades Gedanensium, Francof. 1578.
15 Maximiliani Fredro Castel. Leop. Opuscula Gedani 1660. & 1664.
16 Francisci Marinii Poloni, de scopo Reipublicæ Polonæ contra Conringium Vratislaviæ 1665.
17 Censura Candidatorum Sceptri Poloniæ Olszowii Episc. Culm. & Pro-C. Regni 1669.
18 Christoph. Varsevicii Reges, Sancti, Bellatores & Script. poloniæ Posnaniæ 1629.
19 Rozmowa Artaxessa z Ewandrem Stanisl. Lubomierscii Mar. Regni, sine ejus Nomine editus liber Varsaviæ Anno 1694.
— Ejusdem de Vanitate Consiliorum liber. Varsaviæ 1700.
— Item ejusdem Opuscula varia sacra & moralia Vars. 1701.
20 Historia o rewolutyi Krolestw. Szwedskiego y Dunskiego Anno 1701.

SCRIPTA

In eâdem formâ ad Censuram non revocata.

1 Nicolai Chwalkowski singularia Poloniæ, Varsaviæ Anno 1696.
2 Les Anecdotes de pologne s. Arcana Imperii Johannis III. Anno 1689.
3 La Pologne Monarchique, 1702.
4 Memoires sur la derniere revolution de Pologne Przebendovii, 1710.
5 Anthonii Possevini negotiatio nomine Pontificis in Moscoviâ, 1586.

6 Ni-

6 Nicolai Bergii de Statu Religionis & Ecclesiarum Moscovit. Lub. 1709.
7 Wymowny Polityk, Thorunii 1699.
8 Das verwirrete Pohlen/ Leipzig 1710.
9 Pohlnische Bibliotheck/ und Censur der Pohlnischen Scribenten/ D. Lengnich VI. Theile/ 1718.
10 De Republicâ Poloniæ, Lituaniæ &c. Krzystanowii, Cromeri, Michalonis &c. Lugd. 1627.
11 Simonis Starovolscii Polonia, Amstel. 1652.
12 Cellarii Poloniæ descriptio geographica, Amstel. 1659.
13 Iwanicki doctrina politica verbis Taciti, Lugd. 1641.
14 Pastorii Poëmata varia, Gedani 1653.
15 Alberti Ines Epigrammata & Lyrica, Ged. 1655. & 1686.
16 Sarbievii Lyrica & Epigrammata, Coloniæ 1682.
17 Pauli Neocelli h. e. Lucæ Opalinski de Officiis, Amstelod. 1668.
18 Kwiatkiewicz Svada civilis & Phœnix Rhetorum, 1675.
19 Histoire de la Scission en Pologne, Anno 1697.
20 Historie des dietes de Pologne, Anno 1697.
21 Der Pohlnischen Nation Staats-Maximen 1670.
22 Leben Königs Johann. Casimir, Anno 1680.
23 Gabrielis Rzaczynski Gemmæ h. e. sententiæ ex 60. Poëtis antiquis collectæ, in usum orationum &c. accommodatæ, Posnan. 1702.

CATALOGUS
Scriptorum Prussiæ in Bibliothecâ Braunianâ.
IN FOLIO.

1 CHronicon Magistrorum Ordinis Teutonici, vulgò Die Hoemeister-Chronica Manuscriptum.

2 Liber Ordinis MSptus, in quo Regula, Leges, Consvetudines, Constitutiones & Veniæ Ordinis Teutonici exhibentur.

3 Johannis Lindenblat, Officialis Riseburgensis, Chronicon sive Annales Prussici, Germanicum MSptum.

4 Simonis Grunau Chronicon historiarum Prussiæ germanicè MSptum.

5 Erasmi Stellæ Libanotani, de antiquitatibus Prussiæ Libri II. Anno 1510. In Corp. Hist. Pol. Pistorii, Basil. 1582.

6 Kirchen-Ordnung im Hertzogthum Preussen / 1558.

— Item Repetitio Corporis doctrinæ Ecclesiasticæ, Reg. 1567.

— Item Confessio Augustana cum Apologiâ de Anno 1530.

7 Kirchen-Ordnung in Preussen / Anno 1568.

— Item Edictum Ducis super manutenendâ Formulâ Concordiæ, Regiom. 1579.

— Item Hertzogs Albrechts Verordnung / von Erwählung und Amte der Bischöffe in Preussen / Königsb. 1568.

8 Das alte Cöllmische Recht / Thorn 1584.

9 Gaspari Schütze, Secret. Ged. Preuscher Historien Libri XI. bis Anno 1525. von D. David Chytræo continuiret bis 1598. Leipzig und Eißleben 1599.

10 Gaspari Henneberger Explicatio mappæ Geographicæ historico-topographica. Erklährung der Preuschen grossen Land-Taffel / Regiom. 1595.

11 Thomæ Treteri, Canon. Varm. de Episcopatu & Episcopis Ecclesiæ Varmiensis Anno 1595. composita historia, edita Cracoviæ 1685.

12 Privilegia der Stände des Hertzogthums Preussen / darauff das Land fundiret ist / Brunsb. 1616.

Item

— Item Primum beneficium simultaneæ investituræ s. Diplomata Regum Sigismundi Augusti, Henrici, Stephani & Sigismundi III.
— Item Instrumentum Pacis Velavio - Bydgostiensis de Anno 1657.
— Item Instrumentum Pacis Olivensis de Anno 1660.
— Item Pacta retraditæ Elbingæ Varsaviensia de Anno 1699.
13 Jus Provinciale Prutenicum Latinum, Rostochii 1623.
14 Israelis Hoppe, PræC. Elbingensis, Fatum decennale Prussiæ. Descriptio germanica belli Svetici & induciarum sexennalium ab Anno 1626. usque 1636. MSptum.
15 Ordinatio Provincialis Prussiæ Ducalis. Die Landes-Ordnung sub Electore Georgio Wilhelmo publicata 1640.
16 Jus Provinciale Prutenicum revisum. Revidirtes Preusches Land-Recht/ Regiom. 1685.
17 Johannis Christophori Hartknoch Alt und Neues Preussen/ Francof. & Lipsiæ 1684.
18 Reinholdi Kurike Beschreibung der Stadt Dantzig/ 1687.
19 Jus Culmense correctum, unà cum Processu Juris in Diœcesi Varmiensi usitato.
— Item Constitutiones Mauritii Episcopi.
— Item Ordinatio Provincialis Sigismundi Primi, Regis, & Alberti Ducis Prussiæ, Brunsb. 1711.
20 Samuelis de Puffendorff res gestæ Friderici Wilhelmi Electoris Brandenburg. & Ducis supremi Prussiæ, Berolini 1695.
21 Excerpta ex recessibus conventualibus Prussiæ Occidentalis ab Anno 1422. ad Annum 1652. Anonymi MSpta.
— Item Excerpta hujusmodi ab Anno 1414. ad Annum 1616. Gregorii Hesii, MSptum.

— Item Lauda terrarum Prussiæ Occidentalis ab Anno 1601. ad Annum 1714. MSptum.

22 Johannis Hevelii Cos. Civit. Vet. Ged. Selenographia, 1647.

23 Ejusdem Hevelii Cometographia, 1665.

24 Godofredi Lengnich, Doct. Geschichte der Preussischen Lande Königl. Pohln. Antheils von 1526. bis an den Tod Sigismundi I. h. e. Acta Publica Prussiæ Occidentalis ab Anno 1526. quo Schützius desiit, ad An. 1548. inclusive cum expressione documentorum omnium, ex Archivo Gedanensi collecta, typis edita, Gedani Anno 1722.

SCRIPTA PRUTENICA,

quorum examen in hoc volumine persequi insuper habui.

1 PRivilegia omnia Civitatum, Elbingensis & Mariæburgensis MSpta.

— Item Privilegium generale minorum Civitatum Prussiæ, Sigismundi Tertii Regis de Anno 1593. tanquàm renovatio antiquorum earum Jurium, videlicet Juris braxandi & propinandi cerevisiam aliorumque potabilium liquorum. Item mercaturæ, mensurarum, electionis liberæ Magistratuum, Jurisdictionis à Capitaneis non impediendæ, Appellationis ad aulam Regiam nunquàm ad Tribunalia Regni, Executionum decretorum suorum criminalium, Libertatis ab omnibus laboribus rusticis & angariis, â mulctis quoque & foralibus, de Opificum & Artificum contuberniis, brachii denique Regii promissione contrà Capitaneorum injurias, MSptum

MSptum. Quæ jura quomodò civitatibus minoribus ſervata ſint, ipſæ dicant.

— Item Conſtitutio der Lande Preuſſen Sigismundi I. Regis, Gedani Anno 1526. data, ſed à ſua Majeſtate Anno 1538. correcta MSpta.

— Item Conſtitutio Statuum & Ordinum terrarum Pruſſiæ vom Bierbrauen und Bierſchanck/ von Bönhaſen in Vorſtädten/ und in denen Adelichen auch Geiſtlichen Güttern. Ex Conventu Graudentinenſi die 6. Octobris Anno 1537. data. MSpta.

— Item Donatio diſtrictus Scharffau, à Rege Alexandro Epiſcopo & Eccleſiæ Varmienſi Anno 1505. in vigiliâ Feſti Corporis Chriſti Radomiæ data. MSpta.

— Item Contractus venditionis ejusdem diſtrictus per Epiſcopum & Capitulum Varmienſe, cum approbatione Regis Sigismundi I. Civitati Gedanenſi factæ. Heilsbergæ die 16. Auguſti Anno 1530.

2 Privilegia, Commiſſiones & Decreta Regia, Ordinationes & plebiſcita ſive Willkühren/ ad Inſulas Mariæburgenſes pertinentia ab Anno 1533. & ſequentibus MSpta.

3 Landtags-Acten des Hertzogthums Preuſſen in Annis 1640. & 1641. MSpta.

4 Immunitas Civitatum Pruſſiæ à Jurisdictione Judiciorum Tribunalitiorum Regni, & aliorum quorumvis præterquam Regiorum, ex publicis inſtrumentis deducta. Gedani typis edita Anno 1718.

5 Succincta delineatio Juris indubitati, quo R. M. Pruſſiæ teloniorum per Poloniam, Lituaniam & Pruſſiam Occidentalem verſus Regnum Pruſſiæ, noviter intro-

ductorum aut auctorum plenariam abrogationem postulat, typis edita Anno 1718.

6 Expositio brevis gravaminum in Commerciis subditorum S. R. M. Prussiæ, quorum abrogatio â Rege & Rep. Poloniæ amicissimè petitur, typis edita Anno 1719.

7 Caspari Henneberger Tabula Magna Prussiæ Geographica, exsculpta iterùm Regiomonti Anno 1656.

8 Manifestationes Ordinum Civit. Gedan. contra illegitimas violentasque invasiones, cædes, rapinas & devastationes, â copiis exercitus Regni Poloniæ in territorio Gedanensi patratas Anno 1719.

Scriptores Prutenici IN QUARTO.

1 PEtri de Dusburg, Ord. Teutonici Sacerdotis Chronicon Prussiæ Latinum, ab origine Ordinis, nempè Anno 1190. usque ad Annum 1326. Inde continuatum ad Annum 1433. cum animadversionibus Hartknochii typis Francof. & Lipsiæ 1679. editum.

2 Chronicon Prutenorum Germanicum antiquum Samilianum, MSptum.

3 Johannis Mæletii, de idololatriâ & sacrificiis veterum Prussorum, Livonum & vicinorum populorum, Anno 1563. Regiomonti typis editus libellus.

4 Wolffgang Dietmars kurtzer Auszug der Ordens-Geschichte in Preussen. Elbingæ Anno 1564.

5 Johann Daubmans kurtzer Auszug der Preuschen Chroniken/ Regiom. Anno 1567.

6 Christoph Falcken Lobspruch und Beschreibung der Stadt Elbing sampt ihrer Landschafft Anno 1565.

7. Jo-

7 Johann Hasentödters Chronica der fürnehmsten Historien vom Anfang der Welt bis hieher/ in artliche deutsche Reimen gebracht/ Regiom. Anno 1569.

8 Landes-Ordnung des Hertzogthums Preussen Anno 1577. typis edita.

9 Dionysii Runau Historia des grossen dreyzehnjährigen Krieges in Preussen von 1454. biß 1466. ꝛc. Wittenb. 1582.

10 Balthasar Russauen Chronica der Provintz Liefland von Anno 1158. bis Anno 1577. in Pommerischer Sprache/ Rostock 1578.

11 Declaratio vera, quibus de causis Ordines Civitatis Gedanensis cum Rege Stephano in controversiam pertracti sint, Anno 1577. Cum diario gesti illius belli usque ad Annum 1579.

12. Caspari Heñeberger kurtze Beschreib. des Landes zu Preussen.

— Item Beschreibung aller Hoemeister des deutschen Ordens/ Regiom. Anno 1584.

13 Matthæi Waisselii Chronica Alter Preuscher/ Lieffländischer und Curischer Historien, Regiom. 1599.

14 Jus Culmense polonicè traditum à Paulo Kuszewicz, Posnaniæ Anno 1623.

15 Tractatus varii de telonio maritimo Gedanensi in Annis 1637. 38. & 39. typis editi.

16 Friderici Zamelii, Cos. Elb. Epigrammatum, Carminum & Odarum manipuli, in decendio ab Anno 1635. editi & collecti.

17 Acta Conventus charitativi Thorunensis Evangelicorum & Romano-Catholicorum An. 1645. gesti, Varsaviæ 1646.

18 Jus terrestre Nobilitatis Prussiæ, Anno 1598. correctum, Gedani Anno 1657.

19 Tra-

19 Tractatus varii de Jure indigenatûs Prussorum, Latinè & Polonicè editi in Annis 1647. 1669. 1685. & 1696.

20 De re monetariâ Regni Poloniæ tractatus & discursus aliquot Annis 1640. 1661. & 1665. typis editi.

21 Reinholdi Kurike Secret. Ged. Jus maritimum Hanseaticum, Hamburgi Anno 1667.

22 Johannis Caspari Venatoris Historischer Bericht vom Marianischen deutschen Ritter-Orden / Noribergæ 1680.

23 Johannis Christophori Hartknoch Preusche Kirchen-Historie / Thorunii Anno 1686.

24 Johannis Gotsched Flora Prussica, Regiom. Anno 1703.

— Item Helvingii atque D. Breynii Flora quasimodogenita, Ged. 1712.

25 Jacobi Henrici Zernike Chronicon Thorunense, Anno 1711.

— Item das verpestete Thoren / Anno 1710.

— Item das bey denen Schwedischen Kriegen in Annis 1629. 1655. 1658. und 1703. bekriegte Thoren. Cum appendice ad Chronicon, ibidem typis 1712. editum.

26 Nicolai Copernici Thoruniensis, Canon. Varm. Astronomia instaurata, Amstelodami Anno 1617.

27 Johannis Regiomontani Tabulæ directionum & profectionum primi motus cœlestis.

— Item ascensionum obliquarum, sinuumque, Witteb. 1606.

28 Erasmi Reinholdi, Salfeldensis Borussi, Prutenicæ tabulæ motuum cœlestium, Wittebergæ Anno 1585.

SCRIPTA.

Quæ examinare superfluum judicavi.

1 Commissionis Karnkowianæ ad Civitates Prussiæ Occidentalis

talis Relatio coram Ordinibus Regni in Comitiis, Anno 1570.

2 Christophori Falconii Rechenbuch auff Preusche Münze / Maaß und Gewicht / Königsb. 1552.

5 Catechismus Lutheri deutsch und alt Preußisch. In usum reliquiarum populi antiqui Prutenici ad fidem Christi conversi. Ex mandato pii Ducis Alberti I. Anno 1545. Et iterùm 1561. impressus. Ut gentis hujus, olim sub potestate Satanæ adversus nomen Christianorum in Europâ postremò imperantis, jamjàm in exiguâ plebe agresti vix non penitùs intereuntis, vestigia lingvæ cum Lituanis, Curonibus, Finnis solâ dialecto diversæ conserventur; In documentum providentiæ & judicii divini, quo integri populi ob scelera sua, sicut Cananæi usque ad radicem exstirpati sunt, Libellus hic meritò inter monumenta antiquitatis reconditur.

6 Oratio de Statu Ecclesiarum Prussiæ, & Confessione Ducis Alberti I. calumniis Pauli Scalichii opposita Anno 1572.

— Item Oratio Episcopi Pomesan. Wigandi valedictoria 1575.

— Ejusdem ut Rectoris Acad. Regiom. Intimatio obitus Johannis Lutheri, filii B. D. Martini Lutheri, 1575.

— Oratio de Constitutione & Reformatione Scholarum in Academiâ Regiomontanâ Andreæ Crebs Professoris 1607.

— Ejusdem de Statu Prussiæ vetere & novo, 1614. Ex quâ avidus lector, tanquàm ab Oratore, præter communia vera vel falsa ex aliis exscripta, nihil discere potest.

7 Alberti Pölmann / Not. publici, von Amtstragender Personen in den Preuschen Städten Beruff und Verrichtungen.

— Item Beschreibung des gantzen Processes in denen Unter-Gerichten / 1600.

8 Collectio Scriptorum Nuptialium, funebrium &c. in honorem Div. Ducum Borussiæ Brandenburgicorum Sam. Fuchsii, 1628.

9 Episcopo - Presbyterologia Prussico - Regiomontana ab Anno 1520. usque ad Annum 1656. perducta Georgii Colbii, 1657.

10 Calendarium perpetuum, literis antiquis Gothicis aureis, picturis ornatum MSptum Seculo XIII. vel XIV. in Prussiâ cum Officiis Sanctorum. Pulchrum antiquitatis documentum.

11 Theatrum Diabolorum Johannis Borawski, Ecclesiæ Strasburgensis Pastoris, Gedani 1621. In quo scopus ejus fuit, per patheticum tribus actibus Scenicis compositum carmen, diabolorum felicitatem, lapsum, imposturam hominis, infernum & damnationem, tormenta, item spectra & universum Regnum Plutonis, ad horrorem & correctiones hominum qui peccando illis serviunt, describere: Præmissis paræneticis sententiis ex patribus & historiis variis. Sed quotusquisque hanc epanorthosin leget, & quotus legentium per hujusmodi scribendi genus resipiscet? Væ illi qui non tritâ viâ verbi Christi â viâ inferni ad pietatem reduci potest, & talia demùm humana artificia ad suam correctionem expectat!

12 Pacta Stumdorffensia induciarum 26. annorum cum Svecis Anno 1635. in ipso exitu sexennalium antea 1629. confecta.

13 Relatio de Nobili Polono Johanne Poblockio, propter homi-

homicidium plebeji in agro Gedanensi, gladio luente pœnam Gedani, mense Aprili, Anno 1675. cum rationibus, judicium hoc Magistratus etiam in Nobiles criminum reos justificantibus.

14 Conradi Samuelis Schurzfleisch Dissertatio de Rebus Prussorum, Wittebergæ 1672. Arctus hic & certè tam celebri Professori inglorius labor, lectoribus famelicis, ne indicis quidem usum præstare; ei, qui Hartknochium legerunt, nullum profectum sed tædium abruptæ narrationis gignere potest.

15 Michaelis Behm à Behmfelden Cos. Gedanensis, Vom Müntz-Wesen in Pohlen und Preussen MSptum, 1672. Quod propter magnam utilitatem, quâ ad fundamentalem hujus illustris materiæ publicæ, ante omnia alia quæ usquàm vidi & legi, manuducit, summoperè meretur, ut gemino Judicio & diligentiâ notis amplissimis ex actis publicis & historicis illustretur, & ad hæc usque nostra tempora continuetur.

16 M. Matthæus Prætorius Memelensis, Evangelicæ in territorio Insterburgensi Ecclesiæ Pastor, cujus Scriptum de lingvâ Prussorum veterum, Hartknochius de Vet. Pruss. Cap. IV. pag. 92. ab ipso Authore impetratum laudat, Syllabum hunc materiarum in opere magno, quod sub titulo Deliciarum Antiquitatum Prussicarum meditatus pertractandarum, Regiomonti typis editum præmisit. Sed Anno 1684. ad castra Romano-Catholicorum spe pingvioris fortunæ, transiit, & eodem Anno carmen Regi Poloniæ Johanni III. titulo Scuti Regii typis excusum obtulit: Indè Strasburgi parochiam nactus Anno 1688. Olivæ Orbem Go-

Gothicum, quo Polonis de origine ipsorum quasi Gothicâ, adblanditus, edidit. Tandem Præpositus oppiduli Weyersfrey, Volumen grande, libris decem divisum, sculpturis multis refertum, titulo Historiæ Prutenicæ absolutissimæ Anno 1703. per ministrum Regium Borussiæ, Gedani residentem, D. Adamum Boguslaum Rubach (apud quem illud pervolvi) impensis Regiis, cum liberali laboris sui redhostimento, typis edendum, tradidit. Quod Berolinum evectum, mortuo mox authore, in archivo Regiô promotorem editionis expectat. Nihilominus idem Prætorius Collectanea sua, ex quibus Opus illud historicum composuerat, sub titulis huic Schediasmati non absimilibus, proximè ante obitum, inopia pressus Gedani oppignoravit: Quæ nuper mihi à Creditore oblata, æreque soluta Generoso Alberto Rosenbergio Cos. Gedanensi, viro docto, rerum Prussicarum apprimè gnaro, mihique amicissimo, ad usus futuros voluntariâ cessione remisi. Hartknochio sanè & aliis, multam cognitionem Prætorii, in moribus, lingvâ & genio populi veteris Prutenici, tum laboriosam ejus inquisitionem rerum multarum patriæ scientibus, magnum desiderium Opus hoc videndi dudùm incessit, quod sceleton Schematis hujus exacuit. Sed mihi Schediasmata illa pervolventi, infirmo judicio, & minutiis occupato scripta visa sunt. Nunc post editam ab eruditis Scriptoribus Regiomontanis des Erleuterten Preussens / accusationem Hartknochii, etiam plagii damnanda.

17 Orientalische Reise-Beschreibung Otto Friedrich von der Gröben Marienwerder 1694.

18 Ge-

18 Georgii Grube J. U. D. & judicii aulici Regiomontani Consiliarii, de Processu fori, secundùm Ordinationem Stylum & Consvetudinem in Prussiâ Ducali. Gedani 1696.

19 Theatridium Livonicum h. e. Descriptio politica & geographica Livoniæ, appensis omnibus provinciæ illius Privilegiis veteribus. Cujus author Anonymus fuit Gasparus von Zeymern (vid. p. 23.) 1690. typis editum.

20 Auszug der die neue Preusche Crone betreffender Sachen 1701.

— Item Verthädigtes Preussen wider die prætension des Ritter-Ordens 1703.

— Item Päbstlicher Unfug wider die Preusche Crone / 1703.

21 Inclyta Resp. Poloniæ Civitati Gedanensi æquior 1703. Quo Scripto per plurima allegata documenta publica probatur, civitatem Gedanensem, suam ipsius defensionem propriis sumptibus, difficili illo tempore contra Succos procurantem, tributa in Conventibus laudata aliorsum persolvere, exemplo antiquiorum ejusmodi temporum non teneri, & bona Ecclesiastica sub munimentis suis comprehensa, ad dispositiones bellicas atque modicum subsidium Civitatis cogi potuisse.

— Item Triga quæstionum, prætensum, in villis & pagis Nobilium & Ecclesiasticorum mercaturæ, opificiorum, braxationis & propinationis cerevisiæ exercitium, ex ipsis Privilegiorum & Jurium Prussiæ verbis enervatum, concernentium, 1704.

— Item Gratiani Lipinskii Sicilimenta in Zaluskii Episc. Varm. Epistolarum loca historica Civitati Gedanensi præjudiciosa, 1711.

— Item Responsio Civit. Gedanensis ad Manifestum. Quâ

Locatio militis Poloni in bonis Civitatis patrimonialibus, legibus vetita probatur.

22 Conspectus Magistrorum Ordinis Teutonici generalium, Thorunii à M. Martino Behm Professore Publ. 1712. editus. Syllabus tantum imis digitis non historiam sed nomina Magistrorum, cum brevissimis annotationibus ex vulgaribus Chronicis exhibens, rerum planè sterilis est.

23 Succincta Delineatio Juris Civitatis Mariæburgensis ad pontem & pontale suum, 1718.

24 Dissertationes curiosæ de rebus Prussiæ, videlicet Regiomontanæ.

— De usu & authoritate Juris Romani in foris Prussiæ 1698. Hesse.

— De variâ fortunâ & authoritate ejusdem Juris in R. Pr. 1713. Idem.

— De succino electricorum principe von Sanden 1714.

— De Insulâ natante Gerdaviensi sive Schwimbruch / Anno 1707. Masecovius.

— De Vitâ S. Adalberti martyris I. & II. Helvichius 1693.

— De Columnâ Ostrocolensi termino R. Prussiæ â Lituaniâ, 1712. Blæsing.

— De feudis Prussorum, Hesse, 1712.

— De picturis in fenestris pagorum agri Insterburgensis, Anno 1704. visis & ad miraculum tractis, Anno 1715. von Sanden.

— De succini in medicinâ efficaciâ Doct. Philippus Hartmann Lugduni 1710.

— De prodigiose transfigurato Calice Eucharistico in Sangvinem verum, in pago Rudoviensi propè Regiomontum 1615. Nunc sub rationes Physicas & Theologicas revo-

revocato, ab Godofredo Alberto Pauli, S. Theologiæ Doctore 1717.

25 Theophili Sigfridi Bayeri de numis Romanis in agris Prussiæ repertis Lipsiæ 1722. In quo commentario conjecturis historicis deduxit, quomodò & quando tales nummi Romani in Prussiam penetrarint, denique ex collatione operosissimâ Voluminum quæ de numismatibus antiquis scripta sunt, numos repertos examinavit, & quod non ex mercatorum commercio, sed ab hospitibus advenis veteribus Prussiæ incolis in memoriam hospitalitatis relicti fuerint, evicit.

26 De normâ regiminis Prussiæ Occidentalis secundum Juris publici & Privilegiorum fundamenta D. Godofredi Lengnich, Ged. 1722.

27 De muneris Thesaurarii in Prussiâ Occid. Juribus Dissertatio Johan. Const. Ferberi Ged. 1722.

IN OCTAVO ET MINORI FORMA examinatorum.

1 Pauli Scalichii Satyra Philosophica.

— Item Ejusdem Apologia, Regiom. 1563.

2 Cœlestini Mislentæ Manuale Prutenicum, 1626.

3 M. Philippi Jacobi Hartmanni, de succino Prussiæ, physica ac civilis historia, Francof. 1677.

4 Næniæ Pontificis de Jure Reges appellandi, Auctore Johanne Francisco Albani, 1706.

5 Preussche und Brandeburgische Staats-Historia und Geographie/ Caspar Abels/ Leipzig 1710. & 1711.

6 Reinholdi Curike Secret. Gedan. de Privilegiis Commentarius, Ged. 1652.

7 No-

7 Notitiæ Ducatus Prussiæ delineatio Jacobi Lydicii, 1677.
8 Beschreibung des Landes Preussen Germann Adlerholds/ Anno 1704.

SCRIPTA
non examinata.
IN OCTAVO ET DUODECIMO.

1 Alberti Polemanns lauffende Urthel/ bey Gerichten in Preussen gebräuchlich/ Elbing 1558.
2 Daniel Klein/ Tilsitensis Pastoris, Grammatica Lituanica (ita propter affinem & vicinam dialectum, veterum Prussorum in Nadraviensi & Schalavoniensi Provinciis reliqua lingva vulgo appellatur) ex mandato Electorali, ad usus Scholarum concinnata, Regiomonti Anno 1653. typis edita.
3 Bernhardi von Sanden/ S. Theologiæ Doct. & Prof. Catechisatio lingvâ antiquâ Prussorum è Germanicâ exposita Regiomonti 1701.
4 Schediasma Lilienthalianum de præcipuis rerum Prussicarum Scriptoribus, Regiom. 1718.

NB. Monendus es B. L. me nullius scripti, quotquot hic Catalogus exhibet, scrutinium & censuram omissurum fuisse, nisi is qui sumptus typographicos expendit, parcissimas prænumerationes causatus, metu incuriosorum, prout hæc dura tempora literis iniqua ferunt, emptorum, manum cohibuisset, ne volumen prolixius damnum augeret. Qui defectus imposterum, si venditio hujus operis, præter spem dispensatoris, succedet, facilè impleri poterit.

De

De

Scriptoribus Polonicis atque Prussicis,

quotquot Bibliotheca Brauniana recondit, ſcrutinium & Judicium Authoris.

I.

JOHANNES DE LASKO, Præpoſitus Poſnanienſis (poſtea demum, ſub Sigismundo I. Rege, factus Archi-epiſcopus Gneſnenſis) Regni Cancellarius, juſſu Regis Alexandri, ab ordinibus regni in Conventu Radomienſi An. 1505. exorati; An. 1506. die 27. Januarii, Cracoviæ ex Officinâ Joannis Haller, typis rudibus Gothicis, ſub Titulo: *Commune inclyti Poloniæ Regni Privilegium Conſtitutionum & Indultuum, publicitus decretorum approbatorumque &c.* edidit primus Statuta, Leges & Privilegia publica, a Regibus Caſimiro M. (primo Legum Collectore Poloniæ, inſertis nonnullis etiam antiquioribus Boleslai Pudici Privilegiis Judæorum) Ludovico Hungaro, vulgo Lovis dicto, Vladislao Jagello, Vladislao Jagellonide, Caſimiro III. Joanne Alberto, & Alexandro, ſancita & indulta Reipublicæ Eademque, vigore diplomatis Regii, ante & poſt annexi, conſenſu Senatorum, Baronum, & Nunciorum terrarum, atque Civitatum, ex qui-

bus corpus universum Regni constabat, accedente, ex ærario & thesauro Regni protracta, & diligenter collata, tanquam Originalia ipsa, ad notitiam omnium Regni incolarum Regio nomine publicavit. Quæ quidem leges adeò tunc ignoratæ fuere, ut duo vel tres Barones, aut Patritii Poloni, omnino non fuerint, tot conditas Regni leges scientes: neminem autem, inquit Rex Alexander in Diplomate suo, & Laskius in præfatione, offendi, insimul collectas habentem.

Approbante autem eodem Diplomate Regio, Laskius adjunxit Juris Magdeburgensis & Saxonici quidem Libros duos, Feudalis verò unum. Quæ sedulò perlustrans reperio: Primum Librum convenire cum Jure Culmensi antiquissimæ editionis typographicæ, Torunii An. 1584. Capitibus tamen aliter divisus, & in fine, ex Speculo Saxonico nonnullis Juris Germanici publicis Quæstionibus de Imperatore & Electoribus aũctus. Secundus Liber, Saxonici Provincialis Juris Laskio dictus; Item ejusdem Liber Feudalis, procul dubio translatio è Weichbildo Magdeburgensi est. Nam & Weichbild promiscuè Ottonis M. & Ottonis Ruffi meminit: Laskius vero etiam in principio Libri primi ait; *Cæsar Otto Ruffus fundavit templum in Maideburg, & dedit civibus municipale jus.* Quæ tamen contra historiæ fidem dicta: Otto siquidem Magnus Imp. fundator Magdeburgicæ ecclesiæ fuit, & filius ejus Otto II. paucis Historicis Ruffus appellatus. Prætereà adjecit Laskius Raimundi summam, quâ Polonos in cognitione Juris Romani erudire voluit.

Cæterùm ex lectione hujus Voluminis, Laskium virum pium & simplicibus moribus fuisse, qui Majestatem Regis omni humilitate prosecutus, scribam se Regis pro illâ ætate professus, & omnia ex mandato Regio exsequutus. Et quoniam ex tabulis originalibus ærarii Regni leges ab ipso descriptæ sunt, ple-

plena fides ipsis, præ cæteris exemplaribus sequentibus habenda, Volumen autem Laskii propter raritatem magni faciendum est.

II. STATUTA DECRETA ET CONSTITUTIONES SIGISMUNDI I. Regis, qui post obitum Alexandri fratris An. 1507. regni habenas accepit, ex Mandato Regio operi præfixo, simul cum Processus judiciarii formulis, typis Hieronymi Vietoris, Cracoviæ An. 1524. adhucdum rudibus Gothicis publicata, unà cum legum harum indice. Postea, literis jam latinioribus accesserunt sancita ejusdem Regis, in Conventibus Annorum 1527. 32. 38. & 1539. Sancita autem sub hoc Rege adhuc Statutorum nomine (i. e. quasi quæ à Rege cum Senatu statuebantur) hônorantur; Licet jam inde à Johanne Alberto Rege, Nuntii sive Deputati Nobilitatis, ad leges ferendas concurrerint. Jam inde ab hoc Sigismundo I. cœperunt subindè, postea verò sub Sigismundo Augusto, penitus non aliter quam Constitutionum (quasi simul cum equestri Ordine statutarum) nomine, Sancita Comitialia appellari. Ridicula est inscriptio editoris formularis forensis hujus Regis. *Sumite nunc*, inquit, *laqueum rabulæ, jam scribere dicas, & causas poterit dicere quisque suas.* Adeò completæ ipsi visæ sunt hæ leges judiciariæ! quæ tamen licet sæpius auctæ vel correctæ, adhuc non sufficiunt rabulis.

Notavi ex hoc Statutorum volumine: Sigismundum Primum, nimià bonitate sua, iniqua & præjudiciosa varia, ad importunam instantiam Nobilitatis, jam tum fervente libertate Regi onerosam, permisisse. Quæ ipsemet in lege homicidii, item de Plebeis ab ecclesiis Cathedralibus & Abbatiis amovendis; Item in statuto Thorunniensi, de captivatione Nobilis in flagranti crimine â Magistratibus Civitatum, & passim alibi non dissimulavit, ita præfatus: *Nos nuntiorum terrestrium precibus*

victi, quando hoc illis æquum visum est &c. Item frequentibus petitionibus & clamoribus subditorum nostrorum permoti. Item ad tollendas murmurationes universæ nobilitatis, quæ plerumque fiunt propter plebejos &c. Ab hoc potissimùm Rege nimis indulgente Licentia nobilitatis incrementa contra jura Majestatis, cum injuriâ succedentium Regum, & Reip. decremento, sumere & prævalere cœpit: ut sapientes in Poloniâ Scriptores, ab eo jam tempore de periculosa libertate eâ, passim dolores & questus suos exprimerent.

Porrò in Herburto Statuta quædam hujus Sigismundi I. recitantur, quæ in hoc Volumine meo non apparent, e. g. ab An. 1539. de quo Anno, sub titulo Constitutionis, nihil præter Contributionum directorium video. Item ab Annis 1540. & 1543. Herburtus titulo de teloneis & passim alibi, multas leges exhibet: Sed & Sigismundi Augusti Constitutio Anni 1550. illorum annorum leges allegat. In hoc meo autem Volumine Anni 1539. Constitutio ultima est: proindè hìc defectum statuti Sigismundi I. agnoscere cogor.

Et hactenus statuta & leges Polonorum Latino sermone publicata fuere. SIGISMUNDUS AUGUSTUS, defuncto patre, An. 1550. regnum plenè capessens, An. 1562. legem tulit, quâ leges Polonorum Polonico idiomate scribi jusserat. Ac proindè Constitutiones Regni & magni Ducatus Lituaniæ, jam non aliâ quam Polonicâ lingva promulgatæ, quas ab An. 1550. usque ad Annum 1619. collectas, Andreas Petricovius, Typographus Cracoviensis, impetrato Privilegio Regis Sigismundi Tertii, Anno 1615. operi præfixo, simul continua serie edidit. Harum igitur Constitutionum Volumen eatenus est primum.

III. CONSTITUTIONUM Regni & M. D. L. ab Anno 1620. usque ad Annum 1652. cum privilegio Regio, ab Andreâ Petri-

Petricovio & heredibus ejus, Cracoviæ, nec non ab Ellertó Varſaviæ impreſſarum *Volumen II.*

IV. CONSTITUTIONUM Regni & M. D. L. Cracoviæ aut Varſaviæ, conſenſu Regio, typis impreſſarum, ab Anno 1653. ad An. 1699. adjectis univerſalibus literis & aliis actis publicis Sciſſionis Reip. ab An. 1697. & ſeq. *Volumen III.*

V. CONSTITUTIONUM & omnium actorum Comitialium ac aliorum publicorum Regni & M. D. L. durante bello civili, ab An. 1700. usque ad An. 1718. *Volumen IV.*

Generaliter ad hæc Conſtitutionum Volumina notandum: Quodſi lauda, declarationes & directoria contributionum, diſpoſitiones theſauri & militiæ, Commiſſiones, Aggratiationes condemnatorum, donationes benè meritorum, (quæ omnia ſunt ſancita ſuper rebus præſentibus, ad futura tempora non pertinentia) Si porrò fundationes Monaſteriorum & Templorum, Conſenſus ſuper coëmendis fundis eccleſiaſticis, nobilitatis quoque & indigenatus Privilegia, multis indulta, Libertationes denique & Privilegia privatorum, atque hoc genus alia, reſecentur, vaſta hæc Volumina Conſtitutionum, ad pauciſſimas leges publicas & privatas perpetuas reduci poſſe: Usque adeò, ut nullum regnum Chriſtianum paucioribus legibus gubernetur quàm Polonia; et modò ſub certis titulis perpetuæ leges colligantur, contrariis aut antiquatis omiſſis, paucitate quàm multitudine magis laboret. Unde nullibi magis arbitrio judicum & advocatorum permiſſum eſt, idque ob paucitatem legum, quas illi extendunt, & præjudicatis ſententias ſuas plus firmant quàm legibus.

Nihilominus executio legum in nullâ etiam liberâ Rep. magis quam hìc deſideratur. Sed qui Venetorum Remp. maximè

propterea summis laudibus efferunt, quod ante de executione rigidâ & perpetua legis, quàm de lege ipsa promulgandâ deliberare soleant, ii sanè rem, fere omnibus Rebus publicis insolitam, acu tangunt. Inde potissimùm salutis publicæ longa ætas pendet, si post pietatis eximium cultum, sapienter & providè institutæ leges, per viros probatissimos præmiis & pœnis strictissimâ executione fulciantur. Et quod Machiavellus in Discursu ad Livium Lib. I. c. 17. inquit: *Quemadmodum boni mores, ut conserventur in Rep. legibus, ita leges, ne violentur, bonis moribus opus habent. Hoc sanè legum & morum contubernium nullo humano remedio magis conservari potest, quam tali, quod ad inexorabilem acremque executionem legum promulgatarum excogitari posset.* Porrò major veneratio legibus ex earum perpetuitate accedit. Sed in Poloniâ sæpius præter necessitatem publicam, privatis rationibus prævalentibus bonas leges resolvunt, antiquas revocant, recentes abrogant: unde in abundantiâ illâ libertatis, facilè omnis reverentia legum inconstantium exuitur.

Denique notandum: In Voluminibus illis Magni Ducatus Lituaniæ Constitutiones promiscuè Constitutionibus Regni esse interspersas (nisi quod An. 1590. 1611. & An. 1613. 1621. Lituanicas post Polonicas seorsim expresserint) Demùm An. 1649. cum Anno præterito, ex decreto Vladislai IV. Regis, Statutum Lituaniæ Varsaviæ impressum esset, ab eo tempore Constitutiones Lituaniæ semper in appendice Constitutionum Regni, seorsim imprimi typis cœpere, quod adhuc ita servatur.

VI. STATUTUM LITUANICUM Vilnæ An. 1693. in Officina Collegii Jesuitarum, cum privilegio Regis Johannis III. recusum, additis parallelis aut contrariis Constitutionibus ab An. 1550. usque ad An. 1690. Primi Statuti hujus editio typo-

typographica, ex decreto Sigiſmundi Tertii Cracoviæ Anno 1588. Altera Vilnæ Anno 1619. Et tertia ex Decreto Vladislai IV. Reg s Varſaviæ, Anno 1648. prodiit. Quarta igitur hæc recentiſſima & plenior eſt.

Quantum ad leges in hoc ſtatuto deſcriptas pertinet, tenendum eſt: Lituanos ſicut ante Vladislaum Jagellonem, Ducem ſuum & Poloniæ Regem, in tenebris idololatriæ, ita & in literarum ignorantia cœcutiviſſe, legesque nullas ſcriptas habuiſſe, ſed à Ducibus ſuis abſolutâ poteſtate, pro ipſorum arbitrio & ſecundum conſvetudines, judicatos fuiſſe. Hinc quæcunque leges in ſtatuto enarrantur, à Jagellonica familia ejusque poſteritate originem habent, & An. 1530. demum juſſu Sigismundi Auguſti, Ducis tunc Lituaniæ, collectas, tamen non typis ſed manu tantum ſcriptas, lingvâ ſcilicet Ruthenica aſſervatas fuiſſe (vid. Koialowicz Hiſt. Lituan. P. II. l. 8. pag. 391.) Quicquid enim Lituani in ſcriptis olim habuere, annales videlicet & leges denique, ob vicinitatem Ruſſiæ, ex quâ plebs pleraque in Lituaniam crebris bellis translata fuit, eâ linguâ ſcriptum fuit. Et ex Strykovio probatur, adhuc toto fere Seculo XVIto non aliam Scripturam quam Ruſſicam, in Lituaniæ foris & ſcholis notam fuiſſe. Hæc itaque collectio MSta. legum, usque ad primam editionem typographicam An. 1588. duravit, quam Rex Sigiſmundus Tertius, ex MSto Ruthenico exemplari in Polonicam lingvam transponi juſſerat, quod in hujus Statuti fine pag. 422. editor diſertè teſtatur.

Deinde notandum, Corpus hoc Statutorum ex conſvetudinibus, privilegiis, & legibus Regum & Ducum Jagellonicæ ſtirpis, authoritate Regis, ſummâ diligentia per deputatos Optimates & Nobiles collectum, correctum, & utraque lingvâ Ruthenicâ atque Polonica tunc editum fuiſſe. Conſtitutiones verò in

in Comitiis Regni ab Anno 1569. unione videlicet plenariâ cum Regno, pro Lituanis ſancitas, demùm tertiæ & quartæ editioni privatâ induſtriâ adjectas eſſe.

Certè Lituani hoc uno digeſto, multo plures & ſpecialiores leges ac deciſiones cauſarum habent, quàm Poloni in vaſtis iſtis ſuis Voluminibus. Et quoniam Regiis diplomatibus, ad rogationem Statuum Lituaniæ confirmatum Statutum, conſtansque ac perpetuum eſt, id circò in parte illâ Reipublicæ Lituani feliciores ſunt Polonis, qui à duobus ſeculis, tale Corpus legum, abrogatis contrariis, & temporariis ac inutilibus reſectis, deſiderarunt; ſed nondum conficere, & authoritate Regiâ confirmatum obtinere potuerunt.

VII. JACOBUS PRZYLUSKI, Caſtrenſis Cracovienſis Notarius, vir nobilis & eruditus, ſvaſu multorum, & mandato Regis Sigiſmundi Auguſti (cui prototypum operis biennio ante jam obtulerat) operi præfixo, primus laborem ſuſcepit, Statuta & Conſtitutiones Poloniæ, ex Laskio & aliundè, usque ad ſua tempora colligendi, & quod Ordines Regni tantoperè deſideraverant, methodo bonâ digerendi, denique opus hoc Cracoviæ typis Anno 1553. publicandi. Nihilominus approbationem publicam operi huic Rex ab Ordinibus impetrare non potuit: Quod Eccleſiaſtici offenſi eſſent intempeſtivo zelo Priluſii, qui Reformatæ religioni addictus, perpetuis notis in hoc opere Clerum Romanum liberrimè perſtrinxerat. Ideò Januſzovius in Præfatione Statutorum ſuorum notavit: *Priluſium magis religionem quam jura regni docere voluiſſe; et propterea librum ejus Regio decreto eſſe damnatum.* Quod tamen nemo unquam probavit, nec decretum tale exhibuit.

Interim Priluſii induſtriâ Herburtus & cœteri Concinnatores legum Poloniæ, ſuppreſſo ex odio religionis nomine ipſius, benè

benè usi sunt. In eo negligens Prilusius, quod generalissimo librorum titulo inserto, nullum indicem specialem tot variarum legum & privilegiorum adjecerit. Est tamen index copiosus ab alio quopiam congestus, sed manu tantum scriptus & rarissimus, quem mihi quoque describere & Operi appendere contigit.

VIII. & IX. JOHANNES HERBURTUS DE FULSTIN, Succamerarius Præmisliensis, post Castellanus Sanocensis, cum toties in Comitiis Regni Regem Sigismundum Augustum à Statibus rogari videret, ut opus conciliandarum legum & jurium Regni, à parente ejus Sigismundo Primo jam Anno 1520. & 1543. promissum, à Prilusio quidem benè digestum, Statibus tamen Romanæ ecclesiæ invisum, tandem promoveret, & ad approbationem Comitiorum offerri curaret; primùm privato studio latinè Statuta & Constitutiones, ex Laskio & Prilusio congesserat, generali quidem Prilusii de Personis, Rebus & Actionibus methodo retentâ, capitibus tamen immutatis, & multis legibus omissis: Quem librum Zamoscii typis excudi jussit Anno 1557. Sed cum Anno 1562. Rex, ad petitionem Statuum legem tulisset, ut statuta atque jura Polonorum omnia Polonica lingvâ scriberentur, atque sequenti Anno 1563. Constitutione, nominatìm ad hunc laborem perficiendum Castellanum Lublinensem Zebrzydovium, item Canonicum Kioviensem, & tertium hunc Herburtum, delegasset; nihilominus trimestri frustrà consumpto, primi illi duo pertæsi totum opus deseruissent: tandem solus hic Herburtus, in suum usum privatum, latinorum quidèm Statutorum & legum faciliorem dispositionem, secundùm literas Alphabeti excogitavit; quod opus eodem Anno 1563. ad persvasionem Cancellarii Regni, Johannis Ociessii, cum præfatione ad Regem, rure patrio Bunovicio

vicio subscriptâ, typis Cracoviensibus imprimi curavit. Ubi idem liber postea Annis 1567. 1570. & 1600. recusus est, Anno 1597. verò Zamoscy. Demùm Anno 1620. Dantisci hoc idem opus, ex collatione juxta Regis mandatum (de quo gloriatur in fine libri) Stanislai Skrzyszovy, decem legibus antea omissis auctum, & iterum Gedani Anno 1697. prodiit. Sed etiam Polonicum ejusdem Herburti Statutum, quod Anno 1570. Cracoviæ typis edidit, hic simul exhibeo.

Ex collatione harum editionum notavi: Latinam primam Anno 1557. Zamoscy impressam, eandem esse, quam postea in Polonicam lingvam transtulit, Methodo à Prilusio acceptâ, sub titulis personarum, rerum & actionum. Ita enim Polonica composita est: plura quoque Statuta & Privilegia continet, quàm posterior editio Latina Anni 1563. In cujus præfatione ad Regem & Lectorem expresse ait: *Quod ad obtinendam perspicuitatem ac facilitatem evolvendi leges patrias, nunc demùm in hunc Ordinem Alphabeticum eas congesserit.* Et in titulo ac præfatione Polonici Statuti idem scribit: *Opus hoc ex Latino in Polonicum versum & congestum esse.* Editio vero Latina posterior, Alphabeticâ dispositione digesta & multum brevior est Polonicâ, legibus & privilegiis plurimis in illâ omissis.

Porrò cum Herburtus post Prilusii jam Anno 1553. typis publicatum opus, nihil in primâ Latinâ & postea Polonicâ, in posteriori autem Latinâ editione, tantum Ordinem Alphabeticum adjecerit, culpandus est, quod non Prilusii, imò nec Lascii nomen, ex quibus tantum profecerat, exprimere dignatus sit, ut ut ad marginem hujus folia adcitaret. In quo verò Prilusius lapsus, Herburtus fortiter imitando erravit, e.g. in adjectione vocis DEI, in lege quamvis &c. de homicidio. In assignando An. 1368. Comitiis famosis illis Wislicensibus, in quibus Casimirus

M.

M. primas leges condidit, qui tamen verus Annus 1347. est, sicut hoc alibi demonstravi. In nonnullis locis crassiores Herburti quàm Prilusii deprehendo nævos, e.g. In Latina pag. 470. allegat legem Alexandri Regis, Anno 1508. latam, cum Rex ille Anno 1506. mortuus sit. Et ne errorem hunc typographi putes, eundem in Polonicâ editione p. 96. erravit errorem. Sic in pluribus locis à Laskio, quem allegat, diversa habet. Neque dissimulare licet, omissis iis, quæ de religione Prilusius intempestivè & nullâ spe fructûs disseruit, opus ejus & doctius & copiosius multo quam Herburti esse. Ex quo plurima quidem Privilegia Polonicæ editioni addidit, quæ in Latinâ ultimâ, omiserat: multa tamen in Prilusio descripta adhuc omisit.

Intemperans quoque adulatio Herburti notanda, quod in præfatione sua ad Regem Statuti Polonici ita scribere sustinuerit: *De subditorum V. M. obedientiâ & amore in Rempublicam plura non dicam, nisi quod omnes Monarchæ & Reges sibi à Deo tanquàm summum thesaurum peroptent, ut tales habeant subditos, quales sunt Poloni, apud quos hoc est supremum gaudium; ut propter Reges suos & Rempublicam sanguinem & bona sua profundant, hanc perpetuò intemeratam & integram gloriam conservantes; quod adversus Reges suos & charam patriam, non facto, sed nec cogitatu unquam damnosi inventi fuerint. Et ut præter ambages verbo rem expediam: Hoc est nobilis Polonus esse, quod in aliis regnis est Supremus Dominus: Et econtrario, esse nobilis in aliis regnis, est esse subditus Poloni nobilis.* Miror, quod in somnio hoc dulci non addiderit: Quantum accedit potentiæ Nobilitati Polonicæ in administratione Reipublicæ, tantum decedit Majestati Regum; Nam hoc verius est illo.

Denique & hoc apprimè notandum est: Licet Herburtus Latinam postea quoque Polonicam Statutorum editionem, jussu

Regis & Constitutionis Comitiorum Petricoviensium Anni 1565. p. 91. typis edi procuraverit, tamen approbationem avthenticam omnium Ordinum Regni eum nunquam obtinuisse, sed perindè uti Prilusii opus, tot Constitutionibus, quæ revisionem jubebant irritis, non revisas nec confirmatas mansisse. Nihilominus, quia jam ab eo tempore, in Comitiis & Judiciis semper ad hæc Volumina, Latinum & Polonicum, provocatur, ita ut Polonis absolutè Statuti nomine veniat Herburtus: Ideò pro avthenticis, ipsa longissimâ consvetudine habenda esse, nemo ambigit.

X. STANISLAUS SARNICIUS, Tribunus Krasnostaviensis, Anno 1594. Cracoviæ typis vulgavit Volumen Polonicum titulo tali: *Statuta y Metrika Przywileiow Koronnych.* In quo artificiosâ magis quàm facili methodo, secundum dignitates & ordines incolarum Regni, Statuta, Privilegia & Leges, ex Prilusio & Herburto Latino atque Polonico, tùm ex Constitutionibus illius ætatis, pulchrè cum effigiebus Dignitariorum & Officialium Regni expressit. Laskium inspexisse non video, ut ut folia ex Laskio subnotaverit: nam Herburtum Polonicum & Latinum ex opposito allegatos, pressè sequutus, eosdem cum illis errores, in tempore Wislicensis Conventus, & in textu passim erravit. Ducatus Masoviæ consvetudines præterea adjecit; Prussiæ verò non pauca jura & privilegia omisit, quod in cæterarum quoque Provinciarum juribus & privilegiis de ipso Januszovius notavit: Formulare Processus judiciarii verò amplum exhibet. Et si quis uno intuitu, ea jura, quæ ad quodvis officium vel genus incolarum Poloniæ pertinent, videre amat, huic Volumen hoc non inutile nec ingratum erit, quod in usum faciliorem indice locuplete ab Auctore instructum est. Enimverò nec iste liber Statutorum à Rege & Ordinibus Regni, aucto-

auctoritatem & Confirmationem publicam, quam in aliquot Comitiis author sedulò petiit, impetravit.

Fuit sanè hic Sarnicius vir industrius & patriæ amans, ille ipse, qui etiam Annales Poloniæ novis conjecturis in laudem gentis suæ instruxit: sed opere hoc non satisfecit illis, qui omnia jura & Privilegia Polonorum, atque Provinciarum ei connexarum, absque remissionibus in uno Volumine, latinè propter Germanos in Prussia, Curonia & Livoniâ, authoritate denique publicâ descripta peroptabant. Quemadmodum nec Annalium laborioso & anxio opere, gratiam quæsitam lucratus est.

XI. JOANNES JANUSZOVIUS, defectum in antecedentibus Statutorum & Legum Poloniæ congestoribus, correcturus, plenissimum opus Juris publici & privati, tandem Anno 1600. Cracoviæ, idiomate Latino & Polonico edidit. In quo ex Laskio, Prilusio & Herburto, atque ex Constitutionibus, ad illum usque Annum sancitis, nec non aliundè, omnia Privilegia & jura ab aliis omissa collegit, abrogata diligens notavit, & ordinem, quem tenuit, non solùm in principio generali schemate delineavit, sed plenissimo quoque indice, in fine adjecto, legentibus facilem usum præbuit. Nec immeritò diligentissimi omnium laudem retulit, nisi quod nec ipse semper originalia inspexit, sed tædio evolvendi aliis nimiùm credidit. Exemplum manifestum in Lege, Quamvis, de homicidio, eam Lib. V. Part. VII. Tit. XVII. p. 607. fide Prilusii & Herburti, quem in margine citat, verbis ipsorum Latinè & Polonicè recitat, non inspecto Originali Laskii, nec animadvertens, textus à se exscriptos, in Latinâ & Polonica lingvâ planè non congruere. Quodsi eâ diligentia usus fuisset, facilè corruptum

textum Latinum in Prilusio & Herburto corrigere, legemque ab impietate vindicare potuisset. Cæterùm Januszovius, præter generalia Regni Privilegia, toto Libr. VII. provinciarum Regno connexarum propria, plura quam cæteri Collectores omnes exhibet. Nihilominus multa & ipse omisit, de quibus aut non potuit scire, aut quæ neglexit e. g. in Prussiæ Privilegiis & juribus singularibus. Porrò neque hic Author publicam Regis & Ordinum Regni Confirmationem operis sui obtinuit, obstantibus præ cæteris Civitatum Prussiæ internuntiis, ob præjudicia quædam, juribus Prussiæ ab eo ignorante vel malevolo intrusa.

Hactenus recensui ordine suo Laskium, Prilusium, Herburtum: Sarnicium & Januszovium, qui omnes textus legum & Privilegiorum integros recitant, & magna Volumina cumularunt; Quorum sequentes omnes sunt Compendiatores, adjectis summariter Constitutionibus usque ad sua quisque tempora. Quod si omnibus aliis digestis & Compendiis neglectis, unum Januszovium cœteris pleniorem, ordine ab illo cœpto retinerent, & Constitutiones perpetuitatem sapientes, singulo vicennio sancitas superadderent, facilè omnibus cæteris Voluminibus Compilatorum illorum carerent Poloni; & jura atque leges suas, uno conspectu & ordine, facili sumptu, utroque idiomate, omnibus incolis Regni exhiberent, quas nunc præter hos quinque Congestores, in quatuor Constitutionum Voluminibus operose quærunt.

XII. PAULUS SCZERBITZ, Secretarius Regius, & Assessor Judiciorum Curialium, ***Promptuarium Statutorum & Constitutionum Regni Poloniæ***, tanquam Repertorium Voluminum prædictorum, usque ad Annum 1603. quo Dedicationem Libri signavit, deduxit. Utut mea hæc editio demum Anno 1615.

1615. Brunsbergæ prodierit. Quodsi sequentes Compendiatores, Ordinem Sczerbitii, viri industrii & perspicacis retinentes, repertorium & indicem Constitutionum posteriorum continuassent, melius viris forensibus, vel cognitionis jurium horum curiosis consultum esset. In eo Sczerbitzius ejusdem cum omnibus cæteris culpæ reus est, quod nec ipse Originem Statutorum antiquorum indagaverit, sed Herburti fide eosdem nævos attraxerit.

XIII. THEODORUS ZAWADSKI, Nobilis de gente Rogalla, Patre Consule Cracoviensi & Prof. Medicinæ natus (vid. Starovolscius de C. Script. Pol. p. 117.) Cracoviæ Anno 1614. edidit Polonicum Compendium Statutorum, Constitutionum, Privilegiorum & Legum Regni omnium, usque ad Annum editionis, sex Capitibus sive titulis generalibus comprehensum, absque omni indice speciali. Presse, quod in Præfatione ad Lectorem fatetur, in Polonico textu versionem Herburti sequutus, quæ verò hic omiserat, ex Laskio & Januszovio latinè recitat. Non indiligens sanè fuit hic Author, qui Originales textus in Laskio & Constitutionibus sedulò inspexit: ideò post Janușzovium, errorem Prilusii & Herburti de Anno Conventus Vislicensis correxit, & Annum 1347. rectè restituit. Præsertim in forensibus formulis & processu judiciario, quorum maximè fuit gnarus, multa utilia cumulavit. Nihilominùs utut utilitatem laboris hujus in Præfatione ad Lectorem verbose commendet, ac pro eo à Republica magna redhostimenta sibi polliceatur: tamen ex suprà jam dictis verius est, Rempublicam Polonam hoc labore facile carere potuisse.

XIV. ALBERTUS MAGDALINSKI, *Inventarium Constitutionum Regni* ab Anno 1550. usque Annum 1632. sancitarum, Polonicè ediderat, quod opus Joannes Dziegolewski

usque

usque ad Annum 1643. continuatum, Varſaviæ Anno 1644. typis iterùm publicavit. In quo ſecundùm Ordinem Alphabeticum materias omnes Polonicè diſpoſuit, & ſummariter Conſtitutiones, ad eas pertinentes, ſub Anno, paginâ, & titulo quasque ſuo, allegavit. Nunc poſt alios editores repertoriorum recentium, hic libellus nullum uſum habet.

XV. MATTHIAS MARCIANUS LADOWSKI, Secretarius Regius & Cancellariæ Regni metricans. i. e. Archivarius Anno 1685. typis Varſaviæ edidit, lingvâ Polonica, Conſtitutionum Regni & M.D.L. ab Anno 1550. incipiens, ordine Alphabetico digeſtum compendium. Eatenus forenſibus acceptum opus, quod repertorium hoc recentioribus Conſtitutionibus usque ad Annum 1683. continuaverit. Qui utiliùs laboraſſet, ſi Paulum Sczerbitzium, primum Compendiatorem eousque deduxiſſet. Antiquiores Sigiſmundo Auguſto leges hic Author planè omiſit, Herburti Statuto contentus, quem remisſive adcitat. Habet præterea hic liber nævos typographi inexcuſabiles, foliis aliquot perverſe impreſſis.

XVI. AUGUSTINUS KOLUDSKI, Judex Terreſtris Inovladislavienſis, ***Promptuarium Legum & Conſtitutionum Regni & M. Ducatus Lituaniæ***, ſecundum Status Politicos & Juſtitiæ Officia, libris quatuor Anno 1697. (non adjecto loco) typis publicavit. In quo ſtatuta & leges antiquiores breviter ex Herburto Latinè, cæteras ab Anno 1550. ex Voluminibus Conſtitutionum, & Statuto Lituanico poſtremæ editionis, prout ſcriptæ ſunt Polonicè, itidem abbreviatas allegat. Quæ tamen allegata torpore typographi vitioſiſſime expreſſa ſunt. Et hic operæ pretium utilius feciſſet, ſi Sczerbitzium, usque ad ultimam Conſtitutionem Joannis Tertii Regis, videlicet Annum 1690. continuaſſet.

XVII.

XVII. NICOLAUS ZALASZOWSKI, J. U. D. & Archidiaconus Posnaniensis, An. 1701. & sequenti, Posnaniæ typis vulgavit JUS REGNI POLONIÆ Tomis II. additionibus Juris Civilis Romani, Canonici & Saxonici, Historiisque illustratum. In Tomo I. quæ ad Jus publicum pertinent, in II. quæ ad Jus privatum, ferè ad ductum Institutionum Imperialium, tractavit.

Mihi quidem videtur Author specioso titulo non satis fecisse, & in vasto Opere negligentissimè versatus esse. Namque materias illustres quam plurimas e. g. de Jure Teloneorum, & Vectigalium, Tributorum, Indigenatus, Privilegiorum magnarum Regni Provinciarum, & tot alias planè omisit. Origines Locorum Juris publici Poloni vix unquam attigit: Historiam vero gentis, quod in titulo promisit, raro admodum, & ferè ex recentioribus, inque paucis illis locis quos ex antiquitate eruit, cum errantibus securè erravit; Denique Conciliationem legum Patriarum & loca dubia, sicco ubique pede transiit. Jus Civile Romanum & Canonicum, non cum rationibus paritatis ex fontibus doctrinæ annexuit, sed tantùm prima Juris Romani elementa quædam parallela subnotare satis habuit. Ad vastum autem Volumen, tot diversissimis Titulis refertum, Indicem aliquem specialem componere neglexit. Ideò vix aliquid superest, quàm Repertorium Legum Polonicarum, iterùm à Zalaszowskio, sub amplissimo titulo negligenter recoctum esse.

HISTORICI.

XIIX. XIX. XX. JOANNES DLUGOSSUS DE NIEDZIELSKO, Canonicus Cracoviensis, tandem nominatus Archiepiscopus Leopoliensis, Casimiri III. Regis filiorum

Præceptor, primus plenam hiſtoriam gentis ſuæ, ab ipſis initiis ad ſuam ætatem deducere, non infeliciter tentavit. Sed ab obitu ejus, videlicet Anno 1480. Hiſtoria hæc MSta, in cœnobiis & domibus nonnullorum Magnatum latuit; usquedùm Anno 1615. à Fœlice Herburto, Joannis Filio, protracta, Dobromili ex Officinâ Joannis Szeligæ, licet integris quidem duodecim libris typis deſtinata fuiſſet, nihilominus ſex tantum prioribus libris abſolutis, cum dedicatione panegyricâ ejusdem Herburti ad Senatum Venetiarum edita eſt. Sic denuò poſteriores ſex libri manu tantum ſcripti latuerunt: donec Anno 1711. (ingratis Polonicis Typographis principem ſuum Hiſtoricum adeò negligentibus) Bibliopolæ Lipſienſes, nactum à Barone ab Huyſſen exemplar integrum Dlugoſſi, & duodecim libris videlicet usque ad Annum 1444. deductam hiſtoriam, pulcherrimis Typis excuderent. Cæterùm Librum XIII. Dlugoſſi, quo hiſtoriam usque ad ultimum vitæ ſuæ Annum videlicet 1480. exegit, idem Huyſſen in Poloniâ â Viro Nobili acceptum, iisdem Bibliopolis tradidit, qui Tomum II. Hiſtoriæ Polonicæ, per expreſſionem Vincentii Kadlubkonis, Stanislai Sarnicii, Stanislai Orichovii Annalium, atque Epiſtolarum Karncovii, carius vendituri hunc Librum XIII. Dlugoſſi, eidem Tomo præpoſuerunt, atque ſic nitidiſſimè Anno 1712. ediderunt.

Dubitarunt non pauci, num decimus tertius hic Dlugoſſi Liber, nunc demum in lucem protractus, genuinus ipſius fuerit fœtus? Enimverò Johannes Gerhardus Voſſius Tract. de Hiſtoricis Latinis pag. 565. diſertè teſtatur: Hiſtoriam Dlugoſſi, in MSto Romæ in Bibliothecâ S. Mariæ in Vallicellâ aſſervato Chronico, usque ad Annum 1480. quo ipſe deceſſit, deductam eſſe. Sed & ex Vitis Epiſcoporum Poſnanienſium Dlugoſſi,

goſſi, à Tretero Anno 1604. editis, præmiſsâ Epiſtolâ ejusdem conſtat, ipſum Anno 1475. has vitas collegiſſe. Unde magis credendum venit, Dlugoſſum Opus grande Hiſtoricum, ex quo ipſe vitas Epiſcoporum collegit, ad finem vitæ ſuæ, Annum videlicet 1480. continuaſſe. Quod & Cromerus apertè ſatis innuit, Lib. 29. in Anno 1480. ita ſcribens: *Joannes Dlugoſſus, deſignatus Archiepiſcopus Leopolienſis, vivere pariter & annales Polonicos ſcribere deſiit.* Quæ verba cum Mechovii Lib. IV. Cap. 72. conveniunt.

Porrò diuturnæ Suppreſſionis Libri hujus adeò utilis ratio, in lectione Partis primæ facilè occurrit: quod nempe Dlugoſſi candida & incauta Simplicitas, quâ nec ſcelera Eccleſiaſticorum Virorum, neque Pontificum ipſorum, Clero tantoperè inviſa, occultavit, impedimenta editionis in publicum pepererit. Hanc cauſam jàm diu Staravolſcius quoque, Libro de C. Poloniæ Scriptoribus Cap. 14. utut calamo diſſimulante & tremulo prodidit. *Joanni Dlugoſſo*, inquit, *primas Hiſtoricorum Poloniæ merito damus, ut qui & circumjacentium populorum fortia aut ſecus facta, veraci calamo depinxerit; quare & in lucem prodire haud permittitur, quod pleraque ſine reſpectu ſcripſerit.* Atqui verò in Dlugoſſo nihil prorſus adeò ſinè reſpectu relatum legitur, quàm horrenda crimina Pontificum & Præſulum aliquot, quæ in lumen calamo Viri Inſulati, & famâ veracis Scriptoris in Eccleſiâ ſua celebris, prodire non permiſerunt, & Herburto plenam editionem Dlugoſſi impediverunt.

Accedit ſupinus quoque in Polonia Librorum neglectus, ex quo Scripta egregia Majorum, præſertim vetera, paſſim à tineis corrodi & ſic deperdita dolemus, ut propterea Starovolſcius, in Præfatione Libri de centum illuſtribus Scriptoribus, non falsò queſtus ſit: *Cum quisque, ait, Megiſtanum noſtrorum*

malit sumptus in canes, equos, vestes, servos, vina aut aromata dispendere, quàm in ea, quæ æternum per gentes & ætates nomen suum propagarent. Quâ epanorthosi, ante omnes amplissimorum bonorum ecclesiasticorum possessores, partem legitimam studiis & literis à fundatoribus deputatam, subtrahentes perstrinxit. Ratio autem, quam Varsevicius Orat. Turcicâ VIII. pag. 111. prodidit, videlicet: *Cum hostibus viarum transitus & fluviorum fontes maximè sint occultandi, ideò*, inquit, *Historiæ Dlugossi, qui fluminum fontes accuratissimè explicavit, non vulgandæ typis veteribus Polonis inter alias fuit Ratio*, mihi quidem absona & ridicula videtur.

In Dlugosso, pro ætate illâ, stylus subindè offendit lectorem, nihilominus majori certè laude dignus, quàm quæ illi à Sarnicio in Annalium proœmio tribuitur: *Quasi materiam tantùm historiæ, rudi indigestaque mole tradiderit:* Et quâ Cromerus ipsum in Præfatione Historiæ Poloniæ mactat, cum hujus Dlugossi vitulo potissima exaraverit. Neque Herburtus in Epistolâ, Chronico suo præmissa, Dlugossi satis æquus censor est: *Eum*, inquiens, *non eo Ordine sententiarumque gravitate usum, ut ad exterorum optimis literis exculta ingenia purgatasque & teretes aures, Scripta ejus penetrare possent.* Non enim usque adeò barbarus est Stylus Dlugossi, ut lectione Doctorum indignus sit; imò multos ante se & post ætatem suam, Historicos antecellit, utut æqualitatem Styli usque adeò non servaverit, sed ex assvetâ Seculi rusticitate quædam secum traxerit.

Observo potiùs in Dlugosso, Viro licet severo & veritatis amante, nimium studium laudandi gentem suam, sed communi hominum fragilitate, quâ omnes Historici etiam optimi in partes suæ gentis inclinant, & talia, modò non sint apertè falsa, excusantur; Multa Dlugossi errata quoque, liberâ ejusdem Cen-

Censurâ sequius gestorum in gente suâ, compensantur; Quapropter iniquè à Cromero corripitur. Certè in narratione bellorum cum Cruciferis Prutenicis gestorum, evidenti odio abreptus Dlugossus fallit, quod ex collatione Chronicorum Prutenicorum patet. Et à Schützio, Viro gravi & fide dignissimo, aliquoties per reductionem ad absurdum refutatus, e. g. fol. 17. 66. & 104. Nihilominus Cromerus & alii, in talibus favorabilibus gentis suæ, Dlugossum tanquam Oraculum sequuntur.

Denique & Superstitio immanis hujus Dlugossi notanda, quod Opus suum historicum solenni Epistolâ operi præfixâ, Zbigneo Cardinali & Episcopo Cracoviensi, jam mortuo dedicaverit. Benè gentiles imitatus, qui Carmina sua Musis dedicarunt, aut in fine Conviviorum Herculi cæteræque proli Jovis libantes. Vid. Plutarchus in libris Symposiaicis passim. De Kadlubkone, Sarnicio, & Orichovio infra suis locis dicetur.

De KARNKOVII collectarum Epistolarum Virorum illustrium, Libris tribus, quos ipse jam Anno 1578 in 4to. Cracoviæ ediderat, ipsiusmet Authoris Judicium in Præfatione evidentissimum est, & Lectorem docet, quid utilitatis inde sperare possit: *Videlicet ut varios Catholicorum conatus & labores, pro tuendâ fide Romanâ & exstirpandâ hæresi, lecturi, qui optimè de Ecclesiâ & Republica mereri vellent, magnum adjumentum consequerentur.*

Hæc est Karnkovii Sententia, argumentis epistolarum, quas collegit, consonans, licet verba præfationis paulò temperarit. Certè in Paparum, Cardinalium, Hosii, Karnkovii, Cromeri & aliorum hic collectis epistolis, quid contra gregem fidelium, nomine infami hæreseos iniquè contra Canones Juris

Pontificii, 28. & 30. Cauf. 24. Qu. 3. damnatorum, nifi triftia bella, iræque infidiæquè & crimina noxia fonant? Utut ex Epiftolâ Koffobucii ad Karnkovium LXXII. Libri 3. evidenter pateat: Multos egregios Viros feculares Catholicos, rigorem tantum in Evangelii Chrifti participes (quod ita ferè pronuntiat) contra Præceptum Dei, inhumanâ crudelitate accenfum, & ad Pacem Ecclefiæ inanem, damnaffe. Et hæc ferè epiftola in toto opere eft lectu digniffima. Eæ verò, quæ deRep. tractant, paucæ funt, & ab Hiftoricis illius ævi fufius explicatæ alibi.

XXI. MATTHIAS DE MECHOVIA, Medicinæ Doctor & Canonicus Cracovienfis, *Chronicon Poloniæ*, à primo Duce Lecho, usque ad Annum 1506. quo Alexander Rex mortuus eft, deduxit. Sed Jodocus Ludovicus Decius, Weiffenburgenfis Germanus, Regis Sigismundi Primi primum rei monetariæ Præfectus, poftea titulo Secretarii honoratus, mox & Cof. Cracovienfis, cum nuncupatoriâ fuâ ad Regem, librum hunc à Mechovio acceptum, fuo ære quod ait, Cracoviæ typis Vietoris, Anno 1521. vulgavit. Ipfe verò Decius in fine Mechovii tres libros fuos, de Vetuftatibus Polonorum, de Jagellonum familia, & de Sigismundi I. geftis, usque ad Annum 1516. adjecit.

De hoc Mechovio (ita ab oppidulo Miechow, in Palatinatu Cracovienfi, unde prodiit appellato) non fatis mirari poffum, quod cum Libro 4. Cap. 72. Dlugoffi Vitam & Scripta luculenter deducat, ejusdem Chronicon, ex teftimonio Æneæ Sylvii, tanquam opus clarum & prolixum, laudet, & fe exfequiis ejus interfuiffe jactet, tamen, quod ex ipfo aliquatenùs profecerit, nullibi ne minimam quidem mentionem faciat, imò potiùs in præfatione ad Lectorem, diferte inficiari aufus fit: *Ante fe hiftoriam juftam apparere ullam, paucos aliquicquam de geftis Po-*

Polonicæ nationis in commune dedisse legendum, ideoque se, talem negligentiam dolentem, suum hoc qualecunque rude fundamentum Historiæ Polonicæ exegisse. His Decius in nucupatoriâ accinit: Eousque Scriptorum penuriâ, res Polonorum in occulto delituisse, quousque excellens ille vir, Mechovius, ex multis quidem fragmentis, majorum res gestas exposuerit; Et tanto majorem susceperit laborem, quo minus quos tutè sequeretur, copia daretur.

Atqui verò constat, Dlugossi Historiam tunc jam triginta plus minùs annis scriptam, in Polonia, ipsique adeò Mechovio satis notam, & multo pleniorem atque exactiorem fuisse hoc Mechovii Chronico, quod nihil præter Compendium Dlugossi usque ad Annum 1444. perpetuum exhibet. Unde meritò arguendus Mechovius, quod Dlugossi laborem erudito plagio suum faciens, nomen optimè de patria meriti civis dissimulaverit. Magis ingenuus Dlugossus, qui se ætatis superioris tempora, aliorum Scriptorum adminiculis per varias Ecclesias & Bibliothecas sparsis, â se collectis & in Opus suum deductis, scripsisse fatetur. In Epistola suâ ad Cricium Mechovius, magna nova de origine gentis suæ promittit, sed vix non ad verbum Dlugossum recoxit. Præterea Vandalorum cum Venedorum appellatione, vulgari illi ætati errore, perpetuò confundit, Lechitas & Cechitas in terras incultas Poloniæ & Bohemiæ, à nullis antea unquam habitatas, intrasse, Æolos, Macedonas & ipsum Regem eorum Philippum, atque filium ejus Alexandrum M. origine Slavos h. e. Polonos fuisse, absque rubore asserit. Denique stylo tam inculto scripsit, ut non modestiæ verba, sed verissima ipse de se præfatus sit: *Historia*, inquit, *hæc in se tenuis est, ac sterilis avenæ calamo scripta.* Item hoc, quo Cricius, Præpositus Posnaniensis, operi Mechovii applausit.

Ve-

Verum non Crispus scripsit, non Livius istud,
Lector, opus, Medicus scripsit & Astrologus.
Quare age Grajorum valeat sententia; Veri
Quod sermo est simplex, sic puto gratus erit.

Vera quidem, nec ipse Mechovius fingere potuit, sed ea ex Dlugosso hausit. Qui si Pistorio innotuisset, non præposuisset in præfatione Corporis Hist. Poloniæ, Mechovium hunc Cromero, immodico falsoque encomio.

Appendix Jodoci Ludovici Decii dignior lectu est, tum propter deductam Genealogiam Domûs Jagellonicæ, tum & acta primis temporibus Sigismundi I. Regis: neque Stylus ejus adeò asper est, ut nauseam lectori moveat. Sed quia Decius extraneus fuit, non abstinuit ab adulatione, quâ Regis ac Polonorum aucuparetur favorem.

XXII. ANDREÆ FRICII MODREVII, Secretarii Regis Sigismundi Augusti (quod munus tunc fuit in Republ. honoratissimum) *de Republicâ emendanda Libri V.* Basileæ Anno 1553. editi. Causam & scopum scriptionis suæ author, in epistola ad Regem operi præfixa, ita reddit. *Quia*, inquit, *Polonia leges habet, quæ pridem multam emendationem exposcant, & judicia talia, ut major in eis severitas desideretur, & moribus permultis dissolutio, levitas & vanitas magna appareat.* Et in Epistolâ ad Senatum, Vocationis suæ ad scribendum rationem reddens: *Obversatur mihi animo jusjurandum, quod cum in eorum Collegium qui sunt Regi â Secretis, cooptarer, dedi: Me Regem & eos, qui sint cum potestate, cum de noxiis tum de utilibus & honestis rebus Reip. necessariis, quæ mihi quidem cognitæ forent, nequaquam celaturum esse. Facio igitur pro virili, quod sanctè facturum me recepi, & morum & legum & Judiciorum vitia ostendo, ordinum diversorum & actionum abusus demonstro, ac rationem in viam redeundi patefacio.*

Hinc

Hinc Argumentum illud, quo Reipublicæ suæ tanquam in unâ tabulâ proponeret, quæ illi emendanda viderentur, & ut domi bonis moribus legibusque gubernetur, foris armis, arte, & justitiâ tributorum, benè ordinatis, ab hoste defendatur; videlicet de Officiis omnium Reipubl. membrorum, ab ipso Rege usque ad humillimos subditos, per omnes eorum partes, ad obtinendum finem Societatis civilis, vitam nempè tranquillam, securam, homines Christianos decentem; tantâ gravitate styli, argumentis verissimis, libertate Conscientiæ veritatem professæ invictâ, modestiâ & prudentiâ summâ, præceptis Sapientiæ, non ex aliorum Commentariis, ad ignorantiam Scriptorum plerorumque tegendam congestis, sed præcipuè ex fonte omnis veritatis eloquiorum DEI, paucis veterum Sapientum Sententiis, ex dictamine rectæ rationis, ad majorem demonstrationem adjectis, atque perpetuò ad exempla Patriæ accommodatis, uno verbo ita exegit; ut in tribus Libris prioribus *de Moribus, de Legibus & de Bello*, cum omnibus ad hos titulos pertinentibus articulis, justâ brevitate, omnem doctrinam civilem compendiose Lectoribus sapientibus proposuerit. Qui ex hoc Libello Doctrinæ, Sapientiæ, Sermonis, non verbis inanibus, sed rebus, ad regulam Christianæ veritatis exactis, onusti, insignis denique pietatis dotes, in hoc Authore cognoscere, & omnibus ad imitationem securè commendare queunt Politicis.

Cum verò Christianum Regem, tanquam in communi navi Rectorem, docere arbitratus sit, ut non minus in Ecclesiâ quàm in civili parte Reipublicæ pacem, sine quâ ratis illa magnis motibus quassatur & mergitur, curet & promoveat; ideò occasione Concilii Tridentini, tunc, post duos irritos Conventus, tertio reassumendi, quodcunque ipsi, nihil

penitùs novi molienti, ſed ſecundùm Oracula Dei & Primitivæ Eccleſiæ praxin, in eâ quoque parte ſalubre Patriæ & toti Orbi Chriſtiano videretur, ad Regem, Senatum, Subditosque univerſos, animo veritatis lumine illuſtrato, duobus Libris de Eccleſiâ, propoſuit; Nævos, & ab antiquâ veritate nimiùm aberrantes in Doctrinâ & moribus exorbitantias Eccleſiæ, per potiſſimos Articulos fidei, item Diſciplinæ, Legum & Rituum Eccleſiaſticorum, liberè & cordatè, pietate & modeſtiâ tamen ad calumnias, pro commodis & honoribus Seculi, veritatem, ſcilicet Dei Verbum, ſalutemque gregis ac ſuam impie prodentium, immotâ, diſſeruit. Atque à Concilio legitimo h. e. Communi Regum, Principum, omnisque Statûs Virorum Chriſtianorum voto & conſenſu convocato, in unitate Spiritus Sancti à Viris piis doctisque eccleſiaſticis & ſecularibus, ſolius Verbi Divini, nullius humani reſpectus neu poteſtatis vinculis obligatis, celebrando, definitionem Controverſiarum omnium, & Pacem Eccleſiæ Catholicæ, Regnorumque Europæ expectavit, authoritatique tali ſacroſanctæ ſubmiſit.

Sed Vir ille bonus & pius, cum multis hujusmodi Veritatis Zelatoribus, in omnibus Regnis Chriſtianis, tunc agnoſcentibus, quod cauſæ motuum in Eccleſiis Chriſti, à diſciplinæ ac morum extremâ corruptione, legum ſanctarum ſolutione, Verbi Dei, Chriſtianorum unici firmamenti, ſuper quod Eccleſiam ſuam fundavit, contumelioſâ abjectione, & Vocis Chriſti apud Paſtores juxtà ac greges oblivione, doctrinæ itaque ac rituum omnium in errores infinitos perverſione, provenerint; Proindè à Concilio univerſali, ex omnibus Eccleſiarum membris legitimè, ac in timore Jehovæ, qui ſolus eſt via, veritas & vita, non in ſpiritu mundi, congregato, remedia tanti exitialis mali expectantibus, votaque ſua ſcriptis ſuis

po-

posteritati legenda relinquentibus, summoperè spe suâ frustratus est. Nihilominus ut Librum hunc fideles, & in erroribus obfirmati, perindè legant optandum est, modò rarissimus denuò Typis recusus exhiberetur. Nam & illi cum admiratione Bonitatis Divinæ perspicerent, quanta charismata misericors ille Dominus, cum Lumine Evangelii, in hac ultima ætate mundi relucente, passim per omnia Regna Christianorum, in multos viros pietatis & veritatis amantes effuderit. Et hi, nisi giganteo furore cœlum ipsum assultare, & Religionem veram absque ullo humanitatis sensu lacerare, ovileque Christi, prætextu solius veritate vacui nominis Christianorum perdere, infernalibus potestatibus sese obstrinxerint, ab hocce Viro, fratre & socio ejusdem suæ Ecclesiæ, meliora edoceri, & ad veritatis viam è tenebris suis educi.

Cæterùm in Libro de Scholâ hoc Modrevius egit, ut earum summam in Republicâ præsertim Christianâ necessitatem, & ad faciendum populum in fide, moribus & doctrinâ perfectum, utilitatem demonstraret. Hinc Doctoribus & Præceptoribus in Ecclesiâ pristinam dignitatem, & commoda in id à Majoribus liberaliter concessa, restituenda esse, Rectores & Gubernatores, argumentis & exemplis expergefecit, serioque admonuit.

Starovolscius quidem Libro de centum Illustribus Scriptoribus Poloniæ, No. 60. pag. 81. hunc Modrevium, Lutheri nefariis Dogmatibus imbutum, & Ecclesiæ Portis infestum, dicendo quæ non oportuit, scribendo quæ non licuit, & agendo quæ non decuit, calumniatur. Simul insigni superstitione suis similibus persvadet, libros hos, quia erroribus respersi essent, â piis contemptos cum Sonitu periisse. Sed à pluribus magnis & doctis Viris Romanæ Ecclesiæ, hic Modrevius,

vius, ab Eruditione, Pietate, Concordiæ & Moderationis Studio, summopere laudatus; & in additionibus ad Bibliothecam Sixti Senensis Lib. IV. ad Lit. A. de ipso scriptum, quod vixerit & mortuus sit catholicè. Proindè si qui Romano-Catholici ei succensent, se solam libertatem veritatis, & censuræ vitiorum errorumque suorum in Modrevio odisse, produnt. Neque obstant, quo minus inter testes veritatis, è gremio Romanæ Ecclesiæ, justum locum in Confessione illâ Catholicâ Magni Gerhardi teneat.

Enimverò vis ingenii & ingens facundia, quam Modrevio eodem loco Starovolscius asserit, tanta & tam rara Seculis illis sequioribus fuit, & adhuc est, ut non propter Verborum exquisitum lenocinium, ac multiformes Sensus, aut profluentes Orationis magis impetus quam sententias veras, quibus plerique Scriptores vanam laudem suam sectantur; Sed ob illam vix imitabilem firmitatem, quâ Sermo ejus gravissimis rebus par, æqualis & semper sibi similis, gressus suos justis Periodis & Sententiis, fortiter prosequitur, & Lectori vim Argumentorum imprimit, hic Author etiam ab infenso hoste laudandus. Ut cæteri clarissimi Oratores Poloniæ; Varsevicii certè vaga & malè disposita Oratio, Verborumque Inæqualitas; imò nec Orichovii acerbus stylus, & majora rebus vocabula, præferendi; omnes denique posteriores, in eo gravi & severo genere Scriptionis, Modrevio nec comparandi sint. Quemadmodum Lubieniecius illum non vanè, *Virum undequaque præstantissimum* appellavit, *qui, cum per eruditionem ad magnos honores pervenire potuerit, mediocri fortuna, cum veritatis cognitione, magnis hujus Seculi Viris adeò invisæ, contentus vixerit.* Lib. I. Hist. Ref. Pol. Cap. 5.

No-

Nobilem autem Virum fuisse Modrevium, & de gente Modrzewskianâ, quam in Palatinatu Sendomiriensi clarissimam Paprockius refert, de Symbolo Ostoia prognatum (qui tamen ex humiliatione Christiana, nusquam de genere suo gloriatur) vel præcipuè ille locus docet, ubi in Præfatione ad Legatos, à Rege & Republica ad Concilium Tridentinum destinatos, ita fatur: *Qui à Nobis publicè delecti estis. Item: Mittimus vos de medio Nostri, Viros lectissimos.* Unde Nuntii terrestris munere Comitiis interfuisse Modrevium patet. Et adhortationem suam ad Legatos illos his Verbis concludit: *Si igitur libertatem Concilii appetitis, si magnos in Ecclesiâ abusus esse cernitis, qui emendationis indigeant, defendite Nos, studiis Nostris favete.* Et in fine Libri de Ecclesiâ: *Fieri non potest, quin cui Religio sit cordi, suspiret in tantâ rerum sacrarum profanatione, ac etiam congemiscat, liberationem expectans ab hâc servitute corruptionis, in libertatem gloriæ Filiorum DEI.*

XXIII. MARTINUS CROMERUS, Episcopus Varmiensis in Prussiâ, *de Origine & Rebus gestis Polonorum scripsit Libros XXX.* Cujus Historiæ optima est editio Coloniensis Anno 1589. adhuc vivente, sed eodem Anno mortuo Authore, revisa, & variis accessionibus aucta. Cæterùm Opus hoc stylo æquali, studio & judicio bono, & si verum est quod gloriatur Author, ex originalibus documentis Archivi Regni, cui revidendo à Rege Sigismundo Augusto Præpositus fuit, conscriptum (quod tamen de exiguâ historiæ hujus parte, nimirùm quæ Privilegia & alia Jura Regni tangit, accipiendum est) laudem summi Sarmatiæ Historici Cromero in Orbe literato peperit. Quum Christophorus Varsevicius Lib. de Origine Generis & Nominis Poloni, sub Personâ Comitis Tencinii, non sine injuriâ Dlugossi & Vapovii, egregiorum Histo-

Hiſtoricorum (allegante Hartknochio in Exercitatione ad Chwalkovii Jus publicum pag. 20.) proclamat: *Kadlubkos, ait, Dlugoſſos, Mechovitas, Baskos, Vapovium, & alios, bonos quidem Viros, ſed ineptos Magiſtros Latinitatis, & fortaſſis etiam veritatis eſſe. Sed Cromerum bono loco ponendum, atque etiam inter Noſtros Hiſtoricos ſummo.* Imò ſubjungit, *neſcire ſe, utrum Natio altera, ſi Æmilium Gallicæ Hiſtoriæ Scriptorem excipias, Cromero habuerit meliorem.* De quo loco, quod in allegato libello Varſevicii, vix quoad initialia Verba legatur, prolixè vide infrà in Cenſurâ ejusdem Libelli; De Origine Generis & Nominis Poloni.

Certè maximam partem Hiſtoriæ Cromerus ex Dlugoſſo hauſit, cui primi & boni Hiſtorici laudem, nævis Hiſtoriæ vulgaribus æquanimiter excuſatis, nemo præripit, & Cromerus ipſe, in Præfatione priori ad Sigismundum Auguſtum Regem, fatetur.

Cæterùm neque Cromerus, quemadmodùm nihil ſub Sole, absque luculentis nævis eſt. Amore enim gentis ſuæ abreptus, etiam aliter ab aliis narrata, liberè deſtruit, ut gloriam Sarmatarum non interruptam ullo diſpendio, obtineat. Hinc fabulam de Wiſſimiro, qui à Dlugoſſo & Mechovio ſaniùs omittitur, Vapovium ſecutus inſeruit, ut gloriam gentis ſuæ, usque ad victam & ſubjectam Poloniæ Daniam extenderet. Quod figmentum Bielskius, & alii Authoritate Cromeri decepti, ſeriò proſequuti ſunt. Sed præter alios, Gaſparus Schützius, Secretarius Gedanenſis, in Chronico Pruſſiæ Lib. I. pag. 8. ex ipſis Saxone & Krantzio, à Cromero falsò allegatis, originem fabulæ luculenter detexit. Scilicet Polonicis Scriptoribus hunc eſſe morem, ut quæcunque à Venedicis Principibus in Mechlenburgenſi & Pomeraniæ Ducatibus regnan-

regnantibus, gesta sint, immensum aucta Polonis suis adscribere soleant. Utut enim Venedi, Schlavonicæ fuerint Originis, nihilominus sub Polonorum Monarchis tunc fuisse, nunquam probatur, tamen à Scriptoribus Polonicis audacter præsupponitur.

Etiam in omnibus Rebus, quæ Germanos, præsertim Cruciferos Prussiæ attinent, Cromerus pro amplificandâ gentis suæ justitiâ & gloriâ armorum sæpissimè fallitur, incertis vel planè irritis abductus Opinionibus. Quemadmodùm non ineptè Venator in Hist. Ordinis Teutonici; Schützius quoque & alii passim deduxerunt: nihilominus Poloni Scriptores narrationes Cromeri tales extrà omne dubium ponunt, iisque Historiam suam animosè fulciunt.

Prætereà rectè Cromerum Varsevicius, in Libro de optimo Statu Libertatis pag. 165. arguit, quod multa insignia olìm vel etiam suo tempore gesta, omiserit per errorem, aut quod ea planè nesciverit. Quorum exempla ibi allegat; & plura hujusmodi ex aliis colligi possunt.

Porrò cum Cromerus de Oppidulo Biecz (in Palatinatu Cracoviensi, quinque milliaribus Sandeciâ sitò) oppidani filius fuerit, solâ virtute, non jure patrio ad Senatoriam Dignitatem eluctatus, prout de ipso Starovolscius Lib. de Centum Poloniæ Scriptoribus refert, & Stanislai Stoslavii elogium allegat:

Natus in obscurâ Biecensi plebe Cromerus:
Cur proprium vincat, quæris, honore genus?

Nihilominus oppidi paterni, licet toties occasio fuerit, nullam aut brevissimam fecit mentionem e. g. pag. 87. & 186. sed ingratus virtuti ac Deo senex (qui præ cæteris actionibus inter homi-

mines, amat de plebe erigere, quos inter Principes populi ponat, ita ut ſecundum Senecæ veram Sententiam, nemo Rex niſi ex Servis, nemo Servus niſi ex Regibus originem ducat, idque ad confundendam communem hominum conſanguinitatem) ante oculos omnium ſui temporis, originem diſſimulavit, ſeque de paterna & materna Stirpe Nobilem pag. 498. Lib. 1. de Republ. Poloniæ jactavit. Quod vel ex eo refellitur, quia ſibi ab Rege Sigiſmundo Auguſto, & ab Imperatore Ferdinando, Nobilitatis inſignia collata ipſe prædicat, quæ ſanè Vir antiquæ Nobilitatis nunquam acceptaſſet. Ideò Paprocki Stemma hoc pag. 586. recenſens, à Rege & Cæſare, ex Regni Poloniæ & Imperii Romani Symbolis conflatum refert. Sed & geminum Gamrato, olim Epiſcopo Gneſnenſi & Cracovienſi, appinxit Starovolſcius, in vitis Epp. Cracovienſium ſignum, quia Nobilitate Cromero æqualis, vitiis tantum avaritiæ & ſimoniæ, quibus Epiſcopatus à Reginâ Bona emit, multum ſuperior fuit. Certè omnes ejus coævi Scriptores, Nobilitatem Cromero nullam tribuunt, & virum non quidem genere, ſed doctrinâ & eruditione clariſſimum appellant. Ita loquitur de eo Varſevicius Lib. de legato & ſimiliter alii. Meminit Treterus Lib. de Epiſcopis Varmienſibus, pag. 121. ſcripſiſſe Cromerum Apologiam de Nobilitate ſuâ, qui ad Cognitionem hujus Rei utilis lectu foret, ſi extaret. Sed nec iſtud Scriptum Cromerum apud Status Pruſſiæ quicquam juvit, qui usqúe ad mortum illi ſedem in Senatu tanquam alienigenæ recuſarunt.

Annexi ſunt editioni huic Cromeri, præter ejusdem de Republicâ ſeu de ſitu & gente Poloniæ, Libros duos, quibus juxta deſcriptionem Geographicam ea, quæ ad Rempublicam, ritus & mores privatos quoque ſuo tempore pertinebant, delineavit.

(1.) Bern-

(1.) BERNARDI VAPOVII *fragmentum Historiæ Polonæ*, quo Imperium Sigismundi Primi ab Anno 1507. ad Annum 1535. continetur. Scripsisse autem Vapovium integram à principio Chronicorum Polonicorum Historiam, Varsevicius testatur; & eandem Cromerum habuisse, patet ex historiâ de Vissimiro, quam Lib. I. & II. pag. 17. 18. 19. testimonio Vapovii exstruxit. Sed quod editioni Cromeri, ipso adhuc vivente, curâ Thomæ de Plazza Parochi Cracoviensis, tantum fragmentum hocce adjectum sit; licet ipse Cromerus, in Præfatione secunda ad Regem Stephanum, fragmenti hujus tanquam à se additi mentionem faciat, ego rationem non divinabo. Nisi hæc fuerit, quam Plazza in Præfatione fragmenti suppeditare videtur: *Extitisse quidem tunc adhuc annales integros Vapovii, sed sparsim inter privatos, maleque conscriptos delituisse, ita ut vix hoc fragmentum ad supplendam Cromeri Historiam, usque ad Annum* 1535. *de qua tantum Plazza sollicitus fuit, eruere posset.*

Proindè magna negligentiæ nota Polonos doctos illius ævi viros urit, quod Historici boni & seduli Opus planè otiosi perdiderint. Ex hoc enim fragmento patet, Vapovium non adeò rudem vel fide indignum fuisse Historicum, sicut eundem Varsevicius arguit; utut fatendum sit, verbosum nec satis judiciosum esse, ceu nitidum & accuratum Historicum decet: Et cum Annales inscripsisse dicatur, annos singulis gestis non diligenter adnotasse, denique parvis rebus, quâ dicacitate Vir bonus naturâ imbutus fuit, cum fastidio legentis immorari.

(2.) Addita est PHILIPPI CALLIMACHI Tusci, Filiorum Casimiri III. Regis Præceptoris, *Historia Imperii & Necis, ad Varnam cæsi, Vladislai Jagellonidis*, Casimiri III. Fratris, Poloniæ & Hungariæ Regis, tribus Libris composita.

Eruditum Oratorem & Poëtam fuisse Callimachum, omnes prædicant: enimverò Historiam hanc nec Stylo neque Judicio tali scriptam esse fateor, qualia ab homine Italo & Doctore antea Romano expectanda, tantisque laudibus, quibus à Paulo Jovio mactatur, digna forent. Sed etiam propterea Jovius, quod hoc Opus adeò eleganter & exactè compositum, ut *omnes qui à Tacito, per tot Secula illud scribendi genus attigerint, suo Judicio superarit*, buccinavit, meritò à maximo Criticorum, Gerardo Joanne Vossio Lib. de Historicis Latinis pag. 620. tanquam qui multa à vulgo potius haurire, quam rerum gnaros consulere soleat, corripitur. Quod Judicium de Jovio multi eruditi, in cæteris Author Præfationis hujus Callimachi Historiæ approbarunt: *Videlicet Jovii unam curam fuisse, multa scribere, quam rectè atque ex gravis alicujus Scriptoris fide scriberet, aut perexiguam aut nullam.*

Cæterùm inquietum & factiosum hominem fuisse Callimachum, qui Regem Joannem Albertum, ad convellendas patrias Leges, artibus Italicis impulit, gesta Regis illius & abrupta Consilia, tum luculentum Cromeri Testimonium, quod Libro XXX. habet, satis evincunt.

(3.) Denique, præter *Orationes & Epistolas* aliquot *Cromeri, Karnkovii, Sulikovii & Varsevicii*, adjecti sunt REINHOLDI HEIDENSTEIN, Secretarii Regii, Commentariorum de bello Moscovitico Libri sex. Qui, cum sub Rege Michaële Anno 1672. Francofurti, ampliori ejusdem Historiæ de Rebus Polonorum, ab excessu Sigismundi Augusti Regis titulo, Libris duodecim, à Filio Joanne Heidenstein, Castellano Gedanensi editæ, inserti sint, infra commodius recensebuntur.

XXIV.

XXIV. MARTINUS BIELSKI Chronicon Poloniæ, patrio ſermone, ab initiis hujus gentis ſcribere cœpit, quod Filius Joachimus, Secretarius Regius, à ſe continuatum, & usque ad Annum 1586. mortem nempe Stephani Regis perductum, Anno 1597. Cracoviæ typis publicavit: Stylo quidem Polonico ſecundum illam ætatem virili & ſimplici, non prout nunc eſt, affectato & ſententiis poëticis phalerato, judicio quoque bono, & brevitate concinnâ hoc Chronicon ſcriptum eſt, ita ut quicquid apud Dlugoſſum & Cromerum optimum notatuque dignum occurrit, brevi narratione in Bielskio exhibeatur.

Queritur Bielskius non immeritò de puſillanimitate Cromeri, quod cum geſta Regum, Sigismundi Primi, Sigismundi Auguſti, Henrici & Stephani, ſub oculis ejus, multa quoque negotia extranea per manus ejus contigerint, nihilominùs metu odii ab adhuc viventibus nonnullis potentibus, Hiſtoriam ſuam ante Sigismundi Primi tempora abrumpere, & incompletam derelinquere maluerit, quàm animoſe ſuperatis odiis, veritatem ævo ſuo actorum orbi liberè tradere. Quam ſpartam Bielskius glorioſe ſibi ſumpſit, veruntamen & ipſe multa odioſa ſicco pede tranſiliit.

Fuit enim Aula Regis Sigismundi Auguſti corruptiſſima, à quo tempore mores Polonorum ab antiquâ gravitate declinarunt, & ad extraneam levitatem prolapſi ſunt. Hoc Orichovius fortiter perſtrinxit, ſed Bielskius cum aliis diſſimulatione texit. In multis fidem Cromeri tanquam Oraculum ſequutus, pariter hallucinatur.

Laudanda quoque eſt Bielskii diligentia ſingularis, quâ Nobilitatis Polonicæ antiqua inſignia ſemper ad mentionem eorum, in margine exſculpſit, in quâ arte ſolus Paprocius eum anteceſſerat.

XXV. MATTHIAS OSSOSTOVICIUS STRIYKOWSKI, Canonicus Miednicensis in Samogitiâ, gente Polonus, peragratâ magnâ parte Europæ & Asiæ, variarum Lingvarum & Nationum commercio, multis antiquitatum Monumentis perlustratis, præter extraneos Historicos Græcos, Latinos & Germanos, Turcorumque annales evolutos, ex MSptis Chronicis Lituanicis No. 12. Prutenicis No. 5. Livonicis No. 4. Polonicis No. 5. Kioviensibus No. 4. Russicis compluribus, denique Moscoviticis, Bulgaricis & Slavonicis aliquot, integro septennio, labore maximo, CHRONICON *Lituanicum, Polonicum, Russicum, Prussicum, Livonicum, Samogiticum & Moscoviticum*, Lingvâ Polonica composuit, typisque Regiomontanis Anno 1582. quousque Historias deduxit, cum Privilegio Regis Stephani publicavit.

Quo labore magnam laudem meruit, quia ante eum nemo, tot documentis antiquitatis (præsertim à Seculo X. quo fides Christi simul cum notitiâ scribendi Russos illustravit) tàm amplam de gentibus illis aggredi ausus fuit Historiam, pauci verò & in his Baro ab Herberstein attigerunt. Ideò dignissimus hic Author, quem Albertus Wyjuk Kojaliwicz perpetuo compendio, quantum ad Historiam Lituanicam pertinet, nitidâ Latinitate vertit. Cæterarum gentium, videlicet Russorum, Tartarorum & Moscovitarum, non nisi Polonæ Lingvæ gnaris adhuc patent, quorum nulli meliores quam Herbersteinii breves Commentarii hactenus exteris innotuere. Et quia hoc Striykovii Chronicon nunquam post hanc primam editionem recusum est, incuriâ Polonis svetâ, idcircò possessoribus ejus rarissimum est & carissimum.

Promiserat Strikovius in Præfatione, Latinam & Germanicam Versionem Chronici hujus ipse curare: sed à morbis

&

& sumptibus impeditus, aliis eam curam reliquit. Cæterùm in hoc Chronico nonnulli evidentes errores Chronologici occurrunt, quædam res gestæ aliquot Seculis discrepant. Sed qui confusum ex tot MSptis concinnandi operis laborem, & in migrationibus gentium præcipites hiatus perpendit, is lapsus memoriæ, aut insufficientes deductiones antiquarum rerum, quas narrat, ob defectus annalium in Populis Russicis vix septem, Lituanicis verò tantùm tribus abhinc Seculis ad fidem, & simul ad literarum cognitionem conversis, æqui consulet.

XXVI. ALEXANDRI GVAGNINI, Itali, & Præsidii Vitebscensis in Lituaniâ Præfecti, Nobilitate à Polonis donati, *Descriptio Sarmatiæ Europææ*, cum Chronico compendioso Ducum ac Regum Poloniæ atque Lituaniæ, usque ad Henricum Valesium, singulis â Clemente Janitio subscriptis elogiis metricis, Anno 1581. Spiræ edita typis bonis, sed à negligentissimo artifice mendosissimè dispositis.

De vero hujus Libri Authore indagando eruditi, præter Hartknochium, hactenùs incuriosi fuere: ideò exteri omnes Gvagninum pro vero agnoscunt & sequuntur, quia Striykovium polonicè tantum editum, non habent nec legunt. Polonos tamen Historicos miror, præsertim Starovolscium, qui, cum in Libro suo de Centum Poloniæ Scriptoribus pag. 52. Striykovio hanc Sarmatiæ Europææ descriptionem disertè adscripsisset, nihilominus pag. 102. Gvagnino tribuit Chronicon Poloniæ, puro & nitido Sermone Latino scriptum, cum additione, in Polonicâ ejusdem Versione, Paskovii Geographicæ Descriptionis Populorum septentrionalium. Atqui verò hâc Starovolscii circumlocutione, nihil aliud quàm hæc Descriptio Sarmatiæ Europææ intelligi potest, cujus pars erat Chronicon

à Gvagnino seorsim Cracoviæ Anno 1578. Latinè, posteà verò Anno 1611. Polonicè â Pascovio, (de quâ editione Numero sequenti) utraque, nempe Chronicon & Descriptio Geographica populorum septentrionalium, secundum anteriorem editionem Spirensem Latinam, quam hic recensemus, versa & edita. Nam & Pistorius in Corpore Historicorum Polonicorum, partes has duas divisit, & singulas diversis Tomis primo nempe & secundo interseruit. Aut igitur incuriâ aut industria Starovolscius Opus hoc sub alio titulo Gvagnino tribuit, ut ipsum ab infamiâ plagii liberaret: Utpotè cujus obitum Anno 1614. honorifico elogio prosequitur his verbis:

Miles, Dux, Comes, gessit, coluit, celebravit,
Arma, Aulam, Musas, Marte, Decore, Stylo.

Enimverò major fides Strikovio habenda, qui in Chronicô suo aliquoties, hanc Sarmatiæ Europææ Descriptionem sui ingenii fœtum esse, Deo & Conscientiâ testibus advocatis proclamat; Gvagninum literarum rudem fuisse, & sibi, cum Vitepsciæ sub ipsius Præfectura militaret, laborem hunc (qui tanquam prototyposis magni Chronici sui â Striykovio collectus fuit) nefariò surripuisse, & quibusdam additis ad prælum maturasse, protestatur. Certè qui Descriptionem hanc Europæam cum Chronico Striykovii confert, unius Authoris collectanea esse animadvertit: Quæ ratio Hartknochium in Strykovii partem traxit. Addo autem Privilegium Regis Stephani, Anno 1580. Vilnæ signatum, Chronico Striykovii præfixum, quod expressis Verbis Sarmatiæ hanc Descriptionem juxta atque hocce Chronicon magnum, Opera Striykovii esse dicit, & Typographis invito Authore excudendi utriusque Operis facultatem pœnaliter vetat.

Ideò

Ideò effrœnem Audaciam Itali iſtius mirari ſubit, quod ante Edictum Regium hoc, Cracoviæ Anno 1578. iterùm Spiræ Anno 1581. antequam Striykovius Chronici ſui Opus Regiomonti typis perficere potuiſſet, cum Præfatione ſuâ ad eundem Regem, vivente Striykovio plagium hoc publicare auſus fuerit: & quod poſtea Striykovius eundem tractatum Sarmatiæ Europææ, tanquam jure vindicatum, in Poloniâ ſuo nomine excudi non curaverit. Cæterùm quia Chronicon Striykovii non niſi Polonicum extat, ex eodem verò multa ad Origines & alias Antiquitates gentium Sarmaticarum, fines, mores & imperia â Gvagnino excerpta ſunt, digna Deſcriptio Gvagnini exteris lectu cenſenda eſt.

XXVII. KRONIKA SARMATYI EUROPSKIEY, *to jeſt Polska, Litewska, Ruska, Pruska, Zmudska, Inflantska, Moskievvska y Tatarska, przez Alexandra Gvvagnina Anno* 1578. *a teraz przez Marcina Paſzkovvskiego, curâ Authoris na Polske przetlumaczona w Krakowie Anno* 1611. Hoc Polonicum Chronicon, de Verbo ex Sarmatiæ Europææ Deſcriptione Gvagnini translatum eſt. Sed ab illis Regibus, in quibus Latina editio deſiit, continuatum: videlicet poſt Henricum Regem, in Latinâ ultimum, adjecta ſunt ſuccinctè acta Stephani, & Sigismundi III. usque ad Annum 1588. In Lituaniæ deſcriptione, poſt Alexandrum Ducem addita Hiſtoria Sigismundi I. In Moſcovitico Chronico Latinum finit cum Anno 1580. Hæc verò Polonica Editio progreditur usque ad Annum 1611. videlicet bellum illud famoſum Polonorum in Moſcoviâ pro Demetriis falſis ſive ſuppoſitiis.

Et hoc quidem Chronicon Gwagninus ope aliorum ex Striykovio excerptum, quia ipſe bellis Ruſſicis interfuit, facile continuare potuit ad ſuum ævum, prout id in Præfatione hujus

hujus libri interprete Paſzkovio, jactat. Enimverò quæ pro ſuo res exterorum Polonicè enarrandi pruritu, vel Gvagninus vel Paſzkovius in hoc Volumine, de Sveciæ & aliis Regnis per Compendium refert, aliquicquam; quæ autem de Germaniâ, penitus legi non merentur, usque adeò in Hiſtoriâ extranea rudis, tamen de iis ſcribere auſus eſt.

XXVIII. STANISLAUS SARNICIUS, Tribunus Craſnoſtavienſis, (ille ipſe qui Statuta & Metricam Privilegiorum Regni, de quibus vid. ſupra No. X. edidit. Anno 1587. Cracoviæ typis imprimi curavit propriis Sumptibus, *Annales de Origine & rebus geſtis Polonorum ac Lituanorum.* In quibus rem antehac ignotam Orbi Sarmatico vindicaſſe gloriatur, nempe deductionem gentium Sarmatiæ ab Aſarmoth, ſextâ generatione nepote Nohæ, usque ad Lechum continuâ ſerie excogitatam; In quâ Dlugoſſus, Cromerus, Bielskius & alii inaniter laboraſſe ipſi viſi ſunt.

Sed ut rem æternis tenebris obvolutam erueret, omnes Nationes antiquas Sarmatiæ vicinas, Vandalos, Gothos, Getas, Pañonios, facit Sarmatas, eorumque geſta ex Hiſtoricorum fragmentis, Sarmatarum confœderato ſub nomine Slavorum populo, tribuit; ita progreſſus usque ad Lechum Primum; inde Chronicarios Polonicos preſſe ſequitur, ex quibus tamen quæ ipſi rariora aut ab illis omiſſa viſa ſunt, tantum delibat, usque ad finem Anni 1586. Stephani Regis nempe obitum.

Enimverò ante illum Matthias Striykowski Lib. 4. pag. 92. ſeqv. Chronici Origines Sauromatarum Slavorumque, multis adcitatis Hiſtoricis, ad Aſarmoth Nohæ atnepotem ex Filio Sem ſecundum Geneſ. Cap. X. deducere laboravit. Qui tamen in tenebris illis inconſtans & obliviosus pag. 109. Sarmatis iterùm ex Japeti Filio Moſoch originem attribuit. Ita quoque

jam

jam Dlugossus, Mechovius, Decius, Cromerus & alii van! laborarunt, ex incertis vocabulorum sonis certam historiam, ad gloriam Sarmatarum texentes. Qui si paulo tantum altius progressi fuissent, nempe ad ipsum Noah, procul dubio rem acu tetigissent; Quia ab ipso omnes gentes & Populi, qui habitant super faciem terræ, originem indubitatam deducunt.

Annexa huic operi est ejusdem Sarnicii *Descriptio veteris & novæ Poloniæ Chorographica*, quam promotore Johanne Sienienio, Castellano Leopoliensi, jam Anno 1585. ediderat, & ideò in editione nupera Lipsiensi Tomo II. Dlugossi annexâ, hic Sarnicii Tractatus ab ejusdem Annalibus rectè separatim impressus est. In hâc descriptione topographicâ singulorum oppidorum & castrorum, insigniores circa eadem res gestas & personas breviter commemorat, quæ tamen in Locis Prussiæ & Livoniæ multis erroribus imò & fabulis referta, de superficiariâ cognitione Chronicorum Prutenicorum Sarnicium arguunt.

Cæterùm industrium & lectionibus delectatum fuisse virum hunc, libenter credimus: sed Judicio & memoriâ debilem, tot ejus sphalmata historica quibus refertus est, & in Præfatione editionis nuperæ Lipsiensis à Viris doctis singulatim notata, aperte comprobant. *Et proindè, quod oculorum & ingenii sui aciem, prout in præfatione suâ tantoperè suspirat, ad hoc Sisyphium Saxum obtuderit*, commiserationem, non laudem meruit. Quæ enim in Historiâ magis dubia quæstio est, quàm ea de migrationibus & originibus gentium: Ut Bodino, in Methodo Hist. Cap. 9. egregiam sententiam hanc expresserit: *Sic divinâ existimo*, inquit, *ultione factum esse, ut Græci Latinis, quos Barbaros appellarunt; Latini denique Gothis & Scythis, à quibus velut à bestiis abhorruerant, tandem servirent. Tum etiam colo-*

niarum multitudine populi omnes confusi, se invicem consanguineos agnoscerent. Sanè eo collimavit inexorabilis fatorum Dei circa Regna & Imperia gentium Lex, quâ perindè ut omnia in hunc nascendi pereundique gyrum abeunt: *Tu surge, Tu cade, Tu impera, Tu servi, Tu occultare, Tu emerge, & eat hic rerum & gentium migrantium orbis, donec ipse orbis. Sic Græcia olim floruit, nunc jacet; Italia sceptrum tenuit, nunc servit. Vos quoque Gothi, Vos Vandali, Vos fex Barbarorum, Vos denique pelliti Scythæ prodiistis è latebris, & gentibus imperastis per vices.* Lips. de Constant. L. I. c. 16.

Adrianus Regenvolscius sive Andreas Wengerscius, in Systemate Histor. Eccles. Slavonicarum Lib. 3. pag. 413. Sarnicium hunc Historicum, facit Ministrum Verbi Divini, in Ecclesiâ Reformatorum Niedzwedensi in Districtu Cracoviensi, & Anno 1563. Seniorem sive Superintendentem Districtus: Sed aut alius ejusdem nominis fuisse credendus Minister ille, aut magnum errorem erravit Regenvolscius, atque alii, qui eum sequuti sunt. Namque Sarnicius in Epistolâ sua, Annalibus præmissa, ad Status Regni: *Laborem hunc literarium magis,* inquit *iis, qui in Academiis & Monasteriis inter Musas habitant, convenisse quam sibi, cui si quid ingenioli est, in medio laborum Oeconomicorum exaruit: mox sub finem queritur, supplicat, obtestatur Ordines Regni, pro obtinendâ in remunerationem impensarum & laboris, tam operosæ Historiæ suæ, terrâ aliquâ, cum se planè exhaustum servitio, quod Reipublicæ per annos decem impenderit, fateatur.* Deindè Joannes Sieninius, Castellanus Leopoliens. Patronus Sarnicii, in Præfatione suâ Descriptioni Chorographicæ Sarnicii præmissa, cum his Verbis Regi Stephano eum commendat. *Usus sum,* inquit, *in eâ re, operâ eruditi & de literis bene meriti Viri, generosi D. Stanislai Sarnicii, amici mei*

mei non vulgaris, qui etiam M. V. notus est: nam cum aliquoties libris in lucem editis, nomen & victorias M. V ut par erat, celebrasset, M. V. eum pro cliente accepit, eique se benignissimum Patronum fore declaravit, promissa ei gratiâ Regiâ, ut ex diplomate ei tradito liquet. Quæ omnia in Virum Ecclesiasticum, & quidem Evangelii Ministrum penitùs non quadrant. Præterea vidi apud Dominum Adamum Franciscum Rhodium, Præ-Consulem Elbingensem, jam nunc piè defunctum, librum Annalium horum, in quo propriâ manu Author ipse Polonicè, librum D. Braclaviensi offerens, subscripsit juxta nomen suum, titulum Woyski, i. e. Tribuni Crasnostaviensis, qualem se in Opere Statuti & Metrices Privilegiorum Regni prædicavit. Quinimò in paginâ prima tituli Codicis Rhodiani Dominus (h. e. Castellanus, more Polonorum ita absolutè dictus) ille Braclaviensis ita suâ manu annotavit: *Mittitur mihi dono ab Autore die XI. Maj. Anno XC.* nimirùm triennio post Editionem typographicam; quæ sanè, ob vetustum Scripturæ illius Characterem fingi non potuere. Et cum vel ex eo pateat, hunc Sarnicium eundem esse, qui Statutum edidit, ex ejusdem Statuti Præfationis ad Regem Sigismundum III. subscriptione, locus habitationis quoque Sarnicii innotescit, jam ita Polonicè subscripsit: *Datum Lipsiæ in Russiâ pago paterno, Anno* 1592.

Nihilominus miror, primò quod Casparus Cichocius, Canonicus & Parochus Sendomiriensis, initio Seculi XVII. scripturiens, in maledicis suis Alloquiis Osiecensibus Lib. I. Cap. 24. *Sarnicium ex Ministro Calviniano, cum fastidiret se Ministrum vocari, repentè Equitem & Cataphractum Polonum factum esse asserat.* Quod si verum, neque per odium Cichocii, cætera Sarnicio ob religionem convitium facientis, fictum

 est,

eſt, quare à Regenvolſcio, & antea ab Starovolſcio, Cichocii coætaneo ſilentio præteritum? Secundo, quod Sarnicius, adeo in enarratione laborum ſuorum anxius, in toto Opere Statuti ſui, Anno 1594. demùm excuſi, Annalium ſuorum mentionem faciat nullam. Denique, quod Sarnicius in Annalium horum pag. 261 ſub Vladislao Laſconogo, apertè ad Hiſtoriam ſuam Eccleſiaſticam provocet. Unde ſuſpicari licet, ipſum ante Annalium compoſitionem, in Miniſterio adhuc conſtitutum, de rebus Eccleſiaſticis reformatis, Opus aliquod elaboraſſe. Tertio huic Cichocii narrationi multum ſuffragatur Narratio Lubienicecii, in Hiſtor. Reformat. Polon. Lib. 2. pag. 131. & Lib. 3. Ubi meræ ambitionis vitio, Sarnicium Niedvedenſem eccleſiaſtem, multarum diſcordiarum, denique perſecutionis & oppreſſionis Reformatæ Eccleſiæ anſam præbuiſſe, latè perſequitur. Qui tamen ob zelum Sarnicii in Socinianos, Socios Lubieniecii, odio fortè quædam exaſperavit.

Cæterum hoc planè ex Annalium horum Libris patet, Sarnicium Evangelicæ Doctrinæ addictum, aut certe veritate fortiter convictum fuiſſe. Præ cæteris inſignis locus eſt, Lib. 6. pag. 213. in Miecislao Seniore: *Ubi egregiè ex ritu antiquorum Slavorum, quo circà Lectionem Evangelii in Templis gladies evaginare ſoliti, eosdem propterea Evangelicos appellat, ut qui tantum ardorem ſanguinem pro Evangelio fundendi, ritu illo teſtati ſint: Non ſicut hoc tempore,* inquit, *Catholici Evangelicos, tanquam hæreticos, capitalibus odiis perſequuntur, & invicem hi quoque Catholicum nomen abhorrent, quod tamen ſuum habet honorem, tanquam hæreticis oppoſitum, quemadmodum Evangelicorum contra eosdem efficax nomen, debet eſſe honorabile Catholicis, &c.* Simon Starovolſcius Lib. de Centum Scriptoribus Polonicis, pag. 65. Sar-

Sarnicium ob agnitionem veritatis hanc, inconstantem in Religione fuisse scribit.

Postremò Stylus quidem in Sarnicio non fastidiendus est, nisi quod tanquam â manu excerpta ex Authoribus sollicitè curante, interruptus & inæqualis sit. Sed odium ejus in Cruciferos, Prussiæ Dominos, imò in universos Germanos adeò ubique emicat, ut hostem gentis hujus se palam profiteri videatur, propterea in talibus negotiis ipse omnem fidem sibi detraxit, & ex aliis Historicis corrigendus est.

XXIX. JOANNES PISTORIUS, Nidanus, Medicinæ Doctor & Archiater Badensis (postea veritate Evangelicâ ejurata, Theologiæ Doctor & Canonicus Constant. & Vratisl.) Vir in re literaria juvanda, & conservandis Scriptoribus veteribus sedulus, ingenio & doctrinâ humana potens, Anno 1582. Basileæ edidit *Corpus Historicorum Polonicorum*, quoscunque possedit.

In his, Tomo I. est ÆNEÆ SYLVII, postea Papæ Pii II. appellati, *Relatio de Poloniâ, Lituaniâ, Russiâ, Livonia & Prussiâ*, quæ ex ipsius Descriptione Europæ desumpta est. Breviuscula hæc quidem, & antiquitatis parum, sed ex aliorum relatione fabulas non paucas continet, ideò, & quod Polonis iniquior visus author, non unquam magni æstimata est.

2.) ERASMI STELLÆ, Libanotani Med. D. & Cons. Zwickaviensis, *de Antiquitatibus Borussiæ* Libri duo, Mag. Cruciferorum, Friderico, Duci Saxoniæ Anno 1512. dedicati, de quibus inter Prutenicos Scriptores dicendum erit.

3.) ALEXANDRI GWAGNINI, *Descriptio Sarmatiæ Europææ*, sive potius, ex ejusdem libro, sub hoc titulo Anno 1581. Spiræ edito, quæ ad Chorographiam Poloniæ, Lituaniæ, Prussiæ & Livoniæ pertinent, excerpta. Altera enim ejusdem

libri pars Chronologica Gwagnini, exhibetur â Piſtorio Tomo ſecundo: quæ de Gwagnino dicenda erant, ſuperius jam notavi.

4.) MARTINI CROMERI, *Deſcriptio Poloniæ*, Libri II. de quibus quoque jam ſuperius dictum eſt.

5.) MATTHIÆ DE MECHOVIA, *de Sarmatia Aſiatica & Europæâ*, Libri duo. Hic libellus cum Chronico Mechovii non eſt editus, nec jam reperitur, niſi in hoc Corpore Piſtorii. Et quia ante illum vix quisquam de Tatarorum gente, initio Seculi XIV. Europæis demum per excurſiones horrendas cognitâ, ſcripſit, multa quoque de Ruſſorum Dynaſtiis admiſcuit, ideò lectu dignus eſt.

6.) DESCRIPTIO LITUANIÆ *ex Moſcoviâ Sigiſmundi L. B. ab Herberſtein, Legati Cæſarei in Moſcuam*, excerpta. Quæ nonnulla, ipſi Authori viſa, ab aliis neglecta explicat: de Pruſſiâ & Livonia pauciſſima tantum admiſcet.

7.) *In Pomponii Melæ*, brevem Deſcriptionem Sarmatiæ, JOACHIMI VADIANI Commentarius: Qui pariter ſicut & ſequens.

8.) HARTMANNI SCHEDELII DE SARMATIA Commentariolus, nihil novi, quod non latius alii jam tradidere, habent, & ob brevitatem parum erudiunt.

9. 10. 11. 12.) Sunt CARMINA CORVINI, CELTIS ET SCHROETERI, de Polonia, Salinariis Cracovienſibus, de Viſtula Amne, & ferarum, præſertim Veſontium venatione, poetico luſu reſonantia.

13.) JACOBI PRILUSII, *de Lituaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæ, Maſoviæ, Oſvvecimenſi & Zatorienſi Ducatibus, tum etiam de feudo Lemburg & Butau Pomeraniæ, atque Civitatibus Scepuſienſibus in Hungariâ, Privilegia antiqua*; Ex ejusdem Libro Statutorum excerpta, adjectis breviſſimis illorum Ducatuum deſcriptionibus.

In

In Tomo II. Corporis Pistoriani sunt. 1.) MATTHIÆ MECHOVII Chronicon Poloniæ, de quo satis supra dictum est.

2.) JODOCI LUDOVICI DECII *de Vetustatibus Polonorum, de Familia Jagellonum, & Historia de Sigismundi I. temporibus.* De hisce Decii tractatibus, præter jam superius dicta, notamus: In vetustatibus Polonorum ipsum nimiùm torqueri, ut quæ promiserat, nova de hujus gentis originibus afferret. Sed neque ipse rem acu in illis tenebris tetigit, & penè ridiculus est, quod Sarmatas & Germanos cognatos faciat populos, illudque probet: *Quia Germani libenter sub Polonis habitent, quod fieri instinctu naturali, ob originem communem utriusque populi putat.* In historia vero Sigismundi tantum ad Annum 1516. progressus, decennium imperii illius Regis absolvit, qui usque ad Annum 1547. supervixit & regnavit.

3.) COMPENDIUM CHRONICUM ALEX. GVAGNINI, de quo satis supra.

4.) CLEMENTIS JANITII, *Epigrammata singulorum Ducum & Regum Poloniæ*, quæ in seorsiva editione Spirensi Gvagnini, cuilibet Principi superscripta leguntur. Certè digna lectu, quæ singulorum illorum Ducum Regumque Poloniæ gesta, usque ad Sigismundum I. sententiosis exprimunt distichis.

5.) MARTINI CROMERI de Origine & Rebus gestis Polonorum Libri XXX. de quibus satis supra, in recensione editionis ejus Coloniensis dictum est.

Iu Tomo III. Corporis hujus FRAGMENTA, EPISTOLÆ & ORATIONES VARIORUM, de victoriis bellisque Sigismundi Primi, Regis Poloniæ, cum Moscovitis, Sigismundi Augusti, atque Bogdani & Ivoniæ Palatinorum

Val-

Vallachiæ Armis Anno 1572. usque 1574. cum Turcis in Vallachiâ. De discessu Henrici Regis è Poloniæ Regno, de clade Dantiscanorum Anno 1577. propter Authorum, ORICHOVII præsertim LASICII & GORECII, difficulter seorsive cum hisce scriptis reperiunda nomina, (nisi quod in Collectione Francofurtanâ Wechelii, hi Lasicii & Gorecii Libelli in 8vo. impressi etiam extent) dignæ conservatione Pistorii.

Sed hæc utilitate superantur â TABULIS GENEALOGICIS 13. *Dynastiarum Poloniæ*, usque ad Stephanum Regem. Item Ducum Silesiæ Piastidarum, Ducum quoque Masoviæ, Cujaviæ & Lenciciæ, denique & Ducum Lituaniæ; quas ipse Pistorius singulas magnâ diligentiâ congessit, & quia vix alibi, quàm in hoc Volumine ad calcem simul exhibentur, Historiæ Sarmaticæ studiosum multum delectant.

Laborem autem suum colligendi veteres Scriptores in unum Volumen vel plura, Pistorius non ineptè commendat in Præfatione, tum à potentiâ persvadendi lectoribus fidem rerum enarratarum, ex vetustioribus monumentis, tum quod simul collecti Scriptores de unoquoque Regno vel Provincia, studiosum historiæ, incredibili passim conquirendi Authores ad rem pertinentes, imprimis vetustiores, cura & sumptu liberant. Denique, quia per industriam hujus modi collectionum, Scriptores vetustos, quos paucissimos injuria temporis nobis reliquit, egregiè conservamus: quo more si Majores nostri usi essent, nos multo plurimorum & sanè optimorum jacturam non doleremus. Cui damno Epitomatores illi, non remedium, sed proximam attulere causam: breviusculis enim excerptis Scribæ gaudebant incumbere, ipsis interim fontibus amplissimis neglectis, & supinâ negligentia deperditis. Unde ma-

magnus ille Gerhardus Vossius, Lib. de Histor. Græcis Lib. 2. Cap. 26. pag. 294. Non minimam causam, cur tot nobiles Scriptores Græci perierint, operi Constantini Porphyrogeniti, Leonis Imperatoris filii imputat, quo ex omnibus excerpta compilavit, quod ubique legi cœptum, & simul Authores ipsi negligentius descripti periere. Proindè meritò accendendum est studium colligendi Scripta vetustiora.

XXX. BARTHOLOMÆUS PAPROCKI, Nobilis Polonus, in Masoviâ natus, *Herby Rycerstwa Polskiego*, i. e. Insignia Nobilitatis Polonicæ, Lingvâ patriâ Anno 1584. Cracoviæ edidit. Multi hunc librum sub titulo: Gniazdo Orla Polskiego, i. e. Nidus aquilæ polonicæ, citant, sed procul dubio errant, quemadmodùm evidentia libri, & quæ inferius dicentur evincunt. In hoc igitur Volumine, Author ex Historicis, præsertim Dlugosso, ex Ecclesiarum, Judiciorum Terrestrium & Castrensium, ex Cancellariæ sive Metricæ Regni, Actis & Monumentis variis, denique ex Privilegiis plurimis, Origines, gesta & merita Familiarum Nobilium Poloniæ & Lituaniæ, cum earum Symbolis,ettereà Regni & M. D. Lituaniæ & annexarum Provinciarum, publica vexillorum Insignia, cum brevi Ducum Regumque Historiâ, ingenti labore & industriâ, primus non infeliciter persecutus est.

Mechovius quidem Lib. 4. Cap. 72. testatur, Dlugossum Familias Arma & Clenodia Nobilitatis Poloniæ, cum origine & causa eorum scripsisse: Verùm nullum alium hujus tam insignis operis memoriam conservasse miror. Certè Paprocius, Vir candidus, non siluisset, si vestigium scripti hujus ad ipsius notitiam pervenisset.

Ex hoc Paprocio, Bielskius & Okolskius, nuperque Potockius, Arma gentilitia Nobilitatis Poloniæ aggressi sunt, sed

quod præter Paprocii documenta ferè nulla adducant, oratoriâ & poëtica quidem vanitate opus suum dilatarunt; Paprocio autem multominus præstiterunt, omni laude eidem in hoc Opere Genealogico integrâ relictâ. Tantum ab Okolskio & Potockio Catalogi numerosorum ramorum, â Stemmate uno multiplicatorum, super numerum Paprocii apparent.

Quam laboriosus indagator talium rerum Paprocius fuerit, vel ex eo judicare licet, quod, cum in Bohemiam, teste Starovolscio inde C. Script. Poloniæ pag. 119. delatus esset, otii impatiens, eâdem felicitate insignia Nobilitatis Bohemiæ, simul cum Chronico satis amplo, lingvâ Bohemicâ scripserit: quod Opus in Bibliothecis Magnatum aliquoties vidi & legi.

XXXI. Idem BARTHOLOMÆUS PAPROCKI, jam Anno 1578. Collectanea sua, de insignioribus Familiis Polonicis, cum earum notioribus posteris utriusque sexus, quos juxta atque Reges perpetuis effinxit imaginibus, Cracoviæ typis Petricovii publicaverat, titulo Polonico tali: GNIAZDO CNOTY *z kand herby Rycerstvva &c. pocżontek svvey maia.* h. e. Nidus virtutis, ex quo insignia equestria inclyti Regni Poloniæ & Lituaniæ, cæterarumque adjunctarum Provinciarum, originem suam habent.

In hoc Libro nomina tantùm famosorum Virorum & Fœminarum, Regum quoque & Ducum, juxta insignia cujusque gentis, addito subindè Elogio poëtico, breviter expressit. Inde Historias Familiarum & Inclytorum in illis Virorum, cum Documentis in posteriori suo Opere stemmatico seu Heraldico Anno 1584. edito, de quo sub Numero XXX. egi, fusiùs deduxit. Ita ut hic Nidus virtutis, Idea & Prototypus atque

atque Index ſequuti Operis majoris fuerit, ex quo poſterius elaboravit: in quo tamen paſſim anteà in Nido relata correxit.

XXXII. REINHOLDUS HEIDENSTEIN, Secretarius primùm Ducis Pruſſiæ, deindè Regis Stephani, res in Poloniâ geſtas, ab exceſſu Sigismundi Auguſti, Anno videlioet 1572. Latino non contemnendo, diffuſo tamen ſermone, conſcripſit. Hanc Hiſtoriam Filius ejus, Johannes Heidenſtein, Caſtellanus Gedanenſis, Libris XII. ex MSptis Parentis, usque ad Annum 1603. continuatam, demùm Anno 1672. Francofurti typis publicavit, & Regi Michaëli dedicavit. Huic Operi incluſus eſt Tractatus Parentis, quem antea ſub titulo Commentariorum, de Bello Moſcovitico VI. Libris comprehenſum, ſimul cum Cromero edidit Typographus Colonienſis Anno 1589. Cum enim hos Tractatus ſedulò contuliſſem, iſtum priorem de Bello Moſcovitico, huic, de rebus ab exceſſu Sigismundi Auguſti, â Libri tertii Initio, usque ad Libri ſeptimi Principium continuâ Verborum ſerie inſertum eſſe, reperi.

Licet autem in annotandâ Annorum, quibus quæque geſta ſunt ſerie, admodùm negligens Author fuerit: & filius editionis ſuæ poſtremæ, indicem generalem vel ſpecialem, ad res ſemel lectas evolvendas, ob memoriæ humanæ debilitatem adeò neceſſarium, non addiderit; nec in Præfatione ullam rationem Tractatus prioris de Bello Moſcovitico, diù antea cum Cromero editi, & huic Hiſtoriæ inſerti, neu Continuationis ſuæ, Lectori ingerere dignatus ſit: Nihilominus Studioſi Hiſtoriæ Polonicæ Heidenſteinio utrique multum debent; quippe Parens ſolus res maximas â Rege Stephano, decennio imperii geſtas, ampliſſimo, & quia Secretarius ejusdem Regis, adèoque rerum præſens Inſpector fuit, fide in

plerisque digno, non tamen in nonnullis actis publicis ab omni lapsu libero Commentario continuo illustravit: Filius autem res ante & post Stephanum in Poloniâ actas ex Parentis MSptis adjunxit.

XXXIII. UNIA ALBO CONFOEDERACYA WILENSKA, *miedzy Ewangelickie y Ruske Kościoli Anno* 1599. MSptum. Intuitu maximarum, jam illo tempore, persecutionum, violentiarum & expulsionum, in judiciis & extra ausu privato, contra Leges Regni, Fidelibus & Ruthenis miserè inflictarum, quæ in hoc Scripto longâ seriê recensentur, Magnates & Equites Poloni cum Theologis sibi assistentibus, Vilnæ tandem, post tentatam utrinque Fraternitatem, sed propter obstinatos & rudes Græci ritûs ministros, simplicitatis secundum Eloquia Divina, Doctrinæ & Ceremoniarum osores, atque operis operati pejus quam ipsi Romanenses tenaces, Causâ fraternæ charitatis ad Patriarchas Alexandrinum & Constantinopolitanum remissâ, Unionem hanc civilem, non solum ad tolerantiam, sed & ad mutua consilia atque auxilia, contra Communes Legum patriarum pacisque Dissidentium in Religione hostes, in fundamento Confœderationis generalis Regni Anni 1572. & cæterorum jurium suorum, inierunt.

Quæ nihilominus eousque efficax fuit, ut hostibus expresserit reverentiam, & integram fidelium è Regno expulsionem prohibuerit: non obscurè hoc fatente Lubieniecio, Episcopo Plocensi, in monitis de gerendo Episcopatu pag. 253. Acta hujus Conventus Vilnensis, in Compendio apud Regenvolscium System. Hist. Eccles. Slavonic. Lib. IV. Cap. 3. legi possunt. Sed cum posteà plerique Magnates Russici Unioni cum Romanis accesserint; Evangelicæ verò fidei, per artes Episcoporum apud Regem Sigismundum III. propter exclu-

sio-

sionem à dignitatibus, ad Romanos apertè desciviſſent, jam paucorum Authoritas eousque non valuit, ut salutaris hæc Unio reaſſumeretur, niſi potens Magni Ruſſorum Imperatoris, pro suæ fidei Conſortibus apud Rempublicam Polonam interceſſio, Evangelicis quoque occaſionem rejungendæ Unionis hujus præbuerit hoc tempore.

XXXIV. CHRISTOPHORI VARSEVICII, Canonici Cracovienſis & Secretarii Regii, *Cæſarum, Regum & Principum, unius & ejusdem partim generis & nominis, partim etiam Imperii ac Dominationis*, VITARUM PARALLELARUM Libri duo, Cracoviæ Anno 1603. Hos libros Varſevicius imitatione Plutarchi compoſuit, quem tamen non æquavit: nam in his ſuis Dariis, Auguſtis, Conſtantinis, Carolis Martellis, Berengariis, Balduinis, Alphonſis & Sfortiis, non plenam vitæ & Imperii hiſtoriam, ſed tantum revolutionum ultimi ejusdem nominis cauſas, virtutibus primi conquæſtoris contrarias, breviter tradere voluit; Solis Iagellonibus Patre & ejus poſteris, Regibus Poloniæ exceptis, quorum gratiâ hoc opuſculum compoſuiſſe videtur, publicis ipſorum ac privatis actionibus plenius enarratis.

Cæterùm Vir ille tanto nomini ſuo, quod multis ſcriptis & dictis apud Polonos obtinuit, ita ut à Starovolſcio L. de C. Polon. Script. pag. 121. Varroni comparari dignus cenſeatur, in hoc libello vix ſatisfeciſſe videtur: Adeò commendandis primis nimius eſt, ut ad obtinendum Judicium lectoris, magna iſtorum vitia taceat, cum ad magnos honores & Imperia raro aſcendatur ſine mixtura bonarum & malarum artium: Ultimis verò ejusdem nominis fortunam & ſterilitatem pro crimine imputat.

Porro in Historiâ extranea satis negligens est, e. g. dum Carolum Martellum, Franciæ Principem, obscuris Parentibus natum, eundemque Caroli M. patrem dicit; Cum Paulus Æmylius Hist. Franc. Lib. I. pag. 53. Pipinum, Caroli Martelli Parentem, ex amplissima Familia, & adeò veteri Nobilitate natum memoret, ut ejus Author gentis & origo jam tunc ignoraretur. Ex fide verò Andreæ Monachi, stirpem ejus paternam a Rege Clotario secundo, maternam à Principibus Austrasiæ deducit. Vulgo autem notum est, Carolum Martellum non Patrem, sed avum fuisse Caroli Magni, ex Filio Pipino, Rege Franciæ.

Res Polonicas, in descriptione Vladislai Jagellonis & Sigismundi Augusti Regum, pleniùs enarravit, in illo Dlugossum excerpsit, multa de verbo exscripsit, quædam sua spontè auxit. e. g. Dlugossus ex rumore vulgi, in clade Tannebergensi Anno 1410. Crucigerorum Prutenorum 50. millia cæsa, 40. millia capta refert, sed sapienter addit: *Quamvis difficile credam, quanti ex hoste ceciderint, exactâ supputatione asseri.* Hanc modestiam Varsevicius prudentius imitatus fuisset, quàm Commentatorem Kadlubkonis, qui ad Lib. 2. ep. 14. in clade hac Cruciferorum centum triginta millia, & quadraginta occisa, residuos captos fuisse audacter mentitus est. Certè ipse Cromerus, extenuandi damni Polonorum, & augendæ cladis hostium ubique studiosissimus, tamen in hoc prælio Crucigerorum 50. millia cecidisse, 14. millia capta fuisse refert. Prutenica verò Chronica 40. millia suorum aut minus, Polonorum & eorum auxiliarium plus 60. millia cæsa esse referunt.

Unum singularem actum Vladislai Regis, obtenta hac victoriâ memoriæ conservavit, quem alibi nusquam inveneris: *Videlicet, quod Loschio, Nobili Masovio, antiquâ & militari familiâ nato, circa* Krzywonogam *tantum territorii dederit, quantum unâ die obe-*

obequitare potuisset, ob septuaginta ex hostili acie, malleo, quem nemo â terra elevabat (Poloni Obuch vocant) caput percussos & interfectos. Quod beneficium, num adeò fuerit liberum Regi, in Ducatu alieno, cujus Duces Semoviti duo & Janussius præsentes fuere, Nobili ipsorum Vasallo, nisi ipsis consentientibus conferre, non disquiro. Ego tamen hoc libentius recensere volui, quod ex istâ prosapia Illustris Vladislaus de Krzyvonoga Losch, Palatinatus Pomerelliæ, vir antiqua integritate & virtutibus excellens, mihi dum viveret, benevolentia & amicitia propensissimus, subindè historiam hanc ex Varsevicio, accumbentibus amicis legendam & trutinandam dederit.

Sed & non eâ diligentia Varsevicius, in narrationibus suis versatus est, quæ judiciosum & accuratum Historicum decuisset, dum Dombrownam oppidum â Germanis Grunwaldum appellari asserit: cum ex ipso Dlugosso discere potuisset, Dombrownam oppidum Gilgenburg Germanis appellatum, & Grunwaldum pagum vicinum esse, in cujus & continui pagi Tanneberg agris, cruentum illud prælium contigit. Dum Crucigerorum exercitum ad invidiam gentis ait, *longè maximum, ex omni omnium Germanorum gente & natione collectum, & conspiratum fuisse in Polonos à Germanis undiquaque.* Cum ipse paulò ante dixisset: *Polonis ex Bohemis, Moravis, Silesiis, Tataris, Russis, Lituanis denique auxiliares copias confluxisse.* Et in expeditione secunda istius Regis in Prussiam Anno 1413. exclamat: *Dictu incredibile est, quantus hominum numerus, ad Vladislaum confluxerit, adeò ut non solùm ad Crucigeros domandos, sed potentissimos quosque Reges & populos profligandos suffecissent.* Quodsi propter auxiliares & stipendiarios nonnullos ex Germaniâ, totius nationis conjuratam ad delendos Polonos societatem, ipsi exprimere liberum sit, multo justius, ob submissa ex tot gentibus examina auxi-

auxiliaria, totum Septentrionem in delendos Prutenos conſpiraſſe dicendum foret.

Porrò dum Vladislaum dignum judicat, qui non ſolùm Lituanorum Apoſtolus, ſed etiam Martyr propter tot dolos & injurias, quibus â Crucigeris & Sigiſmundo Cæſare affectus fuit, diceretur. Sed graviſſima vitia, reliquæ ſuperſtitionis gentilis, crudelitatis & dolos Vladislai ſilet, quibus perinde ſicut Vitoldus ejus patruelis, Crucigeris, quorum beneficio ad Imperium Lituaniæ, vincto & occiſo patruo Kinſtuto eluctatus, inſultaverat. Et quod ſecundùm Chronica Prutenica, Baptiſma in Caſtro Tapiau apud Crucigeros, tenore fœderis Anno 1383. acceptum, mox Ruſſico ritu rebaptiſatus, tandem utriusque Religionis Sacramentum violaſſet. Quemadmodùm Vitoldus poſteâ in anguſtiis ſuis, opem Cruciferorum profeſſione fidei in Caſtro Ragnit baptiſatus, emendicavit, & aliquoties pro beneficio protectionis, clam cum Jagellone reconciliatus, periurus Cruciferorum caſtra & oppida aufugiens exuſſit.

Denique cauſam proximam iſtius atrociſſimi belli Anno 1410. non à Cruciferis, ſed a Vitoldo emanaſſe certum eſt. Hic enim Samogitiam, Pactis Anni 1404. Cruciferis pro terrâ Dobrinenſi conceſſam, primò occultis factionibus commoverat, mox Anno 1409. apertâ exciſione Præſidiorum Prutenicorum occupavit. Rex quoque Vladislaus cum Polonis; Vitoldo adhærentibus, ſententiam arbitrariam Venceslai Bohemiæ Regis, in quam pro hac cauſa partes evidenter compromiſerant, tanquam ſibi ingratam & abſurdam rejecerunt: unde Cruciferis neceſſitas fuit, armis Dobrinenſem vel Samogitiæ terras repoſcendi.

In Sigismundi Auguſti Regis, ultimi ex Jagellonibus maſculis vitâ, non pauca ad infamiam ejus liberè expreſſit. Edu-

Educationem ſcilicet indultu matris Bonæ voluptuoſiſſimam, ita ut Laskius Archiepiſcopus, nullius frugi futurum & Rempublicam turbaturum prædixerit, porrò moribus levem & libidinoſum, ingenio varium, religione remiſſum interdum & vacillantem, pietate ſimulatâ, bonis conſiliis obſtinatum, & qui vivus ac moriens ſibi atque Regno multos hoſtes peperit. Quin etiam matris Bonæ arte Italicâ, Duces Maſoviæ, ultimos Piaſtæi ſangvinis, ne aliquandò filio in Imperio obſtarent, veneno ſublatos; Eliſabetham Auſtriacam Reginam, Regi inviſam, manifeſtâ ſuſpicione toxici mortuam; Senatores denique iſtius ævi multos, privati commodi ſtudio publicæ rei perditores, & Epiſcopatus venales fortiter perſtrinxit. Et hæc fortè cauſa eſt, quare Keckermanus lib. de nat. & propr. hiſt. pag. 184. hos libros Vitarum parallelarum Varſevicii parùm judicioſe ſcriptos, & in Regno Poloniæ ſub magnâ pœnâ prohibitos, de quo tamen alibi nihil legi, aſſeruit. Dura autem licet, vera tamen Varſevicium de aulâ & moribus Sigiſmundi Auguſti dixiſſe, & Orichovius aliique iſtius ævi adſtruunt.

Occurrunt in hac quoque biographiâ nonnulli errores hiſtorici, dum inquit: *Livoniam à calamitate gravi bellorum non priùs infeſtatam, quàm a Religione deſciverit Catholicâ, fido illo præſidio domeſticæ & externæ tranquillitatis.* Cum vulgo notum ſit, Livoniam ab ipſa fundatione Germanorum perpetuis bellis cum barbaris, poſtea quoque civilibus motibus, denique Sveticis, luctatam, neque pacatiorem quàm à tempore repurgatæ fidei fuiſſe. Item dum *Ericum XIV. Regem Sueciæ, conſcientia ſcelerum ſe ipſum Regno & gubernaculis abdicaſſe, atque fratri Johanni, Sigiſmundi III. Poloniæ Regis parenti, ceſſiſſe* aſſerit. Cum tamen poſt indignum matrimonium Catharinæ, lictoris vel ſecundum alios decurionis militaris filiæ, Johannes fratrem Ericum Anno 1569.

carceri incluserit, in quo post novennium contabuit. Sed talia in Scriptore nimiæ libertatis, quales omnia sibi licere putant, sicco pede transeunda sunt.

Tractatus alter Varsevicii illi subnexus, itidem in folio Anno 1595. Cracoviæ typis expressus, habet ORATIONES TURCICAS XIV. Item Librum *L. Frid. Ceriolæ Hispani* DE CONCILIO ET CONSILIARIIS, â Varsevicio latine redditum. Item Varsevicii librum, de LEGATO ET LEGATIONE. Scripserat Varsevicius tres priores Turcicas ante 1590, Annum, appellat enim in Orat. III. Sixtum V. Papam tanquàm vivum, qui Anno 1590. mortuus est. In his Christianos Reges & Principes omnes occasione uti, & Turcis bello Persico distractis imò fractis, Hungariam jam ferè devoratam eripere, & discordiis suis depositis, sociali fœdere vires ad expellendum totâ Europâ hostem, adeò infestum & periculosum, conferre invitat & persvadet. Mox Anno 1592. Turcis è Persiâ pace sopitâ in Hungariam, ruptis induciis cum Imp. Rudolpho II. funesta arma transferentibus, idem Varsevicius, tanto periculo Hungariæ & vicinæ Poloniæ, damno præsertim domûs Austriacæ, in quâ beneficiis enutritus fuit, excitatus, ad imitationem XIV. Philippicarum Ciceronis, undecim Orationes prioribus tribus adjecit.

In quibus, licet nullâ dispositione methodicâ, & crebris tautologiis, stylo tamen bono & virili, ad abrumpendum cum Tutcis dolosas inducias, hostemque immanem extra patriam in ipsius spelæis quærendum hortatur, rationibus luculentis & amplissimè deductis: Videlicet â summo periculo, quod universæ Europæ ab illo universali hoste imminet; â perfidia & periuriis gentis, quæ ad tempus quosdam Principes Christianos fallacibus induciis consopire solita, post alios singulatim devictos, cer-

certo quoque devorandos (Ubi obiter Vladislai ad Varnam cœsi causam justificat, & ejus casum falsò, Hunniadis, tacitè ad diadema Hungaricum grassantis, proditoriæ festinationi, cui se ipsum properè subduxerat, non perjurio Vladislai, cum tot aliis historicis, imputat) Porrò â descriptione crudelitatis horrendæ Turcarum, quorum nomen Turcæ i. e. Vastatoris, cum re nimis conveniat. Item à potentiâ, & fortitudinis Christianorum multâ præstantiâ, præsertim domûs Austriacæ; Ab exemplis tot victoriarum de Turcis solâ audaciâ Hungarorum, Dalmatarum & Vallachorum, ultimarum nationum in Europâ, obtentarum; Et quod Domus Ottomanica ab ipsis humilibus principiis suis, hucusque non aliâ re adversum Christianos valuerit, quam horum discordiâ, pro qua Deum illi indies supplicant, nobis interim justo Dei, quem horrendis Vitiis offendimus judicio, securè damnis vicinis indormientibus; Item a facili modo ineundi fœderis socialis & belli, quod pecunias tantùm in biennium, ex parte luxûs nostri imminuendi, colligendo, exercitus terrâ marique ad Constantinopolin, nidum tanti prædonis gentium, evertendam, ducendo, remque summâ concordiâ Ducum expertissimorum aggrediendo, felici eventu finiri, & tot Regna (quorum Incolæ miserabiliter nunc servientes ad rem seriam accurrent, gravissimos autem morsus irritatæ fore necessitatis) ab usurpatoribus illis trucissimis, ad Christi gloriam, & salutem myriadum animarum, recuperari possint. Aliàs in tanta cœcitate & torpore vindicandi injuriam Christi, toto Orbi diram Turcarum servitutem & interitum, Deique abominationem denunciat, cum hostes hostibus exstirpet Deus, non secùs ac vepres igne colonus.

Enimverò dum omnium Christianorum Opem declamando invocat, insanum suum virus in Protestantes evomit;

Lutherana ferè omnia, dicens, cum Mahometanis convenire, hæresin talem tanquam gangrænam, vi & ferro eradicandam esse, & in ultima Oratione, post sexcentesimum Annum magnâ ex parte Lutheri doctrinam cessaturam, vaticinatur. Item Lutheranos suis Concionibus & Scriptis, tanquam flabellis seditionum, concitare in Magistratus populum, & in Orthodoxos Vatinianum odium gerere; Luthero Authore & Adstipulatore, rusticos in Germaniâ commotos ad tumultum, protervè mentitur.

Non possum mirari satis Viri hujus vesaniam, quæ ipsum in his declamationibus, pro consensu omnium Christianorum contra hostem nominis Christi, obtinendo, ad concitandum Catholicos suos in perniciem innocentium fidelium, perpulit. Usque adeò homines in suâ Relligione externis Seculi bonis occupati, omnis dilectionis, quâ verus Cultus Dei constat, obliti furiunt! egregiam sanè spem Protestantes Status in fraterno amore Catholicorum reponent, si viribus suis contra Turcam junctis, isto communi hoste protrito, ipsi se laniandos, consilio Varsevicii, rapaci hierarchiæ prostituant. Miseri qui tantum externis & secularibus Splendoribus in Ecclesiâ suâ tribuunt, si cum Varsevicio in eâdem Orat. V. inter veræ Ecclesiæ signa, hæc duo illustrissima, gentilibus & Turcis ab antiquissimis Seculis usitatissima, ponunt: *Gubernandi scilicet prudentiam, & fortitudinem militarem:* Atqui mitissimus magister noster, nullas neque politicas neque belli artes ecclesiam suam docuit, sed dilectionem & humilitatem. Prætereà hic mons fumigans & osor veri cœtus Christi, in Oratione ultimâ, Sultani Turcarum Solymani, & Lutheri Verba, quasi bene inter ipsos convenerit, invidiose explicat. Utique Turcæ idololatrico cultu imaginum offensi, hactenus Christianos pro gentilibus

libus idololatris averſati, ſi ad lumen veritatis advertere velint, facilius dogmati Lutheri, quo ſecundum verbum Dei, in Spiritu & veritate, â traditionibus humanis purâ, numen æternum absq; ſymbolis externis & profanis adorare, magisq; internâ regeneratione animæ virium, quàm externis pompis colere docuit, aſſentiri poſſunt. De hâc tamen prolapſæ Relligionis, ad antiquam Chriſti & ejus Apoſtolorum normam, reformatione, Varſevicius omnia mala à Turcis hactenùs Orbi Chriſtiano inflicta, pari errore deducit, quo gentiles olim vaſtationem Romæ & Italiæ â Barbaris, fidelibus Chriſti imputarunt, ſed libris de Civitate Dei S. Auguſtini ampliſſimè refutati fuerunt. Verius in Orat. III. conſilium ex Sabellico affert & laudat: *Quod Generalis Franciſcanorum Pio II. Papæ, bellum in Turcas paranti, triginta quæ arma tractare poterant millia ex ſuo Ordine obtulerit;* Utinam hoc Varſevicius perſvadere potuiſſet, nam exercitus procul dubio potentiſſimos, ex hujusmodi gregibus monaſticis, in perniciem fidelium excubantibus, regnorumque partes opimiores poſſidentibus, absque aliorum damno vel gravamine collegiſſet.

Denique & in recenſione magnitudinis Imperii Sarmatici Orat. XI. obelo configenda ſunt, quæ de Polonorum Regnis in Germaniâ ultrà Rhenum, in Hollandia (*quorum veſtigia*, inquit, *in Caſtro propè Noveſium Cracovia, & in alio propè Coloniam Lechnick, â Craco & Lecho appellatis ſupereſſe.*) Item de Regnis in aquilone, mari Baltico trajecto, conditis, narrat. Cum his igitur præcautionibus hæ Orationes Varſevicii non inutiliter legi, & utinam ad effectum deduci poſſent, quæ hactenus Deus intra vota irrita ſtare permiſit.

L. Friderici Ceriolæ Hiſpani, unus ex octo libris, quos de *Concilio & Conſiliario* Hiſpanicè ſcripſit, dignus quem Varſevicius ſtylo ingenuo & æquali latinè reddidit. Conſpectus

libelli brevis hic eſt: Quod ſeptem Concilia diſparata, ad felicem gubernationem cujusvis Statûs neceſſaria judicat. In perfecto autem Conſiliario adjumenta animi & corporis hæc potiſſima requirit: videlicet ut ei inſit; excellens & facile ac laborioſum Ingenium; elegans & prompta facundia, Lingvarum vicinarum præſertim notitia; perfecta Hiſtoriæ omnigenæ cognitio & uſus; acre & rectum Judicium, de Perſonis, rebus & actionibus omnibus; Ars politica, belli & pacis; Peregrinatione acquiſita cognitio morum & inſtitutorum non unius gentis; exacta notitia virium ſui Principis, item ejus amicorum atque inimicorum; Amor zeloſiſſimus boni publici, nullus privati ſui aut ſuorum honoris vel compendii; Pietas, Bonitas & Juſtitia veræ non fictæ; Liberalitas & Beneficentia, absque prodigalitate vel avaritiâ; manſvetudo & affabilitas (ut ſcil. promiſſis ſtet cum gravitate, neget ſine moroſitate, reprehendat absque injuriâ, expediat absque ſuperbiâ) fortis & conſtans animus in conſulendo, ſine ullâ hypocriſi & adulatione. Denique Corpus vegetum, forma ad authoritatem conciliandam apta, ætas quoque virilis, nec tamen decrepita.

Adjecit Author modos, quibus Princeps ipſe de ſingulis his Virtutibus Conſiliarium futurum expiſcari poſſit, neque ulli commendationi vel teſtimonio credere, ſed potius exemplo Romanorum, & Chriſtianorum primorum ſeculorum, propoſito edicto, ut cuique ex populo, absque calumniâ tamen, liceat, quæ de Candidato mala vel bona ſciat, ipſi Principi adferre. Si non omnibus iſtis numeris perfectus reperiatur, poſt trutinam Candidatorem, ille cui plures fuerint præferendus erit cui pauciores, absque alio reſpectu generis & dignitatis. *Aliud enim*, inquit, *eſt benè meritum magnum nobilem Virum, à Principe dignis præmiis, dignitate vel favore amicitiæ cumulare, ali-*

aliud Consiliarium bonum eligere, cujus dona necessaria non ab hominibus, sed â Deo & natura proveniunt. Tandem Principem ad laboriosam trutinam & inquisitionem circà electionem Consiliarii, â quo ipsius tranquillitas, & Statûs populorumque salus post gratiam Dei pendet, adhortatur. Utinam libellus hic, qui in formâ minori excusus sæpè visitur, In aulis Principum legatur, & usu probetur, ut non benevolentiæ neu magnificentiæ, sed solius virtutis causa eligerentur Consiliarii, quorum dotes à solius Dei & naturæ, absque respectu Nobilitatis, proveniunt gratiâ. Certè ex lapidibus homines tales dignos excitarent: imò, benè inquit Author: *utinam Principes saltem cogitarent, an bonum vel malum ipsis sit Concilium?*

Tandem Libellus *Varsevicii de Legato & Legatione*, est Discursus continuus, stylo gravi & sententioso, sed absque ullo ordine, cujus hic Author negligens fuit, de dignitate, virtutibus, adjumentis, artibus, cautelis boni Legati. Et quia non ex præceptis JCtorum vel scholasticorum, sed longo usu & animadversionibus Authoris, quem Starovolscius Lib. de C. Polon. Script. pag. 122. in aulis Cæsarum enutritum, (quod ipse in Præfat. Vitar. parall. & in vitâ Sigismundi Augusti innuit) & Peregrinationibus, ac legationibus plurimis Europæ Principibus cognitum & dilectum prædicat, collecta sunt hæc monita, idcircò non ineptus lectu esse potest, ad instructionem & præcautionem his, qui se ad Legationem obeundam accingunt.

XXXV. NICOLAI CRISTOPHORI RADZIVILY, *Ducis, & Marschalli Lituaniæ, Peregrinatio in Palæstinam* Anno 1583. & sequenti, ex voto ad Sepulchrum Domini, in morbo ætatis 26to Anno, pro valetudine & expiatione peccatorum, concepto, expedita, & ab eodem Duce 4. Epistolis Polonicis ad

ad amicum familiarem descripta, â Thoma Tretero Can. Varm. latinè reddita, & typis expressa Brunsbergæ Anno 1601.

Sed quia Treterus in Præfatione anxiè cavet; se non in aliorum quàm hujusmodi devotionis amantium, & (contra expressum Dei Mandatum) Christum non in Verbo suo, sed peregrè in locis servitutis & exinanitionis ejus quærentium, ædificationem, hunc librum publicè edidisse; ipse verò Author Epist. 2. pag. 117. testimonio filii cujusdam Episcopi Armeni, & Anachoretæ Græci, devotè credidit; Evangelicos nos, quia in Palæstinæ locis sacris, nullum Sacerdotem & nullum Sacrificium habemus, ideò omninò Hæreticos & non Christianos esse: imò (quod nequissimum est, nisi Arrianos nobis comparare velit) Judæis deteriores esse. Prætereà ab eo tempore, multorum de Palæstinâ, Ægypto, Syriâ, aliisque Orientis Provinciis editæ sunt relationes pleniores: Idcircò hâc Peregrinationis Radzivilianæ narratione feliciter carere possumus. Non invidentes superstitiosis ligni, ferri & cæterorum instrumentorum Passionis Domini adoratoribus, sed pro humanitatis communis charitate, tantam operationem errorum, justo Dei judicio, aciem mentium penitùs obtundentem, deplorantes. Certè instrumenta quibus innocens passus est, secundum dictamen rectæ rationis odisse & damnare fas est, aliàs Judam proditorem, Caiapham, Pilatum & cæteros potissimos Passionis Jesu promotores & activa instrumenta, sanctâ devotione colere magis foret justum. Sed & loca ea Servitutis Christi, quam pro nobis servivit, in Scriptis Prophetarum & Apostolorum, abominatione desolationis, mansione draconum maledicta, non sanctitate commendata, in sibilum & opprobrium gentibus, propter incredulitatem populi Judaici ab irato DEO projecta, quid meriti & sanctitatis invi-

invisentibus communicare possunt? Salvâ igitur fide, quæ in solo Passionis Christi merito salutem hominibus proponit, hujusmodi peregrinatio ad terram olim, donec in lege Domini perstitit, sanctam, posteà â facie Dei abjectam, & abominatione desolationis usque in finem damnatam (Daniel c. 9.) singularis Dei cultus satisfactionis, meriti & voti causâ institui nequit: & Christus disertè Joh. 4. & Matth. 24. adorationem Dei certo loco alligare prohibet.

Denique & Historia docet, Christus Dominus autem prædixit, Hierosolymis lapidem super lapidem non mansurum, sed ne vestigium Civitatis reliquum futurum, adeò ut quo loco steterit planè dubium sit, (vid. Michæ c. 3, v. 12. Jerem. c. 9, v. 11. & c. 26, v. 6. 18. Matth. c. 24. Marci c. 13. Lucæ c. 19, v. 44. & c. 21, v. 6.) quomodò igitur Structuræ, ædificia & loca, in quibus Christus conversatus aut passus est, liquido ad excitandam pietatem monstrari queunt? quæ utut perdurarent, non majorem quàm alia rudera antiquitatis venerationem mererentur. Benè Gregorius M. Homiliâ 9. in Ezech. *Si locus salvare potuisset, Satan de cœlo non cecidisset.* Et Bernardus Serm. I. de Adv. Dni. *Neque terrenam, sed cœlestem requirere Hierosolymam Christianorum propositum est, & hoc non pedibus proficiscendo, sed affectibus proficiendo. Nam si Spiritu vivimus, Spiritu ambulemus.* Ab Ethnicis proindè & Turcis mos peregrinationis talis originem habens (primis tribus seculis Christianis incognitus, fatente Gretsero de Peregrinat. Lib. 2. c. 1. & 10. atque Baronio in Anno 386. §. 39. & Anno 451. §. 31.) illis infidelibus, cisternas sibi quærentibus, quæ non continent aquas, Jerem. c. 2. relinquendus, non imitandus Christianis. Periculosa igitur fuit curiositas, quæ cum Authore in illam peregrinationem traxit Comitem Abrahamum de Dhona,

cujus pag. 250. meminit, qui abindè iisdem tenebris immerſus ſolem veritatis perdidit.

XXXVI. PAULUS PIASECKIUS, Epiſcopus Præmislienſis, *Chronicon geſtorum in Europâ, præſertim in Poloniâ, ſingularium* ab Anno 1575. usque ad Annum 1644. compoſuit, quod Cracoviæ Anno 1645. typis publicavit, ac demùm Anno 1649. ætatis ſexageſimo ſexto vitam finivit. In extraneis quidem rebus ſæpiùs ab aliis Hiſtoricis carpitur, ſed Polonicas Judicio ſingulari, ſtylo bono, in plerisque fide quoque (niſi ubi ſectæ rationes ipſum cum aliis errare coëgerunt) ſincerâ perſecutus eſt. Immunitatibus & Civitatibus Pruſſiæ tamen iniquior fuiſſe arguitur. Sed & propterea, quam in Opere ſuo auguratus eſt invidiam & obtrectationem multorum, non ſolùm ipſe vivus, ſed poſt fata etiam conſangvinei ejus, ab ingratis & potentioribus civibus, ob libertatem & veritatem hiſtoriæ hujus, paſſi ſunt, quod refert Kochovius Climact. I. Lib. 2. pag. 164. his verbis: *Piaſecius ipſe totâ vitâ duros labores & acerbas contentiones ſibi fuiſſe aſſerit, quarum ætas mea nonnihil meminit, dum odio veri aut libertate hiſtorica plerique offenſi, acribus inimicitiis nepotes quoque ejus inceſſerent.* Usque adeò periculoſum eſt inter Chriſtianos, qui præ cæteris populis terræ de veritate gloriantur, proh pudor! vera ſcribere.

Sed utut Piaſecius in multis rebus patriæ & extraneis veritatem liberè ſcripſerit, e. g. quod aula Romana ad transferendum Regnum Poloniæ in Dominum abſolutum ſtrenuè laboret, hinc Anno 1587. per Nuntium ſuum Hannibalem Capuanum, incentorem civium usque ad arma civilia, cum ipſis in Religione diſſidentibus Zboroviis & Gorcanis conſpiravit: Quod prætextum Religionis Catholicæ regnare cupientium, exemplo Ligæ Catholicæ & Hiſpanorum in Galliâ,

tan-

tantum ignari verum pietatis zelum esse, credant. *Nam*, inquit, *tot Monarchæ in fœdera convenerant, tot cædes, tanta urbium & populorum excidia sunt parata, ad classicum Guisii, quasi fides Catholica rueret, si vinceret regnaretque Henricus Navarreus: quo tamen vincente & regnante, nil illa detrimenti, & multum incrementi accepit, nec plus accipere â Guisiis potuisset.* Item, quod Nuntius Papalis Malaspina, in gratiam Aulæ Cæsareæ, Cardinalem Bathoreum fraude circumventum, specie pacificationis præsidio armorum nudatum, Moldavo cædendum dederit; qui caput Cardinalis præcisum, in disco â Moldavo missum munus ferale, tantæ fraudis architectus gratissimum accepit. Quod causas motuum & rebellionum Hungariæ atque Bohemiæ non malitiæ gentium harum, sed crudeli imperio & intolerandis pressuris in honoribus, opibus, denique & conscientiis subditorum, ruptis Privilegiis & Pactis conventis juratis, rectè imputet. Quod nobiles Dissidentes in Religione, i. e. Protestantes, in Regno Poloniæ cæteris Catholicis per omnia pares, nec ab ullis dignitatibus, consiliis, aut beneficiis Reipublicæ excludi posse, atque multa alia vera in historiâ suâ publicè fateri ausus sit.

Nihilominus nullo alio negotio tanta in se concitasse videtur odia, quàm quod quorundam ex Jesuitarum Societate (toti enim Societati nefanda hæc imputare absonum est) Regum capitibus formidolosam doctrinam, in Galliâ primò publicatam; item eorum expulsionem Venetiis, Bohemiâ, Angliâ, Galliâ &c. ob enormia crimina; item quod eorum malis consiliis Rex Sigismundus III. Poloniæ, Moldaviam, dum fictis prætextibus Demetriorum Moschico imperio inhiavit, Turcis & Tartaris exposuerit, & sub lentis maxillis suis perdiderit; in bellum civile patriam præcipitaverit; Regnum Sveciæ, ob

præcocem Papalis Nuntii Malaſpinæ, & Jeſuitarum Reformationis ardorem; Rigenſem Civitatem quoque (cui Jeſuitæ ducentis cauſis & litigiis forenſibus ſimul intentatis, & his vix ſopitis, aliis totidem in Judicio Aulico usque ad deſperationem graves fuerant, & quod in obſidione Guſtavi Adolphi Anno 1621. auxilia Polonica Rigenſibus non ſubmiſſa ſint) amiſerit; Academiam verò Cracovienſem Jeſuitis obnoxius Rex, Privilegiis antiquis exutam planè labefactarit; Regnum denique ſuum Auſtriacis tradere voluerit, quod ipſius propriâ epiſtolâ tunc evictum fuit, liberè perſtrinxit. Sed mala hæc ſpina nudis veritatis manibus tractari non vult, inde parata fuit Piaſecii & ipſius cognatorum perſecutio.

XXXVII. STANISLAUS LUBIENSKIUS, Epiſcopus Plocenſis, *Commentarios de variis Rebus Poloniæ*, regnante Sigismundo III. ſcriptos, moriens reliquit, quos Executores teſtamenti ipſius Anno 1649. Antverpiæ typis imprimi curarunt. In quorum partibus II. præcipua ſunt: (1) *Narratio profectionis Sigismundi Regis in Sveciam*, ad occupandum Regnum paternum, ejusque reditus, Anno 1593. & ſequenti. (2) *De motu civili in Poloniâ* contra Regem Annis 1606. usque 1608. Libri quatuor. (3) *Zolkevii Epiſtola*, ad Bellum Turcicum profecturi, fati ſui præſagi, & Regi Sigismundo valedicentis, Anno 1620. Incipit hæc epiſtola: *Sigillum, monile Regni &c.* (4) *Monita de rectè gerendo Epiſcopatu.* (5) *Vitæ Epiſcoporum Plocenſium.* In quibus, quod Dlugoſſi veſtigia preſſerit, ipſe faſſus, cujus errores hiſtoricos non correxit, ſed auxit. (6) *Vita Pſtroconii Epiſcopi Vladislavienſis*, Nutritii & Patroni Authoris. Denique (7) *Epiſtolæ ejus ad varios.*

Præterea ſunt minoris momenti Diſcurſus ejus hi adjecti: *Cauſæ belli Poloniæ contra Moſchos.* *De Rebus Sileſiæ*, quam ſeu-

feudum Regni Poloniæ fuisse, & adhuc esse contendit. *Responsio ad contrarias connexioni Regnorum, Poloniæ, Hungariæ & Bohemiæ rationes.* Item: *Dissertatio de Jure Poloniæ ad Russicas & Moscoviticas Provincias. Epistolæ duæ ad Cæsarem & Pontificem* de Bello Chotzimensi. *De confœderatione militari exercitus Polonici* Anno 1622. *Responsum ad protestationem quorundam Statuum contra Ecclesiasticum Ordinem. Monita ad Thomam Zamoscium*, Regni Vice-Cancellariatum ineuntem. *Refutatio Scripti cujusdam, quod Lauream Austriacam, Julius Bellus Author appellavit*, & Polonos falsis relationibus læserat. Denique in Parte II. *Laudationes tres Sigismundi III.* Victoris Smolenscii una, funebres ejusdem duæ.

De hoc Authore in genere notandum est: Virum eruditum bonisque & modestis moribus, sed incondlto suæ religionis studio, contra fideles ubique injuriosum, & zelo non secundum veritatem zelantem fuisse. Cæterùm Historiam sui ævi, viventibus multis, qui motibus civilibus Regni, & negotiis Sveciæ atque Vallachiæ, infeliciter sese immerserant, molli manu, ut invidiam & obtrectationem, quam Piasecius simplici veritatis professione sibi pepererat, cautior evitaret. Imprimis illorum, qui improsperi Sigismundi III. imperii præcipui impulsores fuerunt, ne mentionem quidem facit: caussam nihilominus tumultûs & inde sequutæ abrogationis Regni Svetici, incauto fervori Malaspinæ & Concionatoris Regii imputat, quibus Rex ex consilio pædagogorum suorum conivebat.

In motu illo civili, cautus senex illi parti quæ vicerat, Regiæ nempe, litat, cum ex Piasecio & aliis relationibus satis evidens sit, Regem consiliis illis violentis usque ad sangvinem civium perdurasse obstinatum. Monita denique Authoris, de rectè gerendo Episcopatu parum continent ex Apostolorum

Pauli & Petri sanctissimis Ordinationibus Ecclesiæ primæ, corundemque prioribus tribus Seculis Successorum humilitate, dilectione, mundi hujus bonorum ac honorum contemptu, ac invicto lucrandi animos zelo; sed multa Præcepta ad excitandum studium Episcopi vigilantissimum, circa immunitates, jura & bona ecclesiastica, quæ bono magis villico, quam Pastori & Piscatori animarum ingeruntur. In Dissidentes autem â Religione Romanâ, odia & rationes eversionis ipsorum fervidè explicat. Denique laudes & panegyres amicorum Lubienscii, de bono & grato ipsius affectu magis, quam de perfectione & virtutibus ipsorum testari possunt; nam & de Pstrokonscio aliter judicat Piasecius, & de cæteris alii.

XXXVIII. JOANNIS INNOCENTII PETRICII, Med. D. & Professoris in Academiâ Cracoviensi, *Belli cum Osmano, Imp. Turcico, in Vallachiâ* Anno 1620. infeliciter gesti, sed Anno 1621. *ad Chocimum felicius confecti, Historia*, Cracoviæ typis edita Anno 1637.

Quanquam Jacobus Sobieskius, oculatus testis expeditioni illi famosissimæ Chocimensi, contra Osmanum Turcam, Anno 1621. ab Ordine Equestri additus Comissarius, Judicio, fide, styloque, Viro tanto dignis, relationem posteritati reliquerit; nihilominus Petricius, ut titulo suo Historiographi, & ambitioso generi scribendi litaret, eandem historiam recoxit. Sed ut â Sobieskio differret, rem altius repetiit, occasionem hujus tanti belli Chocimensis & causam, â defectione Gratiani (ex mangone gemmarum ac captivorum in Italiâ Turcorum redemptore) Ducis seu Palatini Vallachiæ â Sultano ad Polonos, deducens. Quæ tamen ab aliis, in submissa â Rege Sigismundo Ferdinando Cæsari, inconsultâ imò invitâ Republ. auxilia, verior relata est. Inde sequutam cladem Zolkevii cum ex-

exercitu ad Zezoram Anno 1620. fuſius explicat: demùm Bellum Chotzimenſe Anni 1621. aliis verbis, ſed iisdem veſtigiis relegit; niſi quod Sobieskius deliberationes & conſilia, præſente ipſo apud ſuos & apud hoſtem agitata inſeruit, ad quæ Petricius pertingere non potuit, ſed neque voluit.

Statim enim in Præloquio, quod amplâ gravique oratione, tanquàm multorum Seculorum Hiſtoriæ Corpus meditaretur, duorum Annorum bello brevi narrationi, præmiſit, tria abſurda paradoxa tuetur: (1) Privatos homines ad Hiſtoriam ſcribendam aptiores eſſe, quam Viros dignitate conſpicuos, qui negotiis Reipublicæ adfuerint; tanquàm eo magis ſuſpectos, quo magis apud Reges gratiâ viguerint, ſive nimiâ, ſive nullâ. (2) Narrationem caſuum eventuumque ſufficere ad dicendum temporis teſtimonium, & præcipuum Hiſtoriæ munus eſſe, nec in obſcura & inacceſſa ideò ſe conari, tanquàm ſecretiorum minus peritum. (3) Benefacta lætius efferre, malefacta cum Authoribus tacere debere Scriptorem. Quæ aſſerta communis verior opinio & recta ratio abundè refellit, & omninò falſa eſſe oſtendit. Utinam non niſi magnorum in quâque Republica Virorum haberemus, rerum ab aut cum illis geſtarum commentarios! Et non tot immenſis dubiis, aut manifeſtò falſis Hiſtoriæ Syſtema oneratum eſſet quisquiliis. Utinam omnes eſſent Hiſtorici primæ illius claſſis, qui non caſus & eventa rerum, ſed conſilia & deliberationes in quovis negotio, ad poſteritatis primarium uſum & præcautionem, explicare potuiſſent.

Denique non Hiſtorici ingenui, ſed inertis Panegyriſtæ munus eſt, laudes tantùm meras cumulare, malè vero facta Judicio poſteritatis de meritis perſonarum ſubtrahere. Prætereà hic Author, impedito ſuo & faſtidiosè affectato genere di-

dicendi, res planas adeò obſcuritate involvit, ut non intelligi voluiſſe, nec ſubindè ſe ipſum intellexiſſe videatur.

Exemplo ſint prima Præloquii verba, quibus Hiſtoriam poſt mortem Authoris certiorem eſſe refellit: item, ea quæ de argumento Operis ruminat. *Mihi*, inquit, *in arcto & anxius labor, dum grave Annis Regnum, provecto cum vitiis ævo vitaque, & in ipſo exordio poſt 16. Secula Annum vigeſimum ſtatim cruentum accipio.* Cornel. Tacitum planè comediſſe vult videri, vocabulis & ſententiis ejus, tanquàm catenis vinctus, lento & impedito pede procedens, usque adeò, ut â Diis ad fana Deûm, cum Tacito loquens, obliviſcatur ſe eſſe Chriſtianum. Eodem fortè pedantiſmi vel amentiæ mactandus elogio, quod Pomponius Lætus â Ludovico Vive & aliis meruit, qui ſuperſtitione antiquitatis Romanæ, nomina Deaſtrorum & hominum ubique ſonans, natalem urbis, & Romulum denique in domo ſuâ ſacrè coleret. Nihilominùs Petritius, in ipſo ſuo cultu Taciti, euphoniæ cujus ille tantoperè tenax fuit, multoties impingit. e. g. *curam* inquit, *commovere renovavereque, inſidere occupavereque, invitamentis irritamentisque*, & centum alia hujus generis diſſonantia, interſparſis multis vocabulis non ſatis latinis. Certè imitationes Authorum antiquorum aures noſtras limatiores in Judicio latinitatis reddunt: ſed cum natura in ſermone, qui eſt flumen animi, magnam ſibi poteſtatem vendicet, ſimul cum ephebiâ anxias iſtas verborum imitationes abjicere oportet, niſi perpetuo pueri, ad omne negotium publicum inepti, ſemper alienis pedibus reptare malint, quam unquam ſuis propriis viribus, per plana & facilia, non per præcipitia & obſcura progredi.

In rebus Hiſtoriæ hujus non multum ſibi promittat Lector ab eo, qui præter prodigia & omina, orationes quoque Du-

Ducibus ad milites, vitio plurimorum Scriptorum afflictas, nihil nisi eventus meros enarrare potuit. Promisit pag. 70. Annales suos Poloniæ Lectori, quos editos fuisse nusquàm reperi, fortè ita verbis Taciti continuo sermone fuerunt compositi, sicut doctrina politica Iwanickii, pueris non viris apta.

XXXIX. SIMON STAROVOLSKIUS, Primicerius h. e. Canonicus Cantor Tarnoviensis, magno labore & utilissimo studio, ex multis Templis Poloniæ & Prussiæ, item nonnullis extraneis, præsertim Italicis, *Monumenta Sarmatarum sepulchralia.* Cracoviæ typis Anno 1655. edidit. Quoniam ex omni genere historiæ ignorantiis hominum remedia quærenda, laude suâ non carent: qui si non prolixis narrationibus, saltem brevibus lapidi & ligno inscriptis elogiis, dignos memoriâ homines resque præcipuas ab ipsis gestas ab interitu vindicarunt. Nam & per incisa notis marmora publicis, Spiritus & vita bonorum redit.

Utinam hanc diligentiam in conquirendis Sepulchrorum Inscriptionibus, multi imitarentur! non tanta clarissimorum Virorum esset ignorantia, & oblivio emergentium aut cadentium familiarum & gentium, juxta ipsarum merita Deique justum Judicium. Meritò Starovolskius in Præfatione ad Lectorem optat; *ut tandem veternum excutiant Capitula Ecclesiarum, Professores Gymnasiorum, Cænobiorumque habitatores, ut quæ in compedibus tenent, immortalia monumenta ingeniorum, in lucem emittere curent, antequam ignis fortuitus illa redigat in favillas, aut tineæ pulvisve corrodant ad ultimum.* Quantis enim quæso impensis Græcorum, & Romanorum numismata aut inscriptiones sepulchrales collectæ, typis pretiosissimis eduntur, ad sublevandam Historiam illorum, nostrarum interim gentium monumenta ferè negliguntur.

XXXX. *Ejusdem* SIMONIS STAROVOLSCII *Institutorum rei militaris* libri octo, Cracoviæ, Anno 1639. typis expressi, quibus nihil nisi pictæ tabulæ desunt: *Quod ipse non miles sed umbraticus homo, & qui, quantum differat scitè de bellorum actionibus artibusque sermocinari, & longâ experientiâ instructum, oculos contra aciem hostium rectos tenere*, non ignoraret, de arte militari scribere aliosque docere ausus fuerit, in Proloquio eâ potissimùm ratione excusat, quod non sui ingenii opiniones, sed clarissimorum Virorum militiæ perexpertorum sententias, sibi ex Sermone aut Scriptis ipsorum collectas, in usum tyronum edere voluerit. Et fatendum est, librum hunc articulis, ad rem militarem pernecessariis & utilibus, tum exemplis antiquis & recentibus præsertim Polonicis, esse refertissimum, lectuque iis, qui progymnasmata militiæ exactè cognoscere cupiunt dignissimum.

Proindè thrasonum sannæ non audiendæ sunt, qui quod ipsi artium rudes, longo labore aliquam praxin militarem acquisiverint, ignorantiæ & invidiæ stimulo, literas præceptaque sapientum â bellis proscribunt, aut vetustiora exempla, regulas, artesque militares modernis bellorum modis planè non convenire, ineptè clamant. Quemadmodum enim omnes practicæ disciplinæ ab experientiâ, & inde collectis regulis originem ducunt: ita militaris quoque ars ex eventibus collecta, & Mathematicis conclusionibus applicata, optimo Jure & magnâ utilitate per præcepta tradi potest; quæ disciplina praxi conjuncta, viros demum perfectos, & magnos atque cautos bellatores facit, qui actiones suas non cœco impetu in casum deproperare, sed eventus, quantum humanâ industriâ possunt dirigere cupiunt. Idcirco prudentissimos quosvis bellatores libros tacticos vel historicos versare videmus.

Nec

Nec vero, si instrumenta, aut modus aliquis bellandi mutetur hodiè, propterea ab antiquis fundamentis disceditur, sed etiam modernæ actiones bellorum, licet ignorantibus disciplinas & præcepta antiquorum, planè nova videantur & inaudita, scientibus tamen non nisi recocta & veteribus quoque cognita. Si quid autem hodie inventionibus bellandi additum est, certè multo plura ex veterum ingeniosis & stupendæ efficaciæ instrumentis, deperdita sunt.

XXXXI. GREGORIUS CNAPIUS, S. I. Presbyter, *Thesaurum Polonicæ, Latinæ, Græcaque Lingvæ*, Anno 1621. typis Cracoviæ edidit. Quod opus omnibus Lexicis Polonicis palmam præripit, & latinis optimis æquiparari meretur. Nam Polonicæ Lingvæ genuinas voces, correctis erroribus omnium aliorum Dictionariorum, Latinas quoque ex Classicis copiosè, Græcas non paucas congessit. Utinam tam laboriosæ industriæ operi Indicem Latinum adjecisset, quod in procemio promisit, ne solis Polonis facultate evolvendi factâ, extraneis usus Voluminis tanti negatus esset.

Prodiit quidem hujus Thesauri Tomus II. in 4to. Cracoviæ Anno 1626. quem Author loco Indicis Tomi I. commendat. Sed quia liber seorsivè aliâ forma editus, & paginas non expressit allegationibus, quod in Indice fieri debuerat, idcircò potius novum Dictionarium edere voluisse censendus, quod idem in Præfatione hujus Tomi II. fateri videtur.

Non præterunda est viri hujus docti sapiens admonitio, quam in Præfatione hujus Tomi I. Polonis suis inculcat, de vitando macaronismo, seu mixturâ Lingvarum, Græcis & Romanis tantoperè olim exosâ, ut hi publicè nunquam sine veniæ Præfatione verbum Græcum admiscerent. Et Juvenalis jam corruptis suorum moribus abusum hunc taxat: *omnia,* inquit,

Graecè, cum sit turpe magis nobis nescire Latinè. Illos igitur populos, donec pro conservandâ lingvâ suâ laborassent, sapienter exoticas vitasse concludit Author. Eventus enim docuit, Lingvas optimas quasque, per ineptam ostentationem miscendi vernaculæ vocabula exotica, & simul cum vernaculâ, mores quoque antiquæ gravitatis nimium corrumpi, aut planè tandem perire. Propterea detorsionem terminationum Latinarum in vernaculam, & vice versâ, atque mixtas ex utraque Lingvâ sententias, justè Author hic exagitat. Quod vitium quidem non solis Polonis, sed & Germanis tantoperè adhæsit, ut omnibus ferè per longam hanc corruptionem vernaculæ, difficilius sit purâ vernaculâ loqui & scribere, sensumque genuinum animi, aut textus alicujus præsertim sacri exprimere, quàm Latinâ vel Gallicâ. Certè hoc vitio Toscana, Osca & Posca admixta Latinæ, Italicam, Hispanicam & Gallicam: Britannica quoque Gallicæ, peperit hodiernam Anglicam, Lingvas.

XXXXII. ANDREAS LISIECKI, Instigator h. e. Fiscalis Regni, Cracoviæ Anno 1638. typis edidit librum, *de Majestate Tribunalis Regni septem Splendoribus illustratâ*, Polonicum. In eo amplissimè de supremi istius Judicii origine, Justitiâ, Æquitate, Pietate, Securitate, Eminentia & Potentiâ, multis locis ex domesticis & exteris Scriptoribus adspersis, pomposo & panegyrico stylo peroravit: adeoque laudes justissimi cujusdam Sanctorum cœtus, in Platonicâ Republica, declamavit. Eatenùs fortè probandus, quod laudando Judices perfectos, non quales sint, sed quales esse debeant, eosdem docere & instruere voluerit.

Utinàm in omnibus Regnis & Provinciis Christiani Orbis, Judices ad pulchra hæc monita sese componerent! non esset quod pauperes orphani, viduæ, vel advenæ, aut cæ-

cæteri incolæ æternis litigiis, & potentiorum opibus oppressi, ubique locorum cum Ecclesiaste exclamarent: *vidi sub sole in loco Judicii impietatem & in loco Justitiæ iniquitatem*, h. e. quod in locis, unde expectanda prompta justitia, proveniat injuria, magna & multa nimis, ita ut miseræ oviculæ tempestatem fugientes, ex his dumetis intonsæ nunquam, sæpe degluptæ aut penitus excoriatæ recurrant.

XXXXIII. SIMON OKOLSKI Ord. Prædicat. Monachus, Prior Camenecensis, postea Professor Theologiæ & Prior Tysmenicensis ORBEM POLONUM, *in quo antiqua Sarmatarum gentilitia insignia, veteraque & nova indigenatus meritorum præmia & arma relucent*, Tomis III. Cracoviæ Annis 1641. 43. & 45. edidit. Habet sanè Okolski nævos suos insignes, quod plane ignarus artis Heraldicæ (quæ seria de armis & stemmatibus Nobilium tractans, omnes allegorias & hieroglyphicas significationes, originem insignium mentientes aut divinantes, severò axiomate fastidit) ad ostentationem ingenii; Rhetoricis lusibus fœdaverit opus, puerisque magis quàm viris scripserit, & hujusmodi amplissimis allusionibus nimium auxerit.

Deindè quod cum solius Paprocii ductu profecerit, & ex eo potissima antiquitatis documenta hauserit, nihilominus optimè de historiâ stemmatum Polonorum meriti primique Scriptoris, nullibi honorificam & gratam mentionem fecerit, utut sæpius Paprocium adcitaverit. Et cum ipse Paprocius pag. 118. gentem suam modestè, evidenter tamen deduxerit, Okolski eodem stemmate, Iastrzembiec pag. 333. Tom. I. Paprocium in Lencicienſem Palatinatum, ex Culmensi transiisse duobus tantum verbis añotans, ad laudem tam industrii Scriptoris, nihil penitus addere, dignatus sit, omissis iis, quæ Paprocius,

c. l. adduxerat: Sibi tamen ipſi Okolskius Tom. II. pag. 600. non erubuerit magnam buccinare famam, & gentis ſuæ originem.

Porrò quod â viris gravibus Okolskius adulatorii & venalis arguatur calami: Præ cæteris Joannes Markiewicz Canonicus Cracovi. & Varmienſis, in ſuo Carcere Romano, ita de Okolskii opere in Præfatione judicat: *Sciunt*, inquit, *ſagaciores Poloni, qualis ſit Authoritatis hic liber, quem Tribunal Regni Lublinenſe, propter nugas ejusdem cum veritate non concordantes, in Officinis librorum vendi prohibuit, & parum abfuit, quin publicè cremaretur, propter querelam, quod alios multum depreſſerit. Monachus enim Stipem mendicans, & domos Nobilium oberrans, laudes cumulabat & exaggerabat plus offerenti.* Quæ verba paulo ante finem libelli repetens addit: *Sufficiat ad ipſius Okolskii commendationem, quod apud nos fidem non mereatur.*

Certè quicquid huic Markevicii notæ infami, propter odium ejus privatum, reponi poſſit, Okolskium ab omni crimine non liberavit, ſi ſummum Regni Tribunal contra ipſum judicavit; & multa loca in eo ſuſpicionem venalis fidei movent. Hinc multas obſcuriores aut novitias gentes hyperbolicis laudibus effert, nonnullas illuſtriores & vetuſtiores ſicco pede tranſit, e. g. Radzivillorum Principum Ducalia inſignia non expreſſit, & ipſorum originis ab Oſtikoviis pag. 229. T. III. vix mentionem aliquam facit, licet Paprocius ab eo citatus omnia fuſius pertractarit. Ita quoque perpetua aut nimia laudatio unius, aut mutum ſilentium alterius, de ſtudio vel odio ejus teſtantur. Paulo Jovio Hiſtorico penè ſimilis, quem conſtat (teſte J. Gerhardo Voſſio) in Aulâ Henrici II. quibusdam terræ filiis, benè de ſe merentibus, generis claritatem ac perpetuum nomen pollicitum, eos verò maledicè traduxiſſe, qui venali homini morem non gererent: nempe hujusmodi

Hi-

Historicis, ait S. Augustinus, *servias si t: immortalem esse cupis.*

Denique in prælo ipsius aut Typographi vitio, numerum & custodes paginarum neglectos, & folia integra post perfectum jam opus intrusa videas, quæ suspicionem, & in plurimis exemplaribus defectum, pepererunt, e. g. inter pag. 170 & 171. Tomi I. folia duo cum Stemmate illustris gentis Dönhoffiorum, intrusa: post pag. 352. innexis paginis septem numero vacuis, rursus à pag. 350. numerare incipit.

Nihilominus Okolskio propterea laus sua remansit, quod nemo ante illum, nec post adhucdum, Latino Sermone Stemmata Polonæ Nobilitatis ediderit: propterea hic Liber exteris caro & insolenti pretio constat; ob locupletes indices quoque faciliùs quam Paprocius evolvitur.

Si verò in fide Historicâ spontè aut neglectu fallit, hæc cum cæteris tot erroribus historiæ antiquæ tolerare necessum est, quia in tantâ obscuritate, faciles ad credendum esse nos oportet ea, quæ quisque Nobilium pro suo fastu vel modestiâ obtrudit. Interim Prudentes firmam in talibus tenent sententiam Senecæ epist. 44. *Nullius non origo ultra memoriam jacet: nemo Regum non ex Servis oriundus est, nemo Servorum non ex Regibus: omnia ista longa varietas miscuit, & sursùm deorsùm versavit fortuna.* Scilicet, ut se omnes homines meminerint naturâ esse consangvineos, nec valorem istum civilem, ad rumpendum vinculum naturæ & dilectionis Christianæ, unquam insolescere sinant. Et Okolskius in Præfatione ita philosophatur: *Ut sol*, inquit, *oritur & occidit, ita Familiæ cadunt & resurgunt, ut qui erat Nobilis, fiat plebejus, & qui liber, fiat captivus & econtrà.* Enimverò, *si venerationem habet videre castellum aut ædificium antiquum, aut annosam proceram arborem, soli-*

solidam & integram, quantò plus intueri antiquam prosapiam nobilem à fluctibus temporis illæsam. Et si Nobilitas nova potentiæ Reipubl. opus est, antiqua simul & temporis filia erit. Sunt Verba Verulamii Serm. fidel. cap. 14. Quibus pulchrum addit Consilium Boëthius, in Consol. Phil. lib. 3. prosâ 6. fin. *Quodsi quid est*, inquit, *in Nobilitate bonum, id esse solum arbitror, ut Nobilibus imposita necessitudo videatur, ne à majorum virtute degenerent.*

Adhuc ad Opus hoc Heraldicum notare libet, longius ante Caroli Magni Seculum derivata insignia, à Græcis, Romanis aliisque populis, omnia esse ficta & mendacia. Licet enim antiqui habuerint insignia quædam, tamen non fuere perpetua, nec familias, sed res notantia, pro lubitu cujusque usurpata. Proindè quæcunque Okolskius altius repetit, fabulas existimemus. Verum autem esse, quod Welserus lib. 4. Antiquit. Augustæ Vindel. sub finem refert: *Quin leges, quæ hodiè opinione an certo jure insignia circumscribunt, ut antiquissima sint, Carolum M. non prævertunt, à quo primum adumbratas, sub Henrico demùm Aucupe & posteris perpolitas arbitror. Fortissimi Impp. illi militarem virtutem, cui toto pectore incumbebant, hoc ornamento honestare voluere; unde clypei & cassidis nata species, nomen quoque. Nam vernaculis quibusque linguis arma appellamus, à militibus ad reliqua posteà hominum genera fluxere, tam effusè ut cum Europam omnem pervaserint, Asiam usque penetrarint.* Certè ante Henricum Aucupem Imp. vix ullo idoneo documento probari poterit, præter Proceres Imperii, fuisse Nobiles per signa quædam, nec nisi muneribus & opibus, quod ita apud Turcas adhuc usu obtinet, â Civitatum & Pagorum habitatoribus distinctos. Hic enim Imp. post emortuam Anno 911. cum Ludovico III. Stirpem Caroli M. in Germaniâ, primus contra Hungaros, Venidos, Slavos, & Danos, Marchionatus,

Au-

Austriacum, Brandeburgensem, Misnensem, atque Slesvicensem instituens, populum passim ex pagis in oppida cogere, & sub signis militiæ variis exercitiis bellicis incumbere iussit; quâ ratione adversus tot hostes Imperii evaluit & propterea potens, in populo ad militiæ gloriam excitatos, prærogativis donavit, signis familiarum perpetuis distinxit, & ludos eqvestres Nobilium instituit, qvem aliæ nationes imitatæ sunt.

Porrò notatu dignum est, Polonos & universos Slavonicos populos, simplicibus vocabulis Optimates, non tantum Nobiles quosque appellasse, quorum plurimi Authorum suæ gentis nomina referebant, donec sub ultimis Piasteæ Dynastiæ Regibus, Poloni jàm Christiani, orbi cultiori magis noti, â Germanis vicinis morem induerent, Nobilitatem ab eorum hæreditariis prædiis appellandi: quod cum Itali, Hispani, Galli, Germani, per vocabulum *de* exprimerent, Poloni commodâ flexione ultimæ syllabæ nominis in *Ski*, proferre cœperunt. Licet igitur vetustiores Polonorum Nobilium, & sibi & suo Symbolo ab Authore primo idem nomen servassent, addito prænomine baptismi; tamen post distinctas illas appellationes â prædiis suis, mox in varias lineas eadem gens multiplicari debuit. Et hæc est ratio, quare Symbola sive Insignia eadem adhuc serventur, appellationes autem numerosissimæ uni genti conveniant. Quod etiam in aliis populis Europæ ita usu venit.

XXXXIV. WENCESLAI POTOCKI, Pocillatoris Palatinatus Cracoviensis *Poczet herbow Szlachty.* K. P. Y. W. X. L. h. e. Numerus Insigniorum Nobilitatis Regni Poloniæ, & Magni Ducatus Lituaniæ, Polonico versu Cracoviæ, Anno 1696. typis expressus, quem Exercitui Regni dedicavit Author. In Principio Operis Catalogum Insigniorum seu

Symbolorum gentilitiorum, in fine autem nominum & appellationum Familiarum nobilium contexuit, prout ibi indicat, in enarrandis illis presse Okolskium sequutus.

Quoniam Poëta est, ad singula Insignia, de origine eorum, mox sub Epitaphii aut Epithalamii utriusque sexus titulo, genti ejusdem Symboli condolet aut congaudet, & cum allusionibus ad Symbolum moraliter instruit aut jocatur. Proindè juventuti Polonicæ in parentationibus, allusionibusque suis (quibus Poloni maximè delectantur, exteri fastidiunt) utilis, varietate carminis quoque jucundus lectu est. Sed ad cognitionem seriam Heraldicam nihil prodest, qui ipsius quoque finis non fuit.

XXXXV. SATYRY ALBO PRZESTROGI *do naprawy rzandu y obyczaiow w Polszcze, nalezance* h. e. Satyræ sive Monita ad corrigendos mores publicos & privatos Poloniæ pertinentia, Libris V. Anno 1650. typis edita. De Authore hujus scripti, nos dubitare non sinit Kochowski Climacterici II. Lib. I. pag. 86. *Annus*, inquit, 1655. *insignis, præter publica mala multorum morte, inter præcipuos Christophori Opalinsky Posnaniensis Palatini. Qui doctrinâ, facundia, Senatoriâ gravitate præcellens, propè apicem artium politicarum tenuit: post publica negotia literato otio se dedit, & scriptis quoq; vacavit, edito Satyrarum volumine, sub titulo Przestrogi, quæ patrio versu Latinam spirant venustatem.*

Quantum ad carmen, nimiùm ipsi Kochovius tribuit: nulla enim aut certè rara in illis versibus venustas, ars planè nulla poëtica; Kochanovio, Twardovio, & aliis insignibus Poëtis Polonicis ne comparandus quidem. Sed versibus vulgaribus res veras profert, & Polonorum abusus in regimine, cultu divino, judiciis, bello, educatione, luxu, vitâ & moribus, Cle-

Cleri, Nobilium, civitatensium, & agrestium liberè perstringit & taxat, Juvenalem & Persium imitatus. Utinam homines, cum severis Dei monitis nolint, hujusmodi sarcasticis scriptis vexati, intelligere vellent, & novissima sua prævidere! Lectorem proindè suum hic liber moratum nactus delectat, vitiosum justè arguit.

XXXXVI. VESPASIANUS KOCHOWSKI, Eques & Tribunus Cracoviensis, *Annales Poloniæ, ab obitu Vladislai IV. Regis Anno nempè* 1648. *usque ad abdicationem Joannis Casimiri, Annum videlicet* 1668. composuit, quos Climactericorum titulo, singulis septennio assignato, Anno 1683. 88. & 98. totidem Tomis Cracoviæ typis publicavit.

Laudem sibi non vulgarem Author peperit apud Prudentes, & rerum non verborum curiosos, quod res ævo nostro propiores, sub turbulentissimo Joannis Casimiri Poloniæ regimine gestas, luculentâ & justâ Historiâ tradiderit: apud Logodædalos verò, propter vim & venustatem dictionis, summis Kochovium laudibus ferri sæpiùs audivi, imò cum cæteris ferè omnibus Historicis recentioribus anteponi.

Enimverò, ut Historicum ad antiquæ Romanæ puritatem strictè examinare frustrà laboratur; cum vix ullus ex neotericis, classicis illis comparari possit, vi dicendi, numeris periodorum, & vocabulorum æquali justâ ubique nec superfluâ compositione & mensurâ, ac simplicitate sensus, nunquam ad Augusti ævum pertingentibus: Ita affectatæ nimis laudi Authorum modernorum velificari ignorantia Latinitatis est. Scripsit Kochovius stylo auribus seculi accommodato, pro quo ipse Lectorem in Procemio Climacteris II. deprecatur, *quod*, inquit, *infrà Livianam facundiam* (cum qua tamen sibi æmulationem esse occultè credidit) *jejuna serpat oratio.* Addere

L 2 po-

potuisset non injustè, sæpe nec Latinâ satis dictione. Nam vitii sibi conscius, ibidem ante finem hâc se excusatione munire voluit: *paucis moneo*, ait, *non usque me ad periphrasin Latinam strictim illigari, ut non magis facilis intellectu & perspicuus videri satagerem.* Quasi non eximia pars antiquæ Romanæ puritatis sit ipsa perspicuitas, quæ in Tullio, Julio Cæsare, & coævis Oratoribus, propterea admirationem, præ sequentis Seculi Scriptoribus, Plinio, Tacito, & eorum asseclis, obscuritatem sententiæ ultrò sectantibus, peperit.

Quantum ad Historiam ipsam, Kochovius certe suâ se confessione ipsum arguit, dum in Præfatione Climacterici III. fatetur, se quædam omisisse, & velut Timanthis velo obnupsisse: *Nam*, ait, *licet nihil silere Historiæ lex sit, tacenda tamen quæ nocent aut scandalisant, sana ratio permittit.* Sed sub hoc velamine omne studium vel odium Scriptoris, magno dispendio veritatis, latere potest. Timanthi pictori Iphigeniam, ad aram cum mœstissimis adstantium imaginibus, solo parente vultu velato, ob magnitudinem tristitiæ arti non imitabilem, pingere licuit: Ast Historico lex â veritate imposita est, ut vitatis tantum turpibus, quæ bonos mores corrumpere possunt, ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat. Ingenuus tamen Kochovius, quod veram causam silentii sui dissimulare noluerit; ait enim c. l. *sed magis me anxium reddit sequax veritatis umbra odium & tam bonæ famæ negligens, quam malæ contemptrix malignitas, sat superque erit, si adulationis immunem conscientia absolvat.* Enimverò malè persvasus fuit Kochovius: nam non adulationis solum vitium est summum Historici, verùm & metus; Libertate autem vera scribendi sublatâ, quid apud moratiores gentes præ barbaris, in cœca rerum ignorantiâ viventibus, aliquando expectemus?

Ni-

Nimirum conſcius Kochowski odiorum, quæ non pauci in Piaſecium, libertate ſuâ in dicendo conſtantem, nec futuri odii metu torpentem, ejusque Nepotes, ob Hiſtoriæ veritatem explerant, quorum ipſe meminit. Clim. I. L. 2. ante fin. pag. 164. & L. 5. pag. 316. Habet quidem Kochovius pleros-que Hiſtoricos ſui ſimiles, Thucydide & Polybio, atque pauciſſimis inter recentiores exceptis: cæteri amore patriæ ſuique populi, domeſticas res extollere, nævos earum tegere, exterarum vero mordacius perſequi ſolent. Sed & propterea laudem Thucydidis, qui injuriarum â patriâ innocenter acceptarum immemor, vera continuo filo de eâ ſcribere; Polybii verò, qui nec ſui ipſius parentis Lycortæ errorem præterire voluit, non merentur.

Facit quoque Kochovium ſuſpectum, quod in Præf. Clim. II. palàm queri ſuſtinuerit: *Irrepræmiatum ſtudium, ingratum ſibi reddidiſſe laborem.* Quem iterùm in Præfat. Clim. III. *gravem ſibi & improficuum appellare* non erubuit. Miſeros nos! qui non habemus res Majorum traditas publicâ Authoritate fideque, ſed privatorum affectu tantum corraſa fragmenta. Et quod ipſe Kochovius Præf. Clim. II. dolet; *miſera quoque Scriptorum Sors, venundari.* Quæ ad præcautionem Hiſtoriæ Studioſorum ſæpius inculcanda, ut ſciant, quàm infirmo nitatur Syſtema Hiſtoriæ fundamento, caveantque omnes hominum traditiones, quia nunquam, aut certè raro ſunt omni exceptione majores.

Quodſi tempus & inſtituti brevitas permitteret, utut virulenta Kochovii in diſſidentes à Religione Romanâ convitia & falſitates, in commendandis autem ſuæ ſectæ corruptelis, ridendas aut miſerandas ſuperſtitiones, quas ipſe in Ruſſorum cultu aliquoties damnat, præterea crebros errores Geographi-

cos taceam, non pauca à veritate aliena ex hoc Volumine colligerem; quæ prono in vicinas gentes odio, ipsi ex rumore vulgi facile credita, ex temporum illorum conditione, & aliorum Authorum relationibus convincuntur. Sed etiam hoc vitium magis schediasmatis & commentariolis, unde opus suum digessit, quàm Historici integritati imputare malo; præsertim, cum ex collatione primarum Epistolarum Zaluskii appareat, iisdem diariis & schedis utrosque usos esse, quia iisdem verbis res easdem narrant.

Postremò, quod raro consilia & deliberationes rerum gestarum Kochovius affert, solâ narratione actorum & eventuum contentus, inter summos Historicos locari nequit. Satis ipsi laudis & meritorum apud eruditum orbem partum, quod præ multis vitiosioribus, locum medium inter summos & imos obtinere possit.

XXXXVII. ANDREAS CHRYSOSTOMUS ZALUSKI, Episcopus Varmiensis & Cancellarius Regni, Diaria comitiorum, relationes actorum publicorum bello & pace, eorundemque consilia & deliberationes publicas, intra vel extra Regnum Poloniæ, denique Epistolas in negotiis publicis hinc inde à Senatoribus, plerisque ad se & â se scriptas, ab Anno 1667. usque 1711. Annum, quo vivere desiit, titulo ***Epistolarum historico-familiarium*, *Tomis III.*** Brunsbergiæ typis Annis 1709. 1710. & 1711. exprimi curavit. Scriptionis & collectionis suæ Author ipse rationem prolixâ Præfatione (nempe 13. Foliorum) Tomi I. facundiâ, amplificatione, & repetitione crebra ejusdem argumenti edisseruit, quem morem in editione secundi & Tertii Tomi continuavit.

Certè tot Annorum in Poloniâ gesta publica, ex continuis hisce commentariis, relationibus & epistolis cognoscere omni-

omnibus volupe eſt. Sed ſi illuſtris Author, *cui ſemper placuit agere curas ſeculorum, & cui ſumma facultas ſcribendi in optima voluntate fuit* (ita ſcribit initio & medio Præfationis Tomi I.) non congeſta volumina diariorum ac epiſtolarum, relationesve ampliſſimas actorum publicorum, multoties non ſatis obſervato temporis ordine, quo quæque geſta ſunt, cumulata; verùm ex diffuſis illis commentariis, & verboſis epiſtolis, continuam beneque ordinatam hiſtoriam rerum memoriâ dignarum, receſſis omnibus ad luculentam hiſtoriam non pertinentibus, digreſſionibus, digerere, & hujusmodi opere poſteritati conſulere voluiſſet, omni procul dubio pleniſſimam, quam peroptavit, meruiſſet laudem. Quodſi ipſum, *naturâ ita factum, aut negotiorum ac calamitatum mole fractum, excerpendo, poliendo, pingendoque operi hujusmodi* (prout ipſe dicta Præfat. loquitur) *tædium ceperit*, conſultius laborem talem erudito & judicioſo alicui viro demandaſſet. Et hoc ipſe Author benè intellexit: dicta enim Præfat. Tomi I. ait: *Si quis alius hiſtoriam ſcribere vellet, non corrumpent hi commentarii veritatem, ita prout res rem ſequebatur, bonâ fide collecti.* Nihilominùs gloriam tanti operis perfecti neglexit: viris enim ad digeſtionem juſtæ & luculentæ hiſtoriæ aptis, modo præmium cum commentariis ſuppeditaſſet, in Poloniâ carere non potuit. Sed ut ex tali laborioſſima digeſtione Commentariorum omni Hiſtorico ſua laus naſcitur, ita qui laborem faſtidit, laudem ſibi non parit.

Quorſum quæſo librorum moles evadet, ſi diaria & Commentarios, atque epiſtolas magnorum in Republ. quaque virorum, ut plurimum nimium verboſas, integras typis excudi mos invalebit? Verè tunc docti, jam nimio librorum labyrintho oppreſſi, ingemiſcere poterunt: Totum Mundum capere non poſſe tot librorum volumina.

Præ-

Præterea ex editæ diariorum ac epiſtolarum tantæ farraginis ratione, illud profluxit incommodum & vitium libri, quod Principes, Civitates & alii, quibuscum negotium aliquod publicum in Poloniæ aulâ interceſſit, Authorem iniquitatis, & ut mollius, licet non ſatis Latinè dicam, partialitatis juſtè arguere poſſint: Dum actorum publicorum Scriptor, eam tantum partem, quæ a Polonis vel Authore ipſo objecta ſunt, publicavit, reſponſionibus, defenſionibus & rationibus ipſorum contrariis plerumque omiſſis. Quod ſtudium à fide & integritate Hiſtorici ſummopere abeſſe debet, ne ſe relatorem eſſe oblitus, judicem rerum, præſertim in ſummarum poteſtatum vel etiam ſtatuum ac civitatum negotiis, conſtituere præſumat. Pupugit hæc iniqua & deſpotica cenſura geſtorum nonnullorum cum Gedanenſibus, inclytam eam Civitatem: Proinde Vir doctus & patriæ ſuæ amans titulo ***Epiſtolâ Gratiani Severini Lipinski, ſicilimenta ad loca quædam operis Zaluskiani, terras Pruſſiæ Polonicæ, ſpeciatim Civitatem Gedanenſem concernentia,*** in fine Anni 1711. publicavit. In his ex fundamentis jurium Pruſſiæ, præcipue Gedanenſis Civitatis, varia loca in odium Gedanenſium à Zaluskio detorta, illuſtravit, & rationibus apologeticis deſtruxit. Pari juſtitiâ plures in hoc opus, ſi Principibus vicinis placuerit, jurium & juſtitiæ ſuæ honorem, adverſus malè & partialiter relata, aut arroganter deciſa Zaluskii, calamo vindicare, inſurgerent. Quod ſi Principibus & Statibus læſis contemptu ſcripta hujuſmodi tramittere conſultius viſum fuerit, hoc quoque ſciant, poſt decurſum annorum talia præjudicia tanquam publicè geſta & ſilentio approbata, fidem & vim aliquam juſti contra ipſorum jura, apud poſteros acquiſitura.

Genus ſcribendi, in tantâ mole diariorum, non adèo curandum nec acri cenſurâ notandum eſt. Lectori ſanè occurrent rui-

ruinandi, disordinis, partisantium, & alia multa hujusmodi impura vocabula, quæ eum offendent. Enim verò cum satis nota sit illustris Authoris profluens facundia (licet impetu fuerit quam judicio validior) quæ præcipuè in epistolis ipsius Romam latinè scriptis elucet; aliter suspicari non licet, quàm eos, quibus è Polonicâ in Latinam vertendi diaria & epistolas ab authore data fuit opera, ruditate suâ ad hos scopulos agrestis dictionis impegisse, qvæ legentibus doctis stomachum movent.

XXXXVIII. ORATOR POLITICZNY, *Weselnym y pogrzebnym Aktom służacy, przez* KAZIMIERZA JANA WOYSZNAROWICZA w Krakovie Anno 1648. Author hic viros ecclesiasticos & seculares, in conventu nuptiali vel funebri, solenni Polonorum more, peroraturos, compositionibus hisce suis, ad facundè, expeditè & breviter eloquendum, manu suâ ducere voluit. Ideò in primâ parte operis, orationes circa procationem virginis vel viduæ, circa sponsionem, circa adventum sponsi, circà præsentationem sertorum & aliorum donorum sponsalitiorum, circà desponsationem nuptialem, nomine utriusque contrahentis, denique circà oblationes annuli, catenularum, arhularum, carchesii, pelvis cum gutturnio, galeri gemmei, sacharorum, & hujusmodi donorum nuptialium, offerentibus & respondentibus ad imitationem, universim quadringentas quinquaginta quatuor proposuit. In parte secundâ & tertiâ operis, orationes lugubres in funeribus Principum, Episcoporum, Senatorum, Illustrium quoque Virorum Ecclesiasticorum, Militarium & Civilium, Senum, Adolescentum & Virginum, vel Maritorum, in summâ octoginta exhibuit.

In omnibus verbis magnificis & affectum moventibus, non suas adeò inventiones dispositè elaboravit, quàm ex

multis Authoribus, antiquis & recentioribus, congestos locos communes vel singulares connexuit. De his Cicero verè dixit: *quod imperitiâ dicendi, ad aliorum dicta, tanquam claudi ad equos confugerent.* Et Plutarchus *similes facit mulierculis, quæ odoratis & pulchris floribus sertum connectunt, opus aspectu jucundum, sed sterile & unius diei; cum veri Oratores, sicut apes in floribus, meditentur fructum.* Sed quemadmodùm in omnibus vanitas exundat, ità in arte Oratoriâ quoque pruriente hoc seculo, verborum fuco, non argumentis veris & doctis certatur. Ideò raro verbis aptis & propriis res, prout sunt, proferuntur; sed aliorum sententiolis res dicendæ cedunt, & distorquentur in opiniones aut apertas falsitates, magno dispendio veritatis & eruditionis.

Utcunque hæc in nuptialibus jocis tolerentur, in funebribus certè, & ubi de salûte aut instructione hominis, in arte nempe vivendi & moriendi, aut quibuscunque aliis rebus seriis agitur, lenocinia hujus modi, utpote gentilium dictis & gestis, poëticis fabulis & falsitatibus innumeris infecta, ad seducendam juventutem in errores & mendacia aptissima, ideò damnanda sunt. Quid quæso accusationes illæ crudelitatis, tyrannidis & malitiæ Fati? nonne convicia & blasphemiæ sunt in Deum, cujus fata & justissima decreta in mortales inepti illi Oratores objurgare audent? Quid deastrorum crebrò narratæ fabulæ, scelera, oracula, apologi mythici, & hæc genus alia? nonne veritatem fidei Christianæ in animis juvenum aut impœnitentium planè destruunt, & quod in ore, in aure & in calamo tantoperè delectat, de frigiditate, imò de vacuitate Spiritûs Christi in corde testatur? Proh dolor! ex orationibus, prout nunc componuntur, centuplum mendacii, fabulæ, joci, vanitatis, absorbet si quid veri subest. Utinam prudentes

omne

omne opus tale orationis acu veritatis resolverent, vix aliquid boni fructûs, in comparatione sterilium, exprimerent. Quid verò interim idiotis & imperitis accidit? feliciores sunt, quod doctas illas fatuitates non intelligant nec attendant. Quare fideles â Deo illuminati, potius ad illustranda, quibus imbuti sumus, sana veritatis dogmata, in omni occasione vitæ nostræ incumbamus, quàm sordibus & tenebris gentilium, fucatisque verborum mendaciis veritatem fœdare & obfuscare patiamur, si viri boni & dicendi gnari esse cupimus.

XXXXIX. LUCANI PHARSALIA, cum supplementis deperditorum, in Polonicum carmen translata, à JOHANNE ADAMO BARDZINSKIO, Monacho Dominicano, Illustri Vladislao de Krzywonoga Losch, Palatino Pomerelliæ dedicata, typis Olivensis Monasterii impressa, Anno 1691.

Qui Polonicæ lingvæ nativis elegantiis delectantur, versionem hanc ad verbum & ad sensum benè Authori successisse fatebuntur. Novi in comitatu prædicti Palatini hunc hominem, qui poëtico Spiritu, impatiens claustrorum cænobii, in liberâ aurâ versari, Lingvæ Patriæ ante alia studia genium & cultum suum ingenuum, mixturâ Latinæ & Gallicæ nimiùm obliteratum, reducere, & totam vitam itineribus cursibusque per Poloniam deterere amabat. Unde exactissimam notitiam omnium vasti Regni locorum acquisiverat, ut viva dici potuisset Topographia Poloniæ.

L. SIMONIS STAROVOLSCII, Canon. Cracov. *Vitæ Antistitum Cracoviensium*, Cracoviæ Anno 1658. editæ. In proœmio amplitudinem Diœceseos Cracoviensis exhibet, quæ tres primarios Palatinatus, Cracoviensem, Sendomiriensem & Lublinensem complectitur, cum enumeratione Tem-

plorum Collegiatorum No. 19. Prælatorum No. 14. Officialium confiftorialium No. 12. Archidiaconorum No. 5. Vifitatorum No. 5. Canonicorum cum Vicariis & Muficis, aliisque Officialibus & Beneficiariis Ecclefiæ Cathedralis Cracov. No. 210. Monafteriorum variorum No. 122. Decanatuum No. 51. & fub his Parochialium No. 946. omnium ad Diœcefin hanc pertinentium. Deindè initia & progreffus Archiepifcoporum Cracovienfium No. 7. donec nempe extranei electi fuere: Abindè tantùm Epifcoporum (primo electo Polono, Lamberto Zula Anno 1661. pallium magno pretio Romæ emercari negligente) metrapolitanâ dignitate pro parfimoniâ tali perditâ, ex Dlugoffo potiffimùm, item ex Cromero defcripta; cætera ubi illi finierunt, ex Lubienfcii, Damalevicii, & aliorum collectaneis aut funebribus orationibus, confarcinavit. Unde facile patet, tanti Epifcopatûs Archivum & Bibliothecam, perindè ut Regularium Monachorum fcrinia, annalibus rerum fuarum fummoperè carere. Quæ negligentia Ecclefiafticis exprobratur, quod doctrinâ, opibus, authoritate, aliisque ad fcribendum commoditatibus, multum præ fecularibus validi, nihilominus, nifi privatorum jejunis collectaneis juvarentur, magnâ ignorantiâ anteactorum fuorum fimiliter uti feculares, laborent.

Vitia quidem Antiftitum fuorum, nifi enormia Matthæi Cholewa, Pauli Præmancovii, Zawiffæ de Kurofzwanky, Gamrati, & Friderici Cardinalis, aliis jam præfertim fimplici & aperto Dlugoffo tradita, diffimulatione piâ texit: virtutes autem ferè non aliundè, quam ab immani perfecutione fidelium, & ex amplificationis bonorum Ecclefiæ acri ftudio (folito externis illis mundi incumbentibus loco communi, unde laudes Epifcoporum fuorum, qui magnificentiam Cleri & Templorum zelo-

zelozius auxerunt, petunt & encomia consuunt) quæsivit. Stylum, ut in cæteris suis opusculis, Starovolscius non satis puro & æquali usus est, in hoc certè libro etiam multis barbarismis fœdavit, & mediorum seculorum solœcismos ultrò affectavit, patronis verò suis abblandiens, cum gentilibus fortunam spe minorem, tanquam fallacis Deæ invidiam, impiè accusavit.

LI. *Processus Judiciarius in Causa* ILLUSTRIS GEORGII COMITIS IN WISNICZ LUBOMIERSCII, Supremi Marschalli & Campiducis exercitus Regni Poloniæ, in comitiis Regni Anno 1664. institutus, cum rebus judicatis Varsaviæ typis editus.

Quemadmodùm Sigismundi III. Regis Polon. duarum Sororum Austriacarum lege divinâ prohibitum matrimonium, injustâ tamen dispensatione plerisque ex Senatu contradicentibus permissum, justâ Dei maledictione, in Regno Anno 1606. civile bellum effecerat, qvo Regni hostibus tunc commoda accidit versio armorum Polonicorum in sua propria viscera: Ita Johannis Casimiri Regis geminum fuit peccatum, quo defuncti fratris Vladislai viduam, Ludovicam, facem illam, cujus instinctu vastum Poloniæ Regnum ferè conflagravit, duxit: inde sterilitatem Regii sangvinis, ab optimis Senatoribus Regi prædictam, & pernitiosissimum civile bellum, pertinaci Reginæ in obstantes factionibus suis odio, secum traxit.

Hic enim Vir magnus & potens in Patriâ Lubomierski, electionem, vivente Rege, factione Gallicâ pro Condæo, vel ipsius filio Angviano Duce atq; nepte Reginæ, contra potentiam adulatorum ejus masculè impediens, hanc mercedem à Rege nimium mulieroso, atque plerisque proceribus aulæ conniventibus, retulit, ut relictis in vado miserè afflicti Regni curis,

tantùm ad ſatiandum furorem Reginæ, Comitia ad obtinendam formam judicialem Anno 1664. indicerentur, atque ante omnes alios actus, non attentis ſolennibus nonnullorum Nuntiorum proteſtationibus, per electos ex ordinibus judices aulæ obnoxios, præcipitatâ ſententiâ, pœnis famæ, vitæ & bonorum damnaretur. Quam injuriam atrocem plerique Palatinatus, cum Exercitus Regni equitatu Polonico, publicam Patriæ rati, triennali bello civili fortitèr ac cum damno Regiorum, vindicarunt. Sed Lubomierſcius cauſæ juſtitiâ & fortunâ quoque ſuperior, nihilominùs artibus Reginæ oblatisque pacificationibus meritò diffidens, exul, cum jàm curarum & laborum pertæſus, malitiæ muliebri, in perferendâ electione vivente Rege, cedere decreviſſet, Anno 1667. Vratislaviæ, fato extremo præoccupatus, cauſam ſuorum & patriæ malorum, paucis poſt menſibus ad æternum judicium traxit, Reginam.

Qui brevem narrationem negotii hujus atque factionum cognoſcere cupit, legat Zaluskii Tom. I. Epiſtolarum pag. 149. ſeqv. modum verò factionis, quo Reginæ iſtius odia in Lubomierſcium expleta fuere, compendio exhibet Kochowski Climact. III. Lib. 2. pag. 78. & Lib. 3. pag. 152.

Cæterùm ſcriptum hocce per vindictam iratæ Reginæ, præter uſitatam praxin, ſtatim poſt publicatam ſententiam corrupti Judicii, tunc typis impreſſum, prolixè exhibet proceſſum judicialem contra injuſtè reum declaratum Lubomierſcium: quæ tamen acta poſtmodùm circa reconciliationem Regis & Palatinatuum pro libertate confœderatorum, caſſata & oblivioni tradita ſunt.

Veruntamen ſimul huic ſcripto annexa ſunt tria apologetica (1) *Publicæ innocentiæ manifeſtum, Deo, mundo & patriæ,* per

per Illuſt. Georgium Sebaſtianum Lubomierskium Anno 1666. typis editum. In quo ſuo nomine, additis multis epiſtolis & aliis documentis, ipſe Lubomierskius cauſæ ſuæ innocentiam contra proceſſum illum injuſtum defendit.

(2) *Tubus opticus, ad perſpiciendam innocentiam Illuſtr. D. Lubomierskii &c. per Equitem Polonum, ad evitanda ejusmodi ſcandala orbi porrectus.* Cui adjuncta eſt *Reſponſio ad evidentia figmenta, ſub titulo Informationis &c.* Anno 1666. Menſe Februario. Author in hoc ſcripto omnes terminos & articulos proceſſus adverſus Lubomierskium, ad normam legum Regni cenſet & caſtigat, multis ex facto ad innocentiam injuſtè condemnati breviter allegatis.

(3) *Equitis Poloni diſcurſus, avitæ libertatis & publicæ tranquillitatis amantiſſimi, exhibens innocentiam Illuſtris G. S. Com. Lubomierſcii, patriæ oblatus, adjectis duorum Senatorum epiſtolis* Anno 1665. In hoc diſcurſu geſta Lubomierſcii ante & in ipſâ diſcordiâ civili, enarrantur & juſtificantur, in epiſtolis variæ literæ publicè & privatim ſcriptæ, ad evidentiam innocentiæ condemnati exhibentur.

Enimverò ex hoc tam inſignis Viri caſu notari meretur, inanem eſſe jactantiam ſecuritatis, in ſummè liberâ Republica. Nam ſicut mediocres & imbecilli, potentiorum civium libidine invalido, in tam effuſa licentiâ, legum auxilio, ſemper metuunt oppreſſionem, (quod in Statu Monarchio, ſeverâ executione legum, tuitione acri pacis publicæ ſubditorum, & attractu habenarum opulentiorum civium ad charam mediocritatem, impeditur.) Ita Potentes in Republicâ eandem oppreſſionem ab irato Rege, etiam injuſtiſſimam, perindè ſicuti in Regnis merè abſolutis, pati poſſunt. Nunquam enim deſuut in libero quoque Regno, capita ad obſequia Regis illegitima prom-

prompta, beneficiis corrupta & venalia, quæ variis prætextibus leges patrias inclinant, & civium benè meritorum, ob invidiam potentiæ, exitium impellunt.

LII. APOLOGIA PRO LIBERTATE REIPUBL. ET LEGIBUS REGNI POLONIÆ, ſive Deductio evidens, ex Hiſtoriâ, Conſvetudine, Juribus & Conſtitutionibus Regni Poloniæ: quod Regia Proſapies planè nullo caſu, etiam privatim acquirere neu poſſidere poſſit bona hæreditaria, in Regno & M. D. L. MSptum.

Scilicet emerat Regina Conſtantia Anno 1624. à Nicolao Komorowskio, Comitatum Zywiecenſem, inter Sileſiæ Moraviæ & Hungariæ confinia, terras decem milliaribus longitudine ſex latitudine porrectas, Cracoviæ imminentes, adeoque rebus novandis peroportunas. Unde zelus Ordinibus Regni, impugnandi hanc emptionem tanto major inceſſit, quia vix ſuſpiciones contra Regem Sigismundum III. tanquam Auſtriacam dominationem Poloniæ inducere occultè molitum, quæ usque ad civile bellum evaluerant, conquieverant. Nec defuere multi magni Viri & Nobiles, qui Aulæ in hoc negotio abblandiebantur; quemadmodum nunquam deſunt regnantibus Miniſtri ſubruendis legibus patriis. Propterea cum jam Comitia Anno 1624. Varſaviæ, ex hac potiſſimum diſſenſione ordinum ferè rupta eſſent, Anno ſequenti 1625. zelantes pro libertate ſuâ nonnulli Nobiles, ſcriptum hoc cum amplâ deductione cauſæ componi, denique magis completum, ſed calamo tantum non typis exaratum, vulgari curarant.

Breviter de hoc negotio differens Piaſecki in Chron. ad Annum 1624. pag. 438. & 502. legi poteſt. Eo verò usque hoc Scriptum valuit, ut ordines Regni, de potentiâ factioſæ Regiæ domûs anxii, tamdiu in Comitiis Annorum 1624.

1626. 27. 28. & 29. Regem, lentis ſuis maxillis negotia ruminare & per moras differre ſvetum, tutuderint, donec publicâ lege in Comitiis Anno 1631. jura poſſidendi bona nobilia & hæreditaria, perſonis quibusvis ex Regiâ vel Ducali ſtirpe, quæ ultra æqualitatem Nobilium aſſurgunt, abjudicaverint, proindè cuivis Nobili indigenæ jus redemptionis ſive reluitionis ê manu Reginæ, in Comitatum Zywiecenſem aſſeruerint. Cæterùm in hocce MSpto, occaſione hujus controverſiæ, multa negotia & circumſtantiæ, ad Statum Regium Pol. pertinentia, quæ fruſtrà alibi quæras, per jura, rationes atque exempla deducta leguntur.

LIII. SAMUEL Z SKRZYPNY TWARDOWSKI, Nobilis & terrigena majoris Poloniæ, titulo *belli domeſtici*, patrio carmine geſta tumultûs Coſacorum, qui Anno 1648. ante exceſſum Vladislai IV. Regis cœpit, & quæ eundem mox, ſub Johanne Caſimiro Succeſſore, ſequuta ſunt atrocia bella cùm vicinis Svecis, Hungaris, Moſcovitis & Tartaris, usque ad pacificationem Olivenſem, acta nimirùm Regni Poloniæ duodecennalia, Libris V. decantavit. Quod opus jàm poſt fata Authoris, Collegium Jeſuiticum Caliſſienſe Anno 1681. ſuis typis edidit.

Qui Hiſtoriam ex Poëtarum Scriptis diſcere cupiunt, rem ſeriam inter luſus & figmenta, veritatem in fabularum umbris quærunt; ferè ad voluptatem profanâ Poëſi & Muſicâ, non ad doctrinam, inventis. Præſertim ad continuam narrationem actorum publicorum inepto carminum metro, quorum ſeriem Hiſtorici, absque laborioſâ ligatione verborum, & interſparſis digreſſionibus, liberiori & continuo ſenſu exhibent. Quemadmodum geſta hæc Poloniæ Kochowski & Paſtorius luculentèr tradiderunt.

Sunt tamen ingenia, quibus poëtica magis placent ænigmata, & interſtrepentes Hiſtoriam allegoriarum vanitates: nihilominùs tales quoque Lectores, inflatos ampullatis verſibus utres, aut ingenioſos ſententiarum impetus (qui, ſi quid Poëtis gratiæ debetur, ſoli labores eorum viris emunctæ naris commendant) in hoc Twardowskii opere deſiderabunt. Denique nec prono & non invito acumine fluentem verſum, quo Kochanowski, Polonorum in eo genere adhuc princeps laudatur, hic habent. Nam præter coactum in rhythmi ſonum ſermonem, hic Author ad celebrata Poëtis ingenia non aſſurgit, quia artificioſis digreſſionibus, ſententiis, fabulis, quibus ut Ælianus refert, omnes Poëtæ vomitum Homeri lambunt, eos imitari noluit; ſed Hiſtoriam ſimplici narratione, pauciſſimis interjectis allegoriis, proſequutus eſt.

Nihilominùs idem ille Twardowski mirum quam diverſi ingenii fœtum, in Libro de legatione Ducis Wiſnowiecii ad Turcas, & in Miſcellaneis ſuis (quæ inferius diſcutientur) enixus eſt. Cujus diſſimilitudinis ratio haud alia occurrit, quàm ætatis humanæ diverſiſſimi affectus, ut juvenilis ardor, quo iſta carmina Twardowski ſcripſerat, in omni negotio turgeat, in altum volet, & artifices quosvis imitetur: ſenilis verò actio, quâ bellum illud domeſticum deproperavit, res quàm verba, vera quàm fucata, exprimere amet.

LIV. MATTHÆI PRÆTORII, quondam verbi divini in Eccleſiâ agri Tilſitenſis Miniſtri, poſtea apud Romano-Catholicos Parochus Starogard. & Weyerovienſis, *Orbis Gothicus & Mars Gothicus*, Olivæ Annis 1688 & 1691. impreſſus.

Collegerat Prætorius magnâ diligentiâ, quæcunque ad antiquitates Pruſſiæ, etiam apud veteres Hiſtoricos & Scriptores varios pertinere putavit, quorum ſchediaſmata nonnulla cum

cum Hartknochio circa Annum 1680. communicavit, & hic ſæpiſſimè nomine DELICIARUM PRUTENICARUM, adcitavit. Poſtquam verò Religionem patriam mutare Romanamque adorare decrevit, honores Eccleſiaſticos apud Poloniæ proceres ambiens, novis patronis demerendis novis ingenii commendationibus opus habuit. Proindè ea, quæ ex Hiſtoricis de antiquis Pruſſiæ populis collegerat, nunc latiùs extendere, ac quicquid fragmenta illa Græcorum Romanorumque Scriptorum, de invaſionibus, prædationibus & latrociniis barbarorum, è latebris aquilonaribus auſtrum & occaſum verſus, ante & poſt Chriſtum natum Seculis proximis, verè an falsò aucta, certè pauciſſima comperta, plurima ex aliorum incertis relationibus reliquerunt, iſtud omne ſub principali nomine Gothorum (quo Sarmatas & Slavos & Celtas & Germanos & Cimbros, uno verbo ſolos omnium Europæorum, præter Romanos, facit progenitores) comprehendit, ac ad Polonorum gentem primariò pertinere contendit.

Enimverò ut quis in rebus circa migrationes gentium, in arte hiſtoricâ ante omnes cæteras ignorantiæ tenebris obvolutis, novas opiniones excludat, ut in tali obſcuritate offendat, imò præ aliis Scriptoribus cum paradoxis ſuis prolabatur, hoc imbecillitate humanâ tegendum & ignoſcendum eſt. Sed ſi quis affectu unius gentis usque adeò agitetur, ut omnium Septentrionalium imò quoque Occidentalium populorum Hiſtorias, illi ſoli, apud quam beneficium aucupatur, applicet, hoc quia ad totalem confuſionem Hiſtoriæ, ſatis jam mutilæ & acciſæ, vergit, & ex cauſâ adulationis ſeveriorem meretur epanorthoſin.

Quàm violenter autem Author hic verba Scriptorum veterum in ſuam ſententiam attraxerit, diſſenſumque eorum ex

literarum quoque ſono, ad ſuam aſſertionem applicaverit, Lectoribus paſſim obvium, imo ſi adcitatos Authores evolverint, ſæpè nihil eorum quæ hic aſſeruit, reperiri, tædioſum eſt.

Nihilominùs quæ Author multâ lectione, de migrationibus & viciſſitudinibus populorum Septentrionalium collegit, uno volumine, & modò non cum Authore omnia ea ad Polonos, exiguam olim illarum gentium partem, referat, utiliter Lector cognoſcere poteſt: præſertim cum ex collectaneis ſuis, hactenus non editis, multa de antiquitatibus Pruſſiæ hìc quoque adſperſerit.

Cæterùm hiſce talibus univerſalem hanc notam, animis Chriſtianæ juventutis præmonendis addo: Magnam imprudentiam Scriptores Chriſtianos prodere, qui cum profanis ethnicis, quorum ſummum bonum terrena bona fuerunt, genti ſuæ, ex bellorum truculentiâ, quâ non ſuis finibus olim contenta, aliorum prædis & terris, nullâ juſtitiæ ratione, ſaginata fuerit, gloriam tanquam ex virtute morali ſtruunt. Quibus quid aliud Hiſtoriam faciunt, quàm magnum ſcelerum Catalogum? quo majores ſuos verius apud honeſtos & juſtos vituperant quam laudant. Habent Poloni, & alii Septentrionis populi, veriorem à majoribus ſuis, qui juſtitiæ, hoſpitalitatis, probitatis virtutibus, à notioribus Seculis commendantur, gloriam, quam imitentur. Quare Gothorum, Sarmatarum, Vinidorum, Scytharumque deprædationibus & latrociniis, verè an falsò, certè ut plurimùm injuſtè & ſceleratè geſta, juſto ſecundum doctrinam ſacroſanctam vituperio non laude digna, illuſtri nunc genti aſpergere indignum eſt. Certè Thucydides, vir profanus, tamen quia honeſtus, Græcorum ſuorum antiquorum latrocinia, ut quibus omnis advena pro hoſte fuit, enarrans, non laudat, ſed perſtringit.

Scri-

SCRIPTORES POLONI
IN QUARTO.

I.

CHRONICON SLAVORUM HELMOLDI, Presbyteri Bosoviensis, propè Lubecam, medio Seculo XII. à temporibus Caroli M. usque ad Annum 1170. qvo vitâ functus est Helmoldus, libris duobus deductum. Inde ab Arnoldo Abbate Lubecensi, usque ad Annum 1209. libris V. continuatum, Lubecæ, curâ Henrici Bangerti Anno 1659. quàm ante hâc curatius typis editum.

Licet qvidem de Poloniâ & Polonorum gente pauca quædam hoc Chronicon narret, nihilominus, quod historiam Slavorum Occidentalium, nempè Nationis Venidicæ in Pomeraniæ, Marchiæ, Misniæ, & Mechlenburgicis terris & Provinciis, sub nominibus octodecim populorum habitantium, rudi quidem stylo, sed fide integrâ, diligentiâ non contemnendâ compositam habeat, non ineptè Catalogo Scriptorum Polonicorum accenseri potest. Vel propterea, quod Poloni Historici se invicem sequuti, genti suæ adulantes, omnia à Venidis, Slavis hisce Occidentalibus, cognatis suis, contra Saxones & Danos gesta, Polonis imputent, Sceptrumque suum usque in Holsatiam & Saxoniam, imò & in Daniam extendant. Ex hoc Chronico Slavorum verò, ne vestigia qvidem imperii Polonici ad illas gentes, per consequens neque amplitudo ejus ad urbes Vismariam, Lubecam, Brandeburgum, Lipsiam, Dresdam, aliaque in circulo Saxonico oppida, apparent.

Venedos certè Sarmaticæ, & ejusdem cum Polonis nationis atque lingvæ fuisse nemo negat; sed, quemadmodum

omnes illæ gentes, Seculo VI. ê Sarmatiâ, paulatim ad finiſtram verſus Danubium & ultrà, ac ad dextram versùs Viſtulam, porrò versùs Oderam, denique & Albim, in loca immenſis Gothorum, Vandalorum, Burgundionum, Suevorum, Longobardorum, & Rugiorum, ad Auſtrum & Occaſum factis migrationibus exhauſta, progreſſæ, abſque Regibus & Ducibus, Democraticæ libertati aſvetæ, tandem neceſſitatibus bellicis ingruentibus, Duces ſibi impoſuerunt, â quibus examina illa populorum nomina & leges ſociales accepere: Ità Poloni, qui Ptolomæo Bulani fuere, Lechum, vicini ipſorum Zechum, alii alium ſibi elegerunt Ducem, ſed qvorum dignitas cum orbitate expiravit; Donec tandem arte imperantium, Ducatus hi citius tamen apud Polonos & Zechos, quàm Pomeranos & cæteros populos, facti ſunt hæreditarii.

Omnes verò iſtæ gentes ſeorſivam Rempublicam, bona malaque nunquam communia, imò nec amicitiam vel odium cum Lechitis & Zechitis exercuerant, niſi quod principio Seculi XI. Boleslaus Chrobrius, Rex Poloniæ primus, ex fœdere cum Imperatore Ottone III. ad propagandam fidem Chriſti, Venedos illos aggreſſus tantum cis Oderam amnem, & populos eos ad promiſſionem baptiſmatis & tributi adegerit.

Filius ejus Miecislaus qvidem Anno 1026. Pomeranos hos acie vicit, & Belæ Hungaro, genero ſuo, conceſſit. Qui poſt 35. Annos in Hungariam revocatus, Pomeranis occaſionem jugum abjiciendi præbuit, Poloniâ diſcordiis civilibus diſtractâ: neque tamen imperium hoc â Viſtulâ ultrà Perſantam rivum, qui Corlinum, Belgardum, & Colbergam alluit, extenſum. Vladisláus Hermannus deindè, ſæpè Pomeranos ſive Caſſubios hos magnâ vi adortus Anno 1081. ſed parum profecit. Boleslaus Crivouſt Filius ejus, Svantiborum I. Ducem Pome-

Pomeraniæ fœdere sibi junxit, sed subditi idololatriæ & libertatis tenaces, Duce quoque suo invito, Poloniam vastarunt, adeò ut demum Boleslaus, Danis junctus, Anno 1107. ipsorum auxilio, omnem tractum illum recuperaret. Imò Anno 1120. Stettinum improvisus occupavit, & promissâ ab habitatoribus conversione ad fidem, reliquit, obsidibus multis adolescentibus secum abductis. Fidem Christianam potissimum Boleslaum respexisse, docet diligentia ejus, quâ Ottonem Bambergensem Episcopum, ad convertendos Pomeranos excivit.

Sed mortuo Boleslao, Successores acquisitum jure belli imperium in eos mox amiserunt, populis Venedicis in Pomeraniâ Orientali, excusso jugo utroque, Ecclesiastico & Seculari, libertatem suam asserentibus, imò magnis excursionibus in Poloniam efferatis: Quibus a morte Sventibori I. a quo omnes seqventes Duces Pomeraniæ descendunt, quatuor filii imperarunt, ex quibus Boleslaus Ratiboro filiam Præmislam elocavit. In eo Scriptores Poloni falsi sunt, quod hujus Sventibori (qui fuit Filius Boguslai, nepos Mestiboi, Ducis Obotritorum & Lutitiorum) & posterorum ejus prosapiam, à Gryphonibus, Nobilibus Polonis deducant, qui iterum contrario errore produnt, Duces illos ex Filiis nothis Lesci III. ortos esse.

A Boleslai Crivousti morte jam nunquàm Poloni Imperium in Pomeraniam, etiam Orientalem sive Pomerelliam extendere ausi sunt. Ducibus Sventibori posteris, continuo Imperio, utramque Pomeraniam, contra Danos & Polonos fortiter tutantibus: Præsertim cum nepotes Sventibori, Boleslaus I. & Casimirus I. Anno 1181. sese Imperatori Friderico Barbarossæ, pactæ dignitate Principum Imperii, submisissent. Tandem Cassubii Venedi Mestovinum, ultimum Ducem improlem, odio, quod Duces Stetinenses, agnati ejus, zelo fidei

Pro-

propagandæ, obſtinatos idololatras Venedos è provinciâ ſuâ ejeciſſent, & Saxones in oppida & villas introducentes, Jus Civitatum cum cæteris civilibus libertatibus Venedis abrogaſſent, adegerunt, ut Pomerelliam Præmislao Polono teſtamento relinqueret Anno 1290. Ex quo tempore nequicquam obnitentibus Ducibus Pomeraniæ Occidentalis, Pomerelliam usque ad montem Chollenberg, Polonis relinquere coacti, quibus mox Cruciferi eandem eripuerunt. Hiſce Anno 1454. & ſequentibus in Pruſſia fractis, Pomerelliam Poloni iterùm occuparunt, ſed Lembergenſem atque Butovienſem diſtrictus Anno 1455. Caſimirus III. Erico II. Duci Pomeraniæ fiduciæ jure conceſſit, fruſtrà reclamantibus Gedanenſibus.

Hæc breviter hìc delineaſſe non incongruum videtur, quoniam Helmoldus multa indicia refert, quibus veritas hæc Hiſtoriæ Pomeranicæ à Mycrælio prolixe deducta fulcitur, & errores contrarii refelluntur.

II. LUCÆ GORNICKI, Capitanei Tikocinenſis, geſta in Poloniâ ſuo ævo, regnantibus Sigismundo I. & Sigismundo Auguſto, ab Anno 1538. ad Annum 1572. Lingvâ patriâ, tali titulo: *Dzieie w Koronie Polskiey z przytoczeniem niektórych poſtronnych*, filius ejusdem, Lucas Gornicki, Canonicus Vilnenſis & Varmienſis, typis Cracoviæ Anno 1637. publicavit.

Libellus hic antiquo candore & ſtylo familiari illi ævo, non pauca negotia, præſertim in aulâ Sigiſmundi Auguſti geſta, aliis Hiſtoricis omiſſa, quæ Authori tanquam Cubiculario & Domeſtico Regis præ aliis ab aulâ remotis innotuerant, enarrat. Nihilominùs, quòd Author pro beneficiis Regi obnoxius eſſet, bonas quidem Regis actiones refert, malas verò & vitia aulica, quibus Rex iſte luxuriabatur, diſſimulavit.

Ori-

Orichovius certè, licet, vivente eodem Rege, annales ſuos ſcripſerit eidemque dedicarit, minus vitia ejus ſiluit, ſed liberè exprobravit. Ad illuſtrandum tamen Orichovium, in actis Sigismundi Auguſti, Gornicki hic multum confert.

III. Compoſuit idem LUCAS GORNICKI Pater iisdem temporibus, & quod in Præfatione dedicatoriâ Anno 1565. ſubſcriptâ faſſus, ad imitationem Marchionis Caſtillionæi, librum de Aulicorum moribus, itidem Polonicè, titulo: *Dworzanin Polski*, Collocutores dialogiſmi hujus, Sigismundi Auguſti Regis aulæ familiares aliquot inſigniores introducens. Qui libellus itidem à filio Lucâ typis Cracoviæ Anno 1639. editus eſt.

Et quoniam honeſtiſſimum juxta ac utile continet argumentum; ut nempe otioſi Aulici, quorum plurimi præter vani-& turpiloquia atque fœcundos calices, vix quicquam exercent, non luſibus aut aliis vitia provocantibus occupationibus, deterere aſveſcant, ſed otium ſuum honeſtis ſermonibus fallant, quibus ingenia ſua invicem acuant, auditores erudiant, ſeque mutuò ad virtutum amorem accendant, atque hujusmodi Colloquiis meditamenta varia proponit; ideò non ſolùm jucundus lectu, ſed & utilis eſt, dummodò imitatores multos in aulis Principum, & aliis honeſtis conventiculis hominum inveniret. Planè hùc Viros prudentes in aulis commorantes, Illuſtriſſimus Stanislaus Lubomierſcius, Mareſchallus Regni, dialogis ſuis inter Artaxerxem & Evandrum editis Anno 1694. manuducere voluit.

IV. JOANNES KOCHANOWSKI, Tribunus Sendomirienſis, Poëta excellentiſſimus, qui in patrio ſermone neque parem, neque ſecundum hactenùs habuit (quod eſt Starovolſcii in Libro de C. Poloniæ Scriptoribus pag. 45. de eo

O ju-

judicium) regnante Sigismundo Augusto, varia poëmata sacra & profana composuit, quorum Latina quidem videlicet, *Elegiæ, Foricœnia seu Epigrammata*, Anno 1584. Item *Epinicion ad Stephanum Regem*, Moscho debellato & Livoniâ recuperatâ, Anno 1583. Denique *Epithalamion in nuptias Johannis Zamoscy cum Griselide* Bathoria, Regis nepte, eodem Anno 1583. Cracoviæ typis excusa. Polonica verò quædam Anno 1585. Cætera simul collecta Anno 1639. & 1641. Cracoviæ in lucem prodiere.

Certè hic Kochanovius in Latino Carmine noscitur eruditus & bonus, in Polonico verò eminentissimus Poëta. Inprimis Psalterium ipsius Polonicæ Lingvæ gnaris, ante omnes, quotquot unquam hunc sacrum librum carminicum vernaculâ suâ, aut etiam latinâ decantarunt, apparet optimum & svavissimum esse, ita ut nunquam absque commotione aliquâ animi devoti legi possit.

Cæterùm Virum quoque modestis moribus fuisse Kochanovium, vel ex eo, quod Starovolscius d. L. de C. Poloniæ Scriptoribus refert, probatur: *Vir*, inquit, *tranquillitatis suæ tenacissimus, omnes dignitates recusavit; & cum Castellania Polocensis, curante M. Zamoiscio, illi à Rege Stephano offerretur, ita præfatus: Suâ se mediocritate contentum, sumptuosum illum & decoctorem Castellanum (dignitatem Senatoriam innuens) in villam ædesque paternas non admissurum, qui quæ Kochanovius sibi parasset, per fastum & ambitionem esset absumpturus.* Itaq; Diploma Regium non acceptavit. Laudantur apud Polonos Twardowskius, Morstin, & alii Poëtæ eximii: enimverò quidam eorum ampullatis suis fastuque cœlum scandentibus versibus Kochanovii facilitatem, & quæ circum præcordia ludit Lectoris, amœnitatem hanc vincere, imò neque huic comparari potuere.

V.

V. STANISLAUS OKSZY ORZECHOVIUS, Canonicus Przemisliensis, ex occasione corruptorum in Aulâ Regis Sigismundi Augusti morum, & ob neglectam Imperii curam, multarum calamitatum Regni Poloniæ causam, Anno 1549. ad Regem illum scripsit præcepta probè & cum curâ regendi subditos suos, si voluerit Rex sibi constanter esse fideles, & Libellum titulo: *Subditi fidelis* inscripsit. Hunc instinctu Sapientum, de Republicâ malè sibi ominantium, Paulus Antonius Radzynski, Gvardianus Ord. min. Francisc. Sanocensis, sub prælum Varsaviense revocavit, & cum Præfatione cordatâ Regi moderno Augusto II. obtulit, Anno 1698.

Certè quæcunque præcepta ad cautè & operosè regendam Rempublicam, usque adeo liberam, à Viris prudentibus & cordatis expromi possint, Orichovius in hoc parvo Libello sapientèr contraxit. Et quod in fronte ex Plutarchi Apophtegmatis apposuit, de Demetrii Phalerei Consiliarii ad Regem suum Ptolomæum admonitione: *Ut scilicet conscriptos de Regno Imperioque libros, ultrò alacriterque lectitaret; nam quæ Amici non audent Principes monere, ea in Libris legi posse*, Orichovius, sicut ante omnes Polonos sui ævi Latinè facundus fuit, pulcherrimo summario Regi facilitatem inveniendi pleraque, quæ Officii Regii in privatis ejus moribus, & publicis pacis bellique artibus forent, exhibuit. Utinam talia legerentur & fierent.

VI. JOHANNES DEMETRIUS SULICOVIUS, Archiepiscopus Leopoliensis, *Commentarium brevem rerum in Poloniâ ab excessu Regis Sigismundi Augusti Anno videlicet* 1572. *usque ad Annum* 1590. *suâ ætate gestarum*, stylo & judicio bono composuit. Mortuus est autem Anno 1603. Hunc Libellum Anno 1647. Georgius Forster, Bibliopola Gedanensis,

typis Amstelodamensibus, sub nomine Gedani, quod ille in pluribus libris ita supponere svevit, edidit.

Utinam hic tantus Scriptor plus curæ in narratione rerum maximarum, in Poloniâ istis septendecim Annis tribus interregnis, & magni bellatoris, Stephani Regis ductu vel auspiciis gestarum, sibi sumpsisset, infinitè magis de re literariâ meruisset. Nunc pro pulchro, sed brevissimo compendio tantum Historiæ illius temporis, valere potest: cætera acta ex Fredrone, Heidensteinio, & aliis supplenda sunt. Starovolscius Lib. de C. Scriptoribus Poloniæ, Sulicovium XXIV. legationibus ad diversos Principes Europæ clarum, deque præstantia ingenii & summâ modestia animi, quæ huic generi hominum usque adeò rara est, impensè laudat.

VII. ERASMUS GLICZNERUS, Minister Anno 1567. Thorunii Primarius Ecclesiæ Polonicæ, posteà ex majori Poloniâ ad Congressum Sendomiriensem Anno 1570. missus, & in Synodo Thoruniensi Anno 1595. Præses ac Superintendens Augustanæ Confessionis, in Poloniâ majore, (prout de eo Zernicke in Chron. Thorun. pag. 119. notat. Regenvolscius autem in Systemate Histor. Eccles. Slavon. pag. 480. eundem inter primarios unioni cum Græcis, Wilnæ 1599. tentatæ, & ad politicam mutuam defensionem perductæ, interfuisse refert) *Chronicon Regum & Regni Poloniæ*, cum narratione præcipuarum rerum gestarum in ecclesiasticis & politicis, à Lecho I. usque ad Sigismundum III. Regem, meditatus quatuor partibus edere, sed primam tantum partem Thorunii Anno 1597. typis publicavit. Reliquis verò tribus partibus Anno 1603. Brodnicy h. e. Strasburgii in Prussia, antequam absolvit opus, aut veritatis odiis territus mutato consilio suppressit, immortuus est.

In

In hâc primâ parte, quam cum ultimo Duce Poloniæ idololatrâ Zemomislao finit, Gliczneras nihil præter alios Historicos Polonicos affert, quos presse sequitur, cum ipsis vera & falsa promit, e. g. fabulam de Wisimiro, Nepote Lechi, quasi Daniæ victore, Ducesque illos antiquos, Lechi Successores, contra fidem Historiæ verioris, Reges ex Kadlubkone, & cum aliis, qui ei nimium crediderunt, appellat. Et quia de vetustis illis ante fidem Christi in Poloniâ receptam temporibus, non habuit quod diceret, perpetuis digressionibus tanquam bonus Encomiastes Volumen auxit, opusque Oratoris magis quam Historici absolvit.

VIII. CHRISTOPHORI VARSEVICII, Canonici Varsaviensis, *Paradoxa*, Cracoviæ Anno 1590. typis edita. Quæ hisce propositionibus: *De Sectis in Religione Christianâ, de Turcicâ ob Christianorum dissidia crescente potentiâ, de Libertatis nimiæ periculis, de æqualis omnium Statuum in Republicâ potentiæ deformitate, de Regum inter aulicos suos proclivi corruptione, de ambitionis periculoso vitio*, sub titulis verborum lusu implexis, exhibentur. Eadem hæc paulo immutatis titulis ediderat Pragæ Anno 1588. quæ & Romæ Anno 1601. eadem formâ recusa sunt. Ipse Varsevicius in titulo editionis Cracoviensis, atque in Præfatione ad Zebrzydovium, item pag. 2. operis sui fatetur; *Eadem paradoxa semel & iterùm prodiisse, hìc tamen auctiora quàm unquàm aliàs.*

Cæterùm qui eruditionis, facundiæ, & politicæ, multis legationibus exercitæ, laudem tantam apud Polonos ævo suo obtinuit, ut Varroni à Starovolscio comparari, ab aliis magnis encomiis extolli dignus visus fuerit: hic in libello hocce ita versatus est, ut universim nullâ dispositione, nullo ordine argumentorum, sententiis moralibus seu politicis aliorum, suis

quoque ipsius congestis, vix in principio & fine propositionis suæ memor, ad demonstrationes subindè remeans, vera fictis, imò apertè falsis miscuerit.

Sic causam gliscentis imperii Turcici discordiis in Christianorum Religione ita imputat, ut ad suæ sectæ hominum horrenda vitia cœcus, Lutherum, Turcorum amicum, Albertum Marchionem Brandeburgo-Franconicum, bello Episcòpali, Turcis ad capiendam Constantinopolin (insigni centum Annorum diabasi) ansam præbuisse: cum reformatâ Germanorum (imò Italorum) Religione, Germanam fidem & fortitudinem concidisse, & alia multa audacter finxit. Stylo denique inæquali, sæpè barbaris vocabulis infecto, & sibi in aliis scriptis dissimili, uno verbo, ex collectaneis suis, absque selectu & methodo, Sententias Historiasque, sub titulis perplexis, verè paradocticè cumulavit, & quia tunc ex rationibus suis librum aliquem edere voluerit, hunc Satyrum fortuito partu enixus est.

Quodsi obscuri alicujus Viri nomen præferret hic libellus, nemini lectu dignus videretur. Nunc centones hi, tanti apud suos Viri opinione, sollicitè conquiruntur.

IX. Ejusdem VARSEVICII, *memorabilium hominum & rerum descriptio ab orbe condito ad Annum* 1585. quo Librum Cracoviæ typis publicavit. Delineavit in hoc Volumine compendiosum Indicem Chronologicum, & Synchronistica in cancellis linearum deposuit.

Sed in tanto rerum oceano laborem omnem, de quo in præfatione ad magnum illum Zamoyscium tantoperè anhelat, perdidit, quoniam nimis in arcto præmium, quod mereri desideravit, sibi proposuit. Usque adeò, ut nec patriæ gloriosa gesta quæ stimulum ad hoc opus, sicuti præfatus est, illi addiderant, habe-

haberet ubi explicaret. Magna enim ſub illo Rege bello acta, duarum poſtremarum paginarum cancellos, *de Memorabilibus bellis* non impleverunt, anteriora autem geſta Polonorum vix indice plenario attigit. Habet orbis literatus jam pridem præter vaſta volumina, bellè & plenariè diſpoſita compendiorum Chronologicorum theatra ſpectanda. Proindè huic ferè inutili labori Varſevicii, cui, ſicut omnibus Polonis Scriptoribus, ſedula & anxia inveſtigatio librorum exterorum, & deductio rerum ſcribendarum non placuit, non immoror.

X. Ejusdem VARSEVICII, *de optimo Libertatis ſtatu* dialogus, Cracoviæ Anno 1598. typis excuſus. Quandoquidèm ipſe Varſevicius cum aliis Polonis, iiſque prudentiſſimis, ex corruptis moribus, ſtatu Reip. ſummopere per omnes partes inclinato, converſionem & interitum libertatis jàm tunc præſagire, proindè in eam licentiam civium ſuorum declamare, & mala quæ à ſummâ illâ libertate promanant, in comparatione tranquillioris formæ Monarchicæ incuſare ſoliti fuere: id circò tandem in hoc libello Varſevicius ſententiam ſuam, ſuper opinione eâ, quaſi libertatis patriæ oſor eſſet, quicunque ſtatum corruptum Reip. increparet, ſolennitèr profiteri, patriæque eam tanquam teſtem conſtantis ſuæ ergà eam voluntatis, prout ipſe ſcribit, relinquere voluit.

Primò quidem illos juſte taxat, qui ex gentili Philoſophiâ, fati, revolutiones Rerum publicarum neceſſariò urgentis, iniquitatem incuſant, & ſic quoque Polonæ libertatis finem futurum ex adverſâ fortunâ præſagiunt. Et rectè quidem docet, quod Deus O. M. in regna & imperia tam diù vindictam non exercet, donec ex æquo omnes regni ordines communi ſceleris nexu obligati non fuerint. Magiſtratu enim delictis civium connivente, ipſe demùm ſimul cum civibus caſtigatur.

Sic

Sic vindicatâ justitiâ Dei, quæ hominum secundum arbitrium & dictamen voluntatis electas bonas vel malas actiones, gratiâ vel pœnâ compensat, porrò ad nævos publici in Poloniâ statûs descendit, & in Lib. I. immanes ab æquo & justo Ordinum Reip. præsertim equestris, recessus narrat, legum quoque conditarum injustitiam, nunc odii, nunc gratiæ, nunc invidiæ, nunc in tantâ libertate plenas cupiditatum privatarum arguit. Morem Comitiorum vitiosissimum perstringit; neque Senatus & Regum, in tali status perturbatione, vitia & factiones silet. Libro autem II. omnibus hisce remedia salutaria proponit, ut ex orbitis justi regiminis lapsos ordines Reip. reducat, sic demùm felicem progressum moderatæ libertatis patriæ promittit.

Certè in hoc libello Varsevicius ingenii & facundiæ suæ, ante cetera omnia scripta sua, quæ unquàm orbi literato enixus est (nisi quoad tractandi methodum & hìc quoque aliquid desiderare possis) optimum reliquit documentum. Quod propterea viris prudentibus legi, & Polonis in negotiis suis, præsertim publicis, usu probari dignum est.

Alter ejusdem Varsevicii dialogus, huic Volumini annexus, *de Origine seu derivatione generis & nominis Poloni*, ad Stephanum Regem, Anno 1580. Vilnæ typis scriptus, illi de usu & abusu libertatis prorsus dissimilis est.

Nam in septem foliis hisce labor Authoris, quo præprimis hæc materia indiget, apparet perpaucus: Scriptores enim, qui origines gentium & earum migrationes evolvere cupiunt, ex Historicis, Geographis, & quibusvis antiquitatis fragmentis, documenta colligunt, demùm judicio suo quæstionem decidunt. Quemadmodùm de originibus Polonorum, sedulo & acri judicio, ubi non potuit probationes evidentes reperire, conjecturas sanæ rationi convenientissimas afferentem legi-

legimus Hartknochium Lib. I. de Republicâ Polonicâ. Hic verò Varſevicius Antiquitatis tædioſæ inquiſitionis incurioſus, fabuloſa aut planè incerta cum otioſis & indoctis miſcet, propterеà gentis ſuæ originem, apud cæteros Scriptores Polonos ad ſummam ante omnes Europæ populos evectam laudem, infra omnes alias, neſcio quo ſenſu aut quâ intentione detruſit.

Quis enim Privilegium Alexandri M. aureis literis in Archivo Turcico aſſervatum, quo Slavorum genti omnes Regiones, â Mari Baltico ad Adriaticum poſſidendas admenſus eſt? aut denominationem Poloniæ â Carolo M. â polo cœleſti impoſitam fuiſſe, patientèr audire, nedùm credere velit? aut quod denique Polonos ipſos ſuâ virtute, ſicut Ungaris Carpatum Montem, Ruſſis Boryſthenem, Oderam Germanis, ità Boruſſis & Livonibus Balticum Mare pro metâ & confini limite â Poloniâ poſuiſſe, inſigni errore geographico fabuloſus refert. Cum populi hi non ultrà, ſed cis Mare Balticum terris Poloniæ contigui adhabitent, propterеà cæteri Scriptores, Polonis antiquam poſſeſſionem & terminum dominationis, usque ad Mare Balticum audacter aſſeruerunt.

Adhuc notari meretur locus, quem Hartknochius in Exercitatione ad Jus publicum Chwalkovii pag. 20. ex hoc dialogo Varſevicii, tanquam ex pag. 18. allegat, ſcilicet: *Kadlubkos, Dlugoſſos, Mechovitas, Mierzwos, Vapovium, & alios, bonos quidem Viros, ſed ineptos Magiſtros Latinitatis, & fortaſſe etiam veritatis eſſe &c. Cromerum*, inquit *Tencinius Comes, bono ponendum loco atque etiam inter noſtros Hiſtoricos ſummo. Neſcio utrum natio altera, ſi Æmilium Gallicæ Hiſtoriæ Scriptorem, excipias, Cromero habuerit meliorem.* Unde Hartknochius tàm inſignem & prolixum locum exſcripſerit? neſcio: Certè totus hic dialogus Varſevicii, 14. tantum pagellis in formâ quarta excuſus,

P (neque

(neque usquam aliam ejusdem comperi fuiſſe factam editionem) verba illa non habet. Sed pag. 2. Tencinius ita loquens inducitur: *Noſtros cum aliarum gentium Scriptoribus & Hiſtoricis haut conferas; Boni ſunt illi Viri, ſed plerumque imperfecti Magiſtri ac Doctores, quos non tam ab ingenii excellentiâ & facultate ſcribendi admiramur, quàm quod Patriæ operam deeſſe noluerint ſuam, collaudandos honorandosque putamus.* Plura de Hiſtoricis Polonis, niſi penuriam Scriptorum ſuorum accuſans, non habet: de nominibus autem illis ne verbum quidem, neque Cromeri mentio in toto libello apparet. Proindè manifeſtum eſt, Hartknochium ex alio quovis Authore locum ſic allegatum, non viſo libro Varſevicii, exſcripſiſſe, & ſic deceptum fuiſſe. Quo ipſo iterum monemur exemplo, ne ex aliorum fide loca tanquam ex ipſo textu Authoris adcitemus, quoniam multi fallunt.

XI. *Vitæ Epiſcoporum Poſnanienſium, per Johannem Dlugoſſum olim conſcriptæ*, à THOMA TRETERO, Canonico Varmienſi, cum ſupplemento ad ſuum tempus, Brunsbergæ Anno 1604. typis expreſſæ.

Dlugoſſus ipſe in Præfatione ſuâ præfixâ, & Anno 1475. ſcriptâ fatetur: *Penuriâ Scribentium omnis ferè vitæ actiones & converſationes veterum Epiſcoporum obrutas eſſe, quorum nomen, genus, & originem, non niſi per veriſimilem conjecturam æſtimare potuerit: idcircò non abnuit, plura ſe pro conditione fragili & ingenii tarditate, languidè, abſciſe, aridè, & inconcinne transſcripſiſſe.* Quæ verba eum, qui ſe ad lectionem libelli accingit, ſatis docent, quid expectare ab eo debeat.

Continuatio Treteri usque ad Annum 1604. nihilo melior aut amplior eſt priori Scripto Dlugoſſi, niſi quod Treterus vivis & mortuis laudes promiſcuè, pro Seculi more am-

ampliſſimas buccinet, quibus Dlugoſſi antiqua probitas & ſeverum ſtudium veritatis indulgere non potuit.

Propterea tam probus Scriptor à ſincero Lectore pluris æſtimatur, quàm Treteri triſti adulatione aut ſuperſtitione infecta mendacia e. g. Ubi Dlugoſſus in Jordano I. Ep. Poſnanienſi narrat: *Stephanum Papam VII. quo gratior eſſet Jordanus populo, gladium B. Petri, quo Malchi ſervi auriculam in Oliveto percuſſiſſe creditur*, NB. *ſive hunc ſive alium ſurrogatum & benedictum, ei transmiſiſſe cuſtodiendum, & ſtudioſâ veneratione colendum.* Aut ubi in Alberto II. narrans, quod theſauris, ab antiquis Ducibus Poloniæ Poſnanienſi ædi creditis, expilatis, Regem Jagellonem emercatus, ut prætextu delirii, pium Epiſcopum Petrum de Cracovienſi Epiſcopatu detruderet, Albertumque ſufficeret, exclamat: *Ex eo tempore usque ad noſtra, Clerus Polonicus univerſus cœpit eſſe apud laicos execrabilis.* Item quod Andream de Bnin Epiſc. Poſn. cui opuſculum dedicavit, in Præfatione liberè de vitiis admonuerit. Quod denique Stanislaum Cielek, Epiſcopum, ad Cancellariatum Regni propter Poëticas artes, licet ingenio parùm valeret, à Rege Jagellone promotum, perſtrinxerit.

Nonne talis ingenui Hiſtorici probitas ſummopere laudanda, magis quàm quod Treterus (qui Dlugoſſum ipſe, tanquam falſitatis & fuci prorſus expertem commendat) ſuorum Epiſcoporum, quorum vitas narrat, laudes aut vituperia, non certioribus documentis, quàm ex Poëtarum fabuloſis & adulatoriis epigrammatis, deducit, & probat. Quod furioſo zelo, Eccleſiam fidelium, ad normam verbi divini & ritus antiquiſſimæ Eccleſiæ Chriſti reformatam, Synagogam Satanæ, & conventum iniquitatis appellat, de qua blaſphemiâ in dona immenſa Spiritus Sancti (cui in æternum gloria & laus ab omnibus fide-

libus meritò decantanda eſt pro lumine Evangelii ſui, his ultimis ſeculis nobis accenſo) in illo tremendo veritatis Judicio, jam omni dubio procul, rationem reddere coactus fuit. Et de eo, quod nullos eſſe Chriſtianos, niſi qui per Apoſtolos aut ab illis miſſos converſi ſint, nullos Epiſcopos, niſi qui a Petro deſignati ordine ſibi ſuccedunt, aſſerit. Non intellexit ille, quod Chriſtus (Joh. c. 17. v. 20.) Eccleſiam credentem verbo Apoſtolorum, pro ſuis fidelibus agnoverit, neque eos ad ſucceſſiones & genealogias alligaverit, quales quæſtiones ad veram pietatem inutiles & vanas, Paulus ad Titum ult. contemnere jubet. Atqui Petro annuntiatio Evangelii non ad gentes, ſed Judæos præcipuè credita fuit! igitur non â Petro, ſed à Paulo & aliis gentium Apoſtolis, genealogia vel ſucceſſio Epiſcopalis, ſi adeò neceſſaria foret quam eſt vana, numeranda (Galat. cap. 2.) Deus non quæret, qua ſerie Eccleſiæ ſuæ imperarint Epiſcopi, neu à quo, ſed quam bene & pie edoctæ fuerint ab iis Eccleſiæ.

Porro Treterus nullam rationem in præfatione ſua reddit, quare à Cromero, Epiſcopo Varmienſi, integrum volumen vitarum omnium Poloniæ Eccleſiarum Epiſcoporum nactus, ſolos Poſnanienſes ediderit, cæteris omnibus neglectis aut ſuppreſſis. Cum nulla cauſa appareat, quare non integrum omnium Epiſcoporum Dlugoſſi Volumen eâdem cura Typographi publicaverit, niſi quod forte par gratia à cæteris ipſi non fuerit ſperanda.

XII. ROZMOWA POLAKA ZWLOCHEM, *O wolnoſciach y prawvach Polſkich*, i. e. Dialogus Poloni cum Italo de Libertate & Legibus Polonorum. Libellus hic ab Anonymo Nobili Polono, Viro ſapiente, & mala Patriæ ſuæ apprime intelligente, tempore interregni poſt Regem Stephanum, occaſione ſeqvuturæ electionis Sigiſmundi III. Anno 1587. ſcriptus eſt, & typis expreſſus.

Quod

Quod apud alios, qui de Corruptione Status Reipublicæ suæ scripsere, nusquam legi, hic non tantum in nimiæ libertatis publicæ vitiis, circa electiones Regum, inobedientiis Regi & legibus, in confusis Comitiorum actibus, sed etiam in licentiâ privata Nobilium in Judiciis & Justitia, morbum Reipubl. quærit, & mala tanta multis casibus, sive gestis miserandis, quæ propter leges ipsas vel defectum executionis earum quotidie accidunt, probat. Deducit enim, leges & Jura Polonica non habere finem unionis, securitatis & commodi omnium in Rep. viventium; præ ceteris legem nummariam homicidii; Alteram, non captivandum Nobilem, nisi Jure victum, & alias hujusmodi innumerabilium injuriarum, damnorum & homicidiorum in Polonia causas existere, copiosis exemplis evincit.

Porrò, quod omnium Judiciorum forma in prompta delatione Juramentorum (*quæ plura uno Anno*, inquit, *in Polonia, quam in reliquis Europæ Regnis omnibus toto decennio jurantur*) & relationibus Ministerialium sive apparitorum (hominum vilissimorum, nequissimorum & venalium) consistat. Hinc nihil nisi perjuria, falsitates, fraudes, elusiones, reatus, citationum ficta imputata, & juramentis atque falsis testimoniis in citatos vel actores evicta crimina, oppressiones denique bonorum, & triumphales jactantias pessimorum videri & audiri. Usque adeò, ut hi, contra quos magnis tandem dispendiis pœna bannitionis & infamiæ obtenta est, tunc demum gaudeant, quod loco standi in judiciis abjudicati, liberè & securè agère possint, sic ab omnibus præsertim accusatoribus suis, tanquam Alastores & phrenetici formidentur, sæpe 20. 40. 60. & pluribus decretis infamiæ obruti. Hinc impunita absque delatore, cui sæpissime metus necis ab adversario obstat, crimina homicidiorum, rapinarum, raptuum innocentium viduarum & virginum, imo & conjuga-

tarum; ſolo furto excepto, cui acrior pœna quam ulli crimini imminet, ſed in miſeros & pauperes, ita ut bos aut equus furtò ablatus pluris veneat, quam vita hominis.

Tot vero mala hæc interna incolas Reip. etiam Nobiles, bonos aut debiles, usque adeo affligere ait, ut in Polonia Juris & Judiciorum mala, pro bello in mediâ Pace ſint, & ad incitas eos redigant. *Ita*, inquit, *juſte hi, qui Regem & legem ſeveram contemnunt, loco libertatis, ſervitutem & metum à vicino potenti aut malitioſo quopiam, cum periculo vitæ & bonorum patiuntur.* Cum igitur metus & reverentia juſta boni ordinis â Rege & lege, in Polonia plane extincta, boni ubique oppreſſi, mali non coerciti, imò pro ſceleribus lucra captent, faciem Reip. hujus miſerabilem ſtare diu non poſſe, ſuis propriis caſuram ruinis, & juſta Dei vindictâ præcipitatam. Evidenter enim judicia Dei Rempubl. impellere, quomodo venti navim, naufragio quam portui propiorem.

Remedia omnia eſſe deſperata, quia Ordo Equeſtris legum conditor, ad minimum rigorem legum ferendarum, prætextu periculi de libertate ſuâ, exhorreſcat. Velut is, cui gangræna digitum aduſſit, conſilio Chirurgi de reſecando primum digito, mox manu, denique brachio toto, reclamat toties, donec per moram morbus usque ad cor ipſum penetrans vitam violenter abrumpit.

Sed ut Juſtitiæ executionem in Poloniâ aſſequi invalidis & extraneis grave, ac vix non impoſſibile eſſe; ut ſcelera quoque impunita Dei iram provocare, Authori plene concedam: non tamen omnem penitus vindictam criminum in judiciis hiſce ceſſare, & a propioribus cauſis interitum Reipubl. adventurum profiteri cogor, de quibus alibi plenius egi.

XIII.

XIII. JOHANNIS HERBURTI DE FULSZTYN, Castellani Sanocensis CHRONICA *sive Historiæ Polonicæ compendiosa descriptio*, prodiit typis Gedanensibus Anno 1609. sed ab Authore jam Anno 1571. composita, & Regi Sigismundo Augusto dedicata, quo Anno Basileæ jam excusa fuit typis.

Herburtus ille ipse, qui Statutum Polonicum primò, post etiam Latinum collegit, Cromerum, quem magnis laudibus in dedicatione mactat, in compendio exhibendi, & sic memoriæ amplas lectiones fastidientium consulendi rationem, operi suo apertè præfatus; de mutilatione historiæ, vel arrogantiâ non sua venditandi plane immunis; quantum sibi proposuit, non male præstitit, rebus potissimis fide Vapovii & Cromeri, stylo satis æquabili, expressis; ita usque ad obitum Sigismundi I. Regis progressus est.

XIV. STANISLAWA CIKOWSKIEGO Z WOYSLAVIC, Podkomorzego Krakowskiego, Administratora Cel koronnych, *Wsprawvach celnych odpis*, w Krakowie Anno 1602. h. e. Responsum Cikowsky, Administratoris teloniorum Regni, in causis teloniorum. Quo scriptum aliquod, contra licentiam teloniorum pro mercatoribus, cum diminutione fidei Cikowsky, Regi & Regno oblatum, refutare conatur.

Conspectus libelli brevis hic est. Telonia Regni esse triplicia (1) Antiquum, quod ab antiquo de negotiatoribus intra Regnum, advenis & indigenis, nisi ab eo nonnullæ civitates specialibus Privilegiis exemptæ fuerint, passim in oppidis exigi solitum. Hocque à Regibus Capitaneis nonnullis aut Officialibus aliis Regiis, ad restaurationes arcium, pontium & viarum publicarum, concessum fuit per Privilegia expressa.

(2) Fi-

(2) Finitimum duplum, quod â negotiatoribus extraneis, Regnum intrantibus vel egredientibus, de evectis & invectis mercibus, penditur. Indigenis enim Mercatoribus egressio cum mercibus & invectio, sub pœnis criminalibus, jam inde â Vladislao Loctico Anno 1306. lege publicâ prohibita fuit, usque ad Sigismundum Augustum per repetitas & exacuatas Constitutiones Annorum 1565. & 1567. Neque ullo Privilegio hujus telonii finitimi exactionem imminui, nec quenquam ab eodem liberari potuisse. Horum duorum teloniorum taxam (quam Poloni Instruktarz appellant) antiquitus præscriptam, & à Sigismundo I. Sigismundo Augusto & Sigismundo III. Regibus in Annis 1524. 1565. & 1601. approbatam fuisse.

(3) Denique Novum telonium à Rege Sigismundo I. Anno 1511. demum introductum, quod itidem negotiatores extranei & indigenæ, per Regnum mercantes, præter antiquum telonium, absque ulla exemptione vel libertate cujusquam pendere jussi, cujus ratio in ordinatione Sigismundi I. ab Anno 1524. & sequ. comprehenditur (Sed in Volumine Legum hujus novi telonii taxa, demum Anno 1601. pag. 781. sub Edicto Sigismundi III. legitur, non Sigismundi I.)

Horum teloneorum damnum immensum resultare inquit (1) ex violatis depositoriis Civitatum & Oppidorum Regni. Privilegia enim antiquissima profert, utpote Vladislai Loctici de Anno 1306. Casimiri M. de Anno 1354. Ludovici de Anno 1372. & Casimiri III. Regum Poloniæ de Annis 1457. & 1473: quibus Cracoviæ depositorium generale omnium mercium, in Regnum & è Regno vehendarum, à Regibus ordinatum fuit. Hoc privilegium deponendarum à negotiatoribus indigenis & alienigenis mercium, ad alias Civitates ac oppida limitanea Poloniæ extendit Rex Sigismundus Primus Anno 1511. Atque pro-

prohibitionem evehendi e Regno aut advehendi in Regnum merces per indigenas, pœnis peculatus, colli, & confiscationis bonorum, repetiit Constitutionibus 1527. 1538. & 1540. Quas sequuti Reges toties in Comitiis Regni generalibus renovarunt, videlicet Anno 1564. 1565. 1567. 1578. 1595. & 1601. Denique Commissio Regni Lenciciensis Anno 1602. Juribus & Privilegiis Civitatum productis & revisis, idem decrevit Jus teloniorum conservandum contra libertates emendicatas.

Hujusmodi verò leges ab antiquis jàm Regibus propterea esse latas, quia si depositoria in oppidis conserventur, exteris autem solis & nullis indigenis permissum fuerit merces ê Regno evehere, & exoticas advehere, utilitatem multiplicem in publicam juxta ac privatam incolarum Regni rem redundare. (1) namque telonia â solis exteris ærario Regni sine defraudatione inferri, (2) mercimonia exotica, ab alienigenis invecta, æquissimo pretio emi; indigenas merces vero majori vendi. (3) optima mercimonia in Regnum invehi, quoniam sumptus itineris ac teloniorum, & periculum, ne corrupta & vilia absq; emptore relicta, revehi cogantur, mercatorem extraneum urget, ut optima advehat, viliora domi relinquat (quod jam Plato L. 2. de Rep. 8. & 11. de legibus asseruit) enimverò depositoriis in oppidis Poloniæ neglectis, legibusque prohibentibus, ab indigenis ipsis peregrè quærendo mercimonia & sua propria evehendo, ruptis, atque fraude indigenarum, alienas merces pro suis inCameris teloniorum profitentium, impunè grassante, telonia Regni summoperè circumveniri, & quæ penduntur ab indigenis, tantum tali modo inferri, merces exoticas nimio pretio ab indigenis distrahi, denique pro optimis viliores merces peregrè indigenis excurrentibus obtrudi. Et cum indigenæ

oppidani plerique exterorum tantum institores & negotiorum gestores sint, argentum & aurum ê Regno acervatim evehi.

Unde (2) secundam causam damnorum publicæ & privatæ rei Civitatum Polonicarum deducit: Tolerantiam nempè Factorum sive Institorum exoticorum, quos Ligeros voce Germanicâ appellant. Hi enim multis artibus nomina civium emendicant, & sub indigenarum titulo telonia publica defraudant, oppidáque ad mendicitatem redigunt. Cum tamen ex lege Sigismundi I. Anno 1540. latâ (vid. Herburtus fol. 278.) mercatores indigenæ corporali juramento evincere teneantur, se aliena, non sua propria mercimonia, per provincias Regni vehere & distrahere, aut extra Regnum per aurigas exteris mittere.

XV. SALOMON NEUGEBAUR à CADANO, (qui Graudenti in oppido Prussiæ natus fuit, secundùm Treterum in Hist. Episc. Varmiensium pag. 49.) *Historiam rerum Polonicarum, usque ad Annum* 1586. obitum nempe Stephani Regis, deductam, Hanoviæ Anno 1618. typis edidit.

Hic liber à doctis viris isto tempore laudem retulit, quam Author non meruit, sed ignaris subripuit. Nam ab ipso initio usque ad funus Alexandri Regis Annum scilicet 1506. continuâ serie Martini Cromeri triginta Libros Historiæ Polonicæ usque adeò exscripsit verbotenus, ut amplis tantum Cromeri de Originibus Polonorum discursibus, vix bono compendio contractis, cætera iisdem verbis descripserit, quæ omnia, omissis nonnullis benè ad rem pertinentibus paragraphis Cromeri, sex libris complexus est.

Nihilominus intolerabilis & evidentis plagii reus esse, quam Authoris, ex quo omnia corrasit, mentionem honorificam facere, laudemque conditæ Historiæ eidem reservare ma-

maluit. Cujus memoriam, quaſi ad totum opus non pertineret, vix obiter attingit pag. 13. ubi inquit: *Hujus opinionis eſt Martinus Cromerus, Hiſtoricus Polonorum graviſſimus*: & pag. 613. Legatis ſuis ad fœdus cum Rege Daniæ Friderico contra Svecos pangendum, *Sigismundus Auguſtus Rex poſtea addidit Martinum Cromerum & Demetrium Sulicovium.* Præter hæc verba nusquam ipſius mentionem facit, utut more apud Scriptores inſolito, longum indicem perſonarum, quas in ſuâ Hiſtoria laudare voluit, præfixerit.

Quàm criminoſum hoc in re literariâ ſit, viri graves cum deteſtatione arguere ſolent: Quia omnis boni viri probitas poſcit, ut ad faciendam Hiſtoriæ ſuæ fidem Authores, commentarios & Archivorum ſcrinia, undè hauſerit, honorificè præfari, & ad perſvaſionem veritatis allegare debeat. Quis enim tot Seculis ante ſe acta poſteris absque Authore antiquiori obtrudere, & non viſa nec audita vel in aliis lecta narrare audeat? Quemadmodùm Cromerus Archivum Regni, Gallum, Kadlubkum, Dlugoſſum, & Scriptores exteros nonnullos adcitat, atque Hiſtoriæ fidem ad ipſos refert.

Neugebauerus autem hic rationem ſilentii ſui nullam probabilem prodidit, & abſurdè Cromerum diſſimulavit, cum Hiſtoria Cromeri, tunc adhuc recens impreſſa, ubique nota eſſet. Miror tamen, nemini hanc Hiſtoriam ex libris Cromeri exſcriptionem ſedulâ collatione utriusque Scriptoris obſervatam fuiſſe, certè neminem offendiſſe, usque adeò, ut fonte ipſo Cromeri omiſſo, multi exteri & noſtrates, ad hanc Neugebaueri Hiſtoriam, tanquam ad opus novum & pleniſſimum provocent. Schediaſma Hoppii de Scriptoribus Hiſtoriæ Polonicæ, Neugebauerum inter Compendiatores Cromeri refert: ſed ne ſic quidem famæ illius penitùs conſultum eſt.

Namque non suis verbis compendium ex Cromeri amplissimo Volumine contexere voluit, sicut ante eum Herburtus, & post eum Pastorius probè fecerunt; sed plenum Corpus Historiæ suâ operâ, verbis ipsius Cromeri, nisi circumstantiis quibusdam omissis, aut gestis benè dignis intemperanter recisis, exhibere, dissimulato penitùs Authore, quem exscripsit.

Certè Herburtus contrahendi Cromerum consilium suum apertè profitetur, eumque laude sua evehit. Et Pastorius in prooemio Flori sui Polonici disertè fatetur: *Cromeri Historiam*, inquit, *magnâ industriâ elaboratum, & perpetuâ laude dignissimum opus, quia rarius extat, & diffusa orationis profluentiâ grandius est, quàm ut ab omnibus parari & legi possit, incessit mihi studium contrahendi, quæ ille operosius diduxit, in compendium.* Neugebauerus autem sibi in epistolâ dedicatoriâ, alto de Cromero silentio, gratulatur, *se rerum Polonicarum descriptionem sincerè circumscriptèque collectam complexum. Item hoc quale quale*, inquit, *à se profectum in opere concinnando historico.* Quin etiam Gruteri elogium de opere tam pleno & polito Historiæ Polonicæ, Libro suo præfigere sustinuit tale.

Defuit hactenùs Historiæ sua lima Polonæ,
Imò nec integri Corporis ipsa fuit,
Non tulit id Neugebaueri vigilantia &c. &c.

Miror verò Gruterum, tantum Criticum, Neugebauero polituram Historiæ plenioris tribuisse præ Cromero, cui limam aliquam addere ille neutiquam valuit, sed ipsius vix boni præstitit officium exscriptoris. Usque adeò etiam sapientum oculos obfuscat, & verba justorum mutat affectus absque scrutinio.

Restat, ut de Cromeri finem sequenti continuatione Historiæ, nempe ab excessu Regis Alexandri Anno 1507. us-

usque ad obitum Stephani, Annum 1586. ultimis tribus Neugebaueri libris digestæ, laus ejus integra pro labore manserit. Sed in his Sigismundi I. res gestas ex Bernhardi Vapovii fragmento, Cromeri Volumini annexo, continuâ serie, & iterum ferè verbotenus adeò exscripsit oscitanter, ut hiatus in Vapovii narratione pag. 615. (quo sensus & filum Historiæ planè abruptum, idque ibi ab editore notatum est, quod scilicet folium unum deperditum desit) Neugebauero pag. 535. non animadversus, nec ex aliis Historicis suppletus, sed iisdem interruptæ narrationis vestigiis usque ad finem fragmenti, Annum scilicet 1535. historia exscripta sit. Ubi tandem Vapovius desiit, Neugebauer ex Martini Bielsky Chronico Polonico, pressè omnia narrata in Latinum sermonem transtulit, rebus tantum Hungaricis amplificatis. Sequentium Regum Sigismundi Augusti, Henrici & Stephani Historiam, ex Orichovio, Bielskio & Heidensteinio non inutili labore contraxit. Proindè si Cromeri, Vapovii, Orichovii, Bielskii & Heidensteinii libri deperditi forent, procul dubio liber hic Neugebaueri laudes Gruteri & aliorum abundè meruisset. Nunc verò, illis omnibus salvis, Herburti compendium, judiciosè satis ex Cromero & Vapovio contractum, iis qui præ amplis Voluminibus compendia amant, suffecisset. Utut à Bacone Verulamio verè dictum, quod præsertim Historiæ studiosos oporteat meminisse: *Rarum esse frugi compendia reperiri, quin in tempore pariter ac ingeniorum teredines & tineas abeant*, Lib. 2. de augm. scient. C. 6.

XVI. *Idem* SALOMON NEUGEBAUER, Anno 1620. Francofurti edidit *Icones & Vitas Principum ac Regum Poloniæ*, usque ad Sigismundum III. Quæ icones puriori sculpturâ, quàm eæ, quæ in Gvagnini Sarmatiâ Europæâ, & in

Paprocii Nido Virtutis visuntur, expressa sunt: Non' tamen constat, unde Neugebauerus eas delineari curaverit; ab illis enim Gvagnini & Paprocii planè differunt. Ipse autem more suo Authorem effigierum harum, unde eas accepit, silet, cum absque antiquiori documento talia fingere vix potuerit.

Porrò & in ordine succedentium sibi Principum, atque in temporibus eorum definiendis, multum â comuni Scriptorum discedit sententiâ, nullâ lectori relicta elucidationis suæ ratione. Vitas, iconibus breviter subscriptas Neugebauerus, ex Herburti compendioso Chronico, verbis ut plurimum ejus retentis, magis contraxit; usque adeò illi placuit alienis vestigiis, imò & pedibus incedere.

XVII. JACOBUS SOBIESKI, Castellanus posteà Cracoviensis, Marci Palatini Lublinensis filius, celeberrimi Regis Poloniæ Johannis III. Pater, delineavit *Commentarium belli Chotzimensis, quod Anno* 1620. *& sequenti, Osman II. Turcarum Monarcha*, ex vastissimo imperio ingentibus collectis copiis, ad delendam Poloniam finesque suos usque ad Mare Balticum promovendos, conflaverat; & quod Poloni (ab omnibus Christianis Principibus destituti, cunctis ad legationes verba non facta offerentibus, solo Rege Angliæ Jacobo I. excepto, qui ad Ossolinii Legati Poloni rogationem, aliquot millium armatorum manum mari Gedanum, ad opem bello huic sacro ferendam, expediverat) suis viribus, & majoribus animis, auspiciis Principis Regii Vladislai, ductu Chodkievicii & Lubomierscii, ad Tyram amnem propè Chotzimum progressi, in ipso Regni limite sustinuerunt, & quadraginta dierum defensione castrorum contra rabiem Barbarorum, per Dei gratiam gloriosè confecerunt, pacemque Osmano extortam, unicum bellorum fructum domum retulerunt. Hunc Commentarium Ge-

Georgius Forsterus Bibliopola Gedanensis nactus, Anno demum 1646. typis elegantibus excudi curavit.

Quia autem à manu boni & prudentis, juxta ac magni in Regno Poloniæ viri, cujus proximus sangvis imperium Regni meruit, nec minori judicio, styloque facili & æquabili scriptus libellus, lectu dignissimus est: præsertìm, cum Authoris fidem, ut qui bello huic, dignitate Commissarii à Republ. Principi Vladislao & Ducibus exercitûs additus, rebus gestis & consiliis præsens fuit, nusquam desideres.

Præcipua lectori utilitas, ex consilio Polonorum, circa atrocissimam tempestatem illam propulsandam cognoscendo, accedit: quod tempestivè ad fines Regni ultra Tyram amnem procedere, ibi castra munire, commeatum copiosum inferre, hostis numerosissimi assultus ante castra animosè repellere, denique æstate in autumnum protractâ, immanem Tyrannum ad justam pacem concedendam cogere maluerint, quàm tanta examina barbarorum intra fines Regni expectare.

Quodsi Zolkevius Dux exercitûs, Anno tunc proximè elapso 1620. & nuper Anno 1711. Russi, a viris historiæ hujus gnaris moniti, eodem consilio usi fuissent, nec in vastissima deserta Vallachiæ, commoditate commeatûs, amne Tyrâ e Podoliâ & Pokucia attrahendi relictâ, progressi, innumerabili hostium multitudine mediis campis cincti, arbitrio eorum non succubuissent, resque Christianorum meliori loco stetisset, cui Turcarum fastus abindè insultavit, donec armis Germanorum, â DEO O. M. fortunatis, toties victi & longè rejecti sint.

XVIII. MARCINA MURINIUSZA KRONIKA, *abo Opisanie Ziemie y Mistrzow Pruskich, na Polskie z Niemieckego przelozona, &c.* h. e. Chronicon sive Descriptio Terræ & Magistrorum Prussiæ, ex Germanicâ in Polonicam versum, ad-

additis rebus memoriâ dignis ex variis Chronicis collectis, jàm olim editum, nunc iterùm multis locis correctum, Cracoviæ ex Typographiâ Simonis Cempinii Anno 1606. recusum.

Fuit nimirùm Martinus Murinius Leopoliensis, ex converso Monacho S. Nicolai Monasterii Thoruncnsis, Ecclesiastes Evangelii Polonicus ad S. Jacobi Ecclesiam ibidem vocatus Anno 1573. Hic MSptum Chronicon aliquod Prussiæ Anonymi (quales rapsodiæ olim permultæ fuere, sed & adhuc dum non paucæ, quæ fabulis scatent, & per Schützii, Hartknochiique censuras obelo confixæ, non nisi vulgi manibus teruntur) nactus, in Polonicam lingvam transtulit (multa ex Strykowskii Chronico adspergens) idque Doctori Mochingero Burggrabio cæterisque Pro-Cons. Torunensibus dedicavit, typisque Anno 1582. edidit. Quod posteà Cracoviæ Kempinius recudit. Vid. in Chron. Thorun. Zernike p. 128.

Licet opera Murinii non improbanda sit, quod Polonis quoque antiquitates Prussiæ idiomate proprio exhibuerit, nihilominùs, quod sine judicio, ex quisquiliis illis vulgi exscriptum Chronicon, ad interpretationem elegerit, culpa vel infelicitas ejus fuit. Post Schützii, Micrælii limatiora Chronica Prussiæ & Pomeraniæ, nos de originibus horum populorum sapientèr instructi, de Scandinavis, Ulmigeris, Prusio, item de Boleslai in Daniam profectione, de Sventopelci prosapiâ, & dependentiâ Pomeraniæ totius â Poloniæ Regibus, multasque iis similes fabulas meritò aspernamur: Quas quia liber hic jam obsoletas recoxit, proindè non iis, qui puro tritico veritatis saginari cupiunt, sed qui siliquis meliorum ignorantiâ animum pascunt, commendandus.

XIX. ANDREAS LIPSKI â Lipe, Episcopus postea Luceoriensis & Regni Pro-Cancellarius, tandem & Magnus Can-

Cancellarius atque Episcopus Vladislaviensis, & ultimo Anno Vitæ etiam Cracoviensis. Anno 1602. cum adhuc Canonicus Scholasticus Plocensis, & Secretarius Procancellarii Petri Tilicky, atque Assessor, judiciorum Curialium esset, collegit decisionum in isto judicio Cancellarii, *Observationum practicarum Centuriam*, cui addidit iterùm Centuriæ semissem, absque indice: Hasque simul Parisiis, Anno 1627. typis exprimi curavit. Huic operi jungitur aliud ejusdem Authoris, Posnaniæ Anno 1626. impressum, nempe *Decas quæstionum publicarum Regni Poloniæ*, in quibus ecclesiastica jura & immunitates pertractavit.

In observationibus illis practicis, ad imitationem Gailii, Mynsingeri & aliorum Ictorum, decisiones in Judicio Regio, cui Cancellarius præsidet, & quod causas oppidanorum atque incolarum præfecturarum omnium, qui non merè ad Jus terrestre Nobilitatis pertinent, judicat, appellaturque Iudicium Regium Post Curiale, vel Assessoriale, Lipskius collegit, & rationibus ex jure Romano & Saxonico, quo pleræque civitates Regni utuntur, fulcivit. Quod opusculum, quoniam in Poloniâ pauci sunt, qui ex jure scripto cum rationibus decidendi & dubitandi respondere possint, sed plerasque causas exemplis & præjudicatis, licet iniquis, dijudicant, utile & dignum est, quod ab aliis continuatum fuisset.

Decadem autem quæstionum publicarum seu potius merè eccesiasticarum, Lipskius præ cæteris sui ævi in Poloniâ juris peritior, occasione motuum, quos Episcopi jam sub Sigismundo Augusto Rege, cum Senatorio Seculari & Equestri Ordine, super Jurisdictione Spirituali, decimis, & libertate subditorum suorum ab expeditionibus bellicis, excitarant, deindè sub singulis Regibus continuarant, titulo publicarum quæstionum, tanquam ecclesiasticæ immunitates ad jus publicum

R Regni

Regni pertinerent, conquiſitis undique ſubſidiis, ad ordinis eccleſiaſtici in Poloniâ eminentiſſimas libertates & prærogativas adſtruendas, compoſuit.

Proindè contrà ea, quæ Lipskius de decimis manipularibus in Poloniâ, de exemptione Cleri à poteſtate civili, & de jurisdictione merè eccleſiaſticâ adſtruit, diſputare nulla ratio valet. Aſt quod de Libertate ſubditorum Cleri ab oneribus Reipublicæ, de Diſſidentium â Romanâ Eccleſiâ libero exercitio Religionis, bonorum & honorum, mordaci calamo diſputat, vanum & irritum eſſe, præter rationum pondera alibi notata, ipſa Praxis longæva Poloniæ deſtruit.

Laudat Starovolſcius hujus Lipskii libellum de rebus geſtis Sigiſmundi III. Romæ editum; ſed hactenus mihi non viſum: Characterem tamen hujus tanti Lipskii, quibus mediis & virtutibus, factione autem Firlei ad munus Cancellarii emerſerit, ex Piaſecio, viro bono & æquo, Chronici pag. 368. diſcimus: *Officium Vice Cancellarii*, inquit, *contulit* (*Anno* 1618.) *Andreæ Lipskio, homini duro, impotentiâ animi, importunitate & audaciâ incredibili nemini non moleſto, Juris & linguæ Germanicæ peritiâ Reginæ & inde Regi commendatus, ope Firlei (per talem æmulum Hieronymum Cielecki, virum integerrimum, vexantis) quem â Cancellariatu propè extruſerat.* Notum eſt in Poloniâ Lipskii hujus, Regi, inter porrecta ad ſubſcriptionem Regiam ſcripta, nocentiſſimum illum potum vini cremati & oris fœtorem ſibi moleſtiſſimum exprobranti, datum reſponſum procaciſſimum: *Se experientiâ ita de vino cremato didiciſſe judicare, eum, qui id planè non biberet, & eum qui nimium, pares eſſe ſtultos*; Regem, qui id nunquam guſtavit, æquali ſecum convitio involvens. Quod inſolentem viri procaciam & Piaſecii ſententiam firmat.

XX. Geor-

XX. GEORGII CNAPII *Thesauri Polono-Latino-Græci Tomus II.* Latino-Polonicus, Cracoviæ Anno 1626. typis, propter brevitatem suam in formâ Quartâ editus. Author in titulo & præfatione dicit: Se hunc Tomum secundum tanquam indicem Latinum Tomi I. qui Polonicarum tantum vocum habet evolutionem, composuisse, qui simul Dictionarii sive vocabularii abbreviati vice fungi possit. Quia tamen paginas primi Tomi hic secundus non citat, neque vocabulis primi Tomi presse adhæret; sed aut plura aut pauciora verba ejusdem syllabæ complectitur; Idcircò non nisi ob initiales literas Latinas & brevissimè adjecta vocabula Polonica, ejus lingvæ non satis gnaris servit, ut inventa voce desideratâ, fusiorem ejus explicationem duplici labore, in volumine magno scrutari possint. Sed nequè Dictionarii brevioris commoditatem satis præbet, multo commodiori illo dictionario Dasipodii jam provisis lectoribus, in quo pari formâ portatili, triplicis lingvæ Vocabula cum eorum derivationibus, compositionibus & synonimis uno volumine exhibentur. Consultius igitur Cnapius, quod in editione Voluminis primi Tomi promiserat, indicem locupletem eidem statim adiecisset.

XXI. JOHANNIS INNOCENTII PETRICII, Medici & Historiographi in Academiâ Cracoviensi, *Comitia Sapientum* Anno 1628. Cracoviæ typis impressa: sed tantum Partem primam absolvit Author, qui duas partes promisit.

Vir iste Academicus, collectanea sua & altitudinem dictionis Orbi communicaturus, ad imitationem Veterum, sub Sapientum & Philosophorum ficto conventu symposiaco, eorumque dialogismo, sententias doctas, de variis Personis & rebus exprometium, scriptum hoc congessit. Sed quod in Platonis, Macrobii, Plutarchi & aliorum dialogis perspicue & pli-

planè ad trutinam doctorum proponitur & deciditur, hoc Author hic non curavit; Sed perpetuum drama aliquod, Duce Cleanthe Philosopho inchoans, in civitatem & templum Sapientiæ atque honoris, omnium gentium deducit sapientes, aliquos & recentes utriusque sexus, in itinere ad varios deflectens discursus, magis de personis quam rebus; Nonnullos mediocriter alios immodice & ultra humanam sortem evexit, quosdam certè ultra merita in selectum hunc cœtum introduxit; ex occasione quorundam ostendit se ex scriptis eorum profecisse, e. g. Taciti cujus apologiam ejusdem sententiis prolixam contexuit. In omnibus vero laboravit, ut occulto & difficili verborum sensu proferret, quæ alibi expeditiùs & ex professo traduntur, atque de arte hâc suâ in præfatione gloriatur. Nam, quia non suâ, sed semper alienâ, laboriose connexa sublimi dictione loqui voluit, facile conjicere licet, quam impedito pede in viâ arenosa hac procedat.

Tali igitur scenâ Author primam partem absolvit libelli, ingeniis intricatis, & obscura atque impedita pro apertis & planis amantibus gratus, famelicis & libris carentibus etiam utilis videri possit. Doctis sane & his qui ex fontibus bibere, atque sine compedibus in via illa Regiâ scientiarum incedere sveti, risum aut commiserationem perditi laboris & temporis movet.

Quid in parte secunda vel pluribus (quas à fronte & â tergo opusculi promittit, lucem tamen non vidisse credo) hujus operis Author tandem in Choro Sapientum proposuisset & definivisset, divinare arduum est, nisi quod ex primâ hac parte, rem omnem in exantlationem excerptorum ejus desiisse conjicere licet, sed hujusmodi locorum communium scriptis abundamus.

XXII. Pe-

XXII. PETRI MIESKOWSKY, Canonici Posnaniensis, Secretarii Regii, *Polonus jure politus i. e. mores patrios ad leges conformans*, Calissii typis Anno 1637. impressus. Author in hoc libello Rempublicam, Regem, Senatorem, Episcopum, Nobilem, Judicem, Militem, Oppidanos & Agricolas, totidem titulis, non ad Patriæ leges, sed ad sententias plerumque gentilium sapientum depinxit. Ideo ex eo non nisi indoctus aliquis, librorum meliorum & ab Authore allegatorum expers, generales optimarum partium Reipublicæ regulas addiscit, & sententias citatas miratur: prudentiores talia collectanea fastidiunt, fontes ipsos adeunt & haustam inde sapientiam nævis publicis applicant. Quodsi Author prædictas personas morales, secundum Poloniæ jura & consvetudines delineavisset, legibus & exemplis docens, quales omnes sese in Republica gerere debeant, dubio procul bonam ab indigenis & exteris gratiam meruisset.

XXIII. ROZMOVĄ PLEBANA Z ZEMIANINEM, *O postanowieniu terazniey szey Rzplty, y O sposobie zawierania seymow* Anno 1641. typis impressus libellus, h. e. Discursus Parochi cum Nobile Polono, de corrigenda Republica & modo concludendi comitia Regni. Dialogus hic certè â viro docto Nobili, in Republ. versatissimo, patriæque suæ amantissimo scriptus, dignus qui eorum manibus qui Remp. curant, tereretur. Dicit autem, ex acutissimi Itali Machiavelli sententiâ: *Quomodo montes ex depresso loco, Valles & plana verò è montibus Geographi speculantur, ita ut quis de Regibus & Optimatibus Reipublicæ rectè judicet, subditum, ut de subditis, Principem virum esse oporteat.*

Quia libellus raro jam visitur, conspectum ejus brevem delineabo. Labantis igitur Reipubl. Polonæ causam principalem,

lem, in abuſu Comitiorum ponit, quod absque reverentiâ Majeſtatis & legum, ex libidine & privato plurimorum commodo peragantur, unde tandem ruinam libertatis ominatur. Neque in eo fallitur, præſertim ſi ad Comitia Electionum Regiarum ſimul reſpexit. Et talia quidem prudens vir illo ævo quo ſub Vladislai IV. Regis proſperrimo imperio Poloni luxuriabant, animadvertit & doluit: Quodſi ab eo tempore excitata in Polonia ex corruptis moribus mala vidiſſet, non vanum ſe vatem exiſtimare potuiſſet. Enimvero ſtatum Reip. Polonæ in ſumma libertate ordinis Equeſtris planè inniti rectè ſenſit: *Hoc fundamentum*, inquit, *per inſolentiam Tribunitiæ poteſtatis, Romanæ olim ſimilis, ſubruitur magis quam fulcitur.* Quæ ut Regis & Senatus Majeſtatem peſſundet, omni vi incumbit, ab eo nempe tempore, quo legum condendarum & conſiliorum omnium publicorum impediendi curſum, ſibi ſumpſit poteſtatem (quod fere exeunte Seculo XV. demùm cœpit, ſed poſtea ultra Romanos Tribunos progreſſa, quibus intercedendi non tamen rogandi poteſtas fuit) jam leges plerasque non ad regulam boni publici, ſed ad libidinem privatam perfert, executionem bonarum legum & conſtitutionum impedit, denique conſilia & vires Reipubl. continuâ diſcordiâ ſua hâc illâc rapit & confundit.

Cauſas proximas tantorum motuum in Republ. dicit eſſe (1) Corruptiſſimos mores, & ab atavorum inſtitutis alienos. (2) Legum omnium proſtratam absque executione authoritatem, quâ obliqua corrigi poſſent. (3) Æqualitatem matrem illam libertatis iniquè proviſam, potentibus & opulentis imbecillioribus, utut optimis civibus inſultantibus, ex quâ diſparitate mater libertatis juſto nutrimento privata, filiam non nutrit ſed exponit omni licentiæ. (4) Conſilia ſana & tempeſtiva

peſtiva in Republicâ propterea eſſe non poſſe, quod extra Comitia, (quæ non conſiliis quam privatis magis exercentur diſcordiis & contentionibus) nullus conſiliis relictus ſit juſtus locus. (5) Libertatem denique hanc tribunitiam, in quâ omnia jura Reipubl. reclinant, ſe invicem per interceſſiones perpetuas Collegarum deſtruere, planè ſicut Romanorum ſalus publica, Tribunorum immensâ & diſcordi poteſtate diſſoluta tandem fuit.

His tamen tantis malis bonum civem non debere deſperare, & omnia ſoli fato committere, ſed juvare remedia juſta & efficacia, nec revolutionem ſtatûs aliquam expectare, ſed ſecundum præſentes mores Reipubl. adminiſtrationem fulcire. Quemadmodùm de Neptuni & Minervæ, circà Conſtitutionem Athenarum contentione fabulantur Græci: Illo malè Civitati dicente, ut ſemper mala conſilia caperet; hâc benedictionem pro remedio adjiciente, ut & mala conſilia bonum eventum habeant. Remedium verò labantis per hæc mala patriæ, optimum & unicum, poſt Dei opem, in optimâ Voluntate Regis ponit, qui ſi Rempubl. zelo pio amet, multa obſtacula boni conſilii, per executiones legum ſtrictiſſimas removere poſſit, neque dicat; ut quid rei nec diù meæ nec poſtea meorum nimis acriter intendam. (ex Lipſii Monit l.2. c.3.)

Secundo ad modum Comitiorum corrigendum diſſerit; utut ſecundum Xenophontem, quod non rectè in Republicâ libera conſtitutum exiſtimet aliquis idipſum potentiam populi & libertatem ſuſtineat, nihilominùs libertatem & ſpernere modicè, & ad commodum publicæ rei defendere, tanquam in medio extremorum convenire. Alias juſtè metuendum, ne hi zeloſi amplexus libertatem inſtar ſimiæ tandem ſuffocent. Eousque enim Regna omnia proſperum imperium habuiſſe,

(inquit

(inquit ex Sallustio) dum apud ea vera consilia valuerint, ubi ea corrupta sint, postremò servitus illis imposita.

In Poloniæ autem Comitiis sive Consultationibus publicis præprimis desiderari, quod modus eorundem satis legibus non sit circumscriptus: Nam quia ordo Equestris ad tantum libertatis fastigium, non cum ipsis initiis Reipubl. sed pedetentìm ascendit, ordo & ratio consultandi seorsivè à Senatu (cum quo anteà equestris Ordo intra eosdem parietes, imò sub directorio & nutu illius consultavit) lege descripta non est. Tali tamen lege omnes liberas Respublicas, quotquot unquam fuere, provisas fuisse & adhuc esse. Hinc incommoda immania sequi e. g. quod Nuntii singuli diversissimas res proponant, indè clamores, minas, protestationes misceant, & plerumque tempus summis de Republ. Consiliis concessum, privatis vel vilibus altercationibus consumant, aut planè activitatem totius conventûs sistant: Quod in consessu etiam præsente Senatu, ad ostentationem elaboratis declamationibus (quæ nunquàm in deliberationem veniunt, sed cum thono vocis pereunt) tempus inutiliter prodigant; cum ad summam rerum pertineat, magis quid agendum quàm quid loquendum sit. Quod denique ex separato Concilio Equestri, cæterorum ordinum Reip. (qui sicut olìm moris erat, simul de rebus publicis consultare deberent) studia incendantur, & quod confusis illis deliberationibus solius Equestris ordinis, perdito tempore, demùm in ipso fine Comitiorum initium communium Consiliorum de salute totius Reipubl. capiatur, acrioribus scilicet Concilii initiis sed incurioso semper fine.

Malis his tantis mederi posse (1) Si ante omnia tempori, præcisis omnibus abusibus & ceremoniis, parcatur. Ideò quas Nuntii Equestres attulerint instructiones singulorum Palatinatuum

tuum, Marſchallus (ex lege aliquâ, non ex concertantium rixâ, primâ ſtatim die eligendus) eâdem die tantum lectas non diſputatas, privatim cnm deputatis ſuis trutinet, combinet, ac exemplo nomothetarum, projectas paucis illis diebus conſtitutiones, univerſis Nunciis, eo ordine, qui ipſi & aſſidentibus deputatis antea adjunctis placuerit, proponat. (2) Si pleraque negotia propoſita, non ab univerſo concilio, ſed ejusdem deputatis juratis diſquirantur & concludantur. (3) Si publica totius Reipubl. aut integri diſtrictûs, ſemper præcedant ante omnia privata negotia. Neque ullus particularis conventus audeat toti Reipubl. præſcribere, ut ante conceſſionem in rem ſuam â Republ. deſideratam, de aliis gravioribus & publicis deliberationibus agere non audeat. Lege verò definiri debere, quæ publica quæ privata negotia dicenda forent, & in quibus Jus vetandi valere, in quibus audiri non debeat. Item, quod juſtâ proteſtatione intercedentibus Nuntiis activitas Comitiorum quidem ſiſti, ante tamen jam ſancita perferri & teneri debeant. (4) Si ultra octiduum his ſeorſivis deliberationibus equeſtribus non concedatur, neque ulli liberum ſit, in conſeſſu cum Rege & Senatu, recoquere controverſias ſuper inſtructione ſuâ ſingulari, ſed Nuntium cæterorum commilitonum deciſioni in negotiis publicis acquieſcere debere, licet privatis ejus diſtrictûs deſideriis non ſatisfactum ſit. Quæ ſi hâc vice non obtinuerit, aliâ proponere poterit: neq; Comitia unquam, quantum ad publica negotia, propter privata rumpi & diſſolvi debere, ſed tantum propter publicas easque graviſſimas rationes, ſtatim Collegio Equeſtri edendas. (5) Si ab exorbitantiis, i. e. factis contra leges patrias tam Regis quam civium, fiat initium; ſeverâ lege latâ, ne, quod plures juſtum in iis cauſis exorbitantiarum decreverint, is qui reus eſt, per ſe vel

per alios intercessione impedire possit. His peractis, ad præsentes Reipubl. necessitates, securitatem publicam, exercitum, pacta cum vicinis, & alia hujus valoris benè ordinanda, leges denique ferendas progrediendum. (6) Si lex in petulantes & turbulentos Oratores, qui instar tempestatis tranquillos civium animos turbant, pœnalis feratur, ut qui corrupti ab extraneis, aut pensionibus potentiorum officiisque obnoxii; si præfractè bono publico, donec Regi aut Concivibus aliquid extorserint, obstare; si denique privati odii pertinaciâ publicum exitium causari, aut bonarum legum executionem impedire, factionis tandem cujuscunque evidenter convicti fuerint: tales ab universis damnari, & perpetuò, cum famæ dispendio â Consiliis publicis abigi debeant. (7) Si juris dicendi functio in Comitiis, certis deputatis ex Equestri ordine cum Senatu committatur, ne consilia publica iis impediantur. Si denique (8) Consessus Comitiales secretò, non portâ patente, præsentibus exteris, famulis, & aliis ad Concilium non pertinentibus fiant. *Hæc remedia si quis respuere voluerit*, inquit, *nullâ aliâ ratione id facere, quàm quod Confusionem, propter privatum commodum, & affectus suos exercendos, Regem emungendum, Remque publicam exteris vendendam, aut potentioribus Civibus pretio serviendum, retinere malit, evidenter prodit.*

Extant plura hujusmodi bonorum & sapientum Polonorum, super corrupto patriæ suæ statu scripta, ex quibus habeo: *Discursum politicum de causis & remediis malorum Poloniæ*. Cracoviæ Anno 1661. occasione Electionis, quæ vivente Johanne Casimiro Rege, in gratiam Reginæ, â vecordibus ejus Consultoribus tantoperè urgebatur, admistis Religionis evangelicæ oppressionibus in Regno, â quodam viro nobili & docto anonymo typis editum. Sed hic non adeo ex corrupto statu Liber-

Libertatis, quàm vitiofis moribus, item Cleri terribili dominatu, quo confcientiis imperat, & pios bonosque, prætextu Arianifmi, honoribus, vitâ, bonis, patriâ expellit, mala Reipublicæ interna deducit, indè iram Dei & interitum propullulare contendit.

XXIV. SIMONIS STAROVOLSCII, *Centum illuftrium Scriptorum Polonicorum elogia & vitæ*, Francofurti Anno 1625. Propofuerat fibi Author 175. Doctorum in Poloniâ Virorum, qui fcriptis claruerunt, vitas fcribere, adjectis Stoslavii, Vitellii, Zoravii, vel aliorum brevibus elogiis metricis: Quâ verò de causâ, compofitâ Centum tantum virorum narratione, filum abrumpere, & non paucos parvi meriti exponere, illuftriores autem multo, in catalogo centum feptuaginta quinque in fine libelli expreffos, planè omittere maluerit, nemo divinabit.

Hoc certè de libello hocce judicium cuivis Lectori emunctæ naris exprimitur: Supinâ negligentiâ, brevitate famelicâ, immani odio vel ftudio rectis & probis damnato, ingenio parvo, judicio nullo, ætate quâ vixerunt fœpè omiffâ, adeò fcriptum effe, ut non multa de fcriptorum virtutibus vel vitiis cognofcere poffis; Nifi in illis, quos à perfecutione fidelium trifti crudelitatis elogio commendat; Authoris quoque in plerisque fufpectæ fententiæ Lector plus diffidere quàm credere, proindè nullum unquàm Biographum pejus fcripfiffe fateri cogitur. Ut hæc demonftrem, attendamus hìc paucis e. g. Kadlubkonem cui nomen absque ullo dubio Vincentii fuit, in Catalogo fub Literâ J. nominat Joannem, Joannis Demetrii Sulicovii minuta quædam Opufcula & epiftolas enumerat, fed hiftoriam ejus rerum Polonicarum, ab exceffu Sigismundi Augufti Regis, quæ laudem & utilitatem præcipuam viri

meruit, negligentèr omisit. Andreæ Lipskio Observationum Juris duas Centurias oscitanter tribuit, cum tantum unam cum dimidiâ ediderit. Felicem Herburtum, veterem scriptorem Polonicum Kadlubkonem pulvere erutum, notis & sententiis gravissimis exornasse, nimis ignorantèr refert: Cum ipsum Herburtum in præfatione ad Lectorem, de Commentatore Kadlubkonis profitentem, eum Iagellonum Regum tempore vixisse, legere debuisset. Jacobo Prilusio ineptè objicit, quod ad evertendam ecclesiasticam disciplinam natus, & lenones Saxonicos illos imitatus sit: Cum nullus unquàm Polonorum, plus & cordatius, pro restaurandâ disciplinâ ecclesiasticâ, palam in opere Statutorum commentatus sit.

Porrò Lutherum & alios, antiquæ Christi doctrinæ & pietatis veræ strenuos restauratores, ubique convitiorum veneno aspersit. Sed quia religionis ejus assectis solenne hoc peccatum est, in tremendo judicio Dei eluendum, patientiâ & contemptu talia transeo. Enim vero quis, etiam ex ipsis Catholicorum doctis & probis viris, mendacium Authoris non agnoscat & increpet? Quod Lutherum, Bucerum, Melanchthonem, & alios notissimæ orbi eruditionis viros, cum quibus illi in Catalogo Scriptorum Polonorum, nulla res, aut eorum meminisse rationabilis causa fuit, tanquam perfidos & perditos homines, nullo literarum præsidio, novam (imò si sapuisset, antiquissimam dixisset) religionis faciem inducere conatos, ab Andreâ Patricio (Viro ultrà Poloniæ fines illo seculo nulli noto, in angulo Livoniæ latente) depressos & scriptis jugulatos, zelo insipienti & cœco jactare ausus sit. Convitiis suis procacibus igitur lutulenti subulci, nefariis dogmatibus & opinionibus imbuti titulum, ipse justiùs meruit, quàm tanto talique viro, per quem Deus O. M. mirabilia sua, in

in adstruenda veritate eloquiorum suorum, fecit, cui ob pietatis & fidei Christi intimam cognitionem, & eruditionem quoque, corrigiam calcei solvere Starovolscius vix fuit dignus, inussit. Certè, si de ipsâ religione lis est, omne convitium & blasphemia, hominum nedum Christianorum, vitium profanum; sed ubi mentio tantum civilis doctorum fit, convitiari phrenesis & furor est. Superstitiosæ denique relationes, quas ex aliis legendis collectas suis Coriphæis affinxit, imbecillitatem judicii & fidei scriptoris summoperè produnt. Licet autem hoc scriptum sterile, mutilum, breve, & non ingenuum sit, nihilominus quia in hoc genere, præter Varsevicii Catalogum, nullum habemus typis vulgatum, â Polonis ipsis de suis Scriptoribus compositum, qui notitiam illorum amant, hoc qualicunque libello hisce præmoniti, uti possunt.

XXV. MATTHÆI DARGODZKY *Przestroga o Titulach y Dignitarstvvach cudzoziemskich, w Polskim Krolestvvie y Panstvvach do niego nalezacych*. Admonitio de titulis & dignitatibus extraneis, in Regno Poloniæ & Provinciis ei annexis, Anno 1634. cum præfatione ad Ordinem Equestrem, sub nomine hoc ficto, impressa. Sed mox iterum Anno 1637. â *Georgio Imielinskio*, sub prælum revocata, & vero Authori, nempe *Adamo in Wyszyn Grodzieckio*, Castellano Miedzyrzecensi, tunc Marschalco Tribunalis Regni dedicata.

Iste igitur Personatus Dargocius i. e. verus Grodziecius, multis rationibus deducit probatque, *Titulos extraneos Principum, Comitum, Baronum, Marchionum, acquiri contra jura Regni, & esse periculosos Equestri Ordini, quia contra æqualitatem tendunt, matrem illam libertatis*: Satis provisum esse Polonis dignitatibus, qui ab antiquo nullos Principes præter Regem agnoscant, & loco Principum externorum suos Palatinos, pro Comitibus, &

& Baronibus, Staroſtas ſive arcium Capitaneos, pro Marchionibus, Succamerarios & Cuſtodes limitaneos Straznicios ſuos creent. Hinc neque ipſis Ducibus Volhynienſibus, ab antiquâ proſapiâ Ruſſorum Lithuanorumque Kniazorum oriundis, in actis publicis, unico ſummo poſt Regem Principe, â Republ. creato, Archiepiſcopo Gnieſnenſi, & tempore interregni Vice-Rege excepto, titulum Ducalem appoſitum fuiſſe. *Hinc*, inquit, *Nicolaus Radzivilius, Palatinus poſteà Trocenſis, cum ſibi & fratris Filiis, Nicolao atque Johanni, Titulum Principis â Cæſare Carolo V. Anno* 1546. *impetraſſet, & proptereà ad Judicia comitialia citatus, invidiam Statuum publicam præſenſiſſet, ante Regem Sigiſmundum Primum proſtratus, diploma Cæſareum ad pedes Regis depoſuit, gratiæque Regiæ, aut abolendum aut reſumendum permiſit. Quâ ſua humiliatione vir tantus, Regis & Ordinum omnium animos emollivit, ut publico aſſenſu dignitas Principis illi relinqueretur.* Nihilominùs in publicis ſcriptis, vel orationibus â Rege & Republicâ nunquam titulum, quemadmodum nec Kniazii illi Ruſſici Lituanique ſangvinis, accipiunt. Cæterum ſolus Radzivilius in hoc Regno fuit, cui talis favor Regis & Reipubl. obtigit, quam poſtea per Conjugium Sororis ſuæ, Barbaræ, cum Rege Sigiſmundo Auguſto, propter affinitatem conſervare facile potuit (vid. Kojalowicz Hiſt. Lithuan. P. 2. pag. 405. & 415.) *Quanto minus*, porrò Author contendit: *nunc hi, qui pro legatione aliqua, aut oblatione doni nuptialis, apud Cæſarem titulos extraneos emendicatos domum afferunt, Nobilitatis avorum ſuorum faſtidioſi novitiatores, tolerandi.*

Subjunxit Author ſcripto ſuo epiſtolam latinam Firlei, Caſtellani Woynicenſis, ad Filium Andream, qui in peregrinatione cum aliis adoleſcentibus Polonis, ſuper hac affectatâ titulari Nobilitate contentionem habens, patris conſilium requi-

requisiverat. In eâ hic antiquæ virtutis parens, multis rationibus & exemplis evicit: *Falsos esse, qui extra patriam Nobiliores cupiunt esse quam sint in patria, Nobilitatemque Polonam adeò liberam, & omnibus dignitatibus titulisve extraneis potiorem, umbris illis postponere inepte contendant, inque vera æstimatione Nobilitatis suæ Filium animose confirmavit.*

Huic libello se opposuit, vel potius ad explicationem ejus æquiorem Polonis persvadendam, elucidavit, alius libellus titulo: *Obrona titulovv, Ksonzecych od Rzepltey uchvvala seymowa pozvvolonych*, i. e. Defensio titulorum Ducalium, â Republicâ lege comitiali concessorum, Anno 1641. typis impressus, Authore HIEREMIA BIELEIOWSKII, qui scriptum hoc Hieremiæ Michaeli Koribut Duci Visnovecio dedicavit.

In quo quidem ad rationes in genere contra dignitates titulatas, extra Poloniam quæsitas, à Dargocio impugnatas respondet: Specialiter tamen hoc tantum agit, ut opinionem iniquam, ex Dargocii libello male intellecto, vulgo impressam, (quasi omnes dignitates penitus eliminandæ forent) mitigaret, atque ex ipso Dargocio probaret: *Dignitates Principum antiquas, ante unionem Poloniæ cum Lithuania, nascendi sorte, aut alio legitimo modo acquisitas & derivatas, ac à Republ. assensu Ordinum publico confirmatas, nemini absque violatione justitiæ & maximo motu interno eripi posse.* De aliis recentioribus varie in Regnum illatis, & in posterùm acquirendis, Principum, Marchionum, Comitum & Baronum titulis, cum Dargocio planè convenit: Obicem a Republ. lege publica iis esse ponendum, ne ulterius tituli externi Regnum inundare possint. Hæc duo scripta raro jam visuntur, digna lectu pro hujus controversiæ justa cognitione.

Anim-

Animadverti Hartknochium in Exercitatione illâ celebri, ad Jus publicum Chwalkovii, hunc exagitaſſe, quod inter Scriptores Polonos ſub litera V. Andream Vargocium poſuerit, qui de Nobilitatis Poloniæ clinodiis ſive armis ſcripſerit, ex hoc ſcripto Dargocii errorem Chwalkovii arguens. Enimverò facile Chwalkovio ſuccuritur, ex libro Starovolſcii de centum illuſtribus Poloniæ ſcriptoribus, qui pag. 121. Andream Vargocium narrat fuiſſe patria Przemislienſem, profeſſione Sacerdotem Cracovienſem, Concionatorem excellentem, qui inter undecim ingenii ſui fœtus, librum quoque Clenodiorum, ſeu Nobilitatis Polonæ armorum ſcripſerit, ſed hæc molientem mors abripuerit. Undè patet, fuiſſe revera & ſcripſiſſe opus aliquod, de armis Nobilitatis Polonæ, Andream Vargocium, ſed & diverſum ab hoc perſonato Matthæo Dargocio, & Chwalkovio nunquam viſum opus, cui ſecundum Starovolſcium Author immortuus eſt. Satius igitur non viſos libellos, nec unquam editos, fide aliena non allegaſſet, maxime cum Starovolſcium non recte inſpiciens Chwalkovius, librum Vargocii tanquam editum & viſum inter Authores numeraverit.

XXVI. STANISLAI LOCHOWSKI *Proceſſus judiciarius granicialis Regni Poloniæ*, Cracoviæ Anno 1641. impreſſus. Quoniam multæ lites pro limitibus agrorum in Polonia, ſicut & alibi inter Nobiles ſtrepunt, titulus libri hujus forenſium talium litium, ex praxi magis quam legibus definitarum, juſtitias cognoſcere cupientibus, deſiderium movet. Verùm quia præter formam proceſſus & citationum in cauſis finium regundorum, nulla materialia tractat, idcirco non niſi procuratoribus & ſcribis forenſibus in Poloniâ utilis eſſe poteſt.

Methodum verò & regulas inveniendi antiquos agrorum terminos, cauſasque limitum decidendi, compendioſe exhibet Jus

Jus Terreſtre Nobilitatis Pruſſiæ Polonicæ Tit. 7. In Compilationibus quoque Statutorum Regni, præſertim in Statuto Lituanico, multi caſus finium regundorum deciſi reperiuntur. Adjecit Author hic in fine, appendicem phraſium ſtyli forenſis Latini; ſed & in eo nihil præter commune dictionarium Synonymorum, quæ in ſtylo forenſi occurrunt, exhibet, pleriſque barbariſmis, quorum forenſia acta præſertim in Polonia ſunt feracia, vocabulis quoque obſcuris omiſſis.

XXVII. GEORGII OSSOLINSKII, Regni Poloniæ Cancellarii ſupremi, *Orationes ad Pontificem Romanum, Cæſarem & Principes Imperii, Regem Angliæ Jacobum I. Reginam Poloniæ Ludovicam, ad Ducem & Senatum Venetiarum, & in Colloquio Charitativo Thorunienſi,* No. VI. in Annis 1633. 37. 21. 46. 33. & 45. dictæ, Forſteri bibliopolæ Gedanenſis curâ typis optimis excuſæ Anno 1647. tantique habitæ, ut dedicatione, ceu magnum cimelium, magno tunc in Galliâ Miniſtro Status, Cardinali Mazarinio offerrentur.

Certe ex actis publicis Poloniæ conſtat, Oſſolinskium ſuo ævo fuiſſe virum magnum in Rep. Regibus ſuis charum, & proptereà à Cæſare dignitate Principis Imperii ornatum; Eruditum quoque ſeu bonis literis deditum, præprimis facundiâ virili, non inani verboſitate potentem. Idcircò ſi plures ipſius Orationes & Epiſtolæ typis expreſſæ forent, prorſus dignæ lectione, & ad imitandum in publico verſantibus, præ ſcholaſticorum anxie conſutis declamationibus eligendæ. Polonica quædam Oſſolinskii in Senatu Regni dicta conſervata viſuntur, ſed maxima pars lucem non viderunt. Fuit Oſſolinii tempore Regnum Poloniæ intrà in maximo flore, extra, ob felicia imperia Regum in ampliſſimo honore. Talis temporum felicitas, ſicuti magnis in Republ. viris ſpiritum excellenter

loquendi & ſcribendi, ita poſteritati ea legendi jucunditatem infundit eximiam.

Præcipua in his Sex orationibus illa eſt, ad Urbanum Papam VIII. quæ ex genere dictionis, apertum, ingenuum, rerumque magis quam verborum ſtudioſum fuiſſe Oſſolinium teſtatur. Nihilominùs hoc evincit, in hac corruptâ mortalitate, optima quoque hominum, absque nævo adulationis vel figmenti laudari non poſſe; quaſi deficiente verborum proprietate, ad rerum & perſonarum verum Statum juſtè applicanda. Sic Oſſolinius, dum Regem ſuum coram Pontifice, ab amplitudine Imperii laudare voluit, totius ſeptentrionis populos, & vaſtiſſimum Imperium Moſcoviticum, in adorationem ejus triumpho induxit. Enimverò Imperium Moſcoviticum Vladislaus Rex nunquam adierat, armis tantum Zolkevii Ducis, poſt victoriam Cluſzinenſem, abrogatio Suiſcii Zari, & pro Vladislao Principe expreſſa fuere vota Ruſſorum, non ultra neceſſitatem præſentem valitura, ideò â Rege patre Sigiſmundo neglecta, mox & pactis ſolennibus renunciata. Namque Anno 1610. Vladislaum Ruſſi hi (vafro quidem conſilio, ad avertendam oſſâ hâc vim Polonorum, prout Piaſecius Chron. pag. 317. fatetur) Magnum Ducem ſuum dixere, ſed ſequenti ſtatim Anno 1611. metu panico ſoluti, Michaelem Federovitzium, Philareti Fedor Mickitovicz Metropolitæ Roſtovienſis, in Polonia captivi, poſteà Patriarchæ Ruſſorum, filium, Dynaſtiæ præſentis Ruſſicæ Conditorem, ſangvinem tamen maternum à Joanne Baſilide, & ſic prioribus Zaris ducentem, elegerunt. Cum quo tandem Anno 1618. pactis induciarum Divilinenſibus, tantopere â Polonis deſideratis (quod verba Conſtit. 1616. f. 2. & 1618. aperte innuunt) demum perpetuâ pace Anno 1634. confirmatis, reddito diplomate Electionis, transacta res eſt. Quomodo

modo igitur Offolinius Anno 1633. Vladislaum, tanquam adhuc Moscoviæ Ducem, cum universo Septentrione coram Pontifice Romano procumbentem, introducere potuit? Nempe eadem veritate quâ titulis Vladislai Regis in Constitutione Regni Anno eodem 1633. hic quoque: *Electus Magnus Zarus Moscoviæ subscriptus fuit.*

Planè ita comparata, quæ de Sveciæ dominio jactat: Vladislaus enim, à Parente suo titulum quidem Regni aviti, sed loco possessionis & fructuum, damna immensa in Livoniâ & Prussia, cum tot cladibus, hereditate acceperat. *Tituli tantum crassamentum, imaginariam Majestatem, & Serenissimum nihil,* de re eâ inquit Kochowski Clim. II. Lib. 6. pag. 435. Paulo quoque ante, nempe Anno 1629. iterum Anno 1635. in pactis induciarum titulus Regius familiæ Sveticæ datus, Legatique Regis Sveciæ in Comitiis Electionis Anno 1632. publice auditi. Proindè jus aliquod ad Sveciam quidem prætendere potuit, à fratre Johanne Casimiro & Polonis proh! caro pretio, patriæ scilicet ruinis luendum & expiandum. Sveciæ tamen jam ab Anno 1604. à Carolo, & filio ejus Gustavo Adolpho possessæ, Monarcham dicere, populosque illos, & tot alios totius septentrionis, ad venerationem Romæ ciere non potuit: Præsertim cum Moscoviæ & Sveciæ gentes, Vicarium illum Capitis Ecclesiæ Christi, & Monarcham universalem mundi non agnoscant; Dania vero, Norvegia, & tot vastissimæ Septentrionis Regiones, ad Polonicum axioma ne somnio quidem unquam pertinuerint. Ita humana ambitio verbis inanibus sibi ipsi illudit.

In eadem quoque Oratione Offolinius jactat; *Vladislaum Donationis Constantinianæ Græcum Diploma, ex gazophylacio Moscovitico direpto, vindicasse, & tanquam pro Romano Pontifice pugnasset,*

 ei

ei Romam etiam hostium spoliis asseruisse. Sed Historici, isti Polonorum in Moscuam irruptioni coævi, Zolkevii Ducis expeditionem, quâ Anno 1610. in Metropolim Russorum penetrarat, atque præsidii Polonici sub Alexandro Gonsievio Anno sequenti 1611. in tumultu horrendo ab incolis ipsis excitato, factam direptionem gazæ Russicæ describentes, videlicet Piasecius in Chron. pag. 325. Kobierzycki Hist. Vladislai lib. 7. p. 459. gemmarum, unionum, vasorum, cimeliorum pretiosissimorum, auri & argenti ingentem quidem ineunt numerum; Usque adeò, ut Samuel Wenslawsky in libello, quem de vita & cæde Vincentii Gonsievii, istius Alexandri filii, scripsit, Cap. 8. pag. 307. addat: *Thesaurus*, inquit, *à milite direptus, pretii incredibilis, usque adeo opulentus, ut nauseans opes peditum vulgus, bombardas grossissimis gemmis oneratas exoneraret in aerem, diademata, sceptra, unicornua auro & adamantibus vestita, partim militi præsidiario, partim populo seditioso cesserunt in spolium.*

Diplomatis vero hujusmodi nullus Historicus mentionem facit, quasi licet fuisset, in tumultu, quo civitas tota conflagravit, & gemmæ ipsæ diripientibus nauseam moverunt, tabularum & chartarum cura haberi à quoquam potuisset? Enimvero quâ occasione diploma hoc ex ærario Constantinopolitano in Moscuam urbem delatum sit, ex historiâ ratio sana & apta iniri nusquam potest. Russi enim gazam Impp. Græcorum nunquam expilarunt, nec dono accipere & æstimare potuerunt, quod tota Græca Ecclesia damnat. Denique meritò miremur, Instrumentum donationis non apud donatarium Romæ, sed apud donantem Bizantii repositum fuisse; Cum privilegia donationum, apud accipientem beneficium quæri, sana ratio jubeat. Sed quam inconditum figmentum illud Donationis Constantinianæ fuerit, graves & talium impatien-

tien-

dentes viri ipsi Catholico-Romani, Laurentius Valla, Marsilius Patavinus, Petrus de Vineis, Dantes, Aventinus, & ipsi Cusanus atque Æneas Sylvius Cardinales, amplissime ostenderunt, nec sine stomacho in Authores mendacii tam evidentis, cum post Constantinum Imp. ultra trecentos Annos, successores ejus Romam & Italiam sub Imperio suo retinuerint, invecti sunt. Sic enim Aventinus Annal. Bojorum lib. 2. §. 50. acri claudit Epilogo: *Quæ de Sylvestro & donatione Constantini prædicantur, ficta, falsa, inepta, pugnantia sunt: miror, extare tam stolidos, qui credant, & tam impudentes qui defendere audeant; præcipue cum etiam Pius Secundus Pontifex Max. Vir harum rerum peritus, nugas hujusmodi ut commenta anilia fabulamque inanem rideat.*

Dubio igitur procul Ossolinius, vir illustris & gravis, falsâ hominis ecclesiastici relatione deceptus, rem planè improbabilem solenni suæ Orationi inseruit. Qui error omnes literarum studiosos admonet, quàm caute Virorum, quâvis dignitate eminentium dicta & scripta legere, neu absque inquisitione veritatis approbare debeant. Cæterùm summi hujus in Republicâ Viri prosapia, post fata ejus parem ex nepotibus hactenus non produxit, donec hocce Seculo ineunte Illustris Maximilianus Comes Ossolinski, jam Thesaurarius Curiæ Regni Poloniæ emersit, mox magni vestigiis atavi, ad fastigium virtutum & dignitatum par enisurus.

XXVIII. DICTIONARIUM LATINO-GERMANICO-POLONICUM, olìm â PETRO DASYPODIO adornatum, sed postea in Academia Coloniensi reformatum & auctum, Dantisci Anno 1642. editum. Typographus Dantiscanus, Andreas Hunefeld, in dedicatione suâ ad

Regis Poloniæ Vladislai filiolum refert: Petrum Dasypodium, Professorem Argentoratensem, circa Annum 1560. Dictionarium Latino-Germanicum hoc composuisse, magno adolescentum commodo, quod Jesuitæ Colonienses dignum judicarint discipulis suis commendare, & ne honor Dasypodio Evangelico in scholis Pontificiis integer servaretur, reformatis nonnullis vocibus ad sensum suæ Religionis, sub titulo, Dasypodii Catholici Coloniæ prælo recuderint, cui in editione hâc, cura Hunefeldii Polonica addita sunt vocabula, & sic in usum Scholarum Polonico-Prussicarum hâc ultimâ impressione recusa sit.

Non enim ineptè ille Typographus ibi censuit: quodsi quis Hospitem in totâ Europa agere nolit, is trium lingvarum harum Latinæ, Germanicæ, & Sarmaticæ peritiam sibi necessariò comparare debeat. Proindè in aurea Bulla Imper. Caroli IV. Electorum Filiis in Imperio, trium istarum lingvarum studium commendatum & ferè imperatum esse. Sed postquàm â Gallis Seculo proximè elapso, Majestas Imperii Germanici, per continua & justo Dei judicio illis felicia bella, multum imminuta est (fatali jam antiquissimis temporibus vitio, ut victricis gentis lingvæ, vestes & mores, ab ipsis hostibus expetita sint) Germani & Poloni, suis propriis lingvis neglectis, Gallicam, ex Latinâ corruptam, tanquam universalem totius Europæ operose excolunt.

XXIX. STEPHANI DAMALEWICZ, S. Theol. D. Canonici Vladislaviensis & Crusvicensis, *Vitæ Vladislaviensium Episcoporum*; typis editæ Cracoviæ Anno 1642. In panegyrico ad Matthiam Lubienskium Archiepiscop. Gnesn. & passim alibi in Libro, Author fatetur, se ab eodem Archiepsc. vitas has ex Dlugosso collectas, jussum disposuisse, ex Archivo Vla-

Vladislavienſi auxiſſe & edidiſſe. Sed oblitus hujus gloriæ, pag. 258. allegat MSCriptum Dlugoſſi librum, in quo ipſe Dlugoſſus vitas has ad ſua tempora collegerat. In aſſignandis tamen temporibus, Dlugoſſum & Paprocium aliquoties non infeliciter correxit.

De cætero boni officium Biographi & Hiſtorici probi, odiis vel ſtudiis non infecti, Authorem non impleviſſe, ingenuus Lector facile videt. Omnis certè facundia ejus in laudibus Epiſcoporum illorum, qui augmentis bonorum ſuæ Eccleſiæ acerrimè incubuere expletur; hæc fere unica gloriæ materies. Proinde maxima quoque ſedulitas, in annectendo Catalogo acquiſitorum per ſingulos Epiſcopos bonorum, conſpicua eſt. Et eatenus tantum ex Archivo Vladiſlavienſi, de quo ſibi gratulatur, noſcitur profeciſſe.

Quam caute tamen diplomata & documenta ab ipſo allegata accipienda ſint, vel ex iſto quod Cap. 2. pag. 32. exhibet, capiat lector experimentum. Ex eo probare vult, Pomerelliam cum Gedano jam â fundatione Eccleſiæ Cruſvicenſis eidem innexam fuiſſe. Verùm Hartknochius invincibiles rationes, in Hiſt. Eccleſ. Pruten. Lib. I. Cap. 3. pag. 176. affert, quibus totum illud diploma ſuppoſititium eſſe arguit. Ac licet Damalevicius circa deductionem & diſſonantiam evidentem illius diplomatis, cum Catalogo Epiſcoporum conciliandam, pag. 118. & 131. ſeſe torqueat, nihilominus plura dubia majora, in Hartknochio allata, eo ipſo non reſolvit.

Stylo præterea aſpero, ſæpiſſimè non latino ſatis uſus eſt. Ubi ad cauſas bellorum, & res politicas vicinorum excurrit, in hiſtoria hallucinatur, & infenſo calamo enormes audacter ſpargit falſitates: Præprimis in rebus, quas ſæpe contra Crucigeros, Pruſſiæ tunc Dominos, acerbo abreptus odio refert.

Qua-

Quarum nullam notitiam, licet archiva & alia monumenta jactet, habuit, nisi quam ex Dlugosso excerpsit, quibus multa immodestius fingendo superaddidit.

Talia recensere supervacaneum est, quia Lectori, rerum Prussicarum gnaro, ultro occurrunt. Nihilominus quædam potiora hic enumerare non pigebit: Sic. Cap. 6. præliminari asserit; Conradum Mazoviæ, in præjudicium cæterorum Ducum Poloniæ, cum Crucigeris, super occupandâ Prussia pacisci non potuisse. Qui Conradus tamen suos Ducatus independenter à fratre Lescone, ex divisione avi Boleslai Crivousti possedit, & pro possessione totius Poloniæ cum Patruo postea bella gessit. Neque Zemovitus Dux Mazoviæ, ante Annum 1355. antiquam libertatem feudi jugo contaminare voluit, donec ad illud â Casimiro M. Rege adigeretur, ita loquente Dlugosso Lib. IX. ad Annum illum 1355. Pactam autem fuisse cum Conrado restitutionem terræ Culmensis, & divisionem Prussiæ, sangvine Crucigerorum infidelibus prius eripiendæ, cum cæteris historicis Polonis referens, quæ sibi contrarie opposita sunt cumulat; dicens, revera Conradum donasse Ordini Culmensem terram; Et iterum, eandem reddi debere â Conrado pactum fuisse. Porrò Fratres Dobrinenses ex hoc Ordine Teutonico fuisse; Hermannum de Salza & Hermanum Balke unum eundemque Ordinis Magistrum facit; Crucigerorum numerosum exercitum Anno 1331. ad Plowce in Cujavia, â Vladislao Cubitali integrum victum & cæsum fuisse, & secundum Dlugossi traditionem 40. millia Teutonum, Polonorum tantum 42. capitibus amissis, interisse. Anno 1410. in prælio Tannebergensi exercitum Cruciferorum triplo majorem numero fuisse, quàm Polonorum & Lituanorum cum auxiliariis Russis atque Tataris, illorumque 50. millia cæsa, 40. millia capta refert: Albertum Ducem Prussiæ profanum & perfidum appellat. Sven-

Sventopelcum Nobilem Polonum de Gryphonum gente, â Lescone Albo demùm circa Annum 1210. Pomeraniæ administrationem adeptum, Ducalem sibi dignitatem rapuisse (cum s. p. 133. ipse dixisset, jam Anno 1178. Ducem Pomeraniæ, Samborium Olivæ monasterium propè Gedanum erexisse; Et pag. 85. in Archiep. Gnesnensium vitis idem Author jam Anno 1050. Verceslaum Ducem Pomeraniæ ad Christum conversum fuisse) atque Dominum suum tandem ex insidiis necasse, falso sed cum aliis narrat, pag. 159. & 165. In Miesciugum Pomeraniæ Ducem Gedanenses rebelles fuisse p. 197. apertè fallit, cum ex partitione patris Sventopelci, non in Miesciugi, sed fratris ejus Vartislai dominio & possessione fuerint, Gedanum & Cassubiæ Ducatus.

Pag. 207. insigni metabasi temporum audacter fingit, Hermannum Balke Magistrum Prussiæ, partem prædii in Zlotoriâ, inter Vistulam & Drivenzam amnes, cum sylva Mokry dictam, Episcopo Vladislaviensi Vislao, circa Annum 1290. dedisse. Cum Hermannus ille Balke jam Anno 1239. Livoniæ Magister factus, & Anno 1245. in eâdem provincia mortuus fuerit.

Pag. 237. Casimirum M. Poloniæ Regem Anno 1335. in præcipitatâ pacificatione, sine Consensu Ordinum Regni, Cruciferis Pomeraniam NB. *divinæ retributionis causâ, & ob remedium animarum Prædecessorum suorum ac suæ salutis, in perpetuam eleemosynam donasse:* Quam tamen donationem sequenti statim Anno, â Papa Benedicto Judices delegatos, odio Ludovici Impis, cui adhæserunt Crucigeri, rescidisse; Utrumque absurde credit & aliis persvadere vult. Veriorem enim historiam & rationes saniores rei hujus, ex Dlugossi Lib. IX. ad Annum 1338. & 1343. quo pax consensu Statuum Regni

transacta fuit, legere potuisset. Cruciferis ubique ingratitudinem in Polonos, Patronos & Benefactores suos exprobrans, usque adeò ut de Regno Poloniæ integro occupando, furiosâ cupidine consultarint.

Verùm omnia hæc ex Chronicis fide dignioribus Schützii, Micrælii, & aliorum argumentis historicis, atque rationi convenientioribus, evidenter refutantur; Quod illos, qui Chronica Prutenica & Pomeranica juxta Polona, prudenter & sine studio partium conferunt, non potest latere.

Porro hic idem Damalewicz in convitiis contra fideles, (qui antiquissimam Evangelii Christi puritatem contra fermentum humanarum traditionum, quibus verbi divini lumen obscuratur, & vis Conscientiis, soli Dei verbo secure credentibus, dira infligitur, sectantur) usque ad blasphemias rabiem suam extendit. Veram & puram, verbi Dei prædicationem, *furentem hæresin, fidem qua nulla bona opera requirit, inimicos Crucis Christi, abominandos inconditè psallentium & monstrosissime ululantium ritus, superstitionem execrandam, impiorum dogmatum vesaniam,* animo & lingva ab orco inflammatis (Jacobi c. 3. v. 6.) vocat. Ipsum Episcopum Vladislaviensem Drojewskium, qui tamen Anno 1526. in causa Gedanensium, se sangvinarium Regi Sigismundo consultorem contra Evangelium renascens præstitit; quia non sicut alii satis atrox fidelium persecutor esse, & in innocentes furere, huic pio Authori visus, Idolum, canem mutum, virumque perfidum & infamem appellare, pro impietate suâ non veritus. I nunc Lector, & à Scriptore hoc historiæ, usque ad furorem debachato, fidem narrationis omni odio vacuam, aut vera piorum Antistitum elogia expecta; Adhuc â Viro Sacerdotali, à cujus ore deberet procedere veritas & prudentia. Quemadmodum antiquorum Patrum Sermo-

mones funebres & alia ſcripta teſtantur, quibus defunctos Epiſcopos & Sacerdotes, â virtutum & pietatis amorisque divini fructibus, non ab acquiſitione bonorum, & â perſecutione hominum eloquia Dei pure prædicantium, nullius erroris vel ſceleris, ſed nimiæ obedientiæ Domini & Servatoris ſui reorum, laudarunt. Huic autem Scriptori ex iniquitate & errore ejus, immoderatæ laudes inſignium fidelium perſecutorum proſluxere: In quibus Karnkovium Epiſcopum divinis mactat encomiis, quæ tamen veriori Judicio prudentiſſimi Epiſcopi Piaſecii in Chron. pag. 106. moderari & ablui poſſunt: *Joannes Tarnowski Vice-Cancellarius Regni*, inquit, *cum aliquando Karncovium de ſuis geſtis gloriantem audiſſet, reſpondiſſe fertur: Quicquid maximum præſtitiſſet, etiamſi centena Gymnaſia quale Kaliſſii, conſtruxiſſet, nunquam damnum quod ſeditioſo illo Kolenſi conventu* (Anno 1590. magno errore imò & malitia) *Reipubl. intulerat, compenſare poſſet.* Plura adhuc mala idem Karncovius, verus Gedanenſium & Elbingenſinm hoſtis, Commiſſione ſuâ, Juribus Pruſſiæ intulit, ab ipſo tandem Rege Stephano obelis confixa & reſciſſa.

Certè illuminatis â veritate divinâ mentibus, juſtius in ſuperſtitiones hujus viri abſurdas, verbo Dei & ſanæ rationi contrarias, huic hiſtoriæ interſparſas, tam virulenter detonare liceret, niſi modeſtiâ Chriſtiana Deo potius omne Judicium veritatis committerent. Coram illius tremendo tribunali, hic & tot alii in felle amaritudinis & obligatione iniquitatis, antiquam Chriſti fidem, propter ſecularem ſuam potentiam firmandam blaſphemantes, rationem diſtrictam reddent, niſi per veram nutheſian mentem amiſſam, in hoc adhuc tempore gratiæ repoſuerint.

XXX. *Idem ille* DAMALEVICIUS, *Seriem & res gestas Archiepiscoporum Gnesnensium* Varsaviæ Anno 1649. mandato & sumptu Matthiæ Lubienskii Archiep. edidit typis. Eadem certe fide, adulatione Patronorum, & odio virulento fidelium corruptâ, quibus ante Vladislaviensium vitas contexuerat, eodem stylo, narratione ob sterilitatem Archivi Gnesnensis perindè concisâ, geminis denique erroribus Historicis.

Quorum paucissimos hic produco: Lechum, inquit, Vandaliæ, Sarmatiæ & Germaniæ magnæ parti imperasse; cùm illius ex Illyrico exulis ævo, tot populi Slavici vel Venedici generis, singuli suum axioma Reipublicæ sub propriis Ducibus tenerent. Henricos de Ketliz I. & II. Archiepiscopos Gnesnenses, Ducum Bremensium prosapiam facit. Quos è Moraviâ excitos, fortè in Brin Duces, non ab sede Archiepiscopali Bremensi in Germania, quæ nunquam ante Pacem Monasteriensem Anno 1648. quâ Svecis titulo Principatus cessit, Duces habuit, deducere debuisset. Porrò Episcopatum Mariæverdensem, seu potius Pomesaniensem, in Pomeraniâ ponit, qui est in Prussiâ. Bonam Reginam cum opibus è Poloniâ in Hispaniam abiisse dicit, quæ omnino in Italiam profecta. Figmentum de Sventopolco, quasi primo Duce Pomeraniæ, â Lesco Albo, Duce Poloniæ, tantum ad Capitaneatum eo misso, cum antiquioribus Poloniæ Scriptoribus toties recoctum, jam superius ex ipsius Authoris contrariis relationibus refutavi; Et sic in aliis.

Cæterùm fabulis superstitiosis nimiùm Author hic, usque ad risum sapientum virorum etiàm Romano-Catholicorum, indulsit, quibus fortè sicut Livius narratione prodigiorum, historiam illustrare voluit. In hujusmodi enim (lumine veritatis

tatis ex verbo Dei illustratis planè absonis, imò fundamenta fidei subruentibus) fabellis, præterea in laudibus Præsulum, absque curâ animarum, terrenis Ecclesiæ opibus satiatorum, & illis augendis acerrime incumbentium, facundia Authoris expletur tota.

XXXI. EVERHARDI WASSENBERGII, Embricensis, Regii Historiographi, *Gesta Vladislai IV. Principis, deindè etiam Regis Poloniæ*, Partibus II. panegyricè repræsentata, typis edita Gedani Anno 1643. Deduxit ille scriptum suum ab Anno nativitatis Vladislai, videlicet 1595. usque ad Annum 1640. quo eidem Regi filius natus fuit.

Nisi ipse Author in præfatione ad Lectorem fassus esset: *Se non nisi externa lineamenta virtutum Vladislai, omissis consiliorum publicorum intimioribus, tradere, quæ magnis in Rep. Polonâ viris narranda relinquat: Deindè, se panegyricum intersertis continuis Senecæ sententiis scripsisse: Porrò vera omnia se tradidisse, exceptâ solâ historiâ de Demetriis Moscovitis obtrusis, propter Authorum variationem.* Hæc inquam nisi ipse præfatus fuisset, à rerum gnaris acriorem censuram meruisset. Certè Author exquisito verborum scrutinio Senecam æmulatus, stylique sui, utut sæpe non satis Latini, lenocinio captus, & gratiam aulæ ad quam venerat aucupatus, de Vladislai vitâ panegyricum delineavit, non Historiam scripsit, quam nihilominus titulo libelli præfigere ausus est; minus advertens, quantum Historicus ab Oratore distet, cui auribus hominum non veritati litare mos est.

Porrò quod non Consiliariis Reipubl. historiam formare voluisse excuset, hoc certe ad commendationem operis nihil facit. Multi sunt docti, prudentes, & sæpe præ Consiliariis Regum gnari rerum viri, quibus inanes sermones ad imitationem veterum collecti, nauseam movent, nec nisi Scholasticis &

verborum Venatoribus placent. Sola ſane utilitas hiſtoriæ eſt, ſecundum eam conſilia prudenter formare; Atqui ad fidem hiſtoriæ ſuæ faciendam, ſæpius ad lectionem ſcripti viri Senatorii Poloniæ provocat. Quodſi Kobierzyckium (cujus hiſtoriam MSCriptam habuiſſe credo, typis plus decennio poſt demùm editam) indigitet, certè bonum illum Authorem Waſſenbergius conſpurcavit non illuſtravit: Hiſtoricus autem non unius ſed plurium teſtimonio niti debet.

Hinc ſuſpicio manifeſta fit, quod Waſſenbergius non hiſtoriam, ſed meram Orationem laudatoriam ſcribere voluerit. Ideò de Sigiſmundi III. moroſitate, & ex conſiliis Confeſſionarii ſui pendentis, vitiis regnandi, quibus Sveciam amiſit, & Remp. ad Civile Bellum præcipitavit. Item de Vladislai morbo comitiali, venere indomita, rebusque contra Svecos male geſtis penitùs ſilet, quæ ex aliis Hiſtoricis, ad hiſtoriam veram, utut Stylo compto & puerili pertexendam, diſcere potuiſſet. De Demetriis Moſcoviæ audaci fabulâ obtruſis, & ingentibus malis Regni Poloniæ ab Exercitu Demetriano inflictis, Rege & Clero ſpei ſuæ immenſæ illudentibus, cordatiorum hiſtoricorum ſatis certæ, non ambiguæ hujusmodi extant relationes. Sed hic Waſſenbergius Authorum iſtius fabulæ alumnus, fucum illum alio fuco oblinire voluit. Propterea non adeo aberravit Struvius in Bibliothecâ Hiſtor. pag. 458. ita de Waſſenbergii Floro Germanico judicans. *Author*, inquit, *eſt mordax, qui multa ex odio ſcripſit contra Proteſtantes, & Latinitate utitur corrupta.*

Quod denique ex Commentariis Senecæ ſapere, & alienis quam ſuis verbis geſta tanti Principis buccinare amaverit, usque adeò ut Chriſti oblivíſci maluerit, quam Senecæ profana vota pro infante Vladislai recenter nato non imitari: *Dii illum inquiens, Deæque omnes terris diu commodent*, nauſeam Lecto-

Lectori pio movet non voluptatem; Adeò ſtolidi verborum adoratores, ſono vocabulorum abrepti, veritatem Deumque ipſum gentilibus tenebris involvunt! Et panegyrici hujusmodi adulatoribus præſenti tempore, ob gratiam laudatorum, posſunt eſſe utiles, ſed poſteritati inviſi, & ad cognitionem veritatis, multis hyperbolis abſconditæ, admodum nocent.

Annexum eſt libro aliud ejusdem Waſſenbergii Scriptum, *Carcer nempe Gallicus Joannis Caſimiri Poloniæ tunc Principis*, Gedani Anno 1644. typis impreſſum.

Videlicet Joannes ille Caſimirus Princeps, Anno 1638. paucis comitibus Hiſpaniam petere decreverat, obtentu vindicandæ hæreditatis, â Bonâ Sfortia Sigiſmundi I. Regis viduâ, proaviâ filiorum Sigiſmundi III. Regis, in Regno Neapolitano, Ducatu nempe Barenſi & Comitatu Ruſſilionenſi, relictæ, atque â Regibus Hiſpaniæ hactenus detentæ: Tandem Genuâ triremi ſolvens, ſed ob tempeſtatem portum Gallicum intrare coactus, â præfecto Gallico, tanquam Auſtriaci ſangvinis Princeps, ad hoſtem navigans, & â Rege Hiſpaniæ Vice-Regis Luſitaniæ atque Archithalaſſi munia accepturus, captus, fere integro biennio Salonæ detentus, & variis prætextibus dilatus fuit; donec ad ſeriam interceſſionem Regis Poloniæ fratris, Anno 1640. demùm è carcere dimiſſus, iter per Belgium retro in Poloniam reſumere coactus fuit.

Hanc igitur Captivationis hiſtoriam, Waſſenbergius, cum omnibus circa eandem actis & ſcriptis negotiis, jam non panegyrico tumido, ſed quia in re triſti, humiliori ſtylo perſecutus eſt.

XXXII. POLONIA DEFENSA *contra Joannem Barclajum* Anno 1648. Gedani, curâ Forſteri Bibliopolæ, prodiit typis excuſa. Author hujus ſcripti, qui nomen non appoſuit,

ſuit, fuit Lucas Opalinski, Marſchallus poſtea Curiæ Regni Poloniæ, vir eruditus, quod alii ejusdem libelli quoque evincunt.

Nempe Barclajus in Icone animorum, dum gentium multarum genium moresque facundè magis quam vere deſcripſit, impetu haud quaquam probando, in Polonos tàm acerbè invectus, falſa multa aut paucis convenientia, ipſe ab aliis ſeductus aut proprio motu, non viſa indeterius auxit, ut tandem Opalinskii ſeveritas proterviam viri exotici non ferret, ſed Patriæ civiumque famam vindicans, non malè hoc libello retunderet. Fieri tamen non potuit, qvin fervore laudandi ſua in alterum impegerit, quæ ſanè humanius tolerantur, quàm vituperia uni perſonæ, nedum toti tam Illuſtri in Europâ genti inuſta ab extraneis.

Certè Poloni jàm diu ante Barclay ævum barbarie depoſitâ, cultioribus Europæ nationibus vix concedunt, imo luxu ab abundantiâ alios præcedunt. Si qua crimina, rixæ, tumultus, homicidia, mitius apud illos, non tamen ſine exemplo Juris Civilis Romani & Canonici, æquè nobilibus ac Clericis parcentium puniuntur, libertatis non gentis hoc vitium eſt. Cætera in plebe ruſticâ, quæ puram Nobilibus ſervitutem ſervit, aſpera & inculta, in aliis quoque Regnis ſæpè adeò agreſtia prout in Poloniâ, viſuntur. Opalinskium tamen in quibusdam nimium fuiſſe, in aliis Barclajo non ſatis erprobaſſe patet.

Omnes ſanè qui cum Polonis aliquot annis converſati, altius genium eorum introſpexere, niſi præjudiciis odioſis abrepti fuerint, fateri oportet: Gentem Polonam ut plurimum naturâ flexilem, hoſpitalem, ad virtutes, præſertim reverentiamDei, honeſtatem, miſericordiam, bonosque mores proclivem

in

in vitiis non obſtinatam ſed corrigibilem eſſe, neque in tumultibus usque ad interitum durare: Niſi quod immenſa libertas bonos quoque animos, præſertim, ubi mala conſilia & factiones nonnullorum, extra oleas decurrere populum coëgerint, facile feroces faciat & corrumpat. Qui Græcorum in plena libertate tumultus, diſcordias civiles, latrocinia, vitia, cædes, & usque ad interitum ſuum furores; Qui in Germanorum, Svecorum, & aliarum gentium quoque, non usquequaque populari libertate, mediis illis Seculis gaudentium, rixas & Thracias cædes relegens perpendit: Polonorum vitia publica & privata luſus æſtimabit.

XXXIII. AARONIS ALEXANDRI OLIZAROVII, I. U. D. & Profeſſoris Wilnenſis, Ser. Principis Neoburgenſis Conſiliarii, *de politica hominum ſocietate*, Lib. tres, Gedani 1651. typis editi.

Liber hic ad imitationem Lipſii, Arniſæi, Schonborneri, & centum fere talium, qui doctrinam politicam conſvetâ methodo & definitionibus, atque verbis ac ſententiis veterum Philoſophorum & JCtorum tradentes, locis communibus exornarunt, ſcriptus, nihil planè ab ingenio Authoris, ſed omnia ex aliorum Commentariis ſapit. Hoc ſi excipias, quod à viro Lituano ex aliis congeſtus, & elegantibus typis Amſtelodamenſibus, curà Forſteri, Bibliopolæ Gedanenſis, excuſus ſit, nullam Orbis literatus ei gratiam debet.

Miror bonum hunc virum ingenii ſui vim ſudoremque corporis, non potius eo applicuiſſe, ut (quoniam in Præfatione ad lectorem queritur, ſibi non tale ingenium eſſe, quod inſtar araneæ ex ſe ipſo opus aliquod conficere poſſit, ſed inſtar apis confectum jam mel de floribus colligentis) de patriis moribus formaque ſocietatis civilis, domeſtica exempla adcitando, bona

laudasset, mala reprobasset. Sic enim concives suos ad imitationem bonorum præceptorum instruxisset. Non, quod generalia capita politica, secundum Authores plerosque veteres vel recentiores exscripserit, nulli usui nisi scholarum, quibus tamen melioribus multo Compendiis provisum est.

In toto tamen opere, quod 37. Capitibus & multis sectionibus constat, unicam Lib. II. Cap. 11. affert quæstionem, de patriæ Juribus sumptam & utilem. An nimirùm rustici in Polonia pro servis juste, an verò pro liberis hominibus habendi sint? eamque rectè decidit: Ex instituto gentis agrestes non esse servos, sed colonos censiticios, quod vel inde probetur, quia omnibus, qui in bonis Regiis habitant, liber semper sit, quocunque voluerint abire, transitus. Sed Nobiles suos colonos immani & violento dominio fecisse glebæ adscriptitios, quibus laboribus quotidianis & extorsionibus usque adeo duri imperent, ut vitam miserorum hominum viliorem, quam canum suorum, nonnulli ferociores domini habeant: eam crudelitatem Deum sæpe plagis suis publicis ultum esse, & ulterius acerbioribus ulturum.

Quodsi Author perrexisset hujusmodi quæstiones domesticas, rationibus justitiæ naturalis, & temperamenti charitatis Christianæ, perpetuis denique legibus Patriæ, & sapientum Polonorum ac exterorum dictis enodare, dignam scriptionis procul dubio retulisset laudem & utilitatem. Nunc non nisi famelicis illis, qui meliorum sunt ignari, in pretio esse potest.

XXXIV. ANDREÆ DE PILCA KORICINSKII, Castellani Vislicensis, *Perspectiva Politica Regni Poloniæ, per quam quid & quomodo Regi & Regno prospiciendum sit, cognoscitur*, cum præfatione ad fratris filium Stephanum, Anno 1652. Gedani curâ Forsteri typis pulcherrimis Belgicis edita.

Com-

Composuit Author libellum hunc stylo cunctante & poëtico, Ordine Emblematico, & ut sententiarum ligamentis serviret, coactissimo; sub imaginibus priscarum Poloniæ formarum, Reipubl. Monarchicæ videlicet & Aristocraticæ, â primo Lecho usque ad Piastum, ex Historicis Dlugosso & Cromero desumptis, perfectissimas leges electionis Regum, & totius gubernationis Reipubl. Polonæ adumbrans. Sic nepotem suum, Stephanum, ad electionem, post fata Vladislai IV. Regis Varsaviam tendentem, præceptis sapientum copiose instruxit.

De hoc Stephano Koriczynskio, Kochowski Climact. II. lib. 4. p. 301. honorificentissimè refert: Quod sub Rege, Joh. Casimiro, Cancellarii Regni munere fama integerrimâ functus, Anno 1658. mortuus sit.

Non indignus quidem lectu libellus est, præsertim, si cui actis politicis præcepta moralia accommodare volupe sit. Sed quia carmine melior, quam prosa genius Authoris fuit, ideò studio argutiarum nimio, stylus impeditissimus lectorem fatigat magis, quam delectat.

Et dum gloriæ ac libertati Patriæ plane sicut Deabus litat, intolerandas hyperboles inspersit. E. g. â duodecim Palatinis, post Lechi stirpem electis, inquit: *Jus dicendum erat Germaniæ, Daniæ, aliis non Provinciis sed Regnis, quæ Polona sub Sceptra armis ierant.* Huc erroris exstatici, Authorem & plures bonos viros, fabula de Visimiro, & Imperio Polonorum in Slavos Venedos, de quâ jam superius satis dictum fuit, deduxit. Et multa his similia, in perspicacissimis ejus Consultationibus, occurrunt parodoxa, imò & quædam figmenta. Quodsi ad instar ipsius doctrinæ, Poloni reperirent Reges, & ipsi se Nobiles componerent, non in hâc sentinâ vitiorum humanorum, sed in Rep. Platonicâ, vel Mori Utopia, imo in Paradyso Dei habitari dici possent.

XXXV. JOACHIMI PASTORII *Bellum Scythico-Cosaticum contra Regnum Poloniæ, sub Rege Joanne Casimiro profligatum.* Dantisci Anno 1652.

Continet hic libellus motuum, â Cosacis Regno Poloniæ factorum, annos tres, videlicet â morte Vladislai IV. quæ in Majo Anno 1648. accidit, usque ad secundam cum Cosacis pactionem ad Bialacerkwam, ultimis Septembris Anno 1651, compositam. Sed non justæ historiæ Pastorius rationem in hoc libello habuit, tantum ut Regi & Proceribus placeret, (cum adhuc Medicinæ Doctor cum titulo Historiographi Regii, & in eo esset, ut ejuratâ fide Evangelicâ, nomen Nobile ab Hirtenberg, mox & pingviora Ecclesiastica munia apud Romano-Catholicos ad dies curtæ vitæ hujus, vir insipiens, utut doctus, emendicaret) has pagellas, ex Commentariis & Epistolis atque Relationibus Polonicis, quas in præfatione ad lectorem enumerat, Operi plenioris Historiæ, quod tunc meditabatur, maturè præmisit.

Enimverò nec Historia hujus belli Scythico-Cosatici plenior, postea Anno 1680. ab Authore eodem, in octavo Gedani typis edita, adeò plena est, ut non ex Kochovio multis suppleri possit, neque ad plures quam hic prodromus annos, nisi septem menses, videlicet ad Majum 1652. cladem nempe Batovianam extensa est. Sed de hâc Historiâ pleniori inferius dicendum erit.

Tantum hic noto: Pastorium Panegyristam in dedicatione hujus libelli, frustra & vanè de stupendâ fortunæ & virtutum Regis Casimiri commendatione laborasse, & hyperbolicas suas laudationes exhausisse. Vidit enim Orbis mox seqvutis annis, stupendos nævos imperandi, istius externis factionibus Conjugis suæ obnoxii Regis, quibus internam quietem Rei-

Reipubl. per oppressiones potentissimorum insontium Civium, externam per inanem tituli Regni Sveciæ ambitionem, usque adeò turbavit, ut cladibus & devastationibus misere afflictum Regnum vix, & vicinorum Principum ope retineret. Tandem cum bonâ gratiâ Polonorum, qui vivos Reges non sine maximis motibus dimittere solent, de Throno ad Abbatiam Gallicam cessit.

XXXVI. RERUM, IN LITUANIA *per tempus rebellionis Russicæ h. e. Cosacorum gestarum Commentarius*, Libris duobus Elbingæ typis Anno 1655. editus. Continet hic quoque libellus, præcipue in Lituaniâ, & ab exercitu Lituano, contra rebelles Cosacos, Duce Janussio Radzivilio, ab obitu Vladislai IV. Regis, nempe Majo 1648. Anni, usque ad compositionem adBialocerkwam,Septembrem videlicet Anno 1651. gesta: adductis etiam breviter quæ in Poloniâ acciderunt. Idcircò Pastorii libello, hunc de rebus planè ejusdem tenoris, proximè apponendum duxi.

De Authore hujus Commentarii neminem legi quæsivisse, nedum notitiam anonymi professum esse. Mihi legenti Pastorii proximè elucidatum libellum, de bello Scytico-Cosatico, in cujus Præloquii ad Lectorem fine ita scripsit: *Sed de Lituanicis rebus legere quoque mihi contigit ipsius, qui præcipua ibi auspiciis Regis gessit, Illustrissimi Principis Ianuszii Radzivilii relationem.* Vero igitur simile videtur maximè, hunc eundem Commentarium, cujus delineationem manu scriptam Pastorius inspexerat, ab Alberto Wyjuk Kojalowicio melius elaboratum, notis rerum in Poloniâ tunc quoque gestarum diductum, primo Regiomonti in duodecimo typis expressum Anno 1655. & iterùm Anno 1655. Elbingæ in formâ hâc quarta recusum esse. Nam & brevis, sed oculariter inspectarum rerum narratio, &

ingenuum ac judiciosum genus scribendi, facile sententiam firmat, Principem Radzivilium diaria sua viro docto & judicioso, Kojalowicio, ad componendum hunc Commentarium suppeditavisse.

XXXVII. ADRIANI REGENVOLSCII SYSTEMA, *Historico-Chronologicum Ecclesiarum Slavonicarum, præcipuè Poloniæ, Bohemiæ, Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ & Moraviæ*, Trajecti ad Rhenum typis impressum Anno 1652. Continet libellus hic Historiam Ecclesiasticam, à Christi & Apostolorum tempore usque ad Annum 1650.

Sed opusculum titulo amplissimo, non nisi arctissimi compendii nomine correspondet. Et miramur omnes, neminem hucusque laborem sumpsisse, Authorem hunc ad Historiam adeò necessarium, notis augendi atque ad nostra tempora, quibus Ecclesiarum Evangelicarum in Slavonicis Provinciis miserrima facies est, & usque ad fundum, quo jam pervenit decrementum, continuandi. Tale tamen opus sub manibus doctissimorum Virorum Gedani atque Berolini, jam sudare spes nobis facta: utinam justâ prolixitate, proportione tot diffusissimarum Provinciarum Slavonicarum compositum, tandem in lucem prodeat!

Quis verus Auctor hujus Compendii adeò laudati fuerit, aliquâ obvolutum fuit dubietate. Gisebertus Voetius, Theol. in Acad. Ultraj. Prof. in præfatione fatetur: *Nihil in eo libro suum esse, sed solummodò opus fidei suæ commissum Typographo traditum, & ad prælum porrectum fuisse.* Nomen tamen Authoris non expressit: sed inde colligitur, Authorem in Belgio non fuisse circa editionem libri.

Hartknochius in Exercit. ad Chwalkovii Jus Publ. pag. 18. Item in Historiâ Ecclesiasticâ Prutenicâ pag. 305. seqv.

No-

Nomen Adriani Regenvolſcii non eſſe genuinum, ſed ex Andreæ Wengerſcii nomine prono anagrammate effictum conjecit: Idque facile probare videtur, quod idem liber Amſtelodami Anno 1679. ſub nomine Andreæ Wengerſcii prodierit. Enimvero hæc opinio Hartknochii ſuas adhuc habuit difficultates. Author enim hujus libri pag. 417. 419. 433. 435. narrat, Andream Wengerſcium, Wenceslai filium, Alberti nepotem, Thomæ, Johannis, Alberti & Matthiæ fratrem, presbyterum Reformatæ Confeſſionis, jam Anno 1649. poſtquam incendio hoſtili Coſacorum omnia, in iis quoque Bibliothecam inſtructiſſimam perdidiſſet; Oreskoviæ in Majori Poloniâ mortuum fuiſſe. Cum igitur demum Anno 1652. liber publicatus fuerit typis, cauſam metus perſecutionis aut quamvis aliam non video, quare ſub ficto nomine liber impreſſus, & usque ad Annum 1650. ab anonymo editore continuatus ſit.

Nicolai Bergii, per Livoniam Superintendentis rationes, in Exercit. de Statu Eccleſ. & Religionis Moſcov. Anno 1704. Holmiæ editâ, & Lubecæ Anno 1709. recuſa, pag. 29. 30. quibus contra Wengerſcium, ſecundum editorem hujus libri pugnat, planè non ſunt aliæ, quàm quod Regenvolſcium verum fuiſſe Authorem hujus operis præſupponens, Wengerſcium, eundem librum Amſtelodami Anno 1679. tantum Colloquio cum Socinianis, & aliis paucis in appendice additis, ſub nomine ſuo Orbi exponentem, inter Plagiarios, quotquot ſol unquam viderat, impudentiſſimum dicit: ſed præterea nihil ad veri Authoris inquiſitionem affert.

Sed ſuper his dubiis quæſitus â me Vir doctus, & illarum rerum Eccleſiaſticarum apprimè gnarus, Chodowiecki, Rector Scholæ Reformatæ Gedanenſis, me monuit, omninò ita rem ſe habere. Quod nempe Thomas Wengerſcius, frater Andreæ

dreæ, Opusculum hoc flammis hostilibus ereptum, post obitum fratris ab interitu vindicans, idem cum continuatione pauculâ, metu persecutorum Romanensium, sub ficto nomine Regenvolscii, ope Voëtii typis Ultrajecti ediderit. Cujus libri cum bibliopola multis adhuc exemplaribus oneratus esset, Socinianus quidam, eundem planè librum insigni, sed bibliopolis usitato fuco, mutato titulô priori, & adiectâ appendice, in quâ errores suos heterodoxos aspersit, atque, ut tanquam novum opus magis commendaret, veri Authoris nomine, videlicet Andreæ Wengerscii subscripto, Amstelodami divulgavit Anno 1679. Huic igitur vero simili narrationi acquiesco, quam in futurâ editione libri hujus, ad nostra tempora continuati (in quâ etiam hic Chodoviecius laborat) evidentiùs lectori expositum iri spero.

Cæterùm Author hic historiam libris quatuor (1.) de origine & successu Ecclesiarum Christi in Regnis Slavonicis, ab initio lucis Evangelicæ usque ad Annum 1650. (2) de persecutionibus Ecclesiarum harum. (3) de Theologis & Pastoribus Ecclesiarum fidelium. (4) de Græco-Russorum Ecclesiis in Poloniâ & Lithuaniâ, brevitèr quidem, sed satis accuratè, ex quamplurimis scriniis doctorum, actis publicis, & Authoribus manu scriptis vel etiam impressis, ingenio & modestia singulari, absque ullius objurgatione, aut dissentiendi studio, fideque inculpatâ pertractavit.

Ita ut opus dignissimum fecerint, quicunque hunc librum, exponendo caussas & modos ferè jam exstirpatarum Ecclesiarum Evangelicarum in Regnis Slavonicis (quod justo quidem judicio Dei accidit, qui ingratos homines in illis quoque Regnis, sicut olim in Asiaticis, tanquam indignos hoc sale sapientiæ suæ spoliat, & enormia peccata incolarum siti ac fame verbi sui vindicat) continuare velint & possint. XXXVIII.

XXXVIII. ALBERTI WYUK KOIALOWICZY, Soc. Jeſ. & S. Theologiæ Doctoris, *Hiſtoriæ Lituaniæ pars prior*, res Lituanorum ab Anno Chriſti 366, ex traditionibus & conjecturis incertis collectas, usque ad Annum 1386. quo Lituania per Ducem Jagellonem Poloniæ juncta, & ad Chriſtum converſa eſt, formâ typisque elegantibus, curâ Fœrſteri Bibliopolæ Gedanenſis Anno 1650. edita. *Item pars altera*, res Litnanorum, â conjunctione illa Poloniæ, ab Anno 1387. usque ad Annum 1572. nempe perfectam tunc reipſa unionem horum Regnorum, & mortem Regis Sigiſmundi Auguſti, narrans; eodem Authore Antwerpiæ Anno 1669. typis Jacobi Meurſii edita.

Verba initialia libri primi P. I. aperte docent, Authorem hunc non ex ſuis Commentariis compoſuiſſe hanc hiſtoriam, ſed eandem ex Chronico magno Matthiæ Strikowski Oſſoſtovicii Polonico idiomate ſcripto, inter Polonicas, Ruſſicas, Pruſſicas, Livonicas & Moſcoviticas, initio medio & fine ſparſas res Lituanicas collegiſſe, ſecundum artem judicio bono diſpoſuiſſe, & Latinè transtuliſſe. Promiſit quidem Strykovius in ſuo Chronico illo Polonico Regiomonti Anno 1587. edito, ſe librum ſuum tanto labore congeſtum, dum vita ſuppeteret, Latinè & Germanicè quoque editurum: verum morte præventus, utilisſimum hunc laborem, viro digniſſimo Kojalovicio reliquit. Qui Strykovium, ob paucitatem exemplarium paucis jam, & quidem Polonicæ tantùm lingvæ gnaris notum, quantum ad res Lituanicas, ab interitu vindicans, propoſitum opus multâ laude perfecit.

Prima ingenuitatis ejus laus eſt, quod Viro optimè de patriâ ſua merito, Strykovio, integram prout ipſe loquitur, reſervaverit opinionem. Secunda, quod ſtylo pervirili & æquabili

 bili

bili ſcripſerit. Tertia, quod nullo adulationis aut odii pruritu infectus, res ferè ſemper quales in Strykovio & paucis aliis invenit, aut rationabiliter veræ ipſi ſunt viſæ, probâ narratione perſequatur.. Mihi certè hæ virtutes, quo magis Hiſtorico neceſſariæ, corruptiſſimis Seculis his, præſertim Viris Eccleſiaſticis, quibus tantum ex dirâ perſecutione fidelium paratiſſima laus eſt, mitiora autem ingenia ſine gloriâ ſunt, rariſſimæ & dignæ videntur omni luculento elogio.

Quam vulgare crimen plagii inter literatos ſit, quo fuci mel â laborioſis apibus congeſtum, vi aut clam depaſcere, laudemque ſuam alieno ornatu præripere audent, paſſim ingenuis probisque viris doletur. Et hic ipſe Strykovius, in ſuâ Sarmatiâ Europæa, adhuc vivus à Thraſone Gvagnino paſſus eſt. Quid niſi probitas Kojalovicio obſtitit, quo minus excerptas ex Strykovii Chronico res Lituanicas, Latinè recoctas, ſuo proprio titulo inſcripſerit: Strykovio cum aliis Chronicorum vel annalium Scriptoribus, in indicem Authorum, quos ſe habere fingere potuiſſet, rejecto. Neque hoc ipſi facile fraudi fuiſſet, cum Strykovii liber jam ſit rariſſimus, & collatio diffuſi rebus tot Slavonicarum nationum Chronici, cum hac Kojalovicii ordinate & continuè ſcriptâ Hiſtoria, difficillima.

Stylus Authoris propptereà laudandus eſt, quod non ſecundum ingenium aliorum aureſque ſeculi, effœminatum dicendi genus ex centonibus phraſium conſuere, ſed ex genio ſuo & naturâ ſpontè fluente facundiâ uti maluerit: (Eſt enim ſermo Flumen animi, cuique, licet arte quæſitâ copia dicendi, naturali inſtinctu quaſi proprium:) Et propterea, omnis fucatæ dicacitatis in rebus ſeriis inimicus, P. II. Lib. 6. ſapientèr proclamat: *Nondum, inquit, Respubl. â manu rebusque gerendis, ad lingvam & umbratiles ac propè de ludo facundorum concertationes translata fuerat.*

In

In rebus porrò narrandis, rara hujus viri eminet modestia, ob Religionem aut hostilitatem patriæ, non, prout ferè quam plurimi Scriptores, convitiorum & maledicentiæ stercus Lectori ingerit, sed res nude absque præjudicio suo exponit, personalibus odiis prudentissimè omissis. Quam virtutem in rebus Crucigerorum, & Magnatum patriæ suæ, â religione Romanâ dissidentium, evidenter servavit.

Idcircò P. II. Lib. 7. Alberti Ducis Prussiæ mutatam Religionem, & extinctum Ordinem Crucigerorum tangens, nullum ipsi probrum, sicut alii prætextu errantis conscientiæ suæ, maledicere soliti, facit. Et dum in Præfat. P. II. juxta laudes Pauli Sapiehæ Palatini Vilnensis, Januszy Radzivilii Ducis (Reformatæ Religionis) præcipitatam deditionem Svecis Anno 1655. factam, commodè cum aliis perstringere potuisset, ipse rarissima Clericorum modestiâ, factum Ducis velare quam infenso calamo lacerare maluit: ***Rempubl*** inquiens, ***ab ipso desertam, quia deperditam putabat, & sic coactus sub nova Imperia concessit.*** Nam & cæteri dediti tunc Svecis exercitus Regni Poloniæ, cum Ducibus suis utut Romano-Catholicis, justam Authori ingenuo exculpandi factum Radzivilii præbuerant causam, quam alii zelo Religionis cœci non attenderunt. Denique laudibus Sapiehanæ domus præfationes Primæ & Secundæ Partis impendens, nihil adulationi aut inviso verborum lenocinio concessit; Adeò Vir probus, mitis, constans tamen & severus in omni parte operis sui apparet.

Utinam talem prudentiæ & pietatis opinionem, rudibus & fabulosis Miscellaneis (si, quod valdè dubito, ipsius fœtus est) de rebus Ecclesiasticis Lituaniæ, Vilnæ Anno 1650. typis editis, ac laudem quam Historiæ hujus opere meruit, non fœdasset. Nam in iis præter convitia in fideles, & superstitiosa suo-

rum canonisatorum encomia, fabulosus adeò est, ut Nicolaum Ducem Radzivilium, miraculo caponis assati, die Veneris appositi, ex paropside in pedes erecti, & concussis alis cantantis, ab Evangelicorum ad Pontificiam doctrinam conversum fuisse credat, virisque prudentibus obtrudere ausus sit. Sudrovium, pietatis & eruditionis magnæ apud suos Ecclesiasten Reformatum, Regenvolscio in Syst. Eccl. pag. 439. tantoperè laudatum, odio planè inhumano, fide, in arte convitiandi exercitatissimi Cichocii, Carnificem Leopoli egisse, mentiri non erubuit. De Sanctis verò suis & Imaginibus, tantas fabulas ex somniis, quibus Socii ejus tres Orbis partes humeris portare visi, etiam cum Juramento asserere non dubitavit. Itaque Historiam ejus Lituaniæ legentibus, magna suspicio fraudis, Schediasma hoc nomini tam judiciosi viri ab impostore subjectum, aut Koialovicium talia orbi publicantem mente motum fuisse suboriatur.

Optandum magis ut Pars tertia historiæ hujus, ab Authore perfecta luci detur, sicut ipse in Præfat. P. II. promisit. Fortè enim fato præventi Authoris opus perfectum latet, & â sociis amicis ejus hactenus neglectum fuit: Sin periit, ut illud par probitate & ingenio Historicus, ad nostra usque tempora prosequatur.

Nihilominùs, quia non nisi eventus bellorum & actorum publicorum Lituaniæ narrat, prout in rebus vetustis, quarum ultimæ Seculo integro ipsum antecesserunt, aliter non potuit, quemadmodum à Strikovio accepit: Ideò ad classem principum Historicorum, qui deliberationes & consilia rebus gestis præmittunt, Kojalovicius non pertingit, sed boni Compendiatoris laudem eximie meretur.

Occurrunt etiam in illo errores quidam historici, e. g. quod

quod Magiſtrum Pruſſiæ Anno 1410. in prælio Tannebergenſi cæſum, Conradum appellat, qui tunc, Conrado triennio ante hoc prælium jam mortuo, fuit Ulricus. Item, quod Sigismundum Imperatorem, & Venceslaum Anno 1410. Romanorum Regem facit: Cum Venceslaus jam Anno 1400. ab Imperio depoſitus, & Sigismundus frater Rex Hungariæ, poſt eundem Venceslaum, Friderico Brunſvicenſi, Ruperto Palatino, & Jodoco Moravienſi, demùm Anno 1411. in Imperio ſucceſſerit.

In cauſis quoque juſtificis bellorum cum Crucigeris, ſemper his inquior, injuſta acta & fraudes Vitoldi ſilentio obvolvit. Sed virum hunc in cæteris ſatis æquum, Scriptorum Polonorum, extranea perpetuò vituperantium, ſua vero nimis juſtificantium conſenſu abreptum, Prutenicorum Chronicorum plane expertem, ita illis conſonare, quis miretur? Indicem quoque nullum operi adjecit, quæ negligentia Polonis Scriptoribus familiaris, Lectoribus difficilem relinquit evolvendi laborem.

XXXIX. STANISLAI KOBIERZYCKI, Caſtellani Gedanenſis, *Hiſtoria Vladislai Poloniæ Principis*, typis pulcherrimis edita â Forſtero Gedani Anno 1655.

In hâc Hiſtoriâ Author, non adeò vitam Principis Regii Vladislai (quem ut orientem ſolem, præ Patre ſcripto hoc adorare voluit) quàm præcipuas res ab Anno 1595. ad Annum 1633. mortem videlicet Sigiſmundi III. Regis, & ſucceſſionem Vladislai in Thronum paternum, publicè in Regno Poloniæ, difficillimis ſed proſperis bellis contra Moſchos, Turcas, & Tataros geſtas, ſtylo bono & virili, fide cæteris quoque Scriptoribus illius temporis probatâ, modo certè ſummis Hiſtoricis competenti, videlicet potiſſimis rerum eventibus & actis publicis

Consilia & deliberationes agentium præmittens, descripsit; adeò optimis Polonorum merito accensendus est Scriptoribus.

Nisi quod arctis nimium cancellis sese continens, res quibus Vladislaus Princeps annis illis non intervenit, per remissionem ad alios Scriptores attingere tantum voluerit. Quo majus desiderium his, qui bonitatem historiæ intelligunt, reliquit, videndi ejusdem Authoris Commentarios, quibus se tempora Vladislai hujus jam Regis, ab Anno scilicet 1633. ad finem vitæ ejus Annum 1648. publico communicaturum, præfationis initio promisit, qui tamen socordiâ heredum tanti viri, suppressi aut planè deperditi sunt.

XXXX. ALBERTI INES Soc. Jesu. *Lechias, i. e. Ducum ac Regum Poloniæ, à Lecho usque, Elogia Historico-Politica, & Panegyrico-Lyrica*, Cracoviæ Anno 1655. typis expressa. Si quos animum à lectione veræ & planæ historiæ, verborum popisino demulcere & reficere juvat, iis hic Author voluptatem afferre potest, præ aliis in hoc genere rudioribus. Et tales facile veniam dabunt erroribus ejus historicis, superstitiosis gentilium expressionibus, & adulationibus. Dum e. g. Philosophum Ethnicum, in divinis rebus solo rationis lumine, quasi de sylvestri cacumine, quod ait S. Augustinus, nec sibi neu aliis veram cœlestis patriæ viam monstrantem, divinum Platonem; coecam injustamque fortunam, Johannem Casimirum Regem post Reges natos fortissimum & fortunatissimum, & mille hujusmodi, vel pejora, homine Christiano severo & probo indigna, propter commodam aliquam sententiæ connnexionem, aut ob metrum intrusit.

Ita nempe periculi falsarum opinionum incuriosi, titillatione vocabulorum capti, nugas & affabre aspersa personis & rebus figmenta, aut si quid ex vero habent, multis involuta fabu-

fabulis, sectantur Christianæ veritatis alumni, ultrò cum Ethnicis cœcis delirantes. Sic inexpertam juventutem, ad solem veritatis nictare, apertis autem oculis in illorum profanas tenebras præcipitare docent Poëtæ. Quibus scandalosis studiis, tanquam Flumini Tartareo, quibus filii Adam volvuntur, propterea Sanctus Augustinus Lib. I. Confess. Cap. 16. væ inclamat!

Jam ipsi cordatiores Ethnicorum agnoverunt, Poësin fabulosam illam, qualis quidem fere omnis adhuc est, esse veritati damnosissimam; Adeò, ut Socrates non putarit esse Poësin, â quâ abesset mendacium. Plutarchus de Aud. Poë. §. 6. Qui Solonem Tragœdo exprobrantem, *quod eum in tanta multitudine Virorum tanta mendacia proferre non puderet, & huic, quod lusus tantum sit excusanti, respondisse: Sed ea mox in Contractibus videbimus*, refert in Solone. Et Ælianus de Var. Hist. Lib. 5. cap. 21. Euripidem fabulam de Medeâ & Colchide finxisse, â Corinthiis rogatum: *Sic*, inquit, *â mendacio veritas superata est, propter Poëtæ præstantiam.*

Quomodo igitur putes, in horrendo illo judicio Dei evasuros Poëtas Christianos, qui vix ullum versum absque dæmonum & fabularum gentilium lusu, ad imitationem lingentium vomitum Homeri, componunt! Quod Deus severè prohibuit: Nomen externorum Deorum non audietur de ore vestro, Exodi cap. 23.

XLI. JOANNES STEPHANUS WYDZGA, Episcopus Luceorcensis (postea Varmiensis, denique Archiep. Gnesnens.) tunc Cancellarius Reginæ Ludovicæ Mariæ, eidemque comes in Silesiam, â Svecis è Regno, simul cum marito Rege Johanne Casimiro Anno 1655. exulis, scripsit *Historiam præcipuarum rerum, tempore belli cum Svecis ab Anno* 1655. *ad An-*

Annum 1660. *in aulâ regia Pol. gestarum*, lingvâ patriâ. Qui libellus in Poloniâ, præter Magnates nonnullos, quorum avis opusculum Author ipse distribuerat, paucissimis impressis exemplaribus, omisso quoque ex opinione dignitatis suæ nomine, locoque ac Typographo, ignotissimus est: Me quoque latuisset, nisi Hartknochius in Exercitatione ad Jus publicum Chwalkowii pag. 10. de eo monuisset.

Enimverò rubrum libri, amplissimam cognitionem arcanorum istius ævi promittens, Author in nigro, ad sola Consilia gesta & Virtutes Ludovicæ Reginæ, quam impensè laudat, & ad solum hunc Scopum expressis pag. 3. verbis reduxit. *De adulationis crimine, tanquàm nulla re, quapropter adulari cogeretur, opus haberet, nec ei de vento tali cibus, neu promptum in adulationes ingenium sit*, pag. 5. severò protestatus. Sed qui ex actis illius temporis, Kochowskii quoque annalibus, factiones istius Reginæ, duorum fratrum uxoris, tum mores ejus â teneris, ex relationibus exterorum legit, vafrum quidem, & propter cognati sangvinis sui ad Thronum evectionem, usque ad perditionem Regni, ac usque adeò probrosam abdicationem Regis, sui ipsius mariti, strenuè laboriosum ingenium fœminæ, quæ ad omnia Regem miserè sequacem perpulit, non ingenuas Regnoque salutares virtutes ejus admiratur.

Cæterum ex proposito Authori Reginæ suæ præconio, facile conjicere lector potest, quod pro beneficiis honorum ei obnoxius, simul commodè collectas Scriptorum Veterum Sententias, è scriniis suis ostentaturus, (nam pag. 5. Aphorismos Statûs, monita, doctrinas, & observata politica, Authorum verbis adscripta, ipse commendat) opusculum hoc, non utilitati publicæ, quam præ se fert, sed permulcendis in Reginam exacerbatis Polonorum animis, scripserit. Idque Anno 1665.

vi-

vivente Regina, & fumante adhuc civili busto, quod fax illa adversus Mareschallum Regni Lubomirscium, qui mox secum exercitum ac plerosque Palatinatus traxit, incenderat. Nam pag. 114. pacem internam Patriæ optat, quæ demùm Anno 1666. proxime mortem Reginæ contigit: pag. 60. autem Archiepiscopum Gnesnensem, Venceslaum Lescinskium (is enim de pace cum Electore, adhuc Episcopus Varmiensis unà cum Gonszewskio, Thesaurario M. D. Lit. Regiomonti tractaverat) tunc, quando scripsit, memorat; qui Anno 1666. mortuus est.

Quia nihilominùs omnia rara, licet minus pretiosa, sunt chara, hic quoque libellus dignum inter Scriptores Polonos locum occupat, & his, qui curiosa magis quam utilia aucupantur, potest esse gratus, sed parum utilis.

XLII. SAMUEL Z SKRZYPNY TWARDOWSKI, *Legationem Christophori Ducis in Zbaras*, à Rege Sigismundo III. post felicem ad Chocimum Osmani Turcarum Sultani, immani exercitu Poloniæ interitum minati, repulsum, ad confirmationem novæ amicitiæ Byzantium Anno 1621. missi, patrio carmine cecinit. Quod Cracoviæ primò, nunc Vilnæ typis Societatis Jesuiticæ recusum Anno 1706.

Quandoquidem Author comes à secretis Epistolis Legato illi fuit, pleraque visa & audita fide bonâ connotavit, quæ lingvæ Polonæ gnaris, præsertim Turcarum mores & ceremonias aulicas, militares & domesticas, noscere cupientibus, legere jucundum: Et quoniam Twardowski adhuc juvenis hìc Spiritus poeticos altè extulit, artisque Coryphæos antiquos, digressionibus, allegoriis & sententiis non infeliciter imitatus, etiam amœnum est. Eandem hanc Legationem Samuel Kuszewicz,

prosa, stylo exculto, sed narratione in pluribus rebus decurtatâ Anno 1645. Gedanensibus typis edidit.

Ejusdem Authoris *Miscellanea Selecta*, Calisii impressa Anno 1681. In his panegyrica & epicedia Vladislao IV. Regi, Alexandro Carolo fratri ejus, ac nonnullis Senatoribus Regni scripta, Polonici carminis amantes digna lectu; Sed quæ sequuntur ejusdem imitamenta odarum Horatii & Sarbievii, eodem lepore Polonico expressa judicabunt, quo Latina Poëtarum illorum circum præcordia ludunt.

Enimverò in solenni carmine præsagium ejus, quo Regi Sveciæ Carolo Gustavo, perpetuam jam dominationem, & cum Sveciâ conjunctionem Regni Poloniæ ominatus est, imbecillitas humana Authori expressit: Qui in illo Patriæ per tot hostes laceratæ tumultu, relucentem usquam solem tranquillitatis prospicere non potuit; Cujus præcipitati ominis eum posteà pœnituisse non dubito.

XLIII. CASIMIRUS ZAWADSKI, Capitaneus Pucensis, posteà Castellanus Culmensis, adhuc juvenis scripsit Anno 1670. gesta Comitiorum electionis Michaelis Regis, titulo tali: *Gloria orbi Sarmatico consensu monstrata, â Deo data.*

In eo Scripto, stylo quidem inæquali & impedito, nonnullis quoque Solœcismis verborum vitiato, sed mordacibus sententiis, Civium suorum tumultuarias, factionibus distractas, aut largitionibus corruptas deliberationes publicas, verâ satis, sed præmaturâ parænesi taxavit. Ipse non usque adeò â vitiis illis libertatis purus, nisi quod naturâ morosus, ideò â societatibus factiosorum neglectus, ad castigandum aliorum mores proclivior esset.

Narrat autem omnia acta istorum Comitiorum, prout dietim in Publico gesta sunt, nullis factiosorum arcanis (quod tamen

tamen præ ſe fert) cum exterorum Candidatorum miniſtris, aut Reipubl. capitibus, Coronam ambientibus, negotiationibus patefactis; Quæ illi tanquam juveni forte & inſociabili non innotuerunt. Proindè ſcriptum hoc meri Electionis diarii vicem ſupplet, & exteris confuſionem conſiliorum Poloniæ arguentibus, Authoris emphatica teſtimonia ſuppeditat.

Idem acta Comitiorum ſub eodem Rege Michaele omnium titulo: HISTORIÆ ARCANÆ, *ſive Annalium Polonicorum Libris VII.* diligens connotavit, quæ poſt ejus fata Anno 1699. prodiere. Primus equidem liber hujusce ſcripti, diarium Electionis Anno 1670. titulo Gloriæ Orbi Sarmatico conſenſu monſtratæ, jam publicatum, verbotenus exhibet. In ſecundo & ſequentibus, ob immane odium Capitum Reipubl. inertiam Regis deſpicientium, & ad Abdicationem Sceptri eum propellentium, ſeceſſione â partibus Regiis factâ, ruptisque quatuor Comitiorum Regni Conſiliis, Turcis & Tataris, poſt occupationem Kameneci Podoliæ, interim usque cis Leopolim omnia ferro & igne ſecurè vaſtantibus, habuit Zawadski quod pro patria zelaret, mores civium increparet, connatamque acerbitatem ſuam, cum omine perituræ Reipublicæ, in factioſos effunderet.

Sed arcanorum in toto libello invenias nihil, quæ aut ipſe neſcivit, aut potentiâ illorum territus ſiluit. Annalium quoque titulo abuſus eſt: nam præter ephemerides illas Comitiorum, quæ in aulâ Regiâ, in exercitu, & alibi publice geſta ſunt, ne Commentarii quidem brevitate narrat, ſed plane omittit. Juſtam ſanè hiſtoriam Poloniæ, ab exceſſu Johannis Caſimiri Regis, cum quo Kochowski finiit, Michaelis nempe & Johannis Regum Imperia, qui compoſuerit, hactenùs apparuit nemo.

XLIV. Idem CASIMIRUS ZAWADSKI, adhuc Capitaneus Pucensis, domi suæ elaborata monita politica, usque ad Regiæ Majestatis imperandi regulam evalitura persvasus, Anno 1676. in Comitiis Coronationis Cracoviæ, typis ibidem excusum, *Exilem Tractatum super advertentiam defectuum in capitibus Imperii Sarmatici*, Regi Johanni tanquam normam regnandi obtulit. Quem Rex prudens, ob liberrime objurgata vitia Ordinum, viri audaciam dissimulans benignè suscepit; Seculares quoque Senatorii ac Equestris Ordinum, in eodem libello correpti, aut neglexerunt, aut contempserunt.

Quemadmodùm nec olim *Francisco Goslavo de Nadarzice* damno vel injuriæ evenit *Paranesis*, Anno 1577. electo Regi Stephano oblata, & Posnaniæ Anno 1578. typis publicata: Quâ Regem de corrigendis Judiciis, violentiis, & corruptissimis Polonorum, domi, militiæ, & in publicis negotiis, moribus, liberè sed modestè admonuit.

Ast Ecclesiastici, ad quasvis correctiones morum, quos libertatis & immunitatis Ordinis sacri titulo obvolvunt, implacabiles, statim magno ardore vindictam spirarunt. Et Zawadskium metu tantæ potentiæ Cracoviâ elapsum, Episcopus Cracoviensis, Citatione die 13. Maji 1676. his verbis scriptâ. *Pro crimine, quod libellum, cum vilipendio Jurisdictionis nostræ, typis vulgare, inque eo Statum Ecclesiasticum, & alios magnos Viros in Republ detractorie & indignè tractare præsumpserit: Ad videndum libellum infamem declarari, & ad rogum publicum condemnari, pœnasque legum in foro competenti contra eum urgeri &c.* ad tribunal suum evocavit. Donec intercessione amicorum Episcopis ægrè placatis, per humilem deprecationem, & amissionem plerorumque exemplarium istius libelli, pœnas sibi imminentes

Author

Author evaſit. Quod ipſe Author jam Caſtellanus, mihi aliquoties cum dolore narravit.

Certè ea quæ contra abuſus & nimiam potentiam Cleri parcè ſatis cap. 4. peroravit, tam duram vindictam & judicium non meruerunt. Enimverò acerbæ & falſæ relationes, quibus in jura vicinorum Principum, & Civitatum Pruſſiæ Polonicæ, invectus eſt, eam pœnam juſtiori animadverſione illi accerſivere. Nihilominùs idem Zawadskius jam Senator, favore aulæ Regiæ & ſua Authoritate nixus, inimicos primæ hujus editionis, alterâ Varſaviæ Anno 1690. impreſſâ ultus eſt. Quam adjectis periodis nonnullis, & apographis Pactorum Velavienſium, Proceſſus judiciarii Ducis Curlandiæ in cauſâ Piltinenſi, item decretis & literis Regiis, quibus in Principes vicinos, atque Civitates Gedanenſem & Elbingenſem, odium ſuum explevit, tertiâ parte auctiorem, ſub diplomate approbationis Regiæ, recoxit. Nulla reprehenſione Cleri prioris editionis omiſſâ, eâdem acerbitate ſtyli tetrici & merè epanorthotici, erroribus falſisque invectivis ſuis (in illâ maturâ ætate, quâ veriora de negotiis quæ declamare propoſuerat, ſcire debuit) nullibi correctis, imo atrâ ſuâ bile magis infectis.

Non eſt inſtituti mei hìc errores Authoris, in hiſtoriâ, Juribus, negotiis publicis; neu virulentos ejus diſcurſus adverſus Sereniſſimam Domum Brandeburgicam, aut ea quæ contra Civitates Gedanum atque Elbingam injurioſe detonuit, juſtis rationibus refutare. De illis enim in Animadverſionibus ad jura Pruſſiæ cardinalia eorumque uſum modernum, commodè egi: Cætera contemptu, quia rerum gnaris non vera eſſe primo intuitu conſtat, aut morâ jam eviluerunt. Hoc tantum lectorem libelli præmoneo, quid Author vir naturâ tetricus, hominum, præſertim Principum & Civitatum opulentarum ac bene

ordinatarum osor, invidiâ flagrans, fiduciâ styli affectati & mordacis, negotia nunquam satis ex actis publicis evoluta & cognita, malevolorum aliorum, ignorantiâ & affectibus abreptorum sermones, pro documentis sequutus, multa ex falsis discursibus Censuræ Candidatorum Electionis Regiæ Anno 1669. editæ, & similibus hausit, & quicquid iræ suæ placitum invenisset, nullâ alteriùs partis argumentorum habitâ ratione, suo asseruit commentario. Qui solennis mos est Scriptorum laboris impatientium, affectibus indulgentium, & scientiæ suæ umbras dictis & scriptis antecurrentium, ut in iis magis odiosi animi impetus, quam religiosæ orationis sub testibus fides appareat.

Inde Authoris sphalmata historica, temporum personarumve metabases, & ob neglectam laboriosam evolutionem librorum, actorumque & urium oppositorum, rerum ipsarum ignorantia, denique animus in perniciem vicinorum anhelans, quâ tamen classicum canentis patria (si Regem infensissimò scripto audientem habuisset) & ipse inter primos conflagrasset. Sed Rex ille prudens, silentio aut contemptu faces hujusmodi, quales iterùm post Zawadskium, Opalinski Episcopus Culmensis ante alios irâ præceps, incendere amavit, extinxit. Idem Rex sæpe de violentiis hujus Castellani, hominis inquieti per paucos iræ suæ ministros, instar militum armatos, vicinis Nobilibus, Civibus, & Insulanis Mariæburgensibus illatis, ut terrori in Prussiâ Polona esset omnibus, audiens, eum Ordam Prussicam, h. e. Tatarorum manum appellavit.

Tandem multis doloribus & morbis fractus, à morositate inhumanâ hic Castellanus resipuit, de anteactis & scriptis multum pœnituit, & si omnia virulenti hujus tractatus exilis exemplaria redimere potuisset, igne delere sibi peroptavit. Cum vicinis & notis amicè ultimos annos vitæ exegit, denique Anno

Anno 1691. ipsa nocte Resurrectionis Christi, super hunc lapidem salutis, abjectis omnibus humanis fabulis, Medici Mariæburgensis (qui morbi ejus administer fuerat, & mihi hoc retulit,) piis adhortationibus erectus, in Domino obdormivit.

XLV. NICOLAI CHWALKOWSKI Ducis Curlandiæ in aula Regiâ Pol. residentis Consiliarii, *Jus publicum Regni Poloniæ*, alterâ hâc editione prodiit Anno 1684. Regiomonti.

Quam indiligenter, absque accuratâ, & pro tantâ materiâ amplissimè deductâ tractatione, Author librum hunc deproperaverit, satis *Exercitatio*, quæ tribuitur Hartknochio Anno sequenti 1685. edita, & huic volumini annexa, sicut virum sedulum, & nihil, nisi quoad industriâ suâ humanâ usque pertingere potuit, scribere svetum, decuit, satis evidenter demonstrat. Proindè Exercitatio ea omni lectori, qui vera â falsis aut negligenter omissis cognoscere cupit, summopere necessaria est.

Habuit Chwalkowskius impulsum ad scribendum aliquid, opinionemque sibi scientiæ & eruditionis in aulâ Polonâ acquirendam, sed judicii & industriæ ad benè & exactè scribendum utilia, habuit parum. Quod etiam *Effata Regum Poloniæ*, ab eo Varsaviæ Anno 1694. item *Singularia Poloniæ*, ibidem Anno 1696. edita testantur. Passim enim in Historicis obvia, sine selectu exscripsit aut trita aut inutilia, quæ ad cognitionem Historiæ vel Juris Publici nihil juvant.

XLVI. GASPARUS CICHOCKI Anatomiam Consilii de pellendis Regno Jesuitis (quod scriptum Anonymi per Poloniam tunc circumferebatur) Anno 1611. Cracoviæ; Et mox ad ejus complementum, *Alloquiorum Osiecensium* titulo, Libris V. Anno 1615. tanquam Sermones Symposiacos sive convivales, imitatione Plutarchi & aliorum, typis publicavit.

In

In amplis his capitibus verò, occasione causæ pro Jesuitis susceptæ, omnes ingenii & facundiæ suæ vires, in conviciis, objurgationibus, calumniis, ac falsis criminationibus, quicquid irarum immanis furor ciere potest, adversus Dissidentes â Romanâ Ecclesiâ explevit. Nec quidem super articulis doctrinæ, prout aliis, ipsi fuit tantus zelus, sed meris personalibus odiis in viros Ecclesiasticos Dissidentium, imo in Reges & Principes sese satiavit, ingeniumque multis inanibus, & ut risum suis moveret, ineptis propositionibus jocisque aculeatissimis exercuit: e. g. ut Germanis improperium faceret, caligas eorum Polonis à Plutone Pludry vocari inepte jocatus; similiter in cæteris. Catalogum tamen insignium virorum Nobilium Poloniæ, ab agnitâ veritate Evangelii, ad excelsam potentissimamque in hoc seculo religionem relapsorum, cum elogiis familiarum istarum Lib. 2. contexuit.

Quodsi vir ille satis bonis literis instructus, lingvâ & calamo potens, melioribus vim ingenii exercuisset, stipularum harum & fœni (non tamen fidei Christianæ fundamento, neque ex ejus Spiritu charitatis & mansvetudinis superædificatorum) in die illo ignis, tam ingens damnum non foret passurus; Qui diu adhuc post mortem suam impio labore suo peccat, & peccare facit. Omnes enim Polonorum & Lituanorum Scriptores Ecclesiastici immodesti, blasphemiis & conviciis, ex hoc Cichocio, tanquam avthenticis, in Dissidentes debachantur. Cæterùm hæc tantum ad præcautionem eorum qui titulo Alloquiorum decepti, quævis alia utilia sibi promittere possint, quemadmodum mihi quoque accidit, recensere volui: Nam inhumanè rixosorum hujusmodi Schediasmatum pertæsum, singula contenta libri examinare piget. Ad cujus plenam commendationem, ex Intercessione Legati Angliæ, Johannis Dikensonii, die

die 16. Septembris Anno 1615. Regis sui Jacobi VI. nomine, Sigismundo III. Poloniæ Regi in scripto oblata (quod habeo in formâ Avthentica) hæc Compendio annotare volui. Accusavit nimirum Legatus ille in eo scripto Cichocium (atque simul ejus patronos, Abbatem Ossolinskium & Cochlevium, quos in præfatione tanquam approbatores & promotores libri laudavit) *Quod in famoso illo libello, præter multos magnos in Ecclesiis dissidentium viros, Regum quoque sacras personas & dignitates, blasphemiis maledictis & vix auditis, incessere non fuerit veritus, præsertim Libri III. â II. ad VII. Caput. Inter alios Regem Angliæ, & ipsius Majores, ex obscurâ Stuartorum gente, apud Christianos ob hæresin infames, in inferno cum Juliano Apostatâ sepultos, falsò persecutores Romanæ Religionis, homines parricidiales Phalaridis immanis Tyranni, hostis fallentiis, Antichristi, Neronis, Decii, Maximiani nominibus, qui se Christianum mentiatur, scelestissimum mortalium, perfidum, parricidam, scelerato ore & calamo proclamans. Ob immanem conjurationem justissime damnatos, contra omnium Historicorum fidem, bonos viros appellavit, Regi ad Scotiæ Regnum Jus omne abjudicavit, nec inter Reges Christianos numerandum, sed hæreticum, apostatam, omni execratione dignum censuit. Quapropter Legatus ex mandato Regis sui, Poloniæ Regem, ad remedia juris gentium, ad causam communem Regum & Principum, atque amicitiæ suæ Regiæ vinculum provocans, justitiam postulavit, ad satisfactionem criminis Cichocii, atque Patronorum promotorum libri ejus, proportionatam. Videlicet, ut in eos pro atrocitate delicti animadvertatur, ut liber undiquè conquisitus palàm in foro concremetur, cum Oratione viri conspicui ad populum de causa pœnæ & cum criminis detestatione, utque Rex publico scripto Latino indignationem suam propter talem violationem Amici Regis, cujus amicitiam tueri velit, protestetur. Hoc nisi fiat, Legatus jussus amicitiam Regis Domini sui, quam nuper Rex Poloniæ*

ad Tractatus cum Sveciæ Regno summoperè petiit. Regi Poloniæ renunciat, tanquam qui silentio suo atrocia convitia Cichocii approbet. Regemque Angliæ non pro Christiano, nedum pro Rege habeat. Quid Rex Sigismundus ad hoc scriptum Legati egerit vel rescripserit, non comperi. Sed si hujusmodi belluinis imò infernalibus injuriis Cichocius Reges allatrare ausus fuit, quid lector de cæteris bonis viris, quos conviciari proposuit, expectare boni vel æqui & sani possit? Quorum pœnas si in hâc lernâ persecutionis fidelium effugere potuit, certè in districto illo judicio, horrendas jam expertus est.

XLVII. JOANNES MARKIEWICZ I. V. D. Canonicus Cracoviensis atque Varmiensis, cum Anno 1633. Collegium Jesuiticum Jaroslaviense, â viduâ Duce in Ostrorog & Jaroslaw, Palatinâ Vilnensi, ante obitum, ingentia bona terrestria, præ hæredibus ejus, aucupatum esset, odii in eam Societatem ex litibus privatis contracti stimulo, libellum typis Gedanensibus Anno 1654. titulo *Scandali expurgati* publicavit.

Quo per Institutionis ejus Societatis regulas authenticas demonstravit: Jesuitis non licere bona quævis immobilia possidere, hæreditates quascunque non capere, legata nulla emendicare, neu Magnatum Aulas frequentare; imò â Medicinæ Legumque studio, mercaturâ, & quibusvis lucris quærendis, rebus pretiosis, atque universim ab officiis & negotiis secularibus aliis abstinere, sed tantum in paupertate evidenti, â commoditatibus vitæ alieni, ex eleemosynis spontè oblatis, vivere & erudiendis juvenum animis vacare. Quemadmodum Paulus III. Papa Anno 1540. & Julius III. Anno 1550. oblatas â Fundatore regulas confirmarunt: Qui tale fundationis suæ institutum pro basi Paulo III. obtulerat: *Velle se nempe fundare Societatem omnium pauperrimam, sedi Apostolicæ obedientissimam, ad missio-*

missiones de propagandâ fide promptissimam, & ad juventutem in literis & moribus erudiendam aptissimam. Exindè tandem conclusit, Jesuitis concedi non posse, ut amplissimam hæreditatem viduæ circumventæ adeant.

Sed ingens aculeatorum examen eo scripto concitatum, ille mox sensit Markiewicz, responsoriis sub ficto nomine scriptis eum lethaliter pungentibus; Et cum ille injuriam suam, ratione depulsionis, operâ Jesuitarum, â Præpositurâ Tarnoviensi vindicaturus, simul cum facultate procuratoriâ ab hæredibus defunctæ Palatinæ, Lubomierſciis nimirum & Zamoiſcio, Romam adiisset, apud Capitulum Varmiense, propter imputata absenti multa conficta crimina, solenni decreto exauthorationem â Collegio suo, prætereà Romæ carcerem semestrem, per secretas criminationes, quasi cum Svecis colluderet, eidem procurantibus. Nequicquam Markievicio coram Rotâ Romanâ innocentiæ suæ documenta, præprimis insigne testimonium probitatis & virtutum, eidem â Collegio capitulari Cracoviensi solenniter expeditum, allegante; & ipso Pontifice quidem inculpatum Markewiczium agnoscente, nihilominùs per Mediatores deputatos, eundem ad reversales literas, de relinquenda omni actione contra Jesuitas, ante dimissionem è carcere, adigente.

Unde reversus causam hanc apologeticè pertractatam, post aliquot annos, in libello, qui *Carcer Romanus* inscribitur, Parisiis typis edidit Anno 1666. Denique Anno 1671. aliud scriptum, *Veritas bonæ Vitæ*, & mox Anno 1672. aliud, nempe: *Summus Pontifex Innocentius X. de duplici instituto Societatis Jesu, ejusque Constitutionibus & Declarationibus, optimè informatus.*

Quibus latè deduxit, Societatem eam contra jus fasque & sacramenti sui conscientiam, antiquum fundationis suæ institutum, per declarationes suas, imprimis operâ Claudii Aquavivæ, Generalis S. J. Præpositi, inclinasse, deseruisse, convulsisse, & penitùs novam Societatem erexisse: Quos propterea non Ignatianos, sed jam Claudianos, â Præposito illo Generali appellari debere, contendit.

Ex scriptis hisce ad præmunitionem lectoris, hoc tantum notare volo: Markievicium adversarios suos quidem gravibus documentis illorum domesticis ursisse, & invidiâ coram universis Christianis onerasse, ut quod alii tot Scriptores, sed plerique exemplis magis crudelibus & factiosis, quam probationibus domesticis Societati imputarunt, jam ex testimoniis & documentis hujusce Canonici viri, magis credant. Sed quid inde in ipsius proprium, vel patriæ, vel Ecclesiæ commodum emanarit, quod tanto ardore cum Societate potentissimâ, ipsis jam Regnis & Principatibus, ob nimium aulæ Romanæ favorem venerandâ, fidelibus autem, ob persecutionem non jam scriptis & argumentis, sicut olim, sed insidiis crudelibus ubique formidandâ, contenderit, nemo â studio partium alienus videt. Manet enim Societas ea, etiamsi regulas suas priores, repagulis paupertatis & humilitatis perruptis, deseruerit, aut prout ipsi dicent, in melius correxerit, ubique amplissima, opulentissima, & ante omnes alias, in hoc seculo apud Romano-Catholicos, ob flagrantissimum â Sede Romanâ dissidentium odium clarissima.

Fuit enim Markiewicz ille vir litigiosus, irâ implacabili sibi ipsi rixosas miserias faciens, tantum ut adversariis irritò oblatraret. Similis Eurylocho Philosopho Sceptico; qui adeò irâ excanduit ut omnis contradictionis impatiens, aliquando

co-

coquum ſibi obloquentem, arrepto de igne veru cum carnibus in forum usque perſequeretur: Et Elide quæſtionibus Sophiſticis fatigatus, abjecto pallio Alpheum fluvium tranarit. Laërtius Lib. 9. §. 68. in Pyrrhone.

XLVIII. *Pamietnik, albo Kronika Pruskich Miſtrzow y Ksionzont Pruskich, tudzieſz Hiſtoria Inflantska y Kurlandska, przez* NIKOLAIA CHWALKOWSKIEGO h. e. Memoriale ſeu Chronicon Magiſtrorum & Ducum Pruſſiæ, item hiſtoria Livoniæ & Curlandiæ, per Nicolaum Chwalkowskium congeſta, Anno 1712. Poſnaniæ typis edita.

Perlecto libello hocce, in Chwalkovii ruditatem ſcribendi, ineptam diſpoſitionem, elumbem & incompletam narrationem, rerumque Pruſſicarum, cum Pomeranicis, Livonienſibus, Ruſſicis, Moſcoviticis, & Turcicis, verarum falſarum ſusque deque mixturam, invectus fui. Sed collatâ hâc rapſodiâ cum Murinii Polonicè edito Chronico Pruſſiæ, de quo ſuperius dictum eſt, exactè ab initio ad finem usque hiſtoriæ Pruſſicæ, per capita & ſingula verba congruere inveni. Denique poſt Pruſſicas res in geographica deſcriptione, ex multoties interjecto hæreſeos in fideles convitio, ex multum laudato cultu novorum Sanctorum, & ex phraſibus ad res politicas ineptiſſimis, ungvem viri Eccleſiaſtici alicujus Poloni prominentem agnovi, hiſtoriæ perquam rudis.

Idcirco farturam talem, multis mendis geographicis & hiſtoricis ſcatentem, ab hujusmodi incurioſo & ignaro rei artifice, non ex Chwalkovii collectaneis ita proveniſſe, & â Typographo monſtroſa confuſione editum fuiſſe judico. Qui non levi cenſurâ dignus eſt, quod præter titulum, in dedicatione ſuâ ad Illuſtriſſimum Principem, Januſzum Wieſniovecium

Palatinum Cracoviensem (cui non sine læsæ Majestatis Regiæ crimine, si sceptrum pro scipione Tribunalitio ferret, felicissimum Regnum vovendo, abblanditus) tanquam ad Chwalkovii imperfectum opus, nomen defuncti egregii viri ementiri ausus fuerit.

POLONICI SCRIPTORES
IN OCTAVO ET MINORI FORMA.

I.

VINCENTII KADLUBEK, Episcopi Cracoviens. *Historia Polonica*, Dobromili Anno 1612. typis excusa. Commentator Kadlubkonis in Præloquio, varios titulos huic Chronico præfixos se legisse testatur; exin colligit, totius historiæ hujus tres viros insignes fuisse Authores, Joannem Archiep. Matthæum, & Vincentium, Episcopos Cracovienses. Et quidem primos illos, tres libros priores dialogice congessisse, quos posteà Vincentius sub epistolarum titulis redegerit in formam, & de proximis ætati suæ actis publicis, quartum librum in capita distinctum, adjecerit: Quod etiam Hartknochius Lib. de Rep. Pol. p. 11. ita credidit.

Mihi tamen planè absonum videtur, Matthæum Cracov. Episcopum, hominem sumptuosum, prodigum & gulosum (qui Anno 1143. pro pecuniâ à Vladislao Duce Episcopatum nactus, totis 23. Annis, quibus præfuit, inertem & luxuriosam vitam egit, adeò ut nuncios Ducis Boleslai, subsidium pecuniarium petentes, ad cloacam suam deduxerit, innuens, se singulos Episcopatus reditus per gulam & ventrem consumpsisse, inque eo loco thesauros suos reposuisse) talem, inquam, otiosum decoctorem credere, historiæ illo ævo obscurissimæ componendæ

nendæ vacasse, idque commercio literario cum Joanne, sive Janick vel Janislao, Archiepiscopo Gnesnensi, viro pio & bono, qui cum fatre Clemente, ex hæreditariis terris suis, famosum cœnobium Andrejoviense fundavit & dotavit. De quorum virorum diversissimis moribus quæ hìc retuli, in Dlugossi Lib. V. relegi possunt.

Porrò nec ulla Vincentio cum illis intercedere potuit notitia, nedum familiaritas, ut qui ambo Anno 1165. & sequenti mortui sunt, 41. annis, antequam ad Episcopatum Cracoviensem vocatus fuisset Kadlubek. Ex prima quoque epistolâ, Johanni Archiep. pag. 24. inscripta, hoc satis elucet; In eâ siquidem Author ita loquitur: *Memini collocutionis mutuæ Virorum Illustrium, quorum tanto fidelior est recordatio, quanto celebrior est Authoritas. Disputabant ambo Johannes & Matthæus, ambo grandævi, ambo sententiis graves, de hujus Reipubl. origine, progressu & consummatione &c.* quæ verba Johannes Archiep. de se ipso non prædicare; Vincentius verò ante 50. annos vix puer, eos noscere nedum audire potuit.

Magis igitur vero simile est, quod Commentator Vincentii, pag. 9. allegat: *Ajunt quidam*, inquit, *Vincentium Episc. Cracov. hujus operis esse Authorem, qui cum fuisset verus cultor humilitatis, nomen suum subticuit.* Hanc ego sententiam sequor, Kadlubkonem scilicet ex obscuris schedulis & traditionibus, consvetas fabulas magis quam historias vetustiores Poloniæ, collectas, substitutione nominum defunctorum, Johannis & Matthæi, ne famæ suæ nocerent, velàre, aut si mitius dixeris, humilitatis specie involvere voluisse.

Proindè priores tres libros ita Epistolis Dialogicis composuit, ut Matthæo Episcopo narrationem, Joanni Archiepiscopo in responsionibus confirmationem dictorum, per discursus Theo-

Theologico-Philosophicos affingeret. Qui ità in narrationibus fabulosus, historiis vulgaribus contrarius, & portentosus est, ut exsiccatæ ac cœnosæ paludi, aquam ex Oratoriâ aç morali supellectile suâ, & hanc limosam satis, affundere necessum haberet, ad complendas paginas.

Quartus liber magis historicus & veritati similior, quia ætati Authoris proxima & coæva narrat: Nihilominus attracto per minutal illud fabularum contagio, aut per naturam Authoris, lutulentâ facundiâ profluit.

Cæterùm quia Vincentius Anno 1207. Episcopus factus, cui muneri Anno 1217. renunciavit, & Anno 1223. in cœnobio suo Andrejoviensi obiit, ante Episcopatum jam historiæ huic incubuisse evincitur. Nam disertè ait, *se ad eam scribendam á Duce Casimiro Justo* (cui immodicis laudibus adulatur) *impulsum fuisse*: Atqui vero Casimirus Dux Anno 1194. jam vita functus. Continuavit autem Vincentius succedentium Casimiro Principum, Lesci Albi, & Miecislai Senis vicissitudines Imperii, usque ad Principatum Vladislai Lasconogi, qui Patri Miecislao seni Anno 1203. successerat. Cessionem verò Imperii â Vladislao hoc in Lescum Album, quæ Anno 1206. contigit, jam Kadlubek non memorat.

Pertingit igitur historia Vincentii usque ad Annum 1204. De Anonymo Commentatore Kadlubkonis, Starovolscius in Libro de C. Illustr. Pol. Script. pag. 43. insignem errorem erravit, scribens: *Felicem Herburtum Kadlubkum Episcop. Cracov. veterem illum rerum Polonicarum Scriptorem, è pulvere erutum, notis & sententiis gravissimis exornavisse.* Quod solus aspectus libri, & ipsius Herburti præfatio (*Commentator*, inquit, *iste quis fuerit, scire non possumus; posteriorem tamen fuisse facile intelligimus, cum Jagelloniorum meminerit; Non ovum ovo similius, eadem ratio*

rerum

rerum & verborum) Starovolscium docere potuissent. Sed fortè librum nunquam vidit; nam in Catalogo dicto suo de C. Scriptoribus appenso, Joannem Kadlubkum appellat, qui nemini aliter quam Vincentius dictus.

Commentator autem ille homo fuit purè Scholasticus, pedantismi tenax, historiæ & politices rudis, quod ex loquaci illo Commentario satis patet. In quo fabulas Vincentii nunquam corrigit sed commendat, adeò ut pag. 4. dicat: *Chronica Vincentiana inter cæteras præcipua, in historiis verissima, in serie verborum prædiserta.* Magis in explicatione puerili verborum per declinationes & conjugationes, quàm in rerum elucidatione occupatus.

Infelix Vincentius quod non eruditum & politum aliquem Correctorem nactus fuerit. In fine meminit Vladislai Jagellonidis, mortuo Patre Jagellone Anno 1434. regnantis: Vocationem ejusdem Vladislai ad Coronam Hungariæ, quæ Anno 1440. contigit, non tangit, proindè Commentarium hunc, ceu pullum ineptum proximè antè Annum 1440. superfœtavit.

Herburtus quoque in præfatione sua procul dubio falsus, scribens: *Miror, quod Cromerus Kadlubkum primum scripsisse historiam dicat, cum nos duos priores, Gallum Anonymum, & Baskonem, Custodem Posnaniensem, habeamus, lectorique daturi sumus Deo duce.* Hartknochius certè in Exercit. Criticâ ad Chwalkovium pag. 13. ex Varsevicii Catalogo Scriptorum Polonicorum rectè evicit: *Baskonem Anno* 1370. *sub Casimiro M. historiam suam,* 164. *Annis post finitos Annales Vincentii, scripsisse.* Herburtus autem, licet Baskonis manuscriptum habuerit, de ætate tamen Authoris falli potuit. Sed Dlugossus Lib. VII. ad Annum 1257. aliam Baskoni ætatem assignari videtur, ita scribens: *Hunc Principem (nempe Præmislaum, Ducem Posnaniensem, Præmislai postea Regis Polo-*

Poloniæ Patrem) Baszko Custos Posnaniensis in suis scriptis & annalibus plurimâ laude celebrat. Verum etiam sic res Polonicas dimidio seculo post Kadlubkonis annales scripsit Basko.

Enimverò de Gallo Scriptore Anonymo aliud, secundum tradita Cromeri, dicendum erit, qui cum de Baszkone Lib. IX. pag. 158. ingenuè fassus esset: *Sed ejus*, inquit, *Baszkonis scripta nos non vidimus.* In fine tamen Lib. III. & principio L. IV. scribit. *Gallus quidam, qui non multo post hæc tempora, Boleslai Tertii (i. e. Crivousti) & superiorum Regum Poloniæ res gestas tribus libris complexus est, nullam neque de fratre Mesconis, neque de ulla Conradi Imp. bujus expeditione in Poloniam facit mentionem.* Boleslaus verò ille Anno 1139. obiit; Idcircò testimonio Cromeri, qui se Gallum legisse innuit, Historia Galli circà medium Seculum XII. adeoque integris 50. Annis ante Kadlubkonem scriptam esse dicendum. Vellem tamen Cromerum fuisse magis memorem illius sui Galli, dum Lib. VII. pag. 127. ubi de Vincentio, Magistro & Præposito Sendomiriensi, cognomento Kadlubek, viro docto, ut tunc ferebant tempora & pio, addit: *Qui primus Polonorum gentis suæ historiam conscripsit.* Nisi fortè Cromerus Gallum tanquam extraneum, & paucis notum, inter primos Poloniæ Scriptores non posuisse, intelligendus sit.

Addidit quidem Herburtus in d. præf. *Hoc mihi dolet, quod meminit aliorum ante se Scriptorum, & eos non nominat.* Enimverò Kadlubek nusquam in textu aliorum ante se Historicorum Poloniæ mentionem facit, sed Commentator ejus sæpe interserit: *Secundùm aliam Chronicam.* Item, *prout Annales narrant.* Ille verò Commentator, Anno 1440. scribens, facile aliorum quoque potuit Chronicorum meminisse, quia præter Galli & Baszkonis compendia, jam tunc Dlugossi ampli annales innotescere

tescere cœperant. Ideò idem Commentator ad Cap. I. lib. 4. scribit: *Non dicit D. Vincentius, se aliquid adinvenisse, sed solum gesta hinc indè sparsim conscripta, in unum Librum ordinate reposuisse.*

Quod ad ipsam Historiam Kadlubkonis attinet; dum (1) non à Lecho, sicut alii, sed à Craco, tanquam primo Polonorum Principe, incipit, eique tempus famosæ migrationis Gallorum (cum quibus Polonis fœdus sociale, & partitionem Regnorum intercessisse, fingit) in Græciam, assignat, quæ Olympiade 125. ante Christum 279. annis contigit: Neque tamen alios Principes Craco succedentes affert, quàm illos, quos alia Chronica Polonorum, ordine suo novem, recitant, usque ad Piastum, cui Annus Christi 842, convenit, & Craco annum Christi 700. rectiùs asserunt. Hinc ignorantia Chronologica crassa Kadlubkonis arguenda, qui ad supplendum Imperantium in Polonia, integri millenarii annorum hiatum, torpuit, utut gentis suæ historiam (altâ oblivione, sicut & cæterarum gentium tunc barbararum sepultam) simplici assertione suâ, decem Seculis augere voluerit.

Ineptus autem Commentator ejus ad talia notatu digna cœcus, inutili paraphrasi fabulam auxit, non correxit. Migrationem Gallorum in Græciam, & tempus Craci pag. 31. & 38. Annis plus 400. ante Christum, & ferè 100. ante Alexandrum M. supponens, scilicet migrationem Gallorum in Italiam, quâ Romam captam incenderant, quæ Olympiade 98. contigit, cum hâc in Græciam expeditione, confundens.

(2) Magis adhuc Kadlubkonis ignorantia historica patet, ex fabulâ quam Epist. 16. Lib. 1. de Lesko III. Poloniæ Rege narrat: Scilicet quod is Julium Cæsarem tribus præliis fuderit, & Crassum apud Parthos, cum omnibus copiis deleverit. Item

quod tandem Sororem suam Juliam, Cæsar, cum dotali Bavariâ Lesco elocarit, cui maritus Contra-dotem in Sambiensi provincia (quæ est pars Prussiæ ad Regiomontum) assignarit: Ipsa verò oppidum Julinum exstruxerit, quod nunc Lublinum vocetur. Certè Julius Cæsar 50. Annis ante Christum natum, post victoriam Pharsalicam, Monarchiam fundavit. Quodsi Cracus primus Rex Polonorum, secundum Kadlubkonem, annis plus 400. ante Christum imperavit, Lescus autem III. Rex septimus â Craco fuit, sequitur singulos Reges dimidio Seculo imperasse (imò plus integro, quia Craci filiis, Vendæ & Lescis duobus, atque Popielis duobus, brevissimam vitam tribuit) si Leskum III. Cæsari coævum facere voluit.

Commentator Kadlubkonis fabulam magis infecit, & ad Valerii librum de Vitâ Cæsaris provocat. Fuit quidem Valerius Marcellinus Scriptor historiæ Augustææ, sed inter deperditos numerandus. Idcircò benè cessisset Commentatori Scriptoris deperditi allegatio, nisi ex Svetonio, & omnibus Historiæ Romanæ Scriptoribus, fabula de Julii Cæsaris in Poloniam & Prussiam expeditione, exploderetur.

Dicit autem hic Commentator egregius; *Hic Lesco quendam tyrannum, Crassum, Regem Parthorum, in Prussiâ prælio vicit, omnibus bonis expilavit, & aurum liquefactum in os infudit, dicens: Aurum bibe. Item: Hic Lesko Gethis, i. e. Pruthenis, & Parthis, i. e. Ruthenis, & aliis Regionibus usque ad Orientem, post Rutenos imperavit. Ex matrimonio verò Lesci cum Julia*, inquit, *natum fuisse filium â Cæsare appellatum Pompilium, qui fuit pater Popieli, quem mures devorarunt.*

Talia certè sine nausea legi non possunt, & de puerili ruditate Kadlubkonem æque ac Commentatorem ejus arguunt, qui ex parvâ similitudine vocabulorum, Crassi, Julii, Pompeji, Par-

Parthorum, Seleuciæ, &c. tam immensò distantia tempora, hominesque & Regiones confundere potuerint. Silesios faciunt Seleucios, qui Alexandro M. tributum denegarint, Pezingos Russos, appellant Parthos, quos unà cum Crasso Poloni devicerint, qui cum Scythis Philippum Regem, Alexandri Patrem, ceperint, & alia hujusmodi miseranda: Nam ex Asia translatis vocabulis omnia miscent cum Europæis.

In eo non falsi, quod Gallorum nomine, qui Italiam, Græciam, & Asiam minorem inundarunt, Germanos intelligant. Notatu quoque dignum est, quod adhuc Kadlubkonis ætate, Gothi & Getæ (diversissimæ Originis populi, illi Teutonicæ, hi Venidicæ & Slavicæ) in Prussiâ habitarint, quos perpetuò ita appellat. Undè lucem affundit Epitaphio, in Æde Posnaniensi Boleslao Chrobrio Regi Poloniæ posito, â Lubienskio in Vitis Episc. Ploc. pag. 315. & â Starovolscio, in monumentis Sarmatarum pag. 447. recitato. Ibi: *Tu possedisti velut athleta Christi, Regnum Slavorum* (h. e. Ruthenorum) *Gothorum* (h. e. Prussorum) *seu* (pro, &, more istius ævi) *Polonorum.* Nam & Erasmus Stella, & quod magis notandum, Laskius in præf. Statuti fol. 3. b. Prussos, Getas, Conradi Masoviæ Ducis tempore, adhuc Seculo XIII. appellatos, asserunt. Sed Germanos idem Kadlubek posteà, in recitatis bellis cum Polonis, contemptim Lemanos h. e. feudales vocat.

(3) Quod penitùs nullum tempus historiis suis Kadlubek apponat, ignorantiam ejus summopere arguit, aut certè sententiam adversariorum ejus, de quibus Lib. II. Ep. 2. tantoperè queritur, confirmat: *Dicunt enim*, ait, *haud facile deprehenditur mentiens in his, quæ nemo novit, nec facile falsitatem vitare potest, qui de ignotis multa præsumit.* Nam fortè tempus nullum expressit, ut securior fabulis indulgere posset.

(4) In illis ipsis gestis sui ævi enormiter quoque hallucinatur, e. g. In Concilio octo Episcopor. Poloniæ Anno 1180. â Casimiro Justo congregato, numerat Lupum Episcopum Plocensem, de quo Dlugossus Lib. VI. disertè testatur, jam Anno præcedente mortuum fuisse. Deindè ponit Conradum Episc. Pomesaniensem in illo numero. Sed Episcopatus Pomesaniensis in Prussiâ, demùm Anno 1243. simul cum cæteris Prussiæ Episcopatibus (excepto Culmensi, cui Christianus Monachus jam Anno 1215. præfectus, licet diploma Conradi Ducis super fundatione hujus Episcop. â Cromero Lib. VII. p. 131. demum sub Anno 1222. exhibeatur) ab Innocentii Papæ IV. Legato Wilhelmo Episcopo Mutinensi institutus, eidemque primus Episcopus Ernestus, qui Anno 1269. obiit, præfectus fuit. Licet autem Culmensis ille Episcopus primus Christianus, â Dusburgio & aliis appelletur Episcopus de Pruschia, Pomesanorum vero significatione largâ, omnes subinde Prussi tunc appellati sint (quod in Privilegio Culmensi disertè asseritur) adeoque videri possit, Kadlubkonem intelligere Episcopum Prussiæ hunc, titulo Pomesaniæ: Nihilominùs præter temporis hiatum Kadlubek non Christianum, sed expresse Conradum ponit; tale autem nomen inter omnes Episcopos Prussiæ nusquam reperias.

Dlugossus errorem hunc Kadlubkonis enucleasse sibi visus, quem Cromerus sequitur, ponit Conradum Caminecensem sive Caminensem Pomeraniæ Episcopum, loco Pomesaniensis. Et hoc apparentius est: Nam Conradus I. Episcopus Anno 1175. Julino cum Episcopatu suo Caminum translatus, usque ad Annum 1185. præfuit, quo obiit. Quid vero Caminensis Episcopus, qui nullum Patronum habuit, præter solos Casimirum I. & Boguslaum I. fratres, Duces Pomeraniæ Occiden-

dentalis, qui ipsi primi Principes Imperii ab Imperat. Friderico Barbarossa Anno 1180. facti, nullum Dominum Superiorem nisi Cæsarem agnoverunt; quid inquam ille in Comitiis Regni, vel Concilio Episcopali Poloniæ fecerit? non difficile divinare liceret, si Caminensis & Libussiensis Episcopatus, tanquam Venedicæ seu Slavonicæ lingvæ & nationis, Metropolitanæ Gnesnensi subordinati fuissent.

Sed hoc est quod Mycrælius Chron. Pomeraniæ Lib. III. Part. 2. pag. 641. & 643. Lib. 6. pag. 436. latè deduxit: Caminensem Episcopatum, â fundatione suâ, privilegio Papali, ab omni Metropolitanâ Jurisdictione exemtum, soli sedi Romanæ reservatum, decretis quoque Papalibus adversus Archiepiscopum Gnesnensem in eo confirmatum fuisse; Quod etiam Æneæ Sylvii & aliorum testimonio ibi probat. Manifesto igitur fallit Dlugossus, dum ad Annum 966. in novem Episcopatibus â Micislao Duce Poloniæ fundatis, Culmensem, Lubussensem, & Caminensem seu Caminecensem, numerat. Quod ipsum Cromerus de Culmensi quidem Lib. III. arguit, sed de posterioribus æquè â Dlugosso fictis, tacet.

Quam cautè vero Historicis, viris Clericis præsertim in rebus Ecclesiasticis credendum, & quàm periculose fidendum sit, vel hic locus Dlugossi evincit, qui d. l. ad Annum 1045. cum exultatione patriam suam sedi Romanæ facit tributariam & feudalem. Quod sanè omnes cordati Poloni hactenus, pro convitio non laude gentis suæ accepere. De Lubussensi Districtu autem Dlugossus veriora narrat, quod ad Silesiam, quæ tunc pars Poloniæ fuit, pertinuerit, & â Boleslao Lignicensi Anno 1250. Marchionibus Brandeburgensibus venditus fuerit.

Denique Kadlubek & Commentator ejus Lib. I. Ep. 16. nar-

narrant, quod Lescus III. naturalibus filiis suis, in cæteris provinciis, Pomeraniam quoque distribuerit, & Dlugossus de verbo ferè figmentum hoc exscripsit, quem omnes Historici Poloni sequuntur. Sed præterquam quod hæc historia circa nativitatem Christi ab iis collocatur, quo tempore non Venidici seu Slavici populi, sed Gothi & Svevi Teutonici Pomeraniam inhabitarunt, hoc certè ex Ditmaro Mersburgensi, Ottone Frisingensi, Cranzio, & aliis Mycrælius satis probavit: Polonos nihil unquàm juris in Pomeraniam, nisi â Miecislai II. tempore ad Pomerelliam & Cassubiam, jure victoriæ, habuisse. Et licet Boleslaus Crivoustus, fidei propagandæ causa, junctus Danis, usque Stetinum penetrarit, tamen filius ejusdem Vladislaus mox omnia amisit, & jam inde Poloni, tot incursionibus & bellis suis ultrà Colbergenses montes penetrare neqviverunt.

Hinc nec Cromerus plures, quam Gedanensem & Svecensem Palatinatus Polonicos, in Pomeraniâ enumerare potuit. Quid igitur fidei historiis Kadlubkonis remaneat, cordate satis Fœlix Herburtus, editor ipsius, in præfatione suâ ad lectorem expressit: *Adfert historias*, inquit, *incertas*, *confusas*, *perplexas*, *quas nos bonâ fide, ut purum putum daremus, nec attingere voluimus, quamvis NB. aliter se rem habere sciremus, forte aut lapsus memoriâ, aut librariorum ignorantiâ.*

Adhuc quoque miror, Kadlubkonem, licet S. Adalberti adventum in Poloniam ad Boleslaum, & venerationem ejus ab Imper. Ottone III. pag. 128. brevibus exposuerit, pag. autem 508. Sanctissimum Polonorum Patronum appellarit; nihilominus martyrii ejus miracula, tantoperè aliis laudata, ne verbo quidem attigisse. Commentatorem vero pag. 133. paucis quidem de Martyrio Adalberti in Prussiâ passi, sed nihil omnino de miraculis narrare. Cum tamen Ep. 21. lib. 2. Kadlubek de

de truculentâ cæde Stanislai Episc. Cracovienſis, & miraculis circa corpus occiſi verboſè diſſeruiſſet, atque paſſim in textu ſuperſtitionis ejus veſtigia appareant, ut ſi quid de S. Adalberti miraculis ſciviſſet, dubio procul talia non omiſiſſet. Undè colligo; miracula illa circa cædem Adalberti, ad circumveniendum ſimplices, à ſuperſtitioſo Clero, poſt Kadlubkonem demùm eſſicta, Dlugoſſo credita, & ſic multorum Hiſtoriæ inſerta fuiſſe.

Quantum tandem ad genus ſcriptionis Kadlubkonis pertinet, judicium Herburti in Præfat. non ſufficit, dicentis: *Latinitas non probatur tibi, ſed nec mihi: vitium Kadlubkonis non eſt, ætatis eſt; reverà illi ingenium non defuit, & arguta verborum ac ſententiarum compoſitio. Loquebatur illâ linguâ, qua tunc omnes elegantiſſimè.* Nam præter barbariſmi vitium, quod in plerisque illius ævi Scriptoribus eſt; Certè ſtylus Kadlubkonis non tantum rudis, ſed ænigmaticus, parabolicus, & agreſtibus vulgi apologis (non ad ſignificandas res, ſed ad ornatum verborum) copioſus, quod Herburtus ſententioſum vocat, ſalivam movet. Ideò Lectorem non adeo vocabula illius ætatis, in Latinitate infimæ, e. g. *prædocinia, doctrinatio, ſacciparium, eſingultivè, tentula, promptiſicare*, & mille hujusmodi; quàm intricata periphraſis parabolica, quâ rem non explicare, ſed mera ænigmata proponere contendit. e. g. *Alterimur? Altriminum enim hæc eſt natura, ut integra minus oxedinio habeant, crebrius altrita ſentiri acriora.* Pauciſſimæ ſententiæ reperiuntur, quæ verbis non ineptè ludunt. e. g. *Tam ſubitò ſubitos non competit eſſe peritos, difficiles aditus quisque ſubit ſubitus.* Item *Semine dapſilitas largo pluit aurea, famæ, falx in meſſe ſonat, plus das mihi, plus metis à me.* Item *in hujusce noſtri tempuſculi tempeſtate, fides non parit fidem, ſed ſi concipit, prius abortit quàm pariat, prius exſpirat*

 par-

partus, quàm ſpirare incipiat ; ſi ad fidei pia ubera gemmina pend:nt viperarum, catuli ſugunt perfidi, à quibus non ſolùm amici, ſed & Domini plus dolo coluntur quàm fide. Quâ ſententiâ, Commentator Polonorum corruptos mores ab Authore perſtringi putat.

Ego ex omnibus argutiis, hæc tria ſapienter dicta, cætera vix lectu digna judicavi. Et propterea prolixior in cenſurâ Kadlubkonis fui, ut hiſtoriæ ſtudioſi, antiquorum Scriptorum eousque ſint curioſi, quatenùs ſanæ rationi & communi gentium traditioni hiſtoricæ, probatisque Authoribus non enarrant contraria. Quæ de ſtylo hujus Authoris annexi, magis ad refutandum eos, qui Kadlubkonem inter optimos ſui ævi ponunt, dixi, quàm ut in Hiſtorico, præſertim antiquô, verborum rationem præ rebùs haberi putem. Sic ut Dlugoſſi Judicium de hoc Vincentio planè ſit ineptum, dum ad Annum 1223. de eo ſcribit: *Vivacitate ingenii, quâ pollebat, de rebus geſtis patriæ, diſerto politoque ſtylo edidit Chronicam, quam ſic accuratè cogitatòque ſcripſit, ut ad priſcorum laudem maximè acceſſerit, quos tantoperè admirantur.* Et ad Annum 1207. *Sine externæ opis adminiculo condidit corpus Hiſtoriæ, de Annalibus Polonorum, magnificum per ſcriptum literarum ſenſum expreſſit.* Quamvis nec Dlugoſſus fabulis ejus penitus adhæſit, ſed correxit.

Ità Scriptores illi ſe invicem fricare, & ſæpè vilia ſua vulgo laudare aſſvevere. Kadlubek Lib. IV. Cap. 17. de Petro Archi-Epiſcopo, eodem vitio ſcribit: *Vir, inquit, omni ſcientiæ, omni ſapientiæ quadratus induſtriâ, cujus etſi me rupero, merita dictis non aſſequar.*

Eſt petra namque Petri celſior arce metri.
Pſallant centimetro tot vatum ſecula Petro,
Claudicat omne metrum, non capit omne Petrum.

Vis

Vis bene noſſe Virum, coeli circumſpice gyrum,
Diſpice quoque ſolo, ſolus hic abſque dolo.
Nectare fons plenus, ſol ſidere blandus, amœnus,
Sidere nectareus, nectare ſidereus &c.

Si quis dicet illâ ætate talem Poëſin valuiſſe, dicam ego, ſed & propterea infimæ Claſſi Scholaſticorum, non Hiſtorico judicioſo, qui veritati & verborum acribiæ præ omnibus ſtudere debet, conveniſſe. Ex quibus tandem omnibus ſequitur, Kadlubkonem, propter ſolam antiquitatem, cum cæteris quiſquiliis veterum, ſed ob aliam utilitatem planè nullam, mereri locum inter Scriptores Poloniæ.

II. STANISLAI ORICHOVII ANNALES, *adjunctâ vitâ Petri Kmita*, Dobromili Anno 1611. Opuſculum hoc in Libris 1. 2. 3. & 4. initia Imperii Sigismundi Auguſti Regis Poloniæ, à morte Parentis Sigismundi I. quæ contigit Anno 1548. usque ad finem Anni 1551. gravi ſtylo explicat.

Et quoniam hunc Regem ſtatim libidines & luxus, ita à matre educatum, privatim, publicè factiones potentiſſimæ æqualiter vexarunt, unde graviſſimi ipſius Regis & populi motus pullularunt, ſub titulo Commentarii brevitèr ſed judicioſè ſcripti, Lectore quovis dignus eſt: annalium verò nomen, ob brevitatem temporis, vix meretur.

In quinto Libro geſta quidem Comitiorum Anni 1552. & Wallachiæ ſubjectionem, atque profectionem Regis in Pruſſiam & Lituaniam deſcribit, ſed præcipuè actionem ſuam cum Epiſcopis, propter uxorem, quam in Clericatu duxerat Author, & jam in Libro quarto fuſiſſimè narratam, proſequitur. De quâ actione Herburtus, Editor Libri, multa recidit & occultavit, quæ tamen in MSCptis conſervata, nuper in editione hujus Libelli Lipſienſi, Tomo II. Dlugoſſi annexâ, plenè ſunt

inſerta, non autem, prout vulgo creditum, Gedanenſi tantum editioni Orichovii, ſed etiam huic Dobromilienſi defectus ille fuit.

Sextus denique annalis, ordinem cœptum planè turbat: nam omiſſa Hiſtoriâ geſtorum ſub Sigismundo Auguſto Rege; quam propoſuerat, ingentes illos motus Ordinis Equeſtris ad Leopolim, contra Patrem ejus Regis, Sigismundum I. quæ Anno 1537. accidit, narrat, & orationes ſeditioſorum atque factioſorum ex Senatu, verbotenus exhibet.

Unde ferè colligo, Orichovium, vafrum hominem, nunquam ſibi propoſuiſſe, juſtam Hiſtoriam Patriæ ſuæ componere; ſed annalium titulo abuſum eſſe, ut ſuam litem cum Epiſcopis, quæ ſub patrocinio Magnatum totam Rempubl. commoverat; commodè poſteritati tradere poſſet. Hinc maxima ejus cura, in explicandâ iſtâ actione ſuâ, ceteris geſtis Regis & Reipubl. tanquam fragmentis, hinc inde adſcriptis. Et cum priores annales, ſolenni Præfatione Regi obtuliſſet, in fine ſexti ait: *Se hæc non collegiſſe, ut in vulgus ederet, ſed ut tempus falleret, & hac meditatione, otio & inertiâ languentem animum exerceret.* Quod non eſt ſinceri Scriptoris propoſitum, componentis Hiſtoriam.

Certè habuit vir iſte connatam & acquiſitam induſtriâ potentiſſimam vim dicendi, & ſicut Herburtus loquitur, rapidus fertur, atque ſaxa plurima evolvit; adeò ut Starovolſcius in Libro de C. Script. Polon. Demoſtheni Orichovium comparare audeat, nec ipſi aliud quam longioris hiſtoriæ materiam defuiſſe: Nihilominus moribus, quod magnis ingeniis ferè familiare eſt, levem, in erratis defendendis ambitioſe obſtinatum fuiſſe, nemo dubitet, qui carnali naturæ ſtimulo, nulla religionis libertate perſuaſus, uxorem ducens, omnia & patriam ipſam

ipſam in periculum dare potius, quam aut inſtitutis ſuæ Romanæ Eccleſiæ ſeſe ſubjicere, aut palam Evangelicam veritatem & libertatem conjugii agnoſcere, ſed inter utroſque fluctuare, & modo defenſione ſua adverſariis noceret, utriſque illudere maluit.

Author vitæ Kmitæ, ita de eo ſcribens: *Extant hæ ipſæ furentium hominum conciones, in caſtris ad Leopolim habitæ, conſcriptæ per hominem turbulentum ac ſeditioſum, Stanislaum Orzechowskium, Petri Kmitæ Servitorem, qui declamatoribus illis & eorum inſanis concionibus, veluti bellè ac ſapienter perorantibus, multa tribuere videtur*; ſi non ex toto audiendus, non omnino tamen rejiciendus eſt. Tumultibus enim Orichovium delectatum fuiſſe, narratio ſuæ ipſius cauſæ ſatis arguit.

Donec autem Epiſcopi graves illi incubuerant, ſimulatâ agnitione veritatis, multorum Evangelicorum amicitia eſt abuſus: Sed impetrata veniâ habendi uxorem, decretiſque infamiæ, juſſu Pontificis reciſis ab Archiepiſcopo, in Comitiis Regni palam Anno 1552. religionis Pontificiæ capita, ſub ſacramento denuo profeſſus eſt; Quod ipſe Annali 5. Varſevicius quoque in Vitis parallelis, & tot alii referunt.

Porrò in declamationibus illis ſeditioſis, quæ tantoperè Orichovio placuerunt, ut ad verbum hiſtoriæ ſuæ insereret, multa facundè falſa occurrunt, quod etiam Author vitæ Kmitæ rectè notavit. Hac vice exemplo ſit ſententia Zebridovii Ep. Cracov. in Ann. 6. *In Germania*, inquit, *non prius exarſit bellum civile, non prius Cæſar agitari pellique cœpit, quam ex Germanorum animis reverentiam omnem ergà Epiſcopos extirpaſſet Lutherus, contemptu Pontificiæ dignitatis, quæ pacis & tranquillitatis cauſa inter homines divinitus eſt conſtituta.* Sed hoc argumentum ab eventu evidenter refutatur: Non enim unquàm, tot ante ſeculis, factione Pontificum, propter ſuam majeſtatem ſecularem, uſque ad

internecionem agitata, magis quievit Germania, quam imminutâ illâ horrendâ potentiâ Pontificia, Cæsari & Principibus sua Majestas, â Christo & Apostolis, pacis & tranquillitatis causa 1. Tim. 2. v. 2. ipsis asserta, sed quæ Ecclesiasticis & Episcopis severe abjudicata Matth. 20. 25. sqq. â Luthero revindicata est. Et Caroli V. atque Ferdinandi II. motus, ex crudelibus Pontificum consiliis, nulla culpâ pacificorum, supplicia & exilia tantum naturali defensione avertentium Evangelicorum, epullularunt, & ope Dei sopita sunt.

Vitam Petri Kmitæ Palatini Cracoviensis, absque dubio Orichovius non scripsit, sed alius quispiam Vir Ecclesiasticus, veritatis non expers adeò, mordax tamen, & vitia cum convitio taxans. Encomia ab eo Orichovio tributa jam supra allegavi, eumque cum aliis parochis uxoratis Romanæ Ecclesiæ addictis, falsarios ac perjuros appellat. Sed Archiepiscop. Orichovium consensu Papali absolvens, sanior judicavit: *Uxorem ducere Clerici culpam quidem esse, sed non hæresin.* Melius dixisset: Uxorem non ducere, & libidine vagâ uri, hæresin maximam esse; conjugium verò uniuscujusque, juxta Apostoli verba, esse honorabile. In hâc autem vitâ Kmitæ, multa de procerum corruptis moribus, & Reip. malis, jam illâ ætate, conniventiâ Regum nimium auctis, referuntur, quæ censuram modernorum Scriptorum Polonorum juvant.

Oratio ejusdem Orichovii, quâ Equites Polonos in bellum *adversus Turcas*, facundè satis excitare conatus est, Anno 1543. scripta & typis Cracoviæ excusa. Duas in ea fortissimas causas præcipue ad bellum sacrum tale suscipiendum urget. (1) Quod Soliman versutus senex, Polonos pacis & amicitiæ somno, ab auxiliis vicinæ Hungariæ ferendis abstractos, post vicinos omnes singulatim devictos, ad ultimum suæ quoque devorationi

tioni

tioni destinarit. (2) Quod per Vallachiam Polonis tunc recenter extortam, munitiones ad Dniestrum h. e. Tyram amnem, Poloniæ limitem, moliens, interitum hujus Regni aperte struat. Quodsi Orichovius vidisset, quod post Tehinam sive Benderum ante tricennium circiter munitum, nunc jam proximum Poloniæ Chozimum maximis quoque circumdederit Turca munitionibus, adversus expressa pacta antiqua & recentia cum Polonis, quasi compendibus duobus gravissimis exstructis; maxima damna, & ni Deus prohibeat, interitum Poloniæ à vicinis adeo Turcis imminere, propius divinasset. Sed laboriosis hujusmodi demonstrationibus Orichovii, Varsevicii, & aliorum non ineptè inscripsit Jánitius in fronte hujus orationis:

Quam ruit in Turcas facundô Orichovius ore,
Tam ruerent cuncti juncto si fœdere Reges,
In præceps rueret Solimanni gloria, & esset,
Aut nihil aut servus Getes — — — —
Sed mallet decies Rex Gallicus ante perire,
Quam socius Magni Cæsaris esse semel.

III. SIGISMUNDI AUGUSTI REGIS *Epistolæ, Legationes & responsa.* Item STEPHANI *Regis Epistolarum decas, & oratio censoria ad Ordines Poloniæ. Item acta & scripta circa electionem Regis Sigismundi III.* ex collectaneis H. de Huyssen, typis edidit J. B. Menkenius J. U. D. Lipsiæ Anno 1703. Notandum hìc occurrit, epistolas has Sigismundi Augusti Regis & legationes tantum ex biennio Imperii ejus, Annis videlicet 1562. 63. collectas esse.

Porrò quod Menkenius in præfat. credere videtur, scripta hæc fœtus ingenii Regis ipsius non sunt, qui in laboribus tædiosissimus, in curis Reip. remissus, voluptatibus diffluens, literarum

rum parum amans, ab Orichovio, Varſevicio, & aliis coævis Scriptoribus, fuiſſe arguitur. Sed ſunt collectæ ſchedæ Cancellarii ejus temporis, qui quæ ad mandatum Regis in negotiis occurrentibus ſcripſit, & Polonicè per Regnum expedita, in Latinam lingvam converſa, ſibi ſervavit. Nam hoc æqualitas ſtyli, & quod quædam, utpote literæ vocatoriæ ad Comitia Regni, &c. originaliter omninò Polonicè ſcripta, ab eâdem manu latinè translata fuerint, evidenter docet.

Cancellarios autem priſcis illis temporibus, cæteris Secretariis & amanuenſibus raro eousque eruditis, ipſos ſcripſiſſe epiſtolas & inſtructiones Legatorum, vel ex annali 3. pag. 90. Orichovii conſtat, ubi inter laudes mortui Samuelis Maciejovii Epiſcopi Crac. & Cancellarii Regni ponit: ***Romæ præ omnium Regum Epiſtolis, Poloniæ laudem meruiſſe, quarum,*** inquit, ***utique Scriptor hic Cancellarius fuit.*** Huic autem Samueli ſucceſſerat Joannes Oſieskius, â bonâ latinitate ibidem pag. 91. Orichovio laudatus: Qui procul dubio harum epiſtolarum Author fuiſſe credendus. Nam adhuc Anno 1563. idem Johannes, Diploma Unionis Ducatuum Sator. & Oſviecim. ſubſcripſit in Volum. Conſtit. pag. 66. Qui eodem quoque Anno Herburti Statutum Præfat. commendavit.

Stylum planè virilem & realem harum epiſtolarum, meritò laudat Menkenius: eſt enim gravis, purus, perſpicuus, dignus viro in negotiis publicis (quæ moram non patiuntur, & rebus magis quam verbis pertractantur) verſato; Inſtructiones quoque articulatæ, plenæ, & legatis non multum arbitrii relinquentes.

Decas literarum Stephani Regis ad Carncovium Epiſcop. Vladislavienſem, non idem valent: Sed Oratio ejusdem Regis ad Ordines Regni, quâ in corruptos eorum mores, licentiæ

non

non libertati ordinatæ convenientes, acriter invectus, & cujus fragmenta passim Scriptores recitant, digna est memoriâ posteritatis. Vid. Heidenstein Hist. Lib. II. pag. 110.

Appendix adjuncta, nempè Ordinum Regni Poloniæ circà electionem Sigismundi III. cum eodem, & contra rivalem ejus Maximilianum Archiducem, acta. Item oratio Legatorum Sveticorum in Comitiis istius electionis, quâ immensa bona Poloniæ, ab ambitiosis procis hisce promittuntur, Cracoviæ Anno 1587. impressa typis, passim adhuc extant & â me quoque possidentur seorsivo libro.

IV. ANDREÆ FRICII MODREVII *Orationes, contra impiam legem de homicidiis, pœnâ pecuniariâ vindicandis:* Nempè Prima ad Regem Poloniæ Sigismundum Augustum, sub nomine Laskii, Palatini tunc Siradiensis. Secunda ejusdem argumenti, ad Senatum, Equites, populumque Polonum; addita huic est alia contra Decretum Ordinum, quo pagi civibus oppidanis adimi permittuntur. Tertia ad Archiepiscopos, Episcopos, & Presbyteros Ecclesiarum Sarmaticarum, contra eandem legem homicidii. Quarta ad populum plebemque Poloniæ, querela est de contemptu legis divinæ in homicidas. Quinta ad Regem, Pontifices, Presbyteros, & populos Poloniæ ac reliquæ Sarmatiæ, de Legatis ad Concilium Christianum Tridentum mittendis: adjecta gratulatione ad Leonhardum Altipolitam Mazovium, de Episcopatus Camenecensis munere, â quo Episcopo Fricii eruditio, pietas, & singulare in Religionem Studium, in Præfatione ultimæ orationis summoperè commendantur. Cracoviæ typis Annis 1543. 1545. & 1546. excusæ.

Digni sunt hi sermones, ut copiosiores impressi typis â multis relegerentur: nam judicio bono, zelo justitiæ & pie-

tatis summo, amore patriæ & libertate illo ævo inculpatâ, nunc intolerandâ, stylo denique virili, aperto, æquali, non fucato & anxiè quæsito, scripti sunt. Ut satis bonitas Dei laudari non possit, quod tempore renascentis puræ veritatis Christianæ, ad reformandam Ecclesiam in Capite & membris, doctrinâ & moribus (quod ante & post Lutherum Historici graves & pii ferè omnes, omnium bonorum commune votum fuisse, in totius Europæ Regnis, & ex ipsis Italis luculentus Historicus, Gvicciardinus, unanimes referunt) corruptissimis, tot ingenia magna & pia, omnibus Regnis dederit, quorum operâ mundus, si voluisset, resipiscere, & lumen veritatis ubique admittere potuisset.

V. CHRISTOPHORI HARTKNOCH, Professoris Thoruniensis *de Republicâ Polonicâ, & connexarum Regno Provinciarum* Libri II. Lipsiæ Anno 1698. tertiò editi.

Quam egregie Hartknoch, illustrem hanc materiam, non ab alio ante eum digestam, sed summâ diligentiâ, è profundis Historicorum & legum publicarum voluminibus erutam, primus in hunc Ordinem redegerit; Infinitas quæstiones, judicio defæcato benè discussas definiverit, & quoad sedulitate suâ pertingere potuit, opus perfecerit, nemo aliàs cognoscit, nisi prius Polonorum de Republ. suâ anteà editos libellos, Cromeri, Gvagnini, Starovolscii, Krzistanowii, Michalonis, & hoc genus alia compendiosissima elementa perlegerit. Tunc enim, quæ omnes illi tædiosa brevitate, ex memoriâ suâ, sine ordine, absque ulla probatione jurium publicorum, aut tantum per remissionem ad Historicos, ac legum publicarum fontes, delineaverunt, utilitate nec comparari huic Hartknochii operi digna. Et nisi ob paulùm antiquiora ipsorum de rebus cognitis testimonia, eaque paucissima, conserventur, jam feliciter perire posse judicabit. Enim-

Enimverò quod multi Politici & publicis negotiis admoti viri, ob Authoris Scholaſtici humilitatem, & â rerum publicarum praxi longe remoti, imperitiam in hoc genere, nauſeam affectarint, Librumque hunc contempſerint, hoc per invidiam ipſorum accidit, nullâ Authoris culpâ. Quodſi negotiorum illi publicorum artifices, ſatis doctrinæ & diligentiæ, quæ ad hujusmodi accurati Syſtematis ſcriptionem, ſumma requiritur, haberent, nec otio vel luxu tempus ſubciſivum ſuum detererent, dubio procul rerum ipſis quotidie obverſantium notitiam pleniorem dare poſſent. Aſt in tanta eorum negligentiâ, & plerorumque ad res quas tractant erudite & cum fundamentali deductione, ut lectoribus plenam fidem faciant, ſcribendi ineptitudine, utique illuſtriſſimæ partes Politices, Hiſtoria & Jus Publ. ab aulâ ad ſcholas, in iisque ad viros pro pane & aquâ improbe, tanquam jumenta, laborantes, magno eruditi orbis dolore, remiſſæ ſunt. Et quodcunque ſubindè illi publici Miniſtri parturiunt, feſtinanter deproperant, ac immaturum plerumque fœtum ejiciunt.

Nihilominus novi ego Illuſtres etiam in Polonia viros, quos Hartknochium ſecum ferre, & quæ ille laborioſe maturoque judicio congeſſit, tanquam bonum indicem rerum ſuarum publicarum adhibere, delectavit. Certè in nonnullis præſertim ceremonialibus, Hartknochium ſubinde hallucinatum fuiſſe, quædam quia ignoravit omiſiſſe, memini Virum Senatorium me coram carpſiſſe. Sed quæ hæc eſt pars Juris Publici? Et quamvis in aliis quoque quæſtionibus quicquam ignoravit, quid hoc ad vaſti, per immenſa ſpatia rerum, ab antiquo hucusque geſtarum, & per tot ſecula pedetentim ad hanc formam concretæ Reip. ampliſſimi Regni, cum certis documentis deducti operis ſyſtema? Idcircò donec illi ab aula & ſedibus curulibus, aut qui negotiis

innati sunt publicis, nobis quid perfectius, sed pari cum Hartknochio diligentiâ (cui aliqud addere jam proclive, & nihilominus ei qui glaciem fregit, impar foret labor) elaboratum exhibuerint, nemo qui insignem hanc operam æstimare novit, ingratus spectator erit. Sed illi viro ultrà Scholam judicioso, benè, cum jam facere non possit, dicet, libroque hoc interim percommodè utetur fruetur.

VI. JOANNIS HERBINII, Ministri Evangelici Vilnensis, *Cryptæ Religiosæ Kiovienses*, *S.* KIOVIA SUBTERRANEA, Jenæ Anno 1675. edita.

Contraxerat Herbinius, natione Silesius, ex Svecia Vilnam ad Ecclesiam fidelium vocatus, cum Abbate S. Basilii Rhuteno amicitiam: Qui Anno 1673. Herbinio, Kioviam, pro exquirendo Fabricii Medici filio (ibi Anno 1648. apud Jesuitas relicto, & in Cosacorum mox suborto tumultu perdito) Scrutatorem nuntium Vilnâ mittenti, literas ad Archimandritam Kioviensem pro eo negotio, simul pro elucidatione quæstionum de verâ Cryptarum harum, tantoperè inter Polonos & Russos laudatarum, historiâ, situ, & aliis veris circumstantiis, commendatitias exhibuit. Reversus igitur Anno 1674. nuntius ille, ab Archimandrita humanissimam responsionem, simul librum Nestoris Monachi cujusdam Rutheni, historiam omnem Kioviensium Cryptarum, quibus Sanctorum suorum corpora, ab Annis sexcentis abscondita esse asserunt, enarrantem. Item alterum Rituale Ruthenicæ Ecclesiæ, etiam delineationem Cryptarum harum retulit.

Ex hisce igitur Herbinius, tum Cryptarum descriptionem (quæ sparsam de illis vulgi famam, quoad magnitudinem, longitudinem, & alia mirabilia, robustissimi mendacii arguit) composuit. Tum quæstiones super incorruptibilitate exuviarum huma-

humanarum, atque aliis Ruthenorum superstitionibus proposisitas, enucleavit: Fervorem quoque cultus divini Monachorum illorum, & universim totius Ecclesiæ Ruthenæ, non ad quæstum (nam ministri ejus plerique sunt sine opibus) quemadmodum aliorum bona opera ad lucrum Cleri, sed ad solam religionem secundùm conscientiam erroneam ordinatum; Præterea gratitudinem erga Prædecessores & Doctores suos, atque genus vitæ seriò adstrictum, jejunia vera famique simillima, nullo potu calido vel aromatibus levata, ceu fortia fræna carnalium affectuum laudavit. Sed quod opinione meritorum suorum hæc patiantur, Sanctos suos ex hujusmodi meritis canonisatos, ultra civilem gratitudinis modum, tanquàm Patronos & Auxiliatores suos coram Deo honorent, sic fundamentum fidei Christianæ, quod est in solo & perfectissimo merito Jesu Christi, labefactent, hoc Herbinius meritò, sed mansvetis argumentis improbavit. Et quoniam Kiovia Poloniæ contermina, aliquot seculis Regibus Poloniæ paruit, meritò cognitio istius Metropolis Russiæ, inter res Polonicas refertur.

VII. DE SALINIS CRACOVIANIS *Observatio à Jodoco Willichio*, edita Cracoviæ Anno 1543. recusa Gedani Anno 1645. Author hic parcissimè, in arcto hoc libello philosophatur, de naturâ salis nihil refert præter visa & tentata, in descensu ad locorum illorum cavernas, circa Bochniam & Veliciam.

Præterea nec historiam Salinarum harum, nec ullas quæstiones politicas & negotiatorias, quæ aliunde petendæ sunt, persequitur. Paucissima tamen, præter volumen Constitutionum, novi scripta, quæ hunc defectum supplere possint, præsertim cum non solum in Cracoviano solo, sed & in Palatinatu Russiæ Rubræ, & in Lithuaniâ, Salinæ fossiles & coctiles reperiantur.

VIII. IDEA APOCALYPTICA STANISLAI ORICHOWII, in quâ facies perturbatæ & afflictæ Reipublicæ Polonæ, ejusque restaurandæ ratio repræsentatur; post aliquot editiones anteriores, libellus hic recusus est typis, Varsaviæ Anno 1696.

Depinxit Orzechowskius, pro ingenii sui felicitate, Statum patriæ suæ publicum corruptissimum, in hoc ac si Somnio Scipionis apud Ciceronem & Macrobium, sapienter; malisque si homines resipiscere & corrigi velint, excogitavit secundùm pietatem, justitiam, & charitatem Reipublicæ, remedia æquissima.

In eo tamen errore an odio in Ordinem Senatorium injuriosus videtur fuisse, quod illi ferè soli omnia mala Reipublicæ, â nimio rei privatæ studio, imputet; Regi nullum vitium imperandi, Equestri autem Ordini potentissimo in Regno hoc, tanquam subditis oppressis â Superioribus, non nisi obscurè & per consequentiam demùm vitia objiciat. Nihilominùs libellus sub visionum talium imaginibus, vitia Regni Publica adumbrans, utilis subindè esse potest, viris ad Rempublicam pertinentibus, ad legendum offerri, & si cujus rei sunt criminis vel vitii, ad conscientiam refricandam.

IX. JOACHIMUS PASTORIUS, Professor olim Gedanensis, deindè ad Pontificios honorum aviditatè prolapsus, Canonicus, Officialis, & Historiographus Regius, ad imitationem Flori, Compendiatoris historiæ Romanæ, *Florum Polonicum, seu Polonicæ historiæ epitomen*, primùm Lugduni Bat. Anno 1641. deindè aliquoties auctum, & ad Annum 1660. pacem nempè Olivensem deductum, Gedani Anno 1679. edidit.

In

In quo Pastorius, grande Cromeri volumen, stylo non affectato sed libere & purè profluente, judicio quoque bono, feliciter contraxit. Et ubi ille desiit, additis eâdem brevitate Sigismundis & Stephano Regibus, posteà in Sigismundo III. & ejus filiis Vladislao atque Johanne Casimiro, narrationem laxavit, quibus librum primæ editionis plus duplo auxit.

Quapropter hic libellus, volumina Historicorum diffusa & ampla non legentibus, bonam introductionem ad cognitionem rerum Polonicarum abbreviatam; majorum autem voluminum gnaris, bonum indicem & custodem memoriæ præstat.

X. Idem JOACHIMUS PASTORIUS *Historiæ Polonæ plenioris partem I.* Anno 1680. & jam post obitum ejus, *Partem II. quoque* hæredes Anno 1685. Gedani typis exhibuerunt.

Non hìc lector titulo deceptus, plenam aliquam historiam Poloniæ expectet, præter triennii, post excessum Vladislai IV. sub infelici Rege Johanne Casimiro (quo imperante Deo O. M. tam barbaro Cosacorum & Tatarorum flagello Poloniam affligere placuit) gesta. Quorum prodromum idem Pastorius, ut desiderium hujus suæ Historiæ apud Magnates, Mæcenates suos, intenderet, jam Anno 1652. præmiserat, de quo suprà inter libros formæ quartanæ dictum est.

Haud equidem indignus lectu hic liber est, ut qui multis literarum, diplomatum, & actorum publicorum, apographis refertus est, licet in filo narrationis, & rerum minutiis, aut jam in vulgo notis, aut cognitione historicâ indignis, vigor ille judicii Authoris, in decrepitâ ætate scribentis, subindè marcidus animadvertatur. Cæterùm nec adeò plena est hæc historia, quin ex diffuso opere Kochovii multoties suppleri possit. Nihilominus in tanta hujus Historici Voluminum raritate,

Pa-

Paſtorius paſſim adhuc venalis, lectoribus pro tempore ſatisfacere poteſt.

Acceſſit huic filii editioni, Paſtorii *diſſertatio, de originibus Sarmaticis*. In quâ ille profectò multo diligentior, & ex collatione multorum Scriptorum antiquorum, veraciora, adeòque fide digniora ſcripſit, quàm Dlugoſſus, Varſevicius, Sarnicius, & ipſe illi tantoperè venerabilis Cromerus. Nihilominus, quod ille de Cromero excuſando ait: *Quod apertè fabuloſa & enormia ſecreviſſe contentus, in cæteris antiquæ traditionis hiſpidam velut canitiem comere & pectere quodammodò maluit, quam prorſus abjicere*; Hoc pari conniventiâ, ex benigni lectoris judicio, & in Paſtorii quibusdam, ab eo timidiuſcule, ne â Polonis Scriptoribus nimium diſſentiret, conceſſis, emolliri poteſt & debet. Nam ſicut in tenebris offendentibus facilis venia eſt, ita Scriptoribus antiquitates chronologicas, præſertim migrationes gentium ſcrutantibus.

XI. JOHANNIS LASITII, Nobilis Poloni, *de Eccleſiaſticâ diſciplinâ, moribus & inſtitutis Fratrum Bohæmorum, cum admonitionibus ad reliquias iſtius Eccleſiæ, & cæteras Evangelicas*, curâ Johannis Amos Comenii primo Anno 1649. ſine loci expreſſione, editus libellus, & iterùm Amſtelodami Anno 1660.

Scripſerat idem Laſitius, Vir Helveticæ confeſſionis, â Rege Stephano legationibus obeundis admotus, de origine, progreſſu, & rebus proſperis vel adverſis fratrum, Libros octo, quorum hic de diſciplinâ octavus eſt: Sed iſti Libri VII. priores nimiâ præcautione Comenii dilati, tandem damno piorum planè deperditi ſunt; argumenta tamen brevia ſingulorum ſeptem librorum huic adjecta ſunt.

Non

Non solùm propter Authorem Polonum, sed quia prima fundamenta reformationis in Poloniâ, per hos fatres de Bohæmiâ jacta sunt, meritò libellus hic Polonicis annumeratur. Quicunque pius schema ordinatissimum fidelis coetus Christi, sanam quoque doctrinam (licet primi illi fratres propter apertas quasdam heterodoxas opiniones, ab initio in Poloniâ sub Vladislao Jagellone magnos motus excitarint, ut tanquam hæretici edictis Regiis & Statuum compescerentur, & posteà Helveticæ Confessioni accederent, erroribus suis occultatis aut correctis,) mores denique Christianorum inculpatos, & disciplinæ Ecclesiasticæ rigorem certè ad normam Christi & Apostolorum, nusquam, neque in primâ Ecclesia melius ordinatam, cœlestem inquam cœtum cognoscere cupit: hìc formam leget, sive verè â fratribus Bohæmis sic creditæ, sive ad fidelium confessiones conformatæ doctrinæ & disciplinæ: Cui paræneses Comenii ante & post tractationem Lasitii adscriptæ, pium addunt ornamentum. Et propter connexionem materiæ huic subjungo.

XII. HISTORIAM PERSECUTIONUM *Ecclesiæ Bohæmicæ, â conversione gentilismi usque ad Annum* 1632. ab Anonymo Anno 1648. typis Belgicis editam. Si quis ultimis hisce Seculis, â Deo permissam in fideles suos crudelitatem hostium veritatis Evangelicæ, exempla sangvinaria immensa, & catalogum Sanctorum Martyrum recentium, brevi compendio cognoscere cupit, hunc libellum legat; Et se ad ultimas, quæ adhuc secundum Apocalypsin fidelibus impendent, persecutiones, hujusmodi constantiæ parvulorum Christi paradigmatibus fortiter confirmando, præparet. Nam & hi omnes propter verbum Christi, utut in Articulis non fundamentalibus â veritate aliqua deflexerint, passi sunt.

XIII. STANISLAI LUBIENIECKII, illustri gente Polonâ prognati, *Historia Reformationis Poloniæ*, sub ficto

Freiſtadii verbo, typis Belgicis Anno 1685. edita, illis meritò ſubjungitur.

Præmonendus eſt Lector, cui hic libellus in manus venerit: non agi ab Authore aliud, quàm ut paucis de Statu Eccleſiæ poſt Apoſtolos præmiſſis, ſtatim ad Authores in Poloniam advectæ ſectæ Unitorum, qui Trinitatem in Deo negant, deſcendat; Socini, Liſmanini, Serveti, Stancari, & eorum diſcipulorum acta diligenter notet, progreſſum, perſecutiones, ac denique publicâ lege Regni totâ Poloniâ ejectos ſequaces Arianiſmi, ſive potiùs Socianiſmi, enarret.

Cautè igitur libellus hic legendus eſt, ne occultum virus facundiâ Lubieniecii animum legentis inficiat. Fuit ſane Vir ille, qui multa in exilio ſuo perpeſſus eſt incommoda, compasſione dignus, quod ad ſcopulum verbi divini offendens, ſolius conſcientiæ ſtimulo, ſed in errore inſigni & fundamentali, tanta mala patienter ferre, quàm doctrinâ, ſapientiâ, moribusque ſuis inculpatis, patriæ inter Evangelicos lucere maluerit. Idem ille Author eſt magni Theatri Cometici operis, quod Regi Daniæ Anno 1667. obtulit. Tandem Hamburgi, Vir ille eruditus & bonus, veneno neſcitur â quo cibo ejus aſperſo, unà cum binis filiabus Anno 1675. periit. Ingemiſcere ſorti humanæ ſubit, quod neque hic exul miſer & pauper â Venenifero crudeli hoſte tutus fuerit.

XIV. LEONHARDI GORECKI, Equitis Poloni, *Deſcriptio belli Ivoniæ Wojewodæ Wallachiæ*, quod Anno 1574. cum Selimo II. Turcarum Imperatore geſſit. Item *Johannis Laſitii, de Ingreſſu Polonorum in Valachiam cum Bogdano, & cæde Turcarum*, Francofurti Anno 1578. edita.

Narrat Gorecius ſtupendam Ivoniæ Palatini fortunam bellicam, quâ ejuratâ cum fide Mahometanâ (quam olim ſpe honorum â Turcis obtinendorum, ultro amplexus fuerat) Ser-

Servitute Turcarum, exercitu ſatis modico, paucis auxiliariis Polonorum & Coſacorum cohortibus aucto, Turcarum immanes cum auxiliis Hungarorum & Moldavorum, ad ducenta millia bellatorum collectas copias, aliquoties delevit, ut Selimum ipſum terror ab hoc bellatore invaderet. Tandem quomodo Ivonia â ſuis Vallachis proditus, in Turcarum poteſtatem, ſub fide ſalutis juratâ deditus, rupto ſacramento, crudeli morte affectus ſit.

Laudat Gorecius Hiſtoriam ſuam Poloniæ, viginti libris, usque ad exitum Sigiſmundi I. deductam; ſed quoniam nulli unquam Scriptori cognita fuit, ante editionem periiſſe credenda.

Laſitius verò hic, ea quæ in Vallachiâ ante Ivoniam (qui Bogdanum â gubernaculo, corruptis auro Purpuratis Turcarum detruſit) Anno 1572. contra Turcas, eorumque auxiliares exercitus præcipuè â Polonis amicis Bogdani, inſcio tamen Rege ſuccurrentibus geſta fuere, eo tandem exitu, ut potentiæ immani Turcarum, Ivanum in Provinciam deducentium; cedere coacti ſint. Sed Ivoniæ, victoriâ ſuâ crudelitate inhumanâ abuſo, eâdem menſurâ Deus poſteà rependit. Profitetur Laſitius, ſe in ea hiſtoriâ Paprocium ſeqvutum fuiſſe. Cum autem Paprocii nullum Hiſtoricum opus, præter Heraldicum illud, publicè cognitum ſit, manu tantum ſcriptum procul dubio fuit, quod ita ineditum quoque periit.

Idem Laſitius, *cladem Dantiſcanorum*, in bello contrà Regem Stephanum Anno 1577. â Polonis, Duce Johanne Sborowskio inflictam, iisdem typis, Wallachicæ ſuæ hiſtoriæ adjecit. Sed in Cauſis hujus belli enarrandis, Gedanenſium juſta gravamina, Regi Stephano per malevolos Conſiliarios in malam partem detorta, Laſitius extenuat, acta omnia Gedanenſium indito genti ſuæ faſtu ſuperbè taxat, cladem nimium

amplificat, suis ubique abblanditur, & in omnibus numeris suspectum se historicum exhibet. Qui enim alias in ea causa tunc temporis editas relationes legerit, facilè Lasitii fidem enervabit.

XV. ANDREÆ MAXIMILIANI FREDRO, Castellani Leopoliensis, *Gesta Poloniæ sub Rege Henrico Valesio*, Dantisci Anno 1660. typis edita.

Incipit Author ab obitu sterili Sigismundi Augusti Regis Anno videlicet 1572. Deliberationes de insolitâ hactenùs Electione Regis extra patriam, & diversa Ordinum consilia, tum acta Convocationis & Electionis, quæ tandem in Henricum Valesium desiit; porrò Legatorum Reipubl. Parisiis cum Electo atque Ministris Regiis disputata, tandem conventa pacta, sive conditiones Imperii, coronationem, & post quinque menses insperatum discessum Regis in Galliam; Indè animorum motus, & post denunciationem maturandi reditus Henrico factam, publicatum interregnum; In Comitiis Electionis autem Scissionem Ordinum, quorum una pars Maximilianum II. Cæsarem, altera Stephanum Transylvaniæ Principem, Regem, & simul maritum Annæ Sigismundi I. filiæ, proclamavit; Prætereà Confirmationem ab armato Conventu potissimorum ex Senatu & Nobilitate, Andreoviæ Electi Stephani & Annæ; denique properatum Stephani Cracoviam adventum, enarrat, & sic in Anno 1576. historiam finit. Interregnis illis duobus, tam in Vallachiâ â Turcis cum Ivoniâ gesta, quàm quæ â Tataris in Poloniâ, & â Violentis civibus misero populo per absentiam Regis inflicta mala fuere, interserens.

Ejusdem *Monita Politico-Moralia, & Icon ingeniorum* Gedani Anno 1664. Item Scriptorum ejus, seu *Annotationum togæ sagique fragmenta*, ibidem Anno 1660. edita.

De quibus non interest multum differere; dignitas enim personæ scribentis, & zelus ejus pro religione Romanâ contra

Dissi-

Dissidentes ubique prominens, apud Clerum illi authoritatem, & solita persecutorum fidelium merita, denique reverentiam apud omnes peperit, ut errores vel veritates conclusionum ejus, nemo ad obrussam facilè exigere velit. Lecta apud alios Scriptores vir ille non sibi soli servare voluit, sed amicos quoque instruere, imò feros adhuc nonnullos Sarmatas, literarum humaniorum dialogismo mansvefacere. Hunc certe scopum non malè ferit, sed ut religionis, ad pompam externi cultus penitùs adornatæ zelus, ut patriæ mos, ut amor suæ gentis, affectus ejus inflarunt, ità mens à se ipsa, aut ab aliis Scriptoribus asserta, concoxit, & impetum sententiis verborum fluxus addidit. Qui aphorismos hosce, demptis istis præjudiciis, ad normam veritatis resolvere valet, mox, qui veri qui falsi sint, pronunciare potest.

XVI. *De scopo Reipublicæ Polonæ*; contra Hermannum Conringium, FRANCISCUS MARINIUS Vratislaviæ Anno 1665.

Marinius ille (quem Hartknoch de Republicâ Pol. Lib. I. Cap. 2. §. 9. *Johannem Sachsium, Secretarium Thorunensem fuisse*, refert) à Professore Conringio, in collegio privato auditoribus de Republ. Polonicâ disserente, audivisse ait, quod scopus Reipubl. Polonæ hodiè sit vita Nobilitatis luxuriosa. Indè ansam sumpsit, oppugnare eam sententiam Conringii, & ad æqualitatem Civium h. e. Nobilium, atque salutem, formam Reipubl. aptè esse exstructam evincit, ac per totum ferè libellum potissima jura majestatis libertate Statuum attemperata edisserit. Sed macram admodùm eam deductionem, nullis legibus Regni, tantùm ex antiquatis jam ratione horum jurium locis Authorum, probatione firmatam elaboravit.

Hæc dissertatio (solenni jam olim Academico illo vitio, ut celebri alicui Doctori obloquens, tanquam læsæ Majestatis

 reus

reus, imò convitiis, & quicquid irarum docti habent, proſcindatur) aliquem ex aſſeclis Conringii provocavit, ut ſententiam Conringii non mitigare, ſed conviciis & acerbis opprobriis contra Marinium defendere aggreſſus ſit. Marinium, ingratum auditorem & diſcipulum Conringii, natione Sileſium (ideò quod in libro ſuo Domum Auſtriacam, monarchico regimini planè aſvetam, ab Electione Regum Poloniæ rectè excludi, ſcripſerit, tanquam Cæſaris ſubditum, majeſtatis crimine involvit) verba Conringii, luxum immanem Nobilitatis Polonæ, verbis Starovolſcii & aliorum Scriptorum Polonorum perſtringentis, itaque concludentis: *Videri jam, ſcopum hujus Reipublicæ luxurioſam vitam Nobilitatis eſſe*, peſſimè detorquentem, proindè calumniatorem & ſycophantam, qui cum injuriâ Conringii ſibi favorem Polonorum acquirere voluerit, appellat.

Mihi quidem videtur, Conringium, quod vitia gentis, tantoperè â multis modeſtis Poloniæ Senatorii & Equeſtris Ordinis viris, ſæpius increpata, ad definitionem ſcopi totius Reipublicæ applicaverit, ſolâ diſtinctione finis externi, qui eſt ſalus populi, ex bellis, ex divitiis, vel ex luxurioſa vitâ, quæſita; & finis interni, qui eſt forma Reipubl. non plane excuſari vel defendi poſſe.

Quod enim Regnum, quæ Reſpublica, & quidem ſine comparatione magis, ad Orientem, & Meridiem, Occaſumque ſita, quàm Polonia cæteraque Septentrionalia, non abundant luxurioſis hominibus? Tamen quis ideò ſcopum externum quoque dicet Regni vel Reipubl. aut Civitatis eſſe luxuriam? Nihilominùs iſte defenſor Conringii ſatiùs feciſſet, ſi verba Conringii, quæ in ordine morali & correctorio bonum ſenſum admittunt, emolliviſſet, nec tam injurioſa refutatione Marinium, eam non meritum proſcidiſſet.

Inquietum tamen hominem hunc Johannem Sachſium, Frauſtadio-Polonum, non Sileſium, fuiſſe Anno 1669. ad Secre-

Secretarii munus Thorunium vocatum, mox ſequenti Anno peregre abeuntem, & è Belgio in Indiam Orientalem tendentem, mari ſubmerſum periiſſe, arguit. Quod refert Zernike Chron. Thor. Append. pag. 214.

XVII. CENSURA CANDIDATORUM *Sceptri Polonici*, ſine nomine ſuo Anno 1669. edidit typis Andreas Olſzowski, Epiſcopus Culmenſis & Procancellarius Regni. Quod nepos ejusdem, Zaluski Epſcop. Varmienſis Tomi I. P. I. non ſolùm fatetur, ſed ejus bonam partem operi ſuo inſeruit. Tantoperè Scripto virulento & magnis Principibus injurioſo delectatus, ut quod ille Olſzovius, privato erga domum Wiſniowiecianam, ipſamque perſonam Michaelis Principis affectu, ſpe ſumarum dignitatum per illum adipiſcendarum, factione laborioſiſſimâ perfecit, hoc tanquam divinitus illi inditum, & Prophetico ore ejus prædictam Electionem interpretatus ſit.

Sanè quæ hic libellus contempta & ſuperciliosa, in Principes Neoburgicum & Lotharingicum impunè evomuit, ea alius Polonus, ſub titulo, CENSURA CENSURÆ CANDIDATORUM Sceptri Polonici, eodem Anno 1669. typis, abundè ei reſpuit, quod ſcriptum huic Cenſuræ annexum eſt.

Sed domui Brandeburgicæ, contra hiſtoriæ & actorum publicorum veritatem, venenato ſtylo, animo livore & odio flagrantiſſimo, objecta, quoniam contempta nec publica refutatione digna ab illo tempore judicata fuere, pro inſtituti ratione prætereo. Nihilominùs usquè adeò apud Polonos valuerunt, ut Zawadskius non aliundè quam ex hoc ſcripto, virulentum ſuum Exilem tractatum, injúriis & falſitatibus ad Regem Johannem impleverit.

XVIII. CHRISTOPHORI VARSEVICII Can. Crac. *Reges, Sancti, Bellatores & Scriptores Poloni*, Poſnaniæ Anno 1629. juxtà exemplar Romæ impreſſum.

Si

Si unquàm, certè hujus libelli titulus & tantæ famæ Author me decepit, ut vix post laboriosissimas investigationes & impensas, unius folii in sexdecim plagulas secti schediasma, tandem nactus, non titulo, non Authoris nomine, ex ulla parte illud dignum judicaverim. Usque adeò, ut præter sola nomina Regum memorabilium, usque ad Sigismundum III. Item Sanctorum, propter martyrium, vel fundationem Monasterii, vel Canonisationem Pontificis, vel nulla sanctificationis causa additâ; Bellatorum quoque paucorum; Scriptorum verò, nullis aut paucissimis additis eorum scriptis, absque ullo elogio & notitiâ, quid & quando scripserint, jejunum exhibeat catalogum. Qui ne ipsius quidem Authoris, nomina illa ex Historicis colligentis, nedum aliorum memoriam sublevare, eo minus ad cognitionem rerum & personarum virtutibus eminentium, quicquam juvare potest.

Error autem ex adscriptis titulo libri ad nomen Varsevicii duobus C. C. quæ Canonicum Cracoviensem significant, satis palpabilis enatus est, quod ipsi Ducentorum elogia Regum Sanctorum, Bellatorum & Scriptorum adnumerent, qui vix centum triginta nomina saltem numeravit non explicavit. Sic monemur, non omnia â viris fama elevatis, digna nomine tanto eorum scribi, multâque præcautione in eligendis & æstimandis libris, præsertim juventuti inexpertæ opus esse.

XIX. STANISLAI LUBOMIERSCII, Regni Poloniæ Supremi Marschallii, *Rozmova Artaxessa y Evandra*, h. e. Dialogus Artaxerxis cum Evandro, sine nomine editus Varsaviæ Anno 1694. In his colloquiis, de variis Politicis, Moralibus, & Physicis rebus, quicquid Viro Illustri lectione librorum delectato, pulchrum, & ad hominum aulicorum informationem utile visum, quodquè ipse longâ praxi rerum publicarum & privatarum expertus fuit, ab admiratoribus suis,

verba

verba tanti viri & scripta extollentibus, perstimulatus, typis tandem commisit. Ob tersissimum stylum Polonicum præcipuè lectore digna, nec præceptorum bonorum vacua erunt.

Ejusdem de VANITATE CONSILIORUM, libellus, ibidem typis Anno 1700. publicè expositus, 25. Consultationibus, de negotiis publicis ad Statum Polonicum præcipuè pertinentibus, sub Vanitatis autem titulo, irritas deliberationum conclusiones repræsentans.

Certè quemadmodùm alibi gentium verum esse experímur, magis opinione populi quàm verâ sapientiâ Rectorum, consilia & negotia publica expediri, ita eadem nec in Poloniâ tot diversissimis ingeniis, quæ ad gubernandum Rempublicam pertinent, absque erroribus & vitiis fieri fatendum. Cui morbo salutaribus monitis contradicitur à multis sapientioribus: sed medela afferri non potest, nisi â solâ benignitate Dei, qui consilia male collata ad bonum tamen finem, commiseratione populi, dirigit. Idcircò nos consilia hominum quorumcunque, non ad consumatissima Platonis præcepta, vel Utopiæ exempla exigere, nec cum Agrippâ omnia ridere, nihil corrigere, tandem nihil credere; Sed cum infirmitate humanâ potius compati, Deique clementiam pro bono populorum omnium exorare decet.

Ejusdem STANISLAI LUBOMIRSCY Opuscula Latina sacra & moralia, scilicet *de remediis Animi seu regulæ mentis*, *Theomusa seu Doctrina fidei Christianæ*, carmine Latino, & *Adverbia moralia seu de virtute & fortuna*, Varsaviæ Anno 1701. Hunc postremum libellum ætate adhuc vigens scripsit, & præcepta moralia, discursusque, stylo lapidario conciso, singula sub titulo singuli adverbii, pro memoriâ contexuit.

Illos binos priores, ſenex jàm, ante per vitia (quæ non ſatis à vulgi ore, qvod benè memini, occultaverat) actæ vitæ memor, meditationibus ſacris, pſalmis pœnitentialibus, & multis doloris ſui expreſſionibus, palàm confeſſus, ſolique, Jeſu Chriſti paſſione & obedientiâ partæ nobis gratiæ ac miſericordiæ Dei, non ſuis ullis meritis innixus, ſpem gloriæ æternæ prædicavit. Utinam animus ori ipſius plenè conſentiens fuerit, & omni procul dubio ſuper hoc fundamentum Salutem ſuam egregiè ædificatam obtinuit.

XX. HISTORIA O REWOLUTYI KROLESTW SZWEDSKIEGO Y DUNSKIEGO h. e. Hiſtoria revolutionis Regnorum Sueciæ & Daniæ Anno 1701.

Author hujus libelli fuit Illuſtris *Potulicki, Palatinus Breſtenſis Cujaviæ*: Qui Patriæ funeſtiſſimam, ab internis factionibus, usque ad dethroniſationem Regis ſui, & graviſſimum Patrocinium Suecorum introductum, reſpiciens faciem, cum multis Sapientibus Polonis, quia per monita & benè conſulta non potuit, terrore exemplorum revolutionis Sueciæ & Daniæ regnorum, â ſummâ libertate ad imam ſervitutem Nobilium, cives ſuos ad reconciliationem, & concordem pro Patriæ libertate operam revocare voluit. Quod ipſe in præfatione faſſus, & in titulo his verbis Taciti innuere voluit: *Pauci prudentiâ honeſta à deterioribus, utilia à noxiis diſcernunt, plures aliorum eventis docentur.* Multis igitur caſibus, conſiliis, & ad revolutionem fata impellentibus cauſis, in hoc libello, ex hiſtoriâ iſtorum regnorum occurrentibus, Polonico terſiſſimo ſtylo exaratum, neminem legere pigeat. Simul ex recentiſſimè, præter omnem ſpem univerſorum Sapientum, recuperatâ libertate ſubditorum in Sueciâ, magis Dei quàm hominum opus eſſe regnorum felicitatem conſervare, diſcat.

DE

DE SCRIPTORUM PRUTENICORUM, TYPIS IMPRESSORUM ET MANUSCRIPTORUM IN BIBLIOTHECA BRAUNIANA COLLECTORUM, VITIIS ET VIRTUTIBUS JUDICIUM AUTHORIS.

ANNO M DCC XXIII.

PRUTENICI SCRIPTORES IN FOLIO.

I.

CHRONICON MAGISTRORUM ORDINIS TEUTONICI, vulgo dictum: Die Hoemeister-CHRONICA, & ita inscriptum: Des Hochlobwürdigen Ritterlichen Ordens / zusamt der Edlen Lande Preussen und Liefland Ursprung. MSCriptum.

De Authore hujus Chronici, qui pag. 13. & 23. Episcopus Paderbornensis dicitur, & cui Venator in Histor. Ordinis Lib. I. Cap. I. pag. 7. Bernhardi ab Oseden nomen, atque in legatione ad Papam Cœlestinum, pro Confirmatione hujus Ordinis Anno 1191. locum tribuit; industrius noster Hartknochius, Dissert. de Script. Prussicis, primus dubium injecit, deduxitque, tempore Friderici Barbarossæ Imper. Anno 1186. non ivisse in Palæstinam Episcopum Paderbornensem, sed Advocatum istius Episcopatus, Comitem de Swalenberg & Waldek.

Enimverò licet Episcopum Paderbornensem tunc in Palæstinâ non fuisse credamus, â Comite tamen illo, Chronicon hoc inceptum esse non licet credere, quoniam ex aliquot locis prologi, viri clerici alicujus, odium in Cæsares illius ævi,

Fri-

Fridericum I. & Henricum VI. virulentum patet, usque adeò, ut in fine jactet: Doch wards mit Weißheit dazu bracht/ daß der Kayser dem Pabst gehorsam und unterthänig seyn solte; quæ verba superstitioso homini Clerico, non viro nobili & prudenti conveniunt. Et qualia ipse Dusburgius, utut Sacerdos, de hoc negotio agens nusquam protulit, sed pag. 27. prudenter & modestè gratiam Imper. & Papæ, in Magistrum Hermannum collatam prædicat.

Cæterùm hoc dubio caret, quod Hartknochius addit, præter Prologum, vix aliquid Authori antiquissimo hujus Chronici tribuendum: Mox enim ab alio Anonymo, æque ignoto continuatum, iterùmque ab aliis ulterius deductum est, donec ultimus Continuator in prologo nomen suum apposuit, nempè *Christophori Johannis* von Weissenfels.

Major quæstio est. Quare Hartknoch d. l. Chronicon hoc promiscuè Hoemeister- und Ordens-*Chronica*, appellarit? deceptus nimirùm titulo, Ordinis historiam promittente, sed omni dubio procul ab ultimo Scriptore illo Weißenfels demùm inscripto. Hennebergius certè inter Chronica MSpta Explicationi Mappæ Geographicæ præfixa, inter certos Authores ponit, die Hoemeister-*Chronica*, welche ein Bischoff von Paderborn angefangen. Idem mox in fine ejusdem Catalogi inter Scriptores incertos numerat, die Ordens-*Chronica*. Itaque Hennebergius hæc duo Chronica semper in toto opere distinctè allegat. vid. pag. 29. 33. 55. 60. & sic multoties. Casparus Schützius quoque Fol. 208. b. *ex Chronico Ordinis* allegat, numerum occisorum ad Choynitziam Cruciferorum No. 60. tantùm, sed hocce *Chronicon* der Hoemeister fol. 137. numerat. No. 82. occisorum; quapropter nec Schützius hæc duo Chronica habuit pro iisdem.

Nihil-

Nihilominùs M. Martinus Behm, Prof. Thorunensis, posteà Rector Scholæ Mariæburgensis, in eo audiendus non est, quod triplex Chronicon facit, & allegat in suo conspectu Magistrorum Anno 1711. Dissertationibus publicis edito: Scilicet *Paderbornense*, item die Hoemeister-tertio quoque die Ordens-*Chronica*, quæ tria Hartknochius conjunxit. Nam illud ipsum quod Paderbornense appellat, hocce est Chronicon, die Hoemeister-*Chronica*.

Appellari autem die Hoemeister-*Chronica*, quoniam de singulorum Magistrorum Electione & rebus gestis, breviter agit. Cæterùm ex verbis hujus Chronici fol. 95. in Magistro Conrado de Rotenstein; **Das andere/ von diesem der Pohlen unchristlichem Vornehmen und Händlen/ magst du in des Ordens *Chronica* und Büchern suchen und lesen**/ evidenter patet, hoc nostrum Chronicon non quidem illud Ordinis, nihilominus ex illo ipso compilatum esse.

Diversos verò Compilatores hujus Chronici Magistrorum fuisse, probatur ex verbis ejusdem fol. 24. ubi Continuator prologi antiqui, Sabellicum, qui Anno 1500. floruit, & Johannem Annium Viterbiensem, qui 50. fere Annis illum antecessit, allegat; Hinc Author qui Prologum continuavit, & Chronicon ipsum compilavit, initio Seculi XVI. scripsisse præsumendus. Quodsi cum Hartknochio credamus, Authores illos serò à describentibus textui intrusos fuisse, vel ex eo dubium hoc fit, quod in quatuor exemplaribus Chronici, quæ contuli, constanter initio descriptionis Prussiæ, post quartum Magistrum, in textu ante §. **Das vorgenannte Land Preussen war getheilet in eilff Theile/ ꝛc.** isti Authores allegati reperiantur. Tantùm in unico exemplari, loco Joh. Annii Viterbiensis, falso legitur, Johannis Aventini Viterbiensis, errore describentis insigni.

Porrò

Porrò fol. 26. narratur historia de Prussorum assultibus arcis Regiomontanæ, quo tempore unus ex barbaris arcum intensum humi sublatum collo circumdederit, sed remisso nervo cervice truncatus fuerit. Atqui hæc verba, ex Dusburgio pag. 3. Cap. 100. desumpta, arguunt, compilatorem Chronici hujus Dusburgio, qui usque ad Annum 1330. scripserat, fuisse posteriorem.

Deinde fol. 81. Author dicit, muros desolatæ â Sultano Anno 1291. urbis Agriæ seu Ptolemaidæ, adhuc suâ ætate altitudinem viri æquare, templa verò & Palatium adeò destructa non esse, quin auxiliante Deo facilè reparari possint. Undè primum hujus Chronici compilatorem, post prologum Episcopi Paderbornensis, non ipsum hunc Episcopum, qui centum annis ante ruinam Agriæ in Palæstinâ cum Imp. Friderico fuisse ibi laudatur, sed alium quempiam circà Seculi XIV. medium fuisse, & Chronicon ultra Vernerum ab Orselen Magistrum non extendisse, probatur. Qui enim sequitur textus in Magistro Ludero Duce Brunsvicensi, mox fol. 88. & 95. de extremo odio Authoris in Polonos testatur, quale Cruciferi ante Electionem Vladislai Iagellonis nondùm induerant.

Adeò ut d. fol. 95. Author, de matrimonio hujus Regis cum Hedvige Reginâ, tanquam de futore aliquo scribere ausus fuerit; Quasi Regina Wilhelmo Archiduci matrimonio & concubitu plenè copulata, violenter â factiosis Senatoribus erepta, & Iagelloni invita tradita sit. Quod omnes antiqui Scriptores Cruciferorum audacter ita tradunt: Nempe Continuator Dusburgii Cap. 28. Item Johannes Lindenblat Officialis Riseburgensis in Chron. fol. 9. & fol. 83. Item Chronicon Samilianum in 4to. fol. 151. Undè summum abindè odium Ordinis Teutonici in Polonos colligere possumus: Nisi in hoc

hoc negotio Archiducis, verba Laskii in Præfat. ad Ordines Regni pag. 8. Statuto præfixâ, traditioni istorum Scriptorum patrocinari credas. Ait enim: *Hedvigis, in virginali Statu nupsit primùm Wilhelmo Austriæ Duci, consentientibus primoribus Poloniæ Regni. Hic cum suis insolentius se gerens, quam legitimum decebat Principem, ob despicabiles mores suos Polonis exosus, pellitur de Regno. Nupsit deindè, licet invita, dispensante Sede Apostolicâ, Vladislao Jagelloni &c.*

Nihilominùs neque istum compilatorem hoc Chronicon ad finem perduxisse, ex ejus fol. 89. patet, ubi ad documenta in Archivo Ordinis adhuc suo tempore asservata provocat, ratione Cujaviæ Vladislao Loctico Regi redditæ: Deindè verba ipsius plenissima odio & convitiis in Polonos â fol. 88. usque ad fol. 139. Henricum nempè â Plauen Magistrum, superstitionis quoque manifesta, minimè congruunt cum sequentibus usque ad finem, quibus Polonorum ubique bona, & in ultimo Magistro Alberto, etiam venerabilis mentio fit, â Johanne de Weissenfels, qui superstitiosa omittit, & Ordinis scelera mox in Henrico de Richtenberg mordaciter taxat, procul dubio adscripta.

Proindè sic de compilatoribus hujus Chronici judico: Paderbornensem, sive Episcopum, sive alium Prælatum, primis Annis Seculi XIII. de initiis Ordinis Teutonici Scriptum aliquod collegisse: Cui alius æque ignotus posteà quædam, de primorum Magistrorum rebus gestis, adscripsit, usque ad ingressum Ordinis in Prussiam, sub Magistro Hermano de Salza, & in eo finit Prologus fol. nempe 20. Porrò ipsum Chronicon â fol. 21. usque ad fol. 88. Annum scilicet 1330. Werneri Magistri mortem, & electionem successoris, Luderi Brunsvicensis, â quodam continuâ serie, ex Chronico Ordinis aliquo,

& Dusburgio, antiquâ ſimplicitate, absque odio vel ſtudio partium, compilatum. Indè vero usquè ad finem belli magni Annum videlicet 1466. atque obitum Magiſtri Ludovici ab Erlichshauſen, fol. 139. recentiſſimo odio Polonorum, ſummâ adulatione Ordinis, ſuperſtitione triſti, ab alio continuatum. Denique â ſucceſſore Ludovici, nempe trigeſimo Magiſtro Generali Ordinis, Henrico de Richtenberg, per Chriſtophorum Johannem â Weiſſenfels, Secretarium ultimi Magiſtri & Ducis Alberti, ex ſchediaſmatis ſuis, & quæ ipſius ævo contigerant, adſcripta. Nam fol. 143. enumerans vaſa argentea, ab Epiſcopo Sambienſi Dieterico de Cubâ, templo ſubrepta, inquit: **den Fuß von der groſſen Monſtrantze / der noch vor kurtzen Jahren iſt geſehen worden / bis zum nächſten Kriege / als man ſchrieb** 1520. Et paulo ante citat Gabrielis Canonici Regiomontani hiſtoriam, de Magiſtro Richtenbergero, qui Anno 1477. mortuus eſt. Refert quoque, quod ipſe in comitatu Alberti Ducis, inter Officiales aulæ fuerit Anno 1525. circa tractatam, & denique Cracoviæ feliciter perfectam illam famoſam ultimam pacificationem Pruſſiæ cum Poloniâ. Et in fine fol. 277. adhuc Anno 1550. ſe vivente, alteram Conjugem Brunſvicenſem, Duci Alberto Domino ſuo adductam fuiſſe refert.

Cæterùm ex æqualitate ſtyli & Ordinis, â principio Chronici usque ad finem, facile patet, ultimum hunc Congeſtorem C. J. de Weiſſenfels nimiam ſibi poteſtatem ſumpſiſſe, in deſcriptione hujus Chronici. Usque adeò ut Prologum & ſequentia, antiquo Saxonico h. e. Veſtphalico idiomate olim ſcripta (quali omnia Chronica noſtra, ante medium Seculi XV. ſcripta, adhuc charactere Gothico videmus & legimus) planè immutare, & ſui ævi jam magis polito Germaniſmo componere,

nere, judicium & nomen suum ex occasione Authoris prologi, intrudere, suumque ferè opus totum facere ausus fuerit. Qui melius historiæ consuluisset, si antiquitus scriptis Chronicis retentis, sua ad continuandos annales prudenter adjecisset. Amat enim historia antiquitatem, ad faciendam lectori fidem eorum quæ antiquitus gesta sunt.

Quantum ad ipsam Historiam hujus Chronici pertinet, illam in prioribus libris nimis abbreviatam, eventus tantum sine consiliis, & quod tædiosum est, absque circumstantiis ullis acta narrantem, judiciose parum scriptam, & aliis rudibus Chronicis nostris similem judico: In Chronologia verò etiam ab aliis diversam, sæpè & falsam, ita ut Gasparus Schützius fol. 35. non malè dixerit: *Oleum atquè operam perdere eum, qui Chronica nostra, in assignando rebus gestis tempore conciliare voluerit.* Sed ex Tatiani Oratione ad Græcos quoque addendum: *Apud quos confusa & dissoluta est temporum ratio, illus nec historiæ veritatem satis constare posse.*

Hanc enim Prussia nostra cum aliis gentibus & populis habet infelicitatem, ut antiquæ, etiam sub Christianis jam rectoribus, res gestæ, non publicâ Authoritate, sed neque â viris doctis, verùm â vulgaribus & sordidis plerumque manibus tractatæ, maximarum rerum & deliberationum ignorantiam, vulgarium verò discrepantiam pepererint. Nisi quod Principes illi Ordinis Teutonici tanto majus meruerint vituperium, quod ipsorum ætas jam viris doctis non caruerit, cum ante illa tempora, præter rudia & superstitioni obnoxia ingenia, antiquitùs nullas literas sciverint seculares viri.

Nihilominùs annales aliquos in publico ærario suo Cruciferos habuisse reconditos, dubitare non sinit locus, quem ex Simonis Grunavii Tr. II. Cap. 5. Henneberg pag. 408.

 &

& Hartknoch Vet. & Nov. Pruſſ. pag. 303. allegarunt. *Vinricum nempe Magiſtrum, circà Annum* 1360. *Annales Archivi ſui evolvi curaſſe, ut numerum occiſorum ſuorum in bellis* 83. *Annorum, cum Lituanis pro Samogitiâ indagaret.*

Denique hoc Chronicon Magiſtrorum multi poſteà aut verbotenus exſcripſerunt, aut exſcriptis alia addiderunt. In his Matthæus Waiſſelius, de quo inferius inter libros in 4to. dicendum erit.

Ex illorum numero ſunt ferè, quotquot Seculo XVI. deſcriptorum Chronicorum in Folio vidi exemplaria, quorum compilatores Anonymi & ex vulgo fuerunt, pauci nomina ſua adſcripſerunt, æquo inepti. Inter hos vidi Henrici Meiners Chronicon Anno 1560. ſcriptum, in quo hoc Magiſtrorum Chronicon magis confudit, & fabulis aliundè inſertis mutilavit quàm exſcripſit. Præ illis igitur omnibus opera C. J. Weiſſenfels utilior eſt legentibus: nam geſta ab initio Seculi XV. fuſius explicat, fabulasque vitat; judicio tamen æquè tenui ſcripſit, res vulgi diligenter memorans, negotiorum & jurium Reipublicæ incurioſus.

II. LIBER ORDINIS MSptus. Das Ordens-Buch / antiquâ Saxonicâ lingva deſcriptus.

Hujus Copiam deſcribendi mihi fecit, Magiſt. Martinus Behm, qui exemplar ſuum è Bibliothecâ Hartknochii nactus fuit. Sed pretioſius multum exemplar poſteà apud Cos. Elb. D. Johannem Sigiſmundum Jungſchultzium inveni, nempè in pergameno, antiquis literis Gothicis majuſculis vetuſtis, illis temporibus diu ante inventam artem Typographicam uſitatis, proindè, Seculo XIV. adhuc à Monachis deſcriptum. Quod in nonnullis ab illo Hartknochiano diſcrepat, & in fine additas habet preces Ordinis circa inveſtituram novi militis.

Hoc-

Hocce igitur volumen continet Ordinis Teutonici *Regulam, Leges, Consvetudines, Constitutiones* & *Venias*. Scilicet (1) *Regula* exponit ea, quæ ad fratrum hujus Ordinis vitam privatam pertinent, votum nempe castitatis, paupertatis, & obedientiæ, curam ægrotorum, exercitium pietatis, charitatis, castigationis, conversationis, occupationis in Ecclesiasticis & secularibus negotiis, victus denique amictûs, quæ omnia XXXIX. articulis pertractantur.

(2) *Leges Ordinis*, itidem de talibus rebus, privatam fratrum vitam, præsertim in Ecclesiasticis ritibus & devotionibus eorum concernentibus, LIII. articulis tractant; in nonnullis Regulam magis declarant & explicant, in potissimis pœnas delinquentium fratrum contra regulam suam, & quasi executionem regulæ persequuntur.

(3) *Constitutiones Magistrorum Ordinis Teutonici nonnullorum*, videlicet â Conrado de Feuchtwangen, in Capitulo Generali Francofurtensi Anno 1295. Item â Godofredo de Hohenloe; Venetiis Anno 1297. Porrò â Wernero de Orselen, Dieterico de Aldenburg, Ludolpho Kœnig, Henrico Dusener, Winrico de Knieprode, Paulo de Russdorff, & Conrado de Erlichshausen, diversis temporibus conditæ, & â Capitulis Generalibus confirmatæ. Hæ Constitutiones varias leges antiquas Ordinis, de vitâ, moribus, officiis Ecclesiasticis & Secularibus fratrum, repetunt, declarant, ampliant, aut novas sanciunt.

(4) *Consvetudines Ordinis antiquæ & recentiores*, quæ de electione, Officio, negotiis potissimis, comitatu & potestate Magistri Generalis, & Officialium Majorum Ordinis, atque eorundem Officialium & fratrum observantiâ, disciplinâ militari, curâ ægrotorum, & pœnis delinquentium, LXIII. articulis tractant.

(5) *Ve-*

(5) *Veniæ*, ita dicta ordinatio eſt, circà Orationes & cultum Dei ac Sanctorum, adnumeratas genuflexiones & adorationes fratrum Ordinis in templis, ſtatutis temporibus, circà Miſſas, & Pſalmorum, hymnorum ac precum cantiones vel lectiones, obſervanda. Quibus adjecta eſt formula precum, ſecundùm quam fratres Ordinis pro ſe ipſis, pro Cæſare, Papâ, Magiſtro ſuo Generali, Officialibus, fratribus & ſororibus Ordinis, item pro benefactoribus, Authoribus & Patronis ſui Ordinis, denique pro Animabus omnium illorum mortuorum, quotidiè Deum orare debeant.

Denique (6) *Statuta Magiſtri Werneri ab Orſelen*, in Capitulo Generali Mariæburgenſi Anno 1329. de electione, poteſtate, vitiis & virtutibus, bono vel malo regimine, privilegiorum Ordinis manutenentiâ, Vicario denique Magiſtri Generalis, ejus quoque Complicibus in crimine & vitiis, judicio competenti, & funere, condita & promulgata.

De Origine prædictarum legum Ordinis facile demonſtrari poteſt (1) Regulam quidem Ordinis, quoad materiam antiquiſſimam eſſe, quoniam præter inſtitutum primum Ordinis, idem ſubitò amplificatus, abſque Regulâ ampliori, in fundamento primæ Inſtitutionis, ab Imperatore & Pontifice confirmatæ, & privilegiis extenſæ, hic Ordo Equeſtris diù eſſe non potuit. Waiſelius ex Chronici alicujus Ordinis fide fol. 41. b. aſſerit, Henricum â Wallpot, primum Magiſtrum circa Sacra & precationes quædam jam ordinaſſe; Quod Dusburgius P. III. Cap. 298. etiam de Siegfrido â Feuchtwangen tradit.

Sed & Dusburgius pleraque ex præfatione Regulæ Ordinis, ad verbum in ſuum Prologum transſcripſit.Ettereà in Regulâ hac ſemper Magiſter Ordinis, ſimpliciter abſque Generalitatis titulo, ita vocatur. Tali autem titulo contenti fuerunt

primi

primi illi Magiſtri, donec ultimis Hermanni de Salza Annis 1236. vel 1238. Provinciales (hactenùs Proviſores tantum dicti) crearentur Magiſtri, videlicet in Germaniâ, Livoniâ, & Pruſſiâ, item in Apuliâ, Romaniâ, Auſtriâ ſive Hungariâ, & in Armeniâ. Tunc enim jàm hic Hermannus appellari cœpit, Magiſter Generalis, der Hoemeiſter. vid. Henneberg in hoc Hermanno, & Hartknoch Nov. & Veter. Pruſſ. Pars II. Cap. 8. §. 3.

In eam tamen formam quâ hic exhibetur Regula, non videtur niſi poſt Hermannum, quartum Magiſtrum Ordinis, congeſta fuiſſe. Articulo enim 33. de ſororibus Ordinis fit mentio, quæ antequàm augerentur ipſorum progreſſus in Pruſſiâ, in Ordinem non fuerant receptæ.

(2) Leges verò Ordinis, quæ tantum Regulam explicant & amplificant, poſteà demùm paulatim additæ fuere (3) Conſtitutionum tituli, de quolibet Authore ſuo teſtantur. Sed (4) Conſvetudines Ordinis, demùm poſt Sigfridum de Feuchtwangen, tam ex antiquiſſimis adhuc in Palæſtinâ à primis Magiſtris conditis, quàm ex poſterioribus ſuperadditis moribus & ordinationibus, compilatas eſſe, teſtantur vocabula quædam Aſiaticis populis uſitata, Europæis nunquam cognita; item Artic. VIII. & alii, qui de Officio Magni Commendatoris agunt: Nam hic cum aliis Magnis Officialibus, ab iſto Sigfrido demùm Anno 1309. & ſequutis creatus fuit, ex Provinciali Magiſtro, cujus dignitas tunc in magnum Commendatorem ceſſit. Nihilominùs omnes has leges uno libro comprehenſas, & Authoritate Magiſtri in Capitulis Generalibus Ordini publicatas fuiſſe, patet ex Conſtitutione Conradi ab Erlichshauſen.

Cæte-

Cæterùm omnes hæ leges adhuc de adſtrictiori vitæ genere Ordinis Teutonici, & ſeveriori diſciplinâ, donec cum gentilibus hoſtibus & penuriâ conflictaretur, teſtantur: quam tamen divitiis aucti ſimul cum regulâ inſtitutionis, prout tot alii ordines laxare, tandem Regiis ferè opibus ſaginati, jam ultimis Seculi XIV. annis, ſub Zolnero â Rotenſtein mordere, ſub Conrado â Wallenrode, viro magnificentiâ & faſtu elato, planè aſpernari hi equites ſacri cœperunt: Sub Paulo â Rusdorff autem penitus exuere, & ſine lege atque Magiſtratu, ſicut ferus equus loris ruptis tumultuari, denique in pernitiem ſuam præcipitare.

Propterea igitur, atque ad cognoſcendas Ordinis hujus famoſiſſimi Ordinationes & leges (quarum contemptu, cum unius Seculi decurſu, Provinciis & Regnis acquiſitis, Regibus factus eſſet formidabilis, poſteà inſoleſcens ad ultimam paupertatem juſto Dei judicio prolapſus eſt) denique ejus munia & mores, tanquam antiquitatis Pruſſicæ, & ſuæ olim fortunæ ac primordii pulchrum monumentum, meritò typis publicis conſervari, præſertim reliquiarum hujus Ordinis intereſt.

De Statutis Werneri ab Orſelen, ultimo loco adjectis, â Schützio quoque in Chron. pag. 144. allegatis, Hartknochius in notis ad Dusburg pag. 411. tradit, (quod manu ſcribæ, huic quoque MSpto titulo Statutorum adſcriptum eſt) eadem â Papa Nicolao V. (ſeu potius VI. nam V. ejus nominis fuit Antipapa Johanni XXII. oppoſitus) abrogata eſſe, de qua re alibi ſe fuſius acturum promiſit, ſed nullibi ultra hanc materiam attigit. Cauſam quare Papa hæc ſtatuta, tanto tempore poſt, nempe Anno 1449. prout titulo adſcriptum hìc eſt, damnaverit, nullam aliam video, niſi eam, quod cum Wernerus iſte partes Ludovici IV. Imperat. contra Papam Johannem XXII, palàm tui-

tuitus fuiſſet, acerrimum odium Romanæ Sedis meritus, ignominiam hanc poſt centum duodecim Annos pertulerit; ut Pontifex ad inſtantiam Magiſtrorum Provincialium Germaniæ & Italiæ, (qui contra hæc Statuta Magiſtro ſuo Generali Paulo de Ruſſdorff ſeſe oppoſuerant, & propterea, tanquam ſe Magiſtro Generali inſcio Magiſtratui violenter ingerentes, in Capitulo Anno 1440. ejusdem muneris incapaces declarati fuere) injuſtæ ipſorum cauſæ favens, odio Authoris Statuta hæc abrogare præſumpſerit. Quæ ratio ex Schützii Chron. lib. V. pag. 144. b. collatis aliis Chronicis in Wernero, colligitur.

Tandem ex Venatoris in Hiſt. Ord. pag. 187. relatione, credi poteſt, librum hunc Ordinis latinè quoque antiquitus ſcriptum extare.

III. JOHANNIS LINDENBLAT, *Officialis Riſeburgenſis Chronicon Germanicum MSptum.* Hic Author annales Ordinis Teutonici in Pruſſiâ, ſuo quo vixit ævo, rerum geſtarum, admixtis rebus Imperii, Papalibus, & aliis Europæis, ab Anno 1360. videlicet nono Anno Imperii Vinrici â Kniprode, Magiſtri Generalis, incepit, & cum Anno 1419. finivit. Adjectus eſt Index, ſeu brevis enarratio electionis & mortis ſingulorum Magiſtrorum Generalium, usque ad electionem Pauli de Ruſſdorff Annum videlicet 1422.

Hocce Chronicon, lingvâ vetuſta ſed jam tum mixta Franco-Saxonicâ, literis adhuc Gothicis, qualibus Germani adhuc ferè medio Seculo XV. ante Typographiæ tunc inventæ politiorem uſum, ſcripſerunt, apud hæredes Andreæ Meienreis ProC. Elbingenſis, nempe in domo Jungſchultzianâ inveni & ex Dn. Johannis Sigiſmundi Jungſchultz Conſ. Elb. conceſſione, deſcriptum poſſideo, cui talis inſcriptus eſt titulus:

Dese Cronicke des Landes von Prußin/ und ouch ander Lande Geschäffte/ dy zugleiche sind geschen/ hat Her *Johannes Officialis* von Resinburg beschrebin zu *latino*, unde wurden gewandelt dornoch yn das Dutsche/ und fortan beschrebin noch syme Tode.

Sedulus Hartknochius noster, in Catalogo Scriptorum veteri & novæ Prussiæ suæ præfixo, ex Grunovio refert: Johannem Lindenblat Germanicum Chronicon scripsisse, & ita incepisse: Allhie fähet sich an die Beschreibung des langen Jammers der von Preußin/ illudque continuatum fuisse usque ad Magistrum Conradum ab Erlichshausen, Annum nempe 1441. Item Johannem hunc factum esse Episcopum Pomesaniensem seu Riesenburgensem, & secundùm monumentum Marienwerdense Anno 1409. mortuum esse. Denique Chronicon illud planè inter deperdita scripta numerari.

Equidem sagax Hartknochius, ex collatione temporum benè conjecit, Grunavium in eo fallere: sed quia Chronicon tam diligens indagator Scriptorum talium non vidit, etiam difficilia creditu, in gratiam Grunavii credere coactum se professus est. Præsertim cum & Hennebergerum, tot Chronicorum Scrutatorem, habeat Assentatorem, qui in explic. tab. Geogr. pag. 400. ita in Catalogo Episcoporum Riseburgensium tradit: *XImus*, inquit, *Johannes Lindenblat*, *Officialis* zu Riesenburg/ dieser hat Historien der Preussen geschrieben/ starb Anno 1409. die 7. Martii.

Enimverò ex hoc meo Chronico, secundùm originale exemplar fideliter descripto & correcto, evidenter patet. (1) Johannem Lindenblat Chronicon Latinum usque ad Annum 1419. inclusive congessisse, ab alio autem Anonymo, mox ab ipsius morte, Germanicè translatum & Anno 1422. descriptum fuisse. Propterea etiam, quod pro desiderio legentium sæpius Ger-

Germanicum quàm Latinum descriptum fuerit, hoc planè intercidit, illud tamen conservatum fuit.

(2) Johannem hunc Episcopatum Riseburgensem nunquam ambivisse, neque Anno 1409. mortuum esse. Ita namque fol 4. scribit: Item in vigilia Kathrine/ (scilicet Anno 1376.) starb der Erwürdige Vater unde Herre/ Her Nicolaus Bischoff zu Pomezen/ unde an syne stad ward gekohrin zu Bischoffe von dem Capitel Her Johannes Monch vom Elbinge/ ein Thumber der Kirchin/ unde hatte viel Hinderniße im Hofe zu Rome/ von eyme Thumbern von der Frauenborg/ der hyß Her Dameraw/ also das her doch Bischoff bleb/ unde ward besteriget dornoch im neesten jore/ vor *Nativitatis Christi.* Hujus Episcopi Johannis aliquoties honorificam facit mentionem, nempe fol. 21. b. & f. 46. b. ubi paulo ante de se ipso ita scripserat: Ao. xiiij c septimo, was der Winter wech ane Frost/ desglichen nymand gedachte/ xiiij tage noch Wynachten/ lys ich grabin im Garthin unde Peterzielien unde Moensen/ als nach Ostern. Tandem fol. 50. Item am Tage *perpetuæ & felicitatis* starb der Erwürdige Vater unde Herre Johannes Bischoff zu Marienwerder/ unde was in dem Ambte xxxiii Jor/ unde an syne Stad ward geweblet Magr Johannes Ryman. Porrò fol. 51. narrat quomodò huic Johanni Reimanno obstiterit Comes à Schauenburg, Episcopi Rigensis sororis filius, ad eundem Episcopatum à Gregorio Papa commendatus, frustrà tamen, Magistro & toto Ordine Johannis Procuratoris sui meritissimi, electionem Capituli fortitèr evincentibus. Hunc quoque munere suo dignissimum fuisse laudat, & fol. 72. dolet, quod Poloni ipsius Episcopatum Anno 1414. penitùs exusserint. Denique fol. 83. narrat, quod Anno 1417 die Nativ. Mariæ hic Episcopus Johannes Reiman, vir pius ac

ac prudens, Ordinique utilissimus, vitâ functus, & in ejus locum Magister Gerhardus Elbingensis suffectus fuerit.

Quis igitur jam credat, Johannem Lindenblat Officialem Riseburgensem, Episcopum factum & Anno 1409. mortuum esse? Neque enim monumentum Marienwerdense ab Hartknochio allegatum, quod nomine Johannis non hunc Lindenblat sed alium Johannem Reimannum significat, neque Simonis Grunavii tradita, contra ipsius Authoris relationem valent quicquam. Quibus accedit, absurdum videri, Johannem Anno 1376. Episcopum electum, Chronico suo quod usque ad finem vitæ continuavit, non nisi Officialis nomen apposuisse, vel à translatore coævo adscriptum fuisse; qui tamen mox Anno 1422. illud transtulit & descripsit. Grunovius itaque nomine Johannis, quod duobus Episcopis sibi succedentibus, & Officiali commune fuit, deceptus, audactèr Authorem Chronici appellavit Episcopum, quem Hennebergerus, quia Chronicon hoc ipse non vidit, prout ferè semper cœcâ obedientiâ sequutus.

Magis miror Clarissimum Virum Andream Meienreis, Præ-Cons. Elb. in Annotationibus suis ad Hennebergerum manu sua scriptis amplissimis, idem hocce Chronicon, quod ipse, magnâ præ tot Scriptoribus & doctis viris Historicis Prussiæ felicitate, originaliter possedit, semper sub titulo Johannis Episcopi allegare. Sed & ille ratione Grunavii & Hennebergeri deceptus, rem quam ante oculos habuit inquirere oscitanter neglexit, usque adeò periculosa & fallax fides aliorum, cui indormimus, & laborem enucleandi omnia horremus.

Certè si in ullo alio errore & figmento quorum myriadem socors ille Monachus, Simon Grunau, in opere suo accumulavit, à sagaci nostro Hartknochio increpandus fuit, hic

adeò

adeò craſſus objurgationem ipſius meruit, quod principium Hiſtoriæ Johannis Lindenblat planè abſurdum, â tempore quo ſcripſit & de quo ſcripſit alieniſſimum, effingere auſus ſit. Tale enim eſt principium hujus Chronici: Anno Domini x iiij c lx was groß Wint umb *Aſſumptionis Mariæ*, daß die Eychin und die Bovme umbvielen uß der Erdin mit den Worzeln. Der Wint furte ein Glothuß zu Miſpilswalde bobin xl Fuſſe von der ſtat als is ſtund/ mit den Glocken unde bleb doch gantz/ & ſic ſimplici genere dictionis ſuæ potiſſimos eventus in Pruſſiâ, & per alia Regna Europæ ſcripſit.

Cæterùm res Ordinis Teutonici per ſingulos annos pace belloque geſtas, ſatis perſpicuè narrat, & multas circumſtantias aliis neglectas refert. Quemadmodum in genere noto, Chronica noſtra, quæ ante Seculi XVI. initium, à viris de geſtis ſuo ævo, rudi ſed veraci calamo connotata, optima, ſed ea quæ ſecutis temporibus à Compilatoribus paſſim ex antiquioribus, plerumque ſine ullo judicio corraſa ſunt, viliora, & niſi ob deperdita illa meliora, tanquam fragmenta aut tabulæ naufragii reliquæ, vix conſervatione digna eſſe.

Niſi quod & hic Johannes perpetuò cauſam Ordinis juſtificat, Polonos ubique damnat & inſectatur; proindè Hiſtoricus hic liberum à partium ſtudio animum non ſervavit. Nihilominùs non plus egit quam Dlugoſſus, aut Cromerus, atque magis horum ſequaces, pro Polonis ſuis, cum vituperiis Cruciferorum ubique declamantes.

Denique quod nec Schützio, Hennebergero, Hartknochio, imò neque ipſi Grunovio, Chronicon hoc adipiſci & inſpicere licuit, criſtam mihi quodam modò erexit, ut rariſſimi & fortè unici Originalis Chronici tam antiqui exemplar, perlegiſſe, excerpſiſſe, denique & deſcripſiſſe facultatem fortuna & ami-

amicus possessor fecerit. Nullus dubito, quin & illi de historiâ nostrâ meritissimi viri, magnam curam & sumptus impenderint, ut quotquot sub sole adhuc integra quaquà latent scripta Prutenica, nancisci potuissent. Sed & illi procul dubio mysantropiam virorum, qui hujusmodi reliquias antiquitatis possident & abscondunt, æquè incusarunt, sicut ego multoties cogor Chrysophagos tales increpare, qui sicut sorices illi in aurifodinis, aurum vorant, non ut digerant, sed ut ab hominum usu abscondant, & putredini atque tineis, tandem & stolido hæredi, ab hominum conspectu perdenda, relinquant.

IV. SIMON GRUNAU, Tolkimitensis Borussus, Monachus Ord. Prædicatorum, Anno 1521. ex multis Chronicis Prussiæ, â viris idiotis conscriptis, & in pariete monasterii Dominicanorum Gedani casu repertis, hocce opus suum *Chronicum Historiarum Prussiæ* Germanicè MSptum, composuit. Nihilominùs in his quoque centonibus Chronicis veræ historiæ texturam invenit, quibus multa fabularum inquinamenta non absterfit, vir vera â falsis, digna ab indignis, non satis purgare sciens. Laude tamen diligentiæ suæ non omnimodò privandus.

Gasparus Henneberg sanè nimis credulus, promiscue tanquàm optimo historiæ Scriptori huic adhæsit, & ex eo veris & falsis multisque minutiis opus suum locupletavit: Ast Hartknoch, vir emunctæ naris, ultrò ineptas narrationes subolfaciens, de multis dubitavit, inepta & indigna sprevit, cætera ad rectum usum veritatis convertere scivit, & potissima veteri suæ Prussiæ inseruit.

Præterea Grunau in dedicatione suâ ad Sigismundum I. Regem Poloniæ, aut ubi de causis bellorum egit, & passim alibi, in Ordinem Cruciferorùm increpandi nimius, recenti

odio

odio omnia damnavit, impotenter affectibus suis indulgens, quo ipso fidem plenam perdidit.

In illa raritate hujus magni voluminis, maximum quoque tædium lectori, etiam sedulo & rerum Prutenicarum amantissimo facit, quod amanuenses moderni, antiqui characteris ignari, & moræ impatientes, sæpissimè quid pro quo, absque rerum & verborum cohærentiâ scripserint. Quod huìc quoque exemplari Novendecim Tractatuum Grunovii contigit, ex apographo bibliothecæ Regiomontanæ mendosè descripto.

Quodsi Typographis nostris, sicut illis in Bataviâ, Lipsiæ, & Francofurti, satis animi & opum esset, ut opus hoc suo lucro typis exhibere velint, propter collectionem hanc multorum Chronicorum, absque ullo dubio, tot emptores invenirent, ut de damno nullo quererentur. Sed sine typis fiet ut grande vol-men hoc paucissimis jam cognitum, quinque tantum locis in Prussiâ, quantum scio, adhuc asservatum, tandem planè pereat.

V. ERASMUS STELLA Libanotanus Med. Doct. & Prof. Zwikaviæ in Saxoniâ, ab Episcopo Pomesaniensi in Prussiâ Jobo, dicto ferreo, persuasus, *de Antiquitatibus Borussiæ Libros duos scripsit.* quos Anno 1510. Friderico Duci Saxoniæ, & Magistro Ordinis Generali dedicavit. Sed demum Anno 1518. Basileæ libellus hic typis impressus fuit, quæ editio jam nunc nullibi visitur. Anno 1582. verò è bibliothecâ Joannis Pistorii Nidani, seduli antiquorum Historicorum collectoris, in lucem retractus, simul cum aliis pluribus Polonicis Scriptoribus Corpori Historicorum Poloniæ insertus prodiit, & sic nobis quoque conservatus est.

Hic Scriptor vel propterea multum laudandus est, quod omnium primus de antiquitatibus & originibus Prussiæ sollicitus,

tus, qvicquid in extraneis vetuſtis & recentioribus Hiſtoricis invenire, tum lectione Prutenicorum Chronicorum eruere, denique per acceptionem & traditiones incolarum Pruſſiæ aſſequi potuerit (quod in Præfatione ipſe faſſus eſt) non malo judicio conferre & trutinare, ſed dolendum quod nimiâ brevitate, deſcribere aggreſſus ſit. Propterea, & quod Authores Prutenicos ex quibus profecit non adcitavit, deſiderium magis quàm ſaciotatem lectori facit, adeò ut majoris Operis prologum, non hiſtoriam plenam, ex Chronicis exteris & Prutenicis, atque ex traditionibus incolarum compoſitam, præmiſiſſe videatur.

Nihilominus Mathias Strikovius Offoſtovicius, Pruſſicas res, ex hoc Stellâ & Dusburgio compilavit, quem alii Poloni ſequuti ſunt. Fridericus Zamelius Coſ. Elbingenſis, antiquitatum Prutenicarum ſtudioſus, ad hunc Stellæ libellum plenum adornaſſe Commentarium, fortè & abſolviſſe, non vanè creditur. Nam idem Poëta eximius, inter Epigrammata, titulo: ***Familiæ monumentum*** Elbingæ Anno 1645. typis impreſſum, ſic finit.

Eſt aliquid quâ Stella micas; Si non mea Parcæ
Stamina diſſolvent, ſtat, plenum immittere ſolem.

Hunc Commentarium, cum potiſſimis ejus Manuſcriptis hæredes Zameliani, à patre & avo viris doctis admodùm degeneres idiotæ, paſſim diſperſerunt, aut ſibi eripi paſſi ſunt.

Quod ſi autem mihi ex viſis ſchediaſmatis nonnullis Zamelii hujus judicare liceat; vir fuit induſtrius, & magnâ curâ Pruſſicarum antiquitatum Scrutator, ſed ſicut Poëta fuit eximius, ita in ſeriis hiſtoricis negotiis absque judicio verſatus, in minuciis nimis laborioſus, in materiis verò dignioribus & uti-

utilibus planè imbecillus & ineptus observator. Proindè res Prutenicas non admodum ipsius MSptis juvari posse puto, maximè cum Hartknochius toties in scriptis suis laudet, Zamelium filium Gothofredum, quæcunque Pater & ipse corrasissent, liberaliter ipsi communicasse; quæ si quicquam valuerint, absque dubio Hartknochius operi suo inspersit.

VI. & VII. ORDINATIO ECCLESIARUM PRUTENICARUM, **Kirchen-Ordnung**/ Regiomonti Anno 1558. additis sermonibus ad catechisandos pueros. Item REPETITIO CORPORIS DOCTRINÆ *Ecclesiasticæ*, ibid. Anno 1567. adjecta Confessione Augustanâ, cum Apologia. Item **Kirchen-Ordnung in Preussen**/ Anno 1568. cum duobus edictis super Formulæ Concordiæ manutenentiâ, à Duce Georgio Friderico Anno 1579. publicatis. Item denique libellus **von Erwehlung der beyden Bischöffe zum Samlande und Pomesan/ und von ihrem Amte ꝛc.** Anno 1568. publicatus.

Prussia nostra hanc gloriam coram Deo & universis fidelibus habet, quod prima omnium Provinciarum Europæ, & in eadem primus Episcopus Sambiensis, Georgius â Polentz, renascens ex tenebris lumen veritatis Evangelicæ, absque ullo strepitu aut obstaculo, Anno 1524. cum adhuc metu Cæsaris nec Saxonia universim Reformationem pateretur, acceptarit, foverit, & per gratiam Dei ad hæc usque tempora propagaverit. Tunc Dux ille Prussiæ pius & verbo Dei illuminatus, pace cum Polonia Anno 1525. perpetuâ confecta, mox cum Episcopis Sambiensi & Pomesaniensi, atque Theologis è Germania vocatis, consensu Ordinum in publico Conventu accedente, in id incubuit, ut mox Anno 1525. in ipsis ferè initiis Reformationis, Ordinatio Ecclesiæ, sub titulo Agendæ typis vulga-

retur, in quâ præter ceremonias cultus publici, & ritus Ecclesiæ, nihil dispositum fuit. Nihilominùs hæc Ordinatio Ecclesiastica in sequentibus semper conservata fuit.

Nam Anno 1530. antequam Confessio Augustana adhuc Cæsari cum Principibus Imperii exhibita esset, hæc Agenda revisa, in ritibus nonnullis, & præcipue decem locis Theologicis Credendorum potissimis, aucta, tituloque Constitutionum Synodalium typis publicata. Anno 1544. hæc Ordinatio, paucis additis iterùm typis edita fuit. Sed cum Anno 1549. immanes motus ab Osiandri rixis in Prussiâ invaluissent; Hoste Evangelii, sicut Apostolorum tempore, Zizania puro tritico semper interserente, Anno 1528. Consilio Johannis Aurifabri, quasi tantis litibus feliciter finiendis, Dux Albertus hanc novam Ordinationem Ecclesiasticam, à M. Matthæo Vogelio, ex antiquioribus illis interpolitam, typis publicari jussit. Sed ob suspicionem in Aurifabrum, palàm Philippisantem, & quod exorcismum ac alios ritus receptos in hâc Ordinatione eliminasset, ab Ordinibus Prussiæ,& maximâ parte Cleri, constanter rejecta est. Usquè adeò, ut in Actione criminali Ordinum Anno 1567. coram Commissariis Regiis, contra Funccium Polypragmona, hujus quoque Ordinationis, tanquam scandalosæ, insciis & inconsultis Ordinibus, â Funccio apud Ducem promotæ, crimen objiceretur.

Tandem ex decreto Commissoriali, fessus senex Dux Albertus tot motuum, remedium efficacius tranquillitatis applicans, eodem Anno 1567. per advocatos Brunsvico Theologos, Doctores Merlinum & Chemnitium, Repetitionem Corporis doctrinæ conscriptam, & ab Episcopo Pomesaniensi, atque multis Ministris Ecclesiæ Prutenicæ, in solenni Synodo subscriptam, ac ab Ordinibus omnibus receptam, typis edidit:

In

In quâ credenda, rejectis succinctè erroribus hactenus in Prussiâ inter Doctores controversis, tradita, & secundum Confessionem Augustanam atque ejusdem Apologiam, tanquam Corpus primum fidei repetita. In ceremoniis & ritibus Ecclesiasticis verò Prima Ordinatio Ecclesiastica (videlicet de Anno 1525. & 1544.) valere jussa est.

Sed sequenti Anno 1568. ad instantiam Ordinum, jussu Ducis, secundum vetustius exemplar, ab Episcopis Samlandiensi & Pomesaniensi, revisa Ordinatio, Duce seniore Alberto jam eodem Anno defuncto, Authoritate publicâ typis recusa & publicata fuit, quâ tanquam unanimi assensu Ordinum Ecclesiasticorum & Secularium, receptâ, usque adhucdum Prutenicæ Ecclesiæ Augustanæ invariatæ Confessionis omnes utuntur. Videlicet Consensu & verbo, sed non re ipsa, quia tàm Magistratûs quàm Cleri (prætextu â superiorum impeditione sumpto) oscitantiâ, & zeli pro animarum salute frigiditate, (quâ occasione, hostem Ecclesiæ hypocriseos zizania securè seminaturum Christus prædixit Matth. 13. 25.) disciplina Ecclesiastica, tantoperè â Christo & Apostolis Ecclesiæ commendata, in hâc Ordinatione pulcherrime descripta, negligentissime, prout & alibi, ô quam immenso detrimento animarum, omittitur! Hujusmodi externo Ecclesiæ bono Ordine, quo hypocritæ & scelerati â piis & bonis discernuntur, â Primitiva Ecclesiâ; post â fratrum Bohæmorum accuratissimo illius quantum ad Ordinem externum ectypo, multum differimus, & adhuc ab Anabaptistis qui nullum Magistratum in Ecclesiasticis agnoscunt, proh pudor! vincimur.

VIII. JUS CULMENSE ANTIQVUM, Das alte Cöllmische Recht/ Anno 1584. Thorunii, typis Melchioris Nehringii, secundum exemplar quod Anno 1394.

ſcriptum fuit, vetuſta Germanicæ lingvæ dialecto, impreſſum.

Hartknochius in novæ Pruſſiæ Cap. 7. §. 13. latè deduxit: Librum hunc privatâ cujusdam Judicis vel Notarii induſtriâ, ex Weichbildo & Speculo Saxonico, quæſtionibus Magdeburgenſibus, denique ex reſponſis Scabinorum Culmenſium, compilatum, & nullius Magiſtratus Authoritate unquam confirmatum fuiſſe. Prout certè evidentes antinomiæ, & directe contraria Juri Flamingicali, atque Privilegio Culmenſi, baſi illi jurium omnium Prutenicorum, in hunc librum congeſta teſtantur.

Nihilominùs pretium antiquitatis vel ex eo habet, quod vetuſtiſſimi Syſtematis Juris, in Pruſſiâ, ſub Ordine Crucifero in foris noti & practici, formam conſervarit, et prout in fine Typographus Thorunienſis teſtatur, juxta exemplar Anno 1394. deſcriptum, typis expreſſus ſit. Poſt tot autem correcturas Juris Culmenſis, de quibus inferius dicetur, & Hartknochius d. l. exactè ſatis tractavit, liber hic jam in foro nullum uſum obtinet.

IX. M. GASPARUS SCHUTZ Eislebienſis, Civitatis Gedanenſis Secretarius, Anno 1592. Serveſtæ X. libr. *Hiſtoriæ Prutenicæ*, â principio Ordinis Teutonici usque ad Annum 1525. perductæ, cum inſigniis Magiſtrorum Ordinis, typis excudi curavit, quam editionem Henneberg toties allegavit. Sed Anno 1599. Islebii atque Lipſiæ, ſine figuris, tamen cum continuatione compendioſa D. Davidis Chytræi usque ad Annum 1598. idem liber hic prodiit. Rudi equidem typo, chartâ craſſa, multis vitiis præli ſqualidus, ut tantus Author moderno nitore edi meritò deſideretur.

In

In principiis historiæ Prutenicæ Schützius ita versatus est, ut ex Chronicis nonnullis tantùm notissima & vero similia quæque, omissis singularibus & incertis aut fabulosis, breviter referret. Neque enim veterum Scriptorum Prutenicorum, in gestis usque ad finem Seculi XIV. admodum curiosus indagator fuit. Et cum præter Chronica in fronte libri expressa, nonnulla ex Chronico Magistrorum, item ex parvo Chronico MSpto in 4to. (Samiliano mihi â possessore ejusdem proximis abhinc lustris dicto) Item ex Simone Grunau attulerit, nescio, cur istis quoque Chronicis memoriam in Catalogo suo invidere voluerit.

Historiam igitur ab Originibus Prussicis usque ad Annum 1400. cum gestis Cruciferorum, qualem ex Chronicis aliquot collegit, brevibus explicavit. Indè vero tempora, quibus præter bellorum strepitus, artes dominationis Cruciferorum in multas Provincias protensæ, & Status quoque seculares Prussiæ mox Anno 1414. ad gubernaculum concurrere cœpere, Schützius ex actorum publicorum scriniis tali dexteritate exegit, ut inter Prutenicos neminem, in comparatione exterorum paucissimos sui similes habeat; utpote qui laudem illam supremam in historiâ, juxta Polybii, Dionysii Halicarn. Ciceronis, & ex recentioribus J. G. Vossii, aliorumque sapientissimorum Scriptorum judicium assecutus sit, quod præter modos & eventus, etiam Consilia & deliberationes cujusque actionis magnæ explicaverit. Præsertim quod duæ maximæ revolutiones Prussiæ Annorum videlicet 1466. & 1525. ingentibus motibus peractæ, fœcundissimam ad posteritatis instructionem ipsi præbuerint materiam.

Cum igitur in Schützio talem & tantum Historicum primi Ordinis habeamus, qui Patriæ Statum antiquiorem,

hucusque iterum immenſo immutatum cognoſcere cupiunt, ſatis dolere non poſſunt, poſteritas damnabit, quod poſt Schützium ex viris, qui actorum publicorum ſcrinia evolvendi copiam habent, utriusque Pruſſiæ hiſtoriam, ex deliberationibus & concluſis publicis, eorundemque eventibus, ad imitationem Schützii, qui componeret repertus ſit ad hanc usque diem nemo. Opus ſicut in publicum utiliſſimum ita Authori ad poſteritatem ſeram laudatiſſimum. Quid enim gratius viris in negotiis publicis verſantibus, quàm cauſas quarum impulſu patria ab antiquis moribus & juribus prolapſa, & ſui diſſimilis facta ſit, cognoſcere; Idque ex documentis publicis in Archivis abſconditis, quibus fides Hiſtoriæ & Juris Publici lectori adſtruitur. Enimverò votum hoc utilitatis publicæ, ſedulus & jurium publicorum patriæ avidus Scrutator D. Lengnich nuper implere cœpit, de cujus Opere inferius dicetur.

Chytræi continuatio Schützio adjecta, quædam tantum breviuſculè excerpta profert, nec continuationis tanti Authoris, niſi compendioſiſſimæ, titulum meretur. Certe ampliſſimè dignus Schützius, ut latine translatus nitido typo exteris quoque nationibus innoteſcat, et ut â viris, Archivorum utriusque Pruſſiæ compotibus, ad noſtra tempora pari dexteritate & prudentiâ, continuâ ſerie protendatur. Tunc omnibus aliis Chronicorum quisquiliis facilius carere absque diſpendio noſtro poterimus, niſi quatenus antiquitatis rationem ſectamur.

X. GASPARUS HENNEBERGER, Eccleſiaſtes Mülhauſenſis, poſteà Hoſp. Löbnicenſis, Anno 1576. Regiomonti ſculpturâ ligneâ *Mappam majorem Geographicam Pruſſiæ*, quam antea Ducis Alberti Friderici, in Varmiâ verò & aliis

par-

partibus Poloniæ ſubjectis, propriis ſumptibus, immenſo labore & induſtriâ, toto ſeptennio peragraverat, publicavit.

Et cum in præparamentis ſuis ad hoc opus topographicum, magnâ curâ plures libros Chronicorum quàm ante illum nemo collegiſſet, legendoque notitiam hiſtoriæ Prutenicæ ſingularem acquiſiviſſet, tandem Anno 1595. Regiomonti typis GeorgiiOſterbergii, *Explicationem Mappæ ſuæ Prutenicæ Hiſtorico-Topographicam*, edidit. In quâ vir Eccleſiaſticus, moribus probus, juvandi hiſtoriam Prutenicam ſtudio ſingulari (niſi quod in re non ſuæ vocationis anxiè nimis laboraverit) methodo facili, ex tot MSptis Chronicis jam deperditis, multas narrationes ab interitu conſervavit.

Certè abſque hoc opere, nec nomina multorum Chronicorum ad nos perveniſſent: Numerat enim in fronte voluminis Chronica Prutenica typis expreſſa, quibus profecit Octodecim; Manuſcripta certorum Auctorum Viginti, Anonymorum viginti unum. Quorum typis impreſſa ſex, MSpta certorum Auctorum ſeptem, Anonymorum tria tantum mihi obtigerunt: cætera aut planè deperdita, aut inter quiſquilias chartaceas ignorantium vel invidorum quotidiè pereunt.

Vulgò Hennebergerus arguitur fabularum, quibus infectus eſt: Neque eum ab omni nævo defendendum ſumo. Nihilominùs quia cujusque narrationis ſuum adcitat Authorem qui omnes in tenebris illis ſuperſtitionis contagio laborarunt, prout nullus aliorum quoque populorum Scriptor antiquus ab his monſtris liber eſt, ideò facilè antiquitatis ſtudioſis abſque ſtomacho excuſatur. Simonem Grunau Monachum Dominicanum, Compilatorem hiſtoriæ Prutenicæ ex multis Chronicis MSptis, initio Seculi XVI. præ aliis nimiâ credulitate exſcripſit; proindè in fabularum farragine tam cautus non proceſſit, quin ma-

maculas nonnullas ſecum traxerit, in multis quoque probè diſcernendis judicii imbecillitate lapſus. Sed injurioſis quibusdam relationibus adverſus Civitatum, Gedanenſis atque Elbingenſis Magiſtratum, aut odii, magni illius Hiſtoricorum criminis, aut Complacentiæ vulgi h. e. adulationis reus factus eſt.

Mappam prædictam ejus majorem, tanto labore ſculptam, vix jam videre licet: ſed eandem Anno 1656. â Typographo Regiomontano, Paſche Menſe appellato, revocatam ſub prælum. Item mappam minorem Henneberger i æneâ ſculptura, neſcitur quando editam, voluminì huic præinſertam posſideo.

XI. THOMAS TRETERUS Canonicus Varmienſis Anno 1594. Româ reverſus, & â Johanne Kretzmero Dec. Collegâ ſuo, collectas ex annalibus Heilsbergenſibus, *Vitas Epiſcoporum Varmienſium*, Germanicè ſcriptas nactus, Latinè vertit.

Quibus Treterus in Præfatione Anno 1599. compoſitâ, multa ſe ex Archivi Heilsbergenſis annalibus aliorumque ſcriptis addidiſſe, profitetur; Utut nullius Scriptoris veſtigia in hoc opuſculo appareant, niſi Johannis Leonis Canonici Gutſtadienſis Chronici MSpti. Quod quidem Leonis Chronicon, planè â Canonico de Plues Anno 1680. in Sveciam profecto, è Bibliotheca Capituli commodatò ſecum ablatum, in itinere perditum eſſe, Canonicus quidam Warmienſis coram me queſtus eſt: Sed damno tali plus indoluiſſem, niſi Treterus hic pag. 107. monuiſſet: Leonem pleraque ex Simone Grunau exſcripſiſſe, quantum vero Grunovio ſecurè credendum ſit, ex Hartknochii cenſuris edocti ſumus. Nihilominùs quoniam Leo usque ad Annum 1628. i. e. centum Annos ultra Grunavium hiſtoriam deduxerat, deſiderio aliquo damnum hoc proſequimur.

Hoc

Hoc igitur Opus Hiſtoricum Treteri, non Capitulum, aut alius aliquis ex literatis Varmienſibus, ſed impulſu Andreæ Olſzovii, Epiſcopi Culmenſis, Treteri ex fratre, nepos Matthias, homo de Epiſcopi iſtius domeſticis, demùm Anno 1685. Cracoviæ typis edidit, & Radzieiovio, tunc Epiſcopo Varmienſi, ad quem usque vitas has continuarat, dedicavit.

Cæterùm patruus ejus Thomas, jam breviſſimum Chronicon Epiſcoporum Varmienſium, per Johannem Plaſtwig, Canonicum, circa Annum 1464. ſcriptum, & per Johannem kretzmerum, Decanum Varmienſem, usq; ad Andream Bathorium Epiſcopum, Annum videlicet 1590. continuatum, annexuit. Ille autem Plaſtwig ipſe in bello tredecennali multa paſſus, hæc & alia ſuo ævo geſta diſtinctè ſatis connotaverat. Malè igitur Hartknoch, in Indice Scriptorum Prutenicorum, Vet. & Novæ Pruſſiæ præfixo, exiſtimavit, quod Plaſtwig exſcripſerit Treterum: plus enim ſeculo ille hoc interprete ſuo antiquior eſt.

Denique adjecit idem Treterus *Vitam S. Alberti Martyris, Epiſcopi Pragenſis*, cui ille cum aliis Polonicis Scriptoribus, Archi-Epiſcopatum Gneſnenſem, quem nunquam tenuit (vid. latè Hartknoch Diſſert. ad Dusburgium XIV. §. 3.) aſſeruit. Hocce ſcriptum Treterus, ex monumentis & annalibus Archivi Sedis Epiſcopalis Varmienſis, NB. atque ex Majorum traditione collectum eſſe, titulo inſeruit. Ego verò miror, Treterum virum literis deditum, tam craſſos errores, & ne anilibus quidem ingeniis credibiles fabulas, tanquam ex Archivo Epiſcopali ſumptas, orbi literato obtrudere potuiſſe: Cum cætera ſcripta de hoc martyrio omnia, ad tantum gradum afflictorum veris quæ contigerunt, non pervenerint. Numquid Deus indiget veſtro mendacio, ut pro illo loquamini dolos?

vere Jobus C. 13. exclamavit. Satius Treterus Grunovium aut alium incertum ſomniatorem, ſcripto huic Authorem aſſeruiſſet, ut honori Archivi Epiſcopalis parceret. Ex traditionibus vulgi quoque vitam hanc S. Adalberti conſutam eſſe non abnuo: ſed & Lectori, veritatis ac hiſtoriæ gnaro, fabula nauſeam movet. Grunovius ille certè propterea fidem in probabilibus quoque, quæ narravit, decoxit, quod ex traditionibus vulgi, atque ex Chronicariorum ignobilium ſchedulis, promiſcuè omnia ſine judicio & ſelectu, exſcripſit. Proinde fabulas quoque has ſummopere auctas de S. Martyre, quarum Hiſtoricos Polonicos mentionem facere puduit, & â verioribus Scriptoribus plenè refutatas, merito abjicimus, ab ipſo Melchiore Cano Lib. II. Locor. Theol. Cap. 6. ſeriò moniti: *Eccleſiæ Chriſti,* inquit, *vehementer incommodant, qui res Divorum præclare geſtas non putant ſe egregie expoſituros, niſi eas fictis & revelationibus & miraculis adornarint.*

Quantum ad Hiſtoriam Treteri de Epiſcopatu & Epiſcopis Varmienſibus attinet, ea ſtylo craſſo & ſæpiùs barbaro, brevitate & incuria tædiosâ, usque adeò compilata eſt, ut vix ſuſpicari liceat, in Archivo Sedis Epiſcopalis Heilsbergenſis annales ampliores & veriores rerum Prutenicarum, præprimis Varmienſium, quos Treterus toties ut fontem Hiſtoriæ ſuæ laudat, non reperiri.

Certè in antiquitatibus Pruſſiæ fabuloſus eſt usque ad faſtidium, & in Chronologiâ ſæpiſſimè impingit, ut viri docti tanti lapſus Synchroniſtici tolerarari nequeant. e. g. *Seculo VI. mox poſt fata Waidevuti, Regis Pruſſorum, narrat, viduam filii ejus Varmii, Ermam, Pomeſonis Leviri ſui injuriam vindicando, Ducem Maſoviæ Lotkonem ſimul cum liberis trucidaſſe, & Maſovios ſub jugum miſiſſe.* Ubi quæſo tunc nomen Maſoviæ aut Lutkonis?

quæ

quæ plus V. Seculis demum poſt innotuerunt. Quodſi talia Treterus in vulgi rapſodiis ineptorum Chronicorum legit, ea collatis temporum & rerum rationibus, pro ſuo judicio, obelo configere, non titulo Archivi Epiſcopalis, orbi venditare debuiſſet.

Porrò in extenſione Jurium antiquorum Epiſcopatus hujus, ultrà omnem finem excedit, de quo alio loco tractandi occaſio erit. Vitas Epiſcoporum diligentius multo, quam acta publica totius Epiſcopatus & provinciæ Varmienſis, quod in titulo promiſerat, quodque ſcire magis poſteritatis intereſt, enarrat.

Ut taceam vetuſtiora, & initiis Ordinis in Pruſſiâ, atque Epiſcopatus Varmienſis viciniora tempora. Si igitur belli tredecennalis acta per Varmiam ex Gaſparo Schützio (qui ea ex MSpto Joannis Lindau, Secretarii Gedanenſis αὐτόπτου deſcripſiſſe profitetur) aut ex Dionyſio Runau, imò ex ipſo Joanne Plaſtwig coævo, quem operi ſuo adjunxit, verbotenus exſcripſiſſet, in tam luculento negotio, quod converſionem ſtatus totius Pruſſiæ cum ipſa Varmiâ ſecum traxit, Lectorem quatuor pagellarum narratione, adeò famelicum non dimiſiſſet.

Ipſius belli illius motus, quos Epiſcopus Varmiæ, Nicolaus à Tungen, contra Regem Poloniæ, propter impeditam ipſi poſſeſſionem Epiſcopatus excitavit, Treterus vix per compendium indicat, non prout decebat in tanto negotio plenè, tanquam iſtius Epiſcopatus Scriptor, explicat, usque adeo oſcitanter, ut neque hìc Annum, quo motus cœpere, ſine errore notaverit. Dicit enim Anno 1473. Regem Caſimirum Opporovio, Secretario ſuo, hunc Epiſcopatum contuliſſe, & in Aulâ Romanâ confirmationem ſubreptitiè obtinuiſſe. Quæ omnia jam præterito Anno 1472. contigiſſe, & Nicolaum in

autumno ejusdem Anni in Varmiâ, occupatis & expugnatis aliquot oppidis atque arcibus, bellum contra Regem & Opporovium, quod usque ad Annum 1479. perduravit, incepiſſe, Caſparus Schützius, princeps noſter Hiſtoricus, ex actis publicis, luculenter magnâ parte Libri VIII. per deliberationes & eventus enarrat.

Hunc exſcripſiſſe Treterum non deberet puduiſſe, ſi veri & boni Hiſtorici laudem aſſequi voluiſſet vel potuiſſet. Editor quidem Treteri fatetur in Epiſtolâ dedicatoriâ, *hanc operam patrui nec dum plenè digeſtam, & morte ejus interruptam fuiſſe.* Sed idem mox laudat: *Aliquos Prælatos, Canonicos Warmienſes, ſummæ virtutis & authoritatis viros, magno affectu & felici eventu editionem Libri hujus promoviſſe.* Hinc miror, quare ad complementum juſtæ Hiſtoriæ Varmienſis, operam ſuam & archivi Epiſcopalis ſcrinia, Prælati iſti non excuſſerint, limamque Tretero, quâ nimiùm opus habuit, non addiderint.

Unde fere ſuſpicor, exſuccos ſterilesque Chronicorum vulgarium centones, Tretero nomine annalium Epiſcopalium veniſſe, quoniam tanti archivi annalium pauciſſima in hoc opere videmus veſtigia. Et hactenus omni odio procul, juſtum de Treteri Hiſtoriâ Varmienſi, prompſi judicium.

Quodſi ad atrocia convitia, quibus innocentes Evangelicos ſubſannat, animum advertere adeò volupe eſſet, quemadmodùm Tretero, ſi non voluntarium, tamen neceſſarium fuit, (ſicut enim famelici divitum aſſeclæ ita multi pinguium beneficiorum & honorum vultures, quos χρυσολόγυς καὶ κοιλιοδαίμονας Theophylactus ſecundum Apoſtolum ad Rom. 16. 18. & Phil. 3. 19. appellat, novo, quoties occaſio offertur, crimine perſecutiones fidelium, ſuperioribus patronis fidem ſuam probare ſatagunt.) Certè mephitis profanæ & deliræ hæreſeos, faſci-

fascinationes & superstitionum pestes, cæteraque ipsius vituperia, evidentiori & veriori retorsione in os ejus rejici potuissent. Sed phrenesi talium hominum, propter excelsa hujus Seculi omnis charitatis expertium, veraque Christi membra furiosè blasphemantium, indolendum, non irascendum est.

Licet autem tam multa in Treteri hac historiâ desideremus, tamen studiosos antiquitatis, exili hoc Compendio rerum Varmiensium, in hac penuriâ Scriptorum, contentos esse oportet. Quod nihilominus sine rubore Virorum doctorum, quos amplissimus hic Episcopatus hactenus enutrivit, dici nequit.

XII. PRIVILEGIA der Stånde des Herzogthums Preussen / darauff das Land *fundiret* ist / und bis itzo beruhet. Ex decreto Commissionis Regiæ Anno 1612. Regiomonti expedita, typis Brunsbergæ impressa Anno 1616.

In hoc Volumine sequentia Privilegia Prussiæ verbotenus descripta sunt. (1) *Privilegium Culmense*, Anno 1233. datum & Anno 1251. renovatum. (2) *Pax Vladislai Jagellonis cum Mag. Conrado à Jungingen* Anno 1404. (3) Der Samländer *Privilegium*, über freye Fischerey und Höltzung / von Heinrich Reiß von Plauen / *Mag. Ord.* Anno 1413. (4) *Pax Vladislai Jagellonidis, cum Mag. Paulo de Russdorff*, Anno 1436. (5) *Privilegium* seu potius *Pacta incorporationis Prussiæ Casimiri III. Regis Poloniæ*, Anno 1454. (6) *Reciproca Sponsio, ab Ordinibus Prussiæ Regi eidem facta*, eodem Anno. (7) *Privilegium ejusdem Regis, & repetita Assecuratio juris indigenatus*, eodem Anno. (8) Samländisches *Privilegium* Ludwigs von Erlichshausen des Hoemeisters / die Freyheit von *Alienirung* des Landes / von *Einquartirung* / Ziese / Mühl- und Mahl-Geld / Anno 1455. pro reditu ejus Provinciæ ad obsequium Ordinis concessa. (9) *Pax perpetua inter Casimirum III. Regem Poloniæ &*

& Mag. Ord. Ludovicum, Anno 1466. (10) Heinrich von Richtenbergs *Mag. Ord. Privilegium*, den Samländern zu weiblicher *Succession* in Lehn-Güttern/ Anno 1476. (11) *Confirmatio omnium Jurium & Privilegiorum Prussiæ à Casimiro III. Rege* Anno 1477. (12) Merten Truchses Hoemeisters *Privilegium* zu Magdeburgischen Lehen/ Anno 1487. (13) *Confirmatio omnium Privilegiorum Prussiæ à Johanne Alberto, Rege Poloniæ*, Anno 1494. (14) *Confirmatio omnium Privilegiorum Sigismundi I. Regis*, Anno 1521. (15) *Pax perpetua secularisatæ Prussiæ, inter Sigismundum I. Regem & Albertum Ducem*, Anno 1525. (16) *Approbatio dictæ Pacis perpetuæ per Status Prussiæ*, eodem Anno. (17) *Privilegium speciale Sigismundi Regis super certis immunitatibus & annua pensione, Alberto Duci datum* Anno 1526. (18) *Reversales Alberti Ducis, datæ Statibus Prussiæ*, daß keine Aufflagen ewig dem Lande über die verwilligte Bier-Ziese/ sollen aufferleget werden/ Anno 1528. (19) *Renovatio Pacis perpetuæ à Sigismundo Augusto, tanquam M. Duce Lituaniæ* Anno 1529. (20) *Reversales Ducis Alberti, super indemnitate Ordinum Prussiæ*, quod cum summæ necessitatatis tempore in Accisam ipsi consensissent, hoc in consequentiam non trahi, neque ipsis in posterum præjudicare debeat, Anno 1535. (21) Neues Gnaden-*Privilegium Alberti Sen.* über die Magdeburgischen Lehn-Gütter/ Anno 1540. (22) Ejusdem Alberti Ducis kleines Gnaden-*Privilegium, de Jure indigenatus ad omnia Officia, ad octo Capitaneatus principales, & ad feuda caduca*, Anno 1542. (23) Regiments-Notul Alberti Ducis Anno 1542. (24) *Ejusdem decisio successionis*, des von Lossauen Töchter in den Lehn-Güttern/ Anno 1559. (25) *Marchionis Georgii Friderici Confirmatio Jurium & Privilegiorum omnium Prussiæ*, Anno 1566. (26) *Decreta Commissionis Regiæ* An-

Anno 1566. & eorundem Confirmatio Regis Sigismundi Augusti. Item *Recesse* der dreyen Städte Königsberg i. e. gravamina in eadem Commissione oblata & sopita. (27) Hertzoges *Alberti* Testament/ Anno 1568. (28) *Recessus novus Regiomontanus*, confirmatus â Duce Alberto & Commissariis Regiis, Anno 1567. (29) *Privilegium Ducis Alberti super Residentiâ & Salario Episcoporum Sambiensium*, Anno 1567. (30) *Recessus* super *punctis Ecclesiasticis & Secularibus*, â Duce eodem Ordinibus Prussiæ concessus, & â Commissariis Regiis confirmatus, Anno 1567. (31) *Privilegium liberi exercitii Religionis Augustanæ*, Statibus Prussiæ a Rege Sigismundo Augusto Lublini Anno 1569. datum (32) *Confirmatio omnium Jurium & Privilegiorum Prussiæ, à Duce Friderico Alberto* Anno 1573. (33) *Responsum & Confirmatio Jurium, à Rege Sigismundo III. Statibus Prussiæ* Anno 1605. (34) *Immissio Electoris Joachimi Friderici*, per Commissarium Regium, in conventu Prussiæ Ordinum, Anno 1605. (35) *Responsum ejusdem Regis Nobilitati Prussiæ*, super illâ immissione Electoris, quod Juribus ipsorum omninò salvis facta sit, Anno 1606. Item *Ejusdem Regis responsum Deputatis Civitatum Prussiæ*, Anno 1609. (36) *Diploma Curatelæ, Electori Johanni Sigismundo â Rege datum*, Anno 1609. (37) *Responsum Regis Nobilitati*, super Regimine Electoris secundùm jura illorum futuro, Anno 1609. (38) *Acta & Decreta Commissionis Regiæ*, Anno 1609. Regiomonti expeditæ. (39) *Confirmatio Privilegiorum* beyder Ober-Stände in Preussen/ *ab Electore Joh. Sigismundo* Anno 1609. (40) *De feudo Ducatus Prussiæ ex Constitutione Regni* Anni 1611. *Acta cum Electore Johanne Sigismundo. Ejusdem Cautio.* Item *Literæ omnium Ordinum Prussiæ ad Regem*, pro impetrandâ investiturâ Electori. Item *Diploma investituræ illius Regium.* (41) *Commis-*

miſſio Regia intromiſſionis in feudum Electoris ejusdem Anno 1612. Item *Cautio Regis, Conſenſum Ordinum Pruſſiæ in Cauſis Status ſemper neceſſarium fore.* Item *Receſſus ejusdem Commiſſionis,* cum Confirmatione Regia, Anno 1612. (42) *Ordinatio Appellationis ad Regem,* Anno 1614. (43) *Reſponſum Legatis Electoris Johannis Sigismundi* à Rege datum, Anno 1615. (44) *Declaratio Regis ejusdem Legatis Electoris Johannis Sigismundi*, de Conſiliariis terreſtribus, Religione purè Auguſtanâ, Indigenis Officialibus, bonis feudalibus caducis Nobilitati diſtribuendis &c. Anno 1616. Item *Mandata executorialia* ſuper iſtis deciſis Articulis. (45) *Reſponſum Regis Legatis Electoris,* Anno 1617. *datum.* (46) *Reſponſum Regis quibusdam ex Ordinibus Pruſſiæ*, â cæteris diſſidentibus, Anno 1617. (47) *Receſſus Commiſſionis Regiæ,* Anno 1617. Item Confirmatio ejusdem Receſsûs Regia. (48) Das Krakauſche *Privilegium Alberti Senioris & fratris ejus Georgii*, circa ſeculariſationem, Ordinibus ſuper conſervatione Jurium & Privilegiorum Pruſſiæ ſemper exceptâ & ſalvâ, datum Anno 1525. Hìc finit Liber Privilegiorum.

Volumini autem meo accedunt ſequentia, ſub titulo: *Primi beneficii ſimultaneæ inveſtituræ lineæ Electorali conceſſi.* (1) *Reſponſum Regis Sigismundi Auguſti, Legatis Electoris Joachimi II,* Anno 1559. (2) *Diploma primum ſuper inveſtiturâ Pruſſiæ,* Electori à Rege & Regno promiſſa, ex Comitiis Regni, Anno 1563. (3) *Diploma inveſtituræ Alberti Friderici Ducis,* Lublini Anno 1569. (4) *Renovatio ſimultaneæ inveſtituræ*, poſt obitum Electoris Joachimi II. in filium ejus Johannem Georgium, 1571. (5) *Declaratio Regis Sigismundi Auguſti ſuper eodem negotio*, 1572. (6) *Reſponſum & Recognitio Regis Henrici*, ſuper hac inveſtiturâ ſimultaneâ repetita, Anno 1574. (7) *Recognitio Regis Stephani* ſuper hâc ſimultaneâ inveſtiturâ Ele-

Electori Johanni Georgio, & filio ejus, Joachimo Friderico, facta Anno 1577. (8) *Responsum ejusdem Regis, quo protestationem Nobilis alicujus Poloni contra hanc investituram factam Rex refellit,* 1578. (9) *Diploma Infeudationis Marchionis Georgii Friderici,* Curatoris Ducis Alberti Friderici, cum simultaneâ investiturâ Legatorum Electoralium, â Rege Stephano Anno 1578. (10) *Responsa duo Sigismundi III. Regis Legatis Electoris* Anno 1588. (11) *Diploma renovationis feudalis in Marchionem Georgium Fridericum, cum simultaneâ investiturâ Legatorum Electoralium* 1589. (12) *Declaratio Regis Sigismundi III. Legatis Electoralibus, protestationem cujusdam Nobilis Poloni, juribus eorum non obesse,* Anno 1589. (13) *Declaratio conditionum feudalium,* Joachimo Friderico Electori â Rege Sigismundo, Anno 1605.

Hactenus sub titulo illo hæc prædicta scripta typis impressa continentur. Annexum est denique *Instrumentum pacis Velaviensis,* inter Joannem Casimirum Regem, & Fridericum Wilhelmum Electorem, Bydgostiæ confirmatum, Anno 1657. Ex metricâ Regni transumptum, quod Posnaniæ cum jure Regni Poloniæ Nicolai Zalaszowskii typis impressum fuit Anno 1702. Item *Instrumentum pacis Olivensis,* Anno 1660. pactæ, cum ratificationibus utriusque partis, itidem Posnaniæ impressum. Denique *Tractatus retradita Elbingæ* Anno 1699. Varsaviæ inter Regem Augustum & Electorem Fridericum, super omnibus prætensionibus Polonicis & Brandenburgicis ad invicem sopitis.

Quantum ad Librum hunc Privilegiorum Prussiæ vetustiorum attinet, bene inter antiquitatis monumenta in Bibliothecis hic asservatur, â paucissimis verò legitur, â nemine attenditur, perinde sicut in aliis Regnis & Provinciis fit. Adeò tempus jurium, libertatum & Privilegiorum edacissimum,

desſvetudini ſavet! ut nihil ſub ſole conſtans & perpetuum ſit. Quod non ſolùm in politicis, ſed in aliis quoque, imò in ipſa Theologiâ, adeò ad mutationem pronis ingeniis humanis, accidit, ut magnorum virorum ſcripta volumina, imò proh dolor! ipſa SSa Dei eloquia omnibus fidelibus magni æſtimentur, paucis digne lecta, pauciſſimis praxi & uſu, præ omnibus libertatibus & privilegiis humanis ſummè neceſſario & ſalutari, exerceantur.

XIII. JUS PROVINCIALE PRUTENICUM LATINUM. Nempe Dux & incolæ Pruſſiæ Orientalis, animadvertentes, tam longo tempore Compoſitionem juris cum Prutenis Occidentalibus communis, â Spiritu Polonico Nobilitatis hujus Pruſſiæ impediri, tandem Anno 1577. Ordinationem Provincialem ſuam ſeorſim compoſuerunt, quàm Dux Albertus Fridericus authoritate Principali in terris ſuis promulgavit, de quâ inferius plus dicetur. Cum verò arcta hæc diſpoſitio, magis circa politicam ordinationem Provinciæ quàm lites forenſes verſata, incolis parùm ſatisfaceret, poſt multas repetitas inſtantias, in Conventibus generalibus Ordinum Pruſſiæ, tandem ſub authoritate Electoris Johannis Sigismundi, compoſitum â Levino Buchio I. U. D. & â ſubdelegatis Electoris atque Ordinum Pruſſiæ reviſum, Jus Provinciale Prutenicum, lingvâ Germanicâ Anno 1620. typis expreſſum, & eodem Anno, licet jam defuncto Electore Johanne Sigismundo, publicatum fuit. In actis autem & laudis Ordinum Pruſſiæ Annorum 1605. 6. & 8. legitur, delegatis illis reviſoribus Juris Prutenici â Buchio compoſiti, impoſitam fuiſſe curam reſpiciendi in omnium Cauſarum Deciſionibus, ad Privilegia Pruſſiæ, ad receſſus conventuales Ordinum, ad Libertates Sigiſmundi I. Poloniæ Regis, ad Teſtamentum Ducis Al-

Alberti Senioris, denique ad omnia Jura Provinciæ generalia & specialia, vid. Hartknoch Nov. Prussiæ pag. 597.

Anno 1623. Jus illud Provinciale Prutenicum Anonymus quidam transtulit in Latinam lingvam, & Rostochii typis edidit: sed quoniam absque authoritate publicâ, idcircò ad causas decidendas in foro non valuit; Præsertim cum quidam animadverterint, quod translator ille non ubique veram Legislatorum mentem assequutus fuerit. Hartknoch d. l. ex Wegneri Differentiis Juris Civilis & Prutenici.

XIV. ISRAELIS HOPPII PræC. Elbingensis viri Eruditi, & propter magna merita Nobilitate ornati, Regibusque chari, *Fatum decennale Prussiæ MSptum.* Videlicet descriptio Germanica belli, quod Gustavus Adolphus Rex Sveciæ, contra Polonos, in Prussia illis subjectâ Anno 1626. mense Julio incepit, & usque ad Inducias Sexennales, diem 26. Septembris Anni 1629. magnâ fortunâ persecutus fuit.

Quod triennium Author tantâ industriâ & prolixitate, per 184. folia integra descripsit, ut â nonnullis, propter minutissimas & subindè inutiles circumstantias narrationum, arguatur: quæ mihi industriæ ipsius laudem non obfuscant sed augent.

Inde verò ab Anno 1630. usque 1636. tempus nempe Induciarum Sexennalium, quo Sveci Elbingæ & aliis locis Prutenicis inhæserunt (donec post pactam prolongationem induciarum Stumdorffensium planè Prussiâ excederent) Author in tantâ arctitudine se continuit, ut vix octo foliis totius sexennii gesta per Prusiam deproperaverit.

Sed ipsum Originale Manu Authoris scriptum, quàmplurimis epistolarum, diplomatum, & tractationum publicarum apographis insertis auctum, multisque picturis locorum ornatum,

hectenùs â Conf. Elbingenfi, Dn. Ifraele Hoppio, nepote Authoris, poft Bibliothecam & alia celebris viri collectanea per belli injurias perdita, vix confervatum, nec typis publicis editum; mihi tamen ab eo conceffum fuit, ut hæc additamenta volumini meo adfcribi potuerint.

XV. ORDINATIO PROVINCIALIS PRUSSIÆ DUCALIS, Die Landes-Ordnung des Hertzogthums Preussen / publiciret von Churfürst Georgio Wilhelm Anno 1640. quo typis Regiomonti excufa. Obfervavi in lectione Chronicorum noftrorum, inde ab ingreffu Ordinis Teutonici in Pruffiam, varias Ordinationes Provinciales, pro temporum & incolarum exigentiâ, â fummo Magiftratu publicatas fuiffe.

Prima poft datum Privilegium Culmenfe, jàm adultis coloniis Germanorum in Pruffiâ, â Magiftro Generali, Sigfrido â Feuchtwangen promulgata Anno 1310. quam exhibent Gafparus Schütze Chron. fol. 54. Henneberg in Explic. tab. Geogr. paffim, & plenius cæteris Waiffelius Chron. pag. 105. & feqv. Præcipuæ ejus leges hæ fuere: Die Juden sollen des Landes verwiesen seyn. Müßiggänger und Bettler sollen nirgend gelitten werden. Alle Wahren und Getreidig ꝛc. sollen nirgend auff dem Lande verkauffet / sondern in die Städte auff die Märckte geführet werden / bey verlust der Wahren. Lex fumptuaria auff Hochzeiten und Kind-Tauffen soll gehalten werden. Kein Kauff oder Handel am Sontage kräfftig seyn. Kein Schultze / Bauer / Krüger sollen kauffschlagen (ohne zu des Kruges nothdurfft) noch ein Edelmann Bier zum verkauff brauen. Jederman soll frey stehen / seine sache auff arbitros zugeben / ohne den Richter zu besprechen. Alles Doppel-Spiel bey grosser Straffe verbothen. Alle Vormünder und Curatores die

nicht

nicht flugs der Unmündigen Gutt inventiren lassen / sollen infam seyn.

Secunda Ordinatio Provincialis â Wernero ab Orselen Mag. Gen. Anno 1330. publicata. In quâ præcipua lex sancita: Daß alle Quartäle in Städten ein Wagen herumb gehen/ darauff alle ausser Dienste befindliche Knechte und Mägde / in die Gefangen-Häuser zur Arbeit geführet werden sollen. Vid. Henneberg. fol. 170.

Tertia fuit Winrici â Kniprode, continens legem sumptuariam satis amplam, quam vid. in Schützii Chron. fol. 73. & Waiselio fol. 123. sequ.

Quarta Conradi à Iungingen, Mag. Gen. Mariæburgi Anno 1405. sancita, quâ præcipuè continetur: Niemand solle über Landt Gewehr führen / als der Adel; Auch die sollen nicht mehr als selbst zehen reisen. Alle Sonn- und Fest-Tage solle aus jedem Hause jemand zur Kirche gehen / bey hoher Straffe. Daß die Gewercke nur einmahl im Jahr Zusammenkünffte / in beyseyn jemands vom Rathe / halten sollen. Wer eine Jungfrau entführet / mit oder wieder ihren willen / soll des Landes verwiesen; Diese aber / so Sie eingewilliget hätte / Erblos gemacht werden. Vid Waissel. 131. Et Schultze fol. 97. sed Johannes Lindenblat, Officialis Riesenburgensis, in Anno 1408. Ordinationem hujusmodi sub Ulrico à Iungingen latè recitat. Quià verò ibidem fol. 50. addit: als man ouch vor hat verbotin / inde colligi poteſt, Ulricum Magistrum eo Anno tantum repetiisse Ordinationis Articulos, à fratre Conrado ante promulgatos.

Quinta Michälis â Sternberg dicti Küchmeister, Brunsbergæ Anno 1416. sancita. vid. Waissel. pag. 140.

Sexta sub Paulo à Russdorff, Mag. Gen. Elbingæ in Conventu Ordinum Anno 1434. sancita & promulgata, quam

refert Schutzius Chron. fol. 123. ibi. Daß die Obrigkeit auff die gebothe Gottes und die *pietet* feste halten: keine Krämerey auff Kirchhöffen gestatten; keine Wucherer noch Betrüger in Maaß und Gewichte leyden. Kein unrecht Gericht gestatten/ sondern gleichheit über Reiche und Armen / nach des Landes-Rechte und *Privilegien* halten. Alle Einwohner bey *Privilegien* und Freyheiten geschützet werden. Land-Leute umb schulden/ die sie *negiren*/ nicht in Städten pfänden/ aber von ihrer Herrschafft unverzögerliche Rechtpflege geleistet werden. Die Herrschafft niemand in öffentlichem Kauff abdringen/ sondern jederman den Marckt frey lassen. Im General Beschlag des Getreydes niemand *favorisiret*. Von der Landes-Herrschafft keine Krüge vor den Städten gesetzet/ noch Handwercker den Städten zum Vorfang/ den alten Gebräuchen und *Privilegien* zuwider/ gelitten werden. Die Herrschafft den Städten freye Köhre des Rahts ꝛc. lassen/ und sich nicht darein mengen. Des Landes Kinder nnd Einwohner/ zu den Aemtern und Bedienungen näher als Frembde seyn. Culmische Scheffel/ Maaß und Gewicht gleich durchs gantze Land seyn. Geldstraffen *moderate*, nach Gnade und Recht/ nicht nach Muhtwillen die Untersassen zu beschätzen/ genommen werden. Die ausgekauffte Ritter-Dienste/ zum Schutze des Landes/ wider besetzet werden. Kein Unterthan am Heil. Tage schuldig zu scharwercken seyn. Die Fleischer in den Städten auff den Märckten kein Viehe kauffen/ sondern jederman der Marckt bleiben. Ausser der Stadt niemand was zu kauffen geben/reiten oder fahren/sondern zu jedermans Nutzen/alles zu Marckte gebracht werden solle.

Septima fuit Ordinatio Alberti Senioris Ducis Anno 1529. Consensu Regis Sigismundi I. toti Prussiæ communis confecta: Quam exhibet Volumen Juris Culmensis in Varmiâ obtinentis nuper A. 1711. Brunsbergæ typis impressum. Octa-

Octavam promulgarat quidem Sigismundus ille Primus Gedani Anno 1526. Ordinationem, sive Constitutiones Prussiæ Occidentali seu Polonicæ, quibus articuli ad Statum & Jus publicum potissime continebantur: Sed quia civibus in ea, contra jura cardinalia Prussiæ, injuriose bona Nobilia possidere prohibitum, pleraque præjudicia inconsultis omnibus Ordinibus ad publica Consilia pertinentibus, in eâ Ordinatione facta erant, Ideo Rex Cracoviæ Anno 1538. alias Constitutiones Prussiæ suæ correctas promulgavit, & solenniter confirmavit. Quod Januszovius quoque in statutis notavit. Et posterior hæc Ordinatio quoque Juri Culmensi Hesiano inserta, atque Juri municipali, quo adhuc dum utuntur.

Nona denique Ordinatio ab Alberto Friderico Duce, Anno 1577. in IV. edita typis, dequâ inferius suo loco dicetur.

Tandem Decima Ordinatio Provincialis hæc, de quâ hic agitur, Anno 1640. à Georgio Wilhelmo Electore, ex revisione proximè anterioris, plenior edita, cum notis & additionibus ad textum Ordinationis 1577. Additæ quoque huic ultimæ Ordinationi. Die Gesinde- und Kleider-Ordnung / *Item* von Unterthanen in Preussen Werbung / und derer Entlauffung / *de Anno* 1633. *Item* aller Aembter und kleiner Städte *Special*-Ordnungen / *Taxen* der Handwercke / Bieren und Wahren. *Item* Fischer-Ordnung uff beyden Haaben.

Ex quibus omnibus sollicitudo publica illius temporis, circa justa pretia rerum, judicia, usum privilegiorum, & alia necessaria satis patet: Quæ jam vitio impurioris monetæ, & ob alias negotiatorias rationes, immensum auctis rerum pretiis, cum summo damno incolarum, ab operariorum & famulorum petulantiâ, & â tot aliis impensis, summoperè oneratorum, in-

invalida redditur. Quia enim necessitas quædam commerciorum occultam avaritiæ malitiam fovet, & omnes bonas Ordinationes elidit, jàm nemo de bonis Ordinationibus servandis cogitat, imò licet quotannis repetantur, pleræque sine executione mox desvescunt.

XVI. JUS PROVINCIALE PRUTENICUM REVISUM. *Revidirtes Land-Recht des Hertzogthums Preussen*, jussu Friderici Wilhelmi Electoris, & consensu Ordinum Prussiæ Orientalis, Anno 1685. typis Regiomontanis editum.

Cum enim per pacta Velaviensia Anno 1657. Elector Jus Supremæ potestatis, ab omni vinculo feudali Poloniæ independens, â Rege & Regno Poloniæ obtinuisset, propter hanc Status feudalis Prussiæ mutationem, quædam ex veteri illo Jure Provinciali eliminanda judicavit: Præsertim odiosam illam materiam appellationis ad Regem Poloniæ, quæ non ab initio feudi Prutenici, nempe in pace perpetuâ Anni 1466. â Magistro Generali Ordinis, neque in ultimâ Anni 1525. conversione, à Duce primo Alberto requisita vel pacta fuit. Sed ultimis demum Annis vitæ illius, Sigismundus Augustus Rex provocationem ê Prussiæ judiciis ad suum tribunal, impensê postulavit, neque tamen hoc postulatum novum vel ab ipso Alberto, vel ipsius Filio obtinuit.

Nam & patruus atque Curator hujus filii, Dux Georgius Fridericus Anno 1578. Ordinationi Dicasterii aulici iterùm Anno 1578. typis recusæ. Cap. 14. §. ult. disertis verbis inseruit: *Appellationis â Dicasterio vel Judicio suo revisorio, ulteriùs ad Regem Poloniæ se non concessurum.* Et licet Sigismundus Augustus, in Responso suo Legatis Ducis Alberti Senior. Anno 1563. die 5. Aprilis dato (quod in epistolis istius Regis Lipsiæ editis No. 78. exhibetur) pro obtinenda provocatione, injustis certè

certè, ſeveris tamen rationibus depugnaverit, nihilominùs nunquàm ipſe neu ſucceſſores Reges eam obtinere potuerunt.

Donec Anno 1612. circa immiſſionem Johannis Sigismundi Electoris in poſſeſſionem Pruſſiæ, novis pactis, tanquàm novæ Lineæ Electorali collato beneficio infeudationis, conditio appellationis quoque extorqueretur.

Hinc Elector Fridericus Wilhelmus, jam Anno 1662. reviſionem Juris Prutenici, Conſiliariis certis ex Judicio ſummo Tribunalitio, & ex Dicaſterio aulico Regiomontano, ſolenni reſcripto commiſerat: *Ut ea, quæ ſupremo Juri Ducali viderentur contraria, delerent, & verba Statui ſupremæ Majeſtatis convenientia, item ea, quæ ad contrariorum textuum, vel difficultatum primæ editionis eludicationem, denique ad abbreviationem litium ac proceſſuum pertinere judicarint, interſererent.*

Nequè tamen ullo in loco obtentu ſuperioritatis Ducalis, juribus totius Provinciæ, aut ſingulorum incolarum privilegiis & libertatibus, præjudicium fieri juſſum nec factum fuit. Siquidem per pacta Velavienſia integritati omnium omninò jurium, libertatum & privilegiorum ejuſdem incolarum, expreſſis verbis in Artic. 8. proviſum eſt. Et in proëmio generali Lib. I. hujus Juris reviſi, omnia Provinciæ publica, vel ſingulorum incolarum ſpecialia Jura & Privilegia, ſcripto vel longâ honeſtâ conſvetudine acquiſita, ab Electore confirmantur, & ne per Jus hoc reviſum ulli præjudicetur, cavetur. Denique Ordinibus Pruſſiæ, Jus hoc reviſum ad trutinam & animadverſiones ſuas faciendas, ab Electore oblatum, & ſi futuris ejus Succeſſoribus quicquam pro commodo publico Provinciæ mutandum in eo viſum fuerit, hoc conſenſu Ordinum Pruſſiæ fieri debere, declaratur. Prout hæc omnia in edicto Electorali promulgatorio, Volumini huic inſerto, leguntur.

Præterea notanda veniunt circà hoc Jus revisum, (1) Quod in edicto illo Electorali, omnia antiqui Culmensis Juris decisa, consvetudines & ritus, quatenùs huic Juri reviso inserta sint, approbata, contraria verò eidem Juri sublata & deleta judicentur. (2) Ideò statuta, consvetudines, ordinationes judiciales, & provinciales, quæ expresse hujus Juris revisi textui non fuerint contraria, in vigore suo retenta sunt; adeò ut Lib. I. tit. 3. §. 1. & 3. formæ juramentorum Judicum & Notariorum judicialium, præter Jus hoc revisum, statuta quoque, consvetudines, & ordinationes anteriores, pro normis judicandi observanda, inserta sint. Neque hoc mirum, quia post priorem editionem Juris Prutenici, de Anno 1620. Ordinatio Provincialis de Anno 1577. ex decreto Electorali Anno 1640. revisa, & novis additionibus aucta, typis publicata fuit. Ideò in fine quoque hujus voluminis, textus ex decretis seu laudis Conventualibus, Ordinationibus Provincialibus, & Declarationibus Ducalibus, in hoc Jure reviso allegati, verbotenùs typis adscripti sunt.

Quodsi malitia humana obicem pati, & uno, certo, brevi Jure contenta esse vellet, certè secundum hoc Jus Prutenicum lites forenses brevi tempore expedirentur. Est enim ultra Compendium amplum, ut recisis multis apicibus & theoreticis explicationibus, non paucis in locis etiam contrahi & abbreviationem benè pati posset. Enimverò dum rixosi homines litium suarum multitudine, forum numerosis justitiæ administris lucrosum efficiunt, acie mentis ad cavillationem simplicitatis legum bonarum abusi, repagula summorum subselliorum, pruritu nocendi adversariis perrumpunt, & processus æternos, cum enormi læsione conscientiæ & Juris patrii, atque damnis suis immensis fabricant. Invalido legum vel Magistratus subalter-

alterni auxilio, quod ſine zelo & ſeveritate plusquàm civili vix obtinetur. Qualem in Sixto V. Papâ experta eſt Roma, utinam omnia Regna & Provinciæ, ſingulis Seculis uno vel duobus luſtris parem experirentur, qui Rhadamanthæâ ſeveritate, in procaces illos everſores legum, æque ut in alia ſcelera & vitia animadverteret, Resque publicas propter injuſtitias â converſione & interitu liberarent.

XVII. JOHANNES CHRISTOPHORUS HARTKNOCH, Phil. Mag. & in Gymnaſio Thorunienſi Profeſſor, primam Seculo proximo meruit laudem, quod ſtudium Hiſtoriæ patriæ, per deſidiam ſupinam Doctorum, indè ab Gaſparo Schützio, & Hennebergero, integro ſeculo altis obvolutum tenebris, perſpicuè & utiliter, ſedulitate nimirùm & judicio ſummo, attingere auſus fuerit.

Quæ enim Fridericus & Gothofredus Zamelii, Conſ. Elbingenſes, ante eum, viri antiquitatum Prutenicarum cupidiſſimi, collegerant, ſed partiatim tantum res magis curioſas quàm in publicum utiles, prout ſchediaſmata illorum paſſim ſparſa, mihi quoque viſa, exhibent, judicio pertenui, ſtrinxerant: Ea Hartknochius, quoad digna judicavit excerpſit, ſuisque ſcriptis prudenter inſeruit. Univerſim vero & ſolidè â Zameliis pertractata aut nulla fuerunt, aut ab invidis ſuppreſſa, vel ab hærede ſtupido diſcerpta & perdita ſunt. Mag. Matth. Prætorius, cujus Hartknochius in ſcrutinio lingvæ veterum Pruſſorum meminit, eodem tramite cum Zameliis, quærendo antiquitates patrias, laboravit, multa promiſit, nihil verò orbi literato exhibuit, de cujus tamen elaborato magno opere inferius dicetur.

Magno proindè labore conquiſitis, & prudenti epicriſi correctis, atque digeſtis ſcriptis Chronicis, & Schediaſmatibus,

Hartknochius, cum adhuc in Academiâ Regiomontanâ privatim doceret, Anno 1674. & sequentibus, dissertationes quasdam, de rebus antiquis Prussiæ publicè exhibuit, has Anno 1679. novis Prussiæ rebus additis, multum auctiores, scilicet novendecim, unà cum Chronico Dusburgii typis edidit. Sed cum dies diem doceat, & ab amicis de plenioris historiæ Prutenicæ compositione, ac versione dissertationum suarum in Germanicam lingvam rogatus esset, sedulus hic noster Hartknochius, non quidem historiæ, ex vetustiorum Scriptorum fragmentis consutum Corpus, qualibus, sed parum limatis abundamus, sed nomine suo dignius opus meditatus, cœptam in dictis Dissertationibus publicis difficillimam, de scriptis & rebus omnibus antiquis ac recentibus criticam, multùm auctis & correctis illis, titulo Antiquæ & Novæ Prussiæ Germanico idiomate, Alt und Neu Preussen / Francof. & Lipsiæ Anno 1684. typis publicavit.

In hoc volumine Hartknochius illud præstitit, ut cum antea, quicquid vetusto charactere scriptum, aut Chronicorum nomine vagabatur in Prussiâ, sacrum, & absque ullo Judicio vel Scrutinio veritatis, ab omnibus (unico Gasparo Schüitzio excepto, qui in narratione suâ cautior, vera â falsis discernere voluit, & fabulas contempsit) cæcâ fide receptum esset, nunc demùm post Hartknochii lustricum hunc laborem, verâ præ falsis & fabulosis dignoscere, & exteris quoque absque rubore res nostras ab origine narrare valeamus.

Secunda hæc ingens laus Hartknochio parta, quod non vanè curiosis, exilibus aut sterilibus rebus, sicut plerique, immoratus, sed potissimam curam, ad indagandum ea, quæ ad religionem & statum publicum Prussiæ pertinent, applicuit. Certè in materiis illustrioribus, de originibus, totâque antiquitate Prus-

Prussorum, quantum ex libris, & conjecturis verosimilibus assequi humana industria possit, item de actis publicis, pace bellisque, Regimine, Monetâ, Juribus, Civitatibus, incremento & decremento Prussiæ totius, inde ab ingressu Ordinis Teutonici usque ad sua tempora, diligentissimè inquisivit; Scriptores contulit, dubia enodavit, & judicio acri decidit, ut paucas jam quæstiones aliis in elucidandâ historiâ patriâ reliquerit. Vel propterea magnum nomen adeptus, quod in plerisque viris pulveri scholastico immorientibus, sedulitas quidem laboriosa, sed de rebus antiquitatis, & ad statum publicum Regni pertinentibus, conjiciendi & dijudicandi vis, aut nulla aut adeò fortis, qualem Hartknochius munere divino habuit, in paucissimis unquàm reperta sit.

Qui licet subindè inter spinas & nodos fabularum versatus, in destruendo & evellendo nimius sit, ut, quorum traditorum evidentem connexionem cum Chronologiâ aliarum gentium, reperire non potuit, ea simul cum apertè falsis destruxerit, & damnaverit; præsertim si ratio aliqua probabilis aliud conjiciendi eum avocavit. Nihilominus, Vir juxta modestus ac prudens & doctus, nemini ægrè laturus, si ex ipsius dubiis, & difficilioribus Antiquitatum nostrarum locis, meliorem quisquam opinionem adstruere possit. Ita enim in Præfatione hujus operis declaravit: Ob gleich viel sachen in der Zeit (primæ scilicet antiquitatis Prussiæ) mögen erdichtet seyn / so ist doch über das viel Warhafftiges verhanden. Ja auch unter diesen *Fabeln* selbst stecket viel Wahres verborgen. Welches man / wiewol nicht ohne grosse Mühe / unterscheiden und ans Licht bringen kan. Et in fine Præfat. Dannenhero erkläh-re ich mich / auch gegen die jenigen / so hinführo von Preuschen Sachen etwas ausgeben wollen / recht offenhertzig; daß es mir

gar nicht entgegen seyn werde / wann jemand in ein und andern Stücke wiedersprechen / und was bessers zu Marckte bringen wird.

XVIII. REINHOLDUS KURIKE, Secretarius Civit. Gedanensis, *historiam sive descriptionem hujus Civitatis, Patriæ suæ*, Anno 1667. moriens manuscriptam vernaculâ sua reliquerat. Hanc filius ejus, Georgius Reinholdus, additionibus breviusculis auctam, Anno 1687. typis & tabulis æneis elegantissimis, Amstelodami & Gedani, excudi curavit, Libris quatuor.

Vitio vertunt editori, quod nonnullas narrationes parentis, quæ adhuc in MSptis exemplaribus circumferuntur, consultò, vel à Magistratu, aut potentioribus familiis, (quæ vitia Majorum publicari horruerunt) admonitus, Jura quoque & Privilegia Civitatis, plurima in hâc editione typographica omiserit. Ego verò nullum vitium Historici in eo positum esse reor, quod quædam crimina regentium in Civitate aliquâ sileantur. Benè enim Plutarchus in Proëmio Cimonis: *Illas* inquit, *quæ ex Reip. temporibus offensas & vitia, non nimiùm diligenter esse notanda, sed potiùs rubore humanæ sortis, quæ nihil boni sincerum, neque mores ad virtutem edit planè inculpatos, dissimulanda.* Et Polybius Philarchum Mantinensem exagitat, quod ad officium Historici pertinere crediderit, iniqua hominum facta sedulò, generosa negligentèr adnotare. Eo autem pacto omnis Historia quid esset, nisi omnium scelerum & vitiorum narratio? quæ tamen inventa est, ut sit providentiæ divinæ commemoratio.

Certè Acta Gedanensia cum Eberhardo Ferbero Cos. Gedanensi & Capitaneo Dirsaviensi, Annis 1522. & seqventibus (ad quæ vulgò digitum intendunt, qui Manuscriptum hocce Opus

Opus incompletum, quemadmodum etiam Schuzii Libros posteriores planè non, prodiisse arguunt) talia non sunt, quæ Nobilissimæ familiæ ruborem incutere, & editionem sufflaminare possint; videlicet eo eventu finita, ut ab Ordinibus Civitatis, agnitâ per reconciliationem utrinque fervoris nimii culpâ, secundùm decretum Regium, Anno 1525. Feriâ secundâ post Dominicam Quasimodog. Cracoviæ pronunciatum, honorificè in Civitatis Senatum reciperetur. Utut Schuzius, nimiâ in adversam partem inclinatione, tali historiam hanc claudat epiphonemate: *Familiæ, dicens, quæ Magistratui assvescunt, ad Reip. vel insignem cladem, vel magnum commodum quasi natæ sunt.* Tumultibus verò Religionis causâ inde sequutis, non prædicatio Evangelii, neque cives, sed immanis adversariorum zelus facem subdidit: quos cum Rex Sigismundus I. civilibus remediis sopire potuisset, instinctu Cleri sangvine restinxit.

Si quæ autem â Magistratu publicari prohibita sint, non damnum historiæ ex præcautione tali, sed exemplum emanavit. Utinam omnium Regnorum & Civitatum historiæ publicâ authoritate & curâ essent scriptæ, facilè iis, quæ Magistratus ex bono publico archivis suis includi judicaverit, curiositas petulans careret, modò cætera ad seriem & monumenta rerum gestarum necessaria, irreparabili hiatu Chronologiæ non forent deperdita.

XIV. JUS CULMENSE CORRECTUM, *unà cum processu juris in Diœcesi Varmiensi usitato.* Item *Constitutiones Mauritii Episcopi.* Item *Ordinatio Provincialis Sigismundi I. Regis, & Alberti Senioris Ducis Prussiæ, quam tanquàm communem totius Prussiæ* Anno 1529. *in Conventu Mariæburgensi, salvis suis propriis juribus, Status Prussiæ acceptarunt.* Item XII. *Articuli M. Cro-*

Cromeri Episc. de torturis; adiectis in fine floribus legum universalium, tanquam axiomatibus Juris naturæ, ex Civili & Canonico, à Tomasetto, J. U. D. collectis, Brunsbergiæ Anno 1711. typis prodiit.

Hoc Jus Culmense collatum cum antiquo illo, Thorunii Anno 1584. impresso, de quo supra dictum, in dispositione quinque librorum & capitum, plerumque convenit, multis tamen omissis vel correctis. Hartknochius noster Novæ Prussiæ Cap. 7. § 17. ex recessibus Conventuum Prussiæ publicis deduxit: post inventam & Statibus Prussiæ Occid. jam Anno 1534. in Conventu Mariæb. per Doct. Johannem Reincke oblatam, antiquam illam, ex Weichbildo, Speculo Saxonico, quæstionibus Magdeburgicis & responsis collectam, responsisque Culmensium Scabinorum auctam compilationem (quæ demum Anno 1584. Thorunii typis expressa fuit) Nihilominus, ob impias & injustas, Juribusque Flamingicali & Culmensi directè contrarias nonnullas decisiones, in illo volumine descriptas, perpetuas preces incolarum Prussiæ, de digerendo aliquo Jure Provinciali, in fundamento Privilegii Culmensis, ad Magistratus, horumque ad Reges & Principes suos fuisse auditas. Casimirum autem III. Regem Anno 1476. & Sigismundum I. Anno 1526. Constitutione suâ delegasse Consiliarios Prussiæ, qui Jus verum Culmense componerent, & ad approbationem exhiberent: Verùm aut torpore Magistratuum, aut gliscentium in Prussiâ Polonicarum familiarum Nobilium invidiâ, nunquàm ad justum tale Juris Prutenici corpus Reges eniti potuisse.

Donec prima Revisio hujus Juris antiqui Culmensis, ad sedulam intercessionem Alberti Ducis, à Sigismundo Augusto, atque ipso Duce Alberto Sen. Anno 1552. Gedani, Stanislao Ho-

Hosio, Episcopo Varmiensi, Georgio Kleinfeldio, ProC. Gedanensi, & Christophoro Jonæ, Doctori Juris Regiomontano committeretur. Hi delegati Anno 1553. Heilsbergæ in Sede Episcopali congressi, correctionem antiqui illius Juris Culmensis (seu potius Magdeburgensis) tentarunt, propter diversam praxin tamen utriusque Prussiæ, Orientalis & Occidentalis, pleno consensu non coæquarunt, sed utrinque nonnulla dubia suis Principibus reservarunt. Et Episcopus Hosius, Correcturam hanc Anno 1544. in conventum Statuum Prussiæ Occidentalis quidem attulit, sed Nobilitas variis prætextibus consensum & approbationem Ordinum impedivit. Iterùm Anno 1565. iidem delegati, Heilsbergæ Compositionem communis utrique Prussiæ Juris reassumpserunt, sed annotatis utrinque dubiis suis, denuò re imperfectâ discesserunt.

Hujus itaque primæ correcturæ, post revisionem 1565ti descriptum Exemplar, in Archivo Episcopali Heilsbergensi asservatum, nunc demùm his Annis, ad desiderium incolarum Varmiæ, publicatum est typis.

Nam in margine voluminis hujus mentio fit revisionis: Cæterùm Neomarcensis correctura (de qua inferius) multum ab hocce Juris Systemate differt. Prætereà in Præfatione hujus editionis 1711. Johannes Georgius Kunik, J. U. D. Canonicus & Administrator Varmiensis, ad Dioecesanos suos ita scribit: *Meritò optabatis, ut typis mandaretur Jus, quod Culmense correctum dicitur, in Archivo Episcopali depositum, & jam olim authoritate supremi domini* (intelligit absque dubio Episcopum, sed largâ nimis significatione illud Jus Episcopo tribuit, quod Regi Poloniæ competit) *roboratum, publicique Juris fieret, quod vel ex illo prototypo vel aliundè erroneè descriptum, in priva-*

tis delitescebat manibus, id quod in novissimo etiam Heilsbergensi conventu, post obitum nuper celsissimi Principis, novo ursistis desiderio.

Non equidem meum est hìc dubia movere, quia publicè nondum constat, hanc Correcturam olim ab Episcopo Varmiensi, certè â Rege nullo, diplomate promulgationis in illâ Dioecesi roboratam fuisse; Utrum in statu interregni, seu potius viduitatis Ecclesiæ Varmiensis, ad preces Ordinum Episcopatus, ab Administratore ejus, Corpori huic Juris Culmensis, olim Heilsbergæ correcti, vis nomothetica & publica authoritas indi potuerit, ipsi hoc inquirant, quorum interest. Mihi sufficit indicasse, Confusionem Juris positivi in Prussiâ Polonicâ sive Occidentali, adhucdum hâc ætate nostrâ perdurare: Civitatum Magistratibus (quod illis dudùm â civibus sagacioribus exprobratum fuit) obtentu nullius â summa potestate approbati digesti Juris, in Casibus dubiis, Civibus ex scrinio pectoris & arbitrio suo, atque ex artibus persvasoriis procuratorum, Jus dicentibus; Nobilibus autem, jam toto animo & corpore merè Polonis, suis Polonicis juribus & consvetudinibus inhærentibus.

Sanè post illam Heilsbergensem primam correcturam, Anno 1579. Secunda in oppido Neumark, per delegatos è Conventu Mevensi tentata fuit, quam Henricus Rhode, Juris Doctor Regiomontanus suscepit perficiendam: Verùm neque hæc ad approbationem communem Statuum pertingere, neque Regis confirmationem assequi potuit. Nihilominùs hæc secunda correctura â quodam Gedanensi latinè translata, adhuc in judiciis postcurialibus Poloniæ, in causis civitatum Prutenicarum evolvitur. Et eandem Latinam versionem Paulus Kuszewicz, Culmensis, in Polonicam lingvam vertit, & typis vulgavit; quo libro oppida Episcopatus Culmensis, & cætera

Po-

Polonicarum caligarum in Prussiâ utuntur, de quo inferius dicetur.

Mox iterùm Anno 1585. Graudenti in Conventu generali Ordinum deputati fuere, ad revisionem Juris Culmensis, quibus denuò adjunxit Dux Prussiæ, Henricum Rhodium D. J. U. & Johannem Heidenstein, tunc adhuc Ducis Alberti Secretarium. Sed & hi â Nobilibus Culmensis Palatinatus multa obstacula experti, utut revisionem aliquam descripsissent, invitis illis nihil effecerunt.

Iterùm post ruptos aliquot Conventus, Anno 1594. Thorunii revisio Juris Culmensis, ex mandato Regio reassumpta est, sed eodem successu; Nobilibus nimirùm secessionem & separationem Jurisdictionis & Juris â Civitatibus palàm quærentibus. Tunc Civitatum majorum nuntii separatim, laborem revidendi & corrigendi Jus Culmense, sine respectu Nobilitatis, in usum Civitatum, obtulerunt Gregorio Hesio, ProC. Mariæburgensi J. U. D. Qui meliori Judicio, ex antiquo Jure Culmensi ea quæ Privilegio Culmensi concordant, retinuit; Jus publicum ex Constitutionibus Prutenicis Regum inseruit, & Ordine concinno, nimiâ tamen brevitate, Jus Culmense Civitatibus Prussiæ Occidentalis (Orientalis jam tot rixarum pertæsa, separatìm quoque sibi consuluit, prout superius dictum est) composuit. Quo adhuc pleræque in Palatinatu Culmensi, Mariæburgensi & Pomerelliæ utuntur, sed arbitrio Judicum magis, quàm partium commodo, ob nimiam arctitudinem.

Hoc Jus Culmense Hesianæ Correcturæ, nitidissimo calamo à Nobile olim viro, Jacobo Hogræffio, Secretario Regio Pol. Socero meo charissimo, Anno 1682. propriâ ejus manu diligenter descriptum, Volumini huic annexum possideo.

XX. SAMUELIS DE PUFFENDORFF *de Rebus gestis Friderici Wilhelmi Magni, Electoris Brandeburgici, Commentariorum Libri XIX.* typis & sumptibus Aulæ Regiæ Berolinensis, Anno 1695. editi.

Quandoquidem supremi Domini Prussiæ Orientalis res gestas pace belloque, maximâ parte Prussiam concernentes, hic liber continet, meritò Scriptoribus Prutenicis accensendus est. Nam cum Puffendorffius, pro dignitate tanti Principis, pulchrè, copiose & prudenter, ad utilitatem posteritatis, & juxta fidem Archivi publici veraciter, pro summâ denique laude Historici, non solos eventus, sed consilia & deliberationes in negotiis pace belloque maximis, quorum tempora illa fœcunda fuere, excellenter in hâc historia descripserit; ideò â Prussis meritò tamquam patrius ambitur, & ab omnibus doctis atque prudentibus viris, inter paucos primæ & supremæ Classis Historicos nostros collocatur-

Utinàm omnia Regna Europæ, tales & tantos Historicos publicâ fide & sumptu semper aluissent, non in tam horrendis tenebris actionum publicarum & temporum antiquorum palparet Orbis eruditus! Ego sanè de hoc Puffendorffii (qui vivus & mortuus à Zoilis suis vexatus fuit) opere ita existimo: Neminem usquàm solidè de rebus Domûs Brandeburgicæ sermocinari, nedum consulere posse, qui non ex hac Historiâ legerit, quibus virtutibus & quibus consiliis, atque à Deo O. M. concessis benedictionibus, eædem ferè prolapsæ, inter gravissimas procellas & obstacula, ad tantum fastigium, sub Imperio Magni Friderici Wilhelmi (qui ad repellendas injurias populorum suorum bellicosus, cætera pacis artibus & bonis Consiliis deditus, multum, armis autem nihil acquisivit) erectæ & exstructæ sint.

Fru-

Frustrà huic tanto viro Puffendorffio post fata objicitur à malevolis: quod nimis incautus, arcana domus Brandeburgicæ, ex ejus Archivo secretiori, Orbi publicaverit. Nam actiones justæ & rectæ tanti Principis, domûs suæ Instauratoris, meruerunt, ut cum omnibus circumstantiis Orbi innotescerent, invidis & infensis terrorem, Successoribus præcautiones, in recurrentibus cum vicinis geminis negotiorum difficultatibus, quas imitentur, allaturæ.

Denique obtrectatores erroris alicujus, in tam diffuso opere, toti humanæ naturæ convitium faciunt, cui errare proprium est. Prudeutiores sanè grato animo tantum laborem æstimant: absque hoc enim Opere, rationes genuinas, & & veras magnarum rerum nostrarum Causas, planè ignoraremus.

XXI. EXCERPTA EX RECESSIBUS CONVENTUALIBUS, PRUSSIÆ OCCIDENTALIS, ab Anno 1422. ad Annum 1652. ab Anonymo quodam, viro sedulo & Jurium Patriæ gnaro, collecta. MSpta.

Item *excerpta ex actis Conventualibus* ejusdem *Prussiæ Polonicæ*, ab Anno 1414. usque ad Annum 1616. Gregorii Hesii, ProC. Marienburgensis diligentiâ connotata. MSptum, quo B. Hartknochius multum in scriptis suis usus est.

Item *Lauda sive Scita Statuum terrarum Prussiæ ejusdem Occidentalis*, ab Anno 1601. ad Annum 1714. summariter collecta. MSpta.

Licet quidem excerpta hæc non completa, Sceleton tantum aliquod exhibeant, & actis multis insignibus publicis careant, nihilominùs, quod uni excerpentium excidit, alterius observatione quodammodò suppletur.

Sed viros doctos & Nobiles Prussiæ Orientalis summæ negligentiæ arguunt, quod ex portentosis illis voluminibus actorum sive recessuum Conventualium, quæ apud plurimos adhuc plenissima absconduntur, ne quidem hujusmodi macra excerpta cum literatis & posteris suis, jam à duobus seculis actorum, communicanda elaboraverint. Quæ autem justa & vera Cognitio rerum, ab ipsâ Secularisatione, & ante sub Cruciferorum imperio gestarum, item de jurium publicorum usu vel abusu, de Ordinum prærogativis, de Privilegiis, & de revolutionum gradibus, nisi ex collatione antiquorum actorum cum recentioribus, quibus securè credi possit, provenit?

Certè si quædam felicitas est, meminisse antiquæ Libertatis, & jurium patriæ publicorum, Prussia Occidentalis multo graviorem pristini Status sui passa mutationem (ut quæ contra pacta, Privilegia, & Cardinalia jura sua, genti, lingvâ, vestitu, moribus, genio, juribus & Consiliis dissimillimæ succubuit) ex hujusmodi jurium olìm suorum cuivis obviâ cognitione, & tali simulachro libertatis antiquæ felix est, præsertim cum coepta, à Casparo Schützio actorum publicorum ex Archivo Gedanensi evulgatio, diligentiâ D. Lengnichii nunc continuari videatur. Quod licet ei non ad correctionem & restaurationem pristini status quicquam, ad sperandum meliora, dolendum, supplicandum, controversias, querimonias & gravamina sua formandum tamen, juvat multum.

XXII. & XXIII. JOHANNIS HEVELII, Viri Consularis veteris Civitatis Gedanensis, *Selenographia*, Anno 1647. typis elegantissimis Gedani publicata. Item *Ejusdem Cometographia*, ibidem Anno 1665. edita.

Laus illa, quam Vir Mathematicis experimentis, præsertim Astronomicis, per universam Europam, inter summos istius

ar-

artius, apud Principes & doctos promeruit maximam, justè postulat honorem, quem inter Scriptores Prutenicos ipsi exhibeamus insignem. Habuit Hevelius hocce antè multos Mathematicos subsidium artis suæ, ut quicquid continuis observationibus astrorum, per telescopia inventis suis ad perfectionem erecta, animo conceperat, manu suâ exactè delineare, & æneis quoque tabulis insculpere sine vitiis sculptorum, ipse sciverit.

Quanta in Astronomiâ præstiterit, meum non est enarrare, sed quod maximis Regibus, doctisq; viris per Christianum Orbem fuerit æstimatus & laudatus, tantum innuere, atque Prussiæ gratulari; quod post Regiomontanum, Copernicum & Reinholdum, suo ævo laudatissimos Astronomos, hunc Hevelium, Dei nutu produxerit & foverit. Supremo autem illi Domino generis humani rerumque universi, Hevelium quoque fuisse charum, inculpati ejus mores, fidei salvificæ fructus, omnium illo tempore Gedani viventium bonorum ore celebrati; prætereà acerbæ Castigationes per malorum maximum, domesticum, ignem denique, facultatibus & Bibliothecæ, Scriptorumque ejus multis Annis magnâ diligentiâ elaboratorum (præter pauca typis publicata,) potissimæ parti damnosissimum, piè credere cogunt. Quod summæ felicitatis tanti viri fuit complementum, post homines bonos etiam Deo O. M. placuisse, qui illum bonis malisve erudivit maximis.

XXIV. ACTA PUBLICA PRUSSIÆ OCCIDENTALIS ab Anno 1526. ad obitum Regis Sigismundi Primi, videlicet Annum 1548. Gedani Anno 1722. typis edita per GODOFREDUM LENGNICH, Doctorem Juris.

Votum illud, quod viri prudentes, & de Juribus publicis Prussiæ solliciti, hactenùs cum desiderio fecere; ut nempè utilis-

lissimum Chronicon Gaspari Schützii, cum actis in Prussiâ publicis, fide Archivi, ex quo ille historiam suam probavit, ad tempora nostra continuaretur: Sedulus hic Lengnichius, ex gratiâ Magistratus Gedanensis scriniis apertis, quodammodò implere cœpit; ità ut lingvâ patriâ, quotquot in illo Archivo exquisivit, publica in conventibus Statuum istius Prussiæ Occidentalis acta, additis ipsius documentorum, quorum mentionem fecit, apographis, Tomo hoc primo ab Anno 1526. cum quo Schützius finivit, congesserit, ulterioris continuationis eorundem actorum, usque ad finem imperii Johannis III. Regis nempe 1696. spem faciens.

Enimverò, quia scopus Authoris hujus, non ultrà exhibitionem ex archivo Gedanensi actorum comitialium Prussiæ Occidentalis, sese extendit, cæteris ferè omnibus rebus gestis & toleratis, singularum civitatum & districtuum omissis, multis quoque circumstantiis & narrationibus benè ad evidentiam actionum vel passionum circa rem publicam necessariis, sedulò an ex defectu archivi suppressis; Annalium vel Historiæ justæ titulum, qualem Schützii Opus Chronicum amplissimè, nullam verò insignis nævi censuram meruit, non ambivisse neque adeptum esse patet. Nihilominùs ad memoriam, & deductiones Jurium antiquorum Prussiæ universæ, utilis hic labor, magnam gratiam ab omnibus actorum publicorum indagatoribus, usque ad seram posteritatem Authori, modo propositum laborem & Tomos ad finem exegerit, parat.

Legent quippe posteri, quantùm Majores ipsorum, tyrannidem Cruciferorum fugientes, pro conservandis libertatibus & privilegiis antiquis, & à Rege Casimiro III. circa spontaneam deditionem Prussiæ sibi pactis, laboraverint; Quibus gradibus Regnicolæ, continua præjudicia prærogativis Prussiæ,

Re-

Reges ad inclinandam imò convellendam fidem Pruſſis juratam impellentes, inflixerint; Jura cardinalia, indigenatus, teloniorum, ærarii, & ſeorſivæ â Regno Poloniæ Oeconomiæ provincialis, Conſiliorum Publicorum, & Judiciorum ſeparatam intra Provinciam facultatem, tamdiu tundere & convellere non deſierint, donec antiquis incolis & familiis Nobilibus, per multitudinem è Poloniâ in Pruſſiam, ad poſſeſſiones bonorum, dignitatum, & beneficiorum Eccleſiaſticorum ſeculariumque, introductam, oppresſis, jura, lingva, mores, quibus olim conſilia publica ſine tumultu, ſine proteſtationum rupturis, ſub directione & ductu Senatus, auſpiciis Regis, mutuâ fraternâ charitate, ſine contemptu Civitatenſium, ſine violentiis potentum, transacta fuere, immutarentur; Denique voti ſui compotes Poloni, per unionem Nobilium cum Comitiis & Tribunalibus Regni, facti, omni formâ antiquâ Reipublicæ Prutenicæ inverſa, ex provinciâ merè Germanica, merè transformaverint Polonicam, paucisſimis intactis articulis in commodum ſuum relictis, qui antiquæ formæ & libertatis ſceleton vel ſimulacrum, & deſtructæ antiquæ Pruſſiæ, â jugo Cruciferorum ſpe melioris fortunæ, immenſo labore & ſangvine incolarum liberatæ, rudera poſteris oſtendent.

PRUTENICI SCRIPTORES IN QUARTO.

I.

PETRI DE DUSBURG, Ordinis Teutonici Sacerdotis *Chronicon Pruſſiæ*, ab origine hujus Ordinis, Anno videlicet 1190. usque ad Annum 1326. cum Anonymi cujusdam continuatione, usque ad Annum 1433. quod Hart-

knochius Historico-Mastix noster, cum diligentissimis edidit animadversionibus suis, Francof. & Lipsiæ Anno 1679.

In hoc Chronico notari meretur, quod Dusburgius pag. 10. fateatur: *Se nullum scriptum de gestis Cruciferorum in Prussiâ, ex quo proficere potuisset, invenisse, sed ex relationibus hominum fide dignorum, & quæ ipse viderit, connotasse.* Propterea Hartknochius non injuste ausus, ex certioribus documentis quædam in illo corrigere. Enimverò hæc Dusburgii verba, mihi non ita accipienda, prout sonant, videntur. Prologum certè de origine Ordinis, à pag. 13. usque ad pag. 20. ferè verbotenùs ex Præfatione Regulæ Ordinis exscripsit, intersparsis tantùm & amplificatis dictis S. Scripturæ. Deinde Grunau Tr. 11. Cap. 5. ex eo Henneberger pag. 408. & ipse Hartknoch pag. 303. Vet. & Novæ Prussiæ, referunt. *Tempore Winrici de Kniprode, Mag. Gener. circà Annum* 1352. *Annales Ordinis, super damnis à Samogitis hactenùs acceptis, evolutos fuisse, qui cæsorum numerum in bellis* 85. *annorum cum illis populis, exactè Magistro ediderint. Quam computationem iterùm Conradus à Jungingen, circa Annum* 1400. *ex registris Ærarii publici Ordinis institui jussit. Quod ex Grunavii Tr.* 14. *Cap.* 6. *Henneberger pag.* 411. *iterùm tradit.*

Undè verosimile fit, Ordinem Cruciferorum adeò armis non incubuisse, ut damnorum & laborum suorum immensorum annales quosdam breves scribere, & in ærario asservare neglexerit. Proindè Dusburgius, qui copiam archivi Ordinis habere potuit, de Historicis & eorum scriptis in lucem ante se editis, intelligendus, quales nullos de rebus Prussiæ Dusburgii tempore extitisse facile credimus; Breves tamen connotationes rerum memorabilium in Archivo Ordinis, privatorum quoque Schediasmata quædam, qualis fuit Prologus Episcopi Paderbornensis, posteà Chronico Magistrorum præfixus, jam ab ingressu

ingressu Ordinis in Prussiam congesta, & ipsi Dusburgio nota fuisse non dubitamus.

Deinde in Dusburgio intolerabilis stupiditas, & superstitiosæ narrationes prodigiorum ac miraculorum offendunt Lectorem; ideò â Matthiâ Strikowskio Ossostovicio, Canonico Samogitiæ in Chron. Lib. 7. c. 2. pag. 297. & seqv. quoque perstringuntur. Præsertim, quod Dusburgius fabulis hujusmodi Ordinis sui Sanctitati, tanquam sacro popismo adulari, vulgoque majorem venerationem inspirare voluerit. Quemadmodum Plato superstitionem non ineptè, adulationem Deorum appellavit.

Porrò Dusburgius justè arguendus, quod multa & magna negotia Cruciferorum ante se & suo quoque ævo gesta, metu offensionis Papæ vel Magistri sui, cujus censuræ historiam suam, nimiùm pusillanimis, in Præfatione submisit, reticere, quàm veritatem omni studio vel odio procul posteris tradere maluerit. Par enim lex imposita est Historico, ne quid veri non audeat, & ne quid falsi audeat dicere. Sic Pomerelliæ & præcipuè Civitatis Gedanensis occupationem, ab Ordine suo ævo violenter factam, indeque enatas Polonorum causas irarum tot Annis ardentium, planè præteriit Dusburgius, & plurima intra Prussiam quoque gesta.

Nihilominùs, quicquid Chronicorum Prussiæ abinde scriptum est, ex hoc Dusburgio initia sua mutuarunt Scriptores. Magna verò elucidatio Dusburgio accessit, per animadversiones Hartknochii, quibus ex privilegiis antiquioribus Dusburgio, falsa correxit, & ex Versione ejus Carminicâ per Jeroschinum quondam compositâ, item ex Chronico Germanico in 4. mihi Samiliano dicto, mutila restituit, ita ut Dusburgii hispida & inepta historia absque fastidio jam legi possit.

Perduxit Dusburgius Chronicon ſuum usque ad Annum 1326. Ordine pro Scriptoris aptitudine tolerabili: Ab hoc autem Anno incipiens Continuator Dusburgii, Anonymus Clericus aliquis, magis illo ſtupidus ac æque ſuperſtitioſus, geſta Cruciferorum non ordine, ſed hinc inde, tranſiliens multos annos & ſeriem Magiſtrorum, pauca tantum carpſit, usque ad Annum 1433. quo, vel ſequenti, ipſe Author hujus ſupplementi ſcripſiſſe credendus: Laudat enim in fine, quod cum Legatis ad Cæſarem Sigismundum profectus, reliquias Sanctorum multas Norimbergæ viderit. Inducias autem eodem Anno cum Polonis Ordo Cruciferorum pepigerat, quarum cauſâ ad Cæſarem hos ſuos ablegatos miſerat Magiſter.

Cum autem mortis Vladislai Iagellonis Regis, qui ad Varnam cæſus â Turcis, nullam fecerit mentionem, quæ ſequenti Anno 1434. ultimâ Maii contigit, infenſiſſimum huic Regi Scriptorem, non præteriisſe eam ſilentio credendum, niſi ejusdem Anni initio ſcribere & fortè vivere deſiiſſet.

II. CHRONICON PRUTENORUM, *MStum* Germanicum Anonymi, quod Hartknoch in notis ad Dusburgum pag. 239. & paſſim alibi citat, & ex bibliothecâ Ducali Regiomontanâ acceperat, putatque Authorem hujus Chronici, ſub Mag. Generali, Paulo de Ruſſdorff, qui Anno 1422. imperare cœpit, vixiſſe.

Quam opinionem hauſit ex fine exemplaris bibliothecæ Regiomontanæ, cum quo concordat exemplar, quod in bibliothecâ Dominorum Comitum de Dohna Morungii aſſervatum fuit, antequam ſimul cum arce flammis abſumtum eſſet. Ex iſto enim Dohnaviano exemplari Zamelius Conſ. Elb. (cujus librum ego poſſideo) poſt narrationem Anni 1390. quæ ita finit in omnibus: Do ſie ſich verzerten / do lis er ſi ziben / ſich

wie-

wieder zu stellen / so man sie hische / propriâ manu adscripsit: Codex D. D. â Dohna hìc non clauditur, sed pergit: Im Jore des Herrn mcccxci am Sonntoge *Judica*, ward *Conrad* Wallroode zum xxi Hoemeister irkoren / & concludit Codex cum pace perpetuâ, pactâ cum Paulo Russdorff, quæ Anno 1436. cum Vladislao Iagellonide coiit.

Porrò titulus omnium exemplarium hujus Chronici, quæ ego vidi, talis est: *Chronica Prutenorum ab Anno* 1190. *usque ad* 1390. & de Donaviano exemplari Zamelius, in Capite hoc idem testatur. Cui accedit, quod viderim in Libris Mag. Martini Behmii, tunc Rectoris Mariæburgensis, exemplar hujus Chronici, literis adhuc Gothicis (quæ vulgò Germanis appellantur Münch-Schrifft) scriptum, quod ille ê cœnobio Pelplinensi ex gratiâ Prioris impetraverat; Hoc autographum iisdem verbis, & eodem Anno titulum & finem exprimit, videlicet cum Anno 1390. finiens.

Exindè omni dubio procùl concludo: Primum Authorem cum Anno 1390. Chronicon hoc finivisse, sed Anno 1436. idem Chronicon, Anonymum aliquem cum continuatione suâ descripsisse, Charactere adhuc Gothico, sed jam Germanismo paulum politiori. Nam ex tot Manuscriptis antiquis didici, initio Seculi XV. usque ad medium, adhùc Gothicis literis, sed nobis magis intelligibili stylo scriptum fuisse, à medio autem illo Seculo, & character & genus dictionis Germanicæ, simul cum Typographiâ tunc inventâ, ex squalore ruditatis antiquæ eluctari, nostrisque scripturis propius accedere fortitèr cœpit.

Hoc igitur Chronicon circa Annum 1436. literis & stylo adhùc vetustioribus descriptum, denique â quodam scribâ circà Annum 1490. planè utroque, stylo nempe &

charactere, immutatis apographis nobis relictum est: Tale enim est, quod a Zamelio possideo, geminum in Bibliothecâ Elbingensi asservatur, & passim alibi.

Manifestò autem hic ultimus non Author sed Descriptor Chronici hujus, fol. 142. ævo suo Maximilianum Regem Romanorum appellat, ibi: Der itzt genandte Hertzog Leopold von Oesterreich / ist bey unseren gezeiten gar löblich und ehrlich erhaben / von Bischöffen und Prelaten / von der Gewalt des H. Vaters des Bapsts / in kegenwärtigkeit des Aller D. Groß M. Försten und Hn. Hrn. *Maximilian*, Römischen Königes. Atqui verò Maximilianus ille I. Anno 1486. demùm Rex Romanorum electus, Anno 1493. post obitum Patris Friderici, Imperatoriam dignitatem adeptus.

Ex narratione autem illâ de Leopoldo Austriaco, qui in Prussiam Anno 1371. Ordini auxilia contra Lituanos adduxerat (quod etiam Schützius lib. 2. fol. 81. b. & alia Chronica nostra referunt) evidenter patet, quantum potestatis sibi scribæ Chronicorum nostrorum, in describendo sumpserint, interserendi sua, etiam cum aperto errore. Quomodò enim Leopoldus Austriacus, qui expeditionem sacram in Prussiam Anno 1371. fecerat, post Annum 1486. sub Rege Romanorum Maximiliano, ætate nempe scribæ, honorari potuerit? ipse describendo quidem Chronicon non perpendit, audacter tamen adscripsit; Præsertim cum ævo Maximiliani nullus Leopoldus de domo Austriacâ vixerit; ille Leopoldus verò è Prussiâ redux Anno 1386. ad Sembach ab Helvetiis cum exercitu omni cæsus fuerit.

Quantum ad Historiam hujus Chronici, rectè Hartknochius in Catalogo Scriptorum, veteri Prussiæ præfixo, dixit: Authorem hujus Chronici, Dusburgium ferè verbotenùs

nùs transtulisse ex Latino in Germanicum idioma, cum eâ tamen libertate, ut varia negotia intermiscuerit, neque ordinem Dusburgii perpetuò observaverit. Ubi verò Dusburgius desiit, nempe Anno 1326. ex aliis monumentis & scriptis, multa hic Author à Continuatore Dusburgii omissa supplevit, ita ut hic magis titulum Continuatoris Dusburgii meruerit, quàm ille. Aliorum verò scriptorum Annalium Copiam hunc Authorem habuisse fol. 137. innuit, ibi: **So daß der Orden der Pohlen die Cuva wiedergab/ wie oder warumb/ weisen noch auff des Ordens Brieffe zu Marienburg.**

Interim M. Martinus Behm in Dissertationibus suis, de Magistris Generalibus Ordinis, Thorunii editis, dubio procul, nescio quibus rationibus adductus, hoc Chronicon, malè titulo Chronici Ordinis allegat. Nam Henneberger, qui Chronica Magistrorum & Ordinis separatim, in indice Authorum, item pag. 29. 33. 55. 60. & centies in Explic. tab. Geogr. allegat, pag. 46. famosam illam Nobilis Pomesani conversi ad fidem, Samile appellati, historiam, non Elbingæ, prout hocce nostrum Chronicon fol. 90. habet, sed Christburgi contigisse (Ita etiam Dusburgius pag. 238. & ex eo Schützius fol. 90.) refert, eamque ex Chronico Ordinis probat. Idem Henneberger pag. 60. narrans, quod post discessum Gedanensium de obsidione Mariæburgi, Anno 1454. Henricus de Plauen Commendator, ad defensionem Choinitiæ festinaverit cum centum equitibus, allegat **die Ordens**-*Chronica*. Atqui verò hocce nostrum Chronicon eousque non pertingit, sed cum Anno 1390. denique à Continuatore usque ad Annum 1436. finit. Porrò Casparus Schutze fol. 208. b. in narratione interfectorum Cruciferorum in prælio ad Choinitiam, quod Anno 1454. contigit, citat **die Ordens**-*Chronica*. Sed hocce nostrum diu ante finit. Unde

Undè ſatis probatur, neque hocce noſtrum, neque ſuperiùs in folio recenſum Chronicon cum Prologo Paderbornenſi, titulum Chronici Ordinis habere poſſe; Quale autem fuerit Chronicon, quod Henneberger & alii, Ordinis appellarunt, non divinabo. Certè Nauclerus in Chronico Generat. 41. pag. 926. narrans Ordinis Teutonici initia, ita claudit: *Hæc ſecundùm Chronicam Ordinis.* Quià verò ibidem ferè ipſa verba Dusburgii compendioſe refert, conjicio, ipſum pluresque alios Hiſtoricos, pro Ordinis Chronico accepiſſe Dusburgium. Quæ tamen Hennebergerus itidem diſtingvit, utut nusquàm Dusburgium, ſed interpretem ejus Jeroſchinum ſemper allegaverit.

Quandoquidem igitur hoc Chronicon Authoris ſui nomen non habet, & Hartknochius in notis ad Dusburg. pag. 274. in gratiam Zamelii (qui ex hoc Chronico genus ſuum â Samili pagano, Nobili Pomeſano, ad fidem converſo, ridiculâ ambitione Nobilitatis ex ſimilitudine nominis effinxit, & pretioſius auro jactavit) appellavit Chronicon Zamelii, ideò in poſterùm Samilianum Chronicon hoc appellare mihi vitio nemo vertet.

In fine hujus Chronici Zamelius, ex codice Donaviano, adſcripſit bullas & Privilegia, cum indulgentiis Societatis S. Antonii Monachis data. Quæ utique â deſcribente aliquo, longo tempore poſt adjecta ſunt: Finit enim hæc excerpta cum Privilegio, Societati huic S. Antonii ab Epiſcopo Lucâ Anno 1505. in ſuâ Diœceſi, ſuper fundatione Monaſterii dato. Quomodò autem Lucæ Succeſſor Fabianus Epiſcopus, impudentes ſocios hos S. Antonii, pro porcis indulgentias plebi venum exponentes, & more porcorum ſui gregis, luxurioſam brutamque vitam agentes exſtirpaverit, Treterus de Epiſcopis Varmienſibus pag. 71. narrat.

III. JO-

III. JOANNES MÆLETIUS, Archipresbyter Liicensis in Prusſiâ Orientali, Anno 1553. libellum, vel potiùs epiſtolam ad D. Georgium Sabinum, Rectorem Academiæ Regiomontanæ *de ſacrificiis & idololatriâ veterum Pruſſorum, Livonum, aliarumque vicinarum gentium ſcripſerat*, quam idem Sabinus tunc typis excudi curavit. Hanc filius Hieronymus Mæletius Anno 1563. denuò Regiomonti typis, prout hìc â me recenſetur, vulgavit. Cæterùm quæcunque Mæletius ille, in viciniâ reliquiarum antiquæ gentis Prutenicæ degens, ipſe adhùc ſuo ævo viderat, aut fando ab aliis acceperat, in hoc libello congeſta, diligens noſter Hartknochius, in volumine de Veteri Pruſſiâ, & in Diſſertationibus ſedulò excerpſit, trutinavit, & in uſum vertit; idcircò plura de eo libello hìc dicere non attinet.

IV. WOLFFGANGUS DIETMARUS, Typographus Elbingenſis, Compendium Chronici Prutenici, â Mag. Georgio Ranis compilatum, nactus, Anno 1564. titulo: **Kurtzer Auszug der Ankunfft/ Regierung und Leben aller Hoemeiſter des Deutſchen Ordens in Preuſſen/** typis ſuis excudit, idque Stanislao de Sislaw, Epiſcopo Culmenſi, dedicavit.

Authorem verum Chronici hujus eſſe Mag. Raniſium, Hennebergerus in lib. **Kurtze Beſchreibung des Landes Preuſſen/** fol. 1. b. nos docet; ubi negligentiam Typographi, in edendo hoc libello, & quod Daubmannus hunc ſequutus ſit, perſtringit. Sed lectori magis Authoris ipſius ſupina negligentia, in notandis temporibus, in deſcribendis autem rebus geſtis & regionibus Prutenicis, ruſticitas faſtidium facit. Nihilominùs Daubmannum, Waiſſelium, & alios credulos habuit imitatores.

V. JOHANNES DAUBMANN Typographus Regiomontanus, Elbingensem Dietmarum æmulatus, perindè ineptum & rude compendium Anno 1567. **Kurtzer Auszug der Preuschen** CHRONIKEN, typis suis expressit. In hoc libello, suppresso nomine Compilatoris, brevissimè origines & limites Prussiæ, Ordinis Teutonici initia, & progressus sub singulis Magistris narrat, fabulas Grunavii & aliorum audacter recitat, nec ultra vulgus nostrorum Chronicariorum quicquam sapit & affert: quapropter jam ab Hennebergero justè correptus, & in ejus Libello mox sequenti correctus fuit.

VI. CHRISTOPHORI FALCONII, Ludimagistri cujusdam Misnensis, **Lob-Spruch und Beschreibung der Königlichen Stadt Elbing in Preussen / samt ihrer umbliegenden Landschafft** / versu Germanico Knipelhardico, Anno 1565. typis Regiomontanis excusus libellus. Qui de inepto & agresti ingenio Authoris testatur, Historiæ penitus non prodest, & ad alias hujusmodi quisquilias vulgi, qui historiam illo ævo tractare ausus fuit, pertinet. Congessit hic Falconius Chronicon, quod Henneberger in explicatione tab. Geogr. inter Authores ex quibus profecit, & passim in illo opere ita allegat: **Elbinger** *Chronika* **anderer Theil** *Falconii.* Quod mihi nusquam visum, sed ex aliquot locis Hennebergeri, atque hac primâ parte ligatâ, cujus farinæ fuerit, facile conjicitur.

VII. JOHANNES HASENTOEDTER, Regiomontanus, typis edidit Anno 1569. Regiomonti, versu Germ. admodùm rudi & agresti (quem ille tamen **artlicher reimen** titulo, ut simia fœtum suum, amavit) *Chronicon succinctum rerum præcipuarum, ab orbe condito usque ad eundem Annum gestarum.* Et quoniam semper Prussiæ historiam, à tempore Ordinis interserit, ideò ab Hennebergero & aliis, inter Chronica Pru-

Prutenica allegatur: licet cum vulgo sæpissimè in Chronologiâ lapsus sit, res autem gestas, Magistorumque successiones, summo tantum indice attigerit. Dedicavit Opusculum Magistratui Gedanensi: Et Civitati elogium sub insignibus posuit, quod hoc versu non minus vero quàm bono, atque Germanico suo, stridulo & anxio tenesmo excreto, carmini, perdissimili, claudit.

Tu (Polonia) *secura tuis facis otia civibus: Illa*
Urbs est Imperii vera corona tui.

VIII. **Landes-Ordnung des Hertzogthums Preussen/ auff dem** *Anno* 1577. **in Königsberg gehaltenen Land-Tage beliebet und angenommen** / cum edicto promulgatorio Ducis Alberti Friderici, typis impressa. Ordinatio hæc provincialis anteriorum Ordinationum Prussiæ, & proximè ab Alberto Seniore Duce publicatæ, repetitio & amplificatio est, tam in casibus qui ad politiam & mores, quàm qui ad forenses causas & criminum pœnas pertinent. Quot autem & quibus de causis Ordinationes tales in Prussiâ, ab ipso ingressu Ordinis Teutonici, ac quo tempore sancitæ & promulgatæ fuerint, usque ad ultimam Anno 1640. omnium plenissimam, superius in Libris in Folio No. XI. satis dictum est.

Hoc solùm hìc addo, dignas esse omnes ex Chronicis Prutenicis allegatas, vel in formâ minori typis expressas Ordinationes Prussiæ, ut posteritati conserventur, propthereà ut sciat, ex quibus fontibus jura nostra in utraque Prussiâ, uno abhinc seculo, in aliam penitus & ampliorem formam transfusa, originem suam traxerint.

Annexa est huic volumini quoque Ordinatio summi Dicasterii Prussiæ Orientalis, Anno 1578. â Duce Curatore, Georgio Friderico, promulgata, & typis publicata: Quâ, sicut

in edicto præfixo dicitur, antiqua Ordinatio tantùm manuscripta, amplificata, correcta, & typis primâ vice expressa est. Sed sub ejusdem Ducis nomine, hæc eadem secundâ vice amplior & correctior Anno 1583. iterùm typis publicata fuit: utramque hìc exhibeo.

Notatu digna in hac Ordinatione occurrunt: Quod Quatuor Regentes supremi, cum Octo Assessoribus Judicii Aulici des Hoffgerichts / unum idemque Collegium tunc effecerint, quod nunc divisum est. (2) Professores Juris Ordinarii, Academiæ Regiomontanæ, non nisi ad Casus difficiles & extraordinarios, hâc Ordinatione obligati fuerint, ad deliberationes causarum dijudicandarum, huic Dicasterio vocati interesse, cætera lectionibus Juris & erudiendis Studiosis Juris vacare, neque â munere hoc avocari. (3) Quod Art. 12. expressè appellationum summa instantia, intra provinciam, in summo hoc subsellio Aulico assignata, & omnis ulterior evocatio extra Prussiam, tanquam antiquo Cardinali Juri contraria, prohibita fuerit. Et hoc punctum, in ultima editione hujus Ordinationis, Anno 1583. Art. 14. repetitum, expressè provocationes ab hoc Dicasterio ad Regem Poloniæ prohibuit, vid. Hartknoch Neu-Preussen pag. 596.

Unde satis constat, appellationem ulteriorem extra Prussiam, Reges Sigismundos I. & II. quam Civitatibus Prussiæ Polonicæ vi, non jure & more antiquo, extorserant, â Ducibus quoque Prussiæ Orientalis, præter antiqua pacta & infeudationum formas, sæpè requisivisse, sed nunquam obtinuisse: Donec Sigismundus III. Rex Poloniæ, Anno 1605. in pactis cum Joachimo Friderico, Electore, inter aliquot novas conditiones feudales, etiam appellationem in causis ultra quingentos florenos expressisset, quam demum Anno 1612.

Ele-

Elector Johannes Sigismundus, circà realem immissionem in possessionem Prussiæ, adimplere coactus fuit. Sed Anno 1657. in pactis Bydgostiensibus, simul cum cæteris vinculis feudalibus sublata est.

IX. DIONYSII RUNAU, Dirsaviensis, *Historia belli illius horrendi tredecennalis*, ab Anno 1454. ad Annum 1466. inter Cruciferos, & eis renunciantes obsequium Ordines Prussiæ, atque Regem Poloniæ, lingvâ patriâ, edita typis Wittebergæ Anno 1582. Cum *Appendice belli biennalis* Alberti, ultimi Magistri Generalis Cruciferorum, cum avunculo, Sigismundo Primo, Rege Poloniæ, ab Anno 1520. usque 1522. gesti. *Brevissimâ quoque Continuatione rerum Prutenicarum*, usque ad obitum istius Alberti Ducis, Annum videlicet 1566. Item *Indice oppidorum & arcium*, quo Anno quæque exstructa fuerint, aucta.

Author historiam hanc ex manuscriptis probatissimis collegit, & cum descriptione ejusdem magni belli, quam Gasparus Schützius, ex Schediasmate Johannis Lindau, Secretarii Gedanensis, ocularis ejus belli testis, qui multis negotiis interfuerat, Chronico suo Magno inseruit, in plerisque congruit. Waisselius certè in Chronico suo hunc Runavium, sine appellatione nominis ejus, verbotenùs exscripsit.

Notari meretur, quod Runau in fine Opusculi verosimiliter refert: Videlicet per tredecennale illud bellum maximum in Prussiâ, utrinque violentâ morte cecidisse 264598. Virorum militarium, civium & agrestium: Pecuniæ utrinque collatæ & in exercitus expensæ summam init, â Rege Poloniæ & Ordine Teutonico 15. millionum & trecentorum millium florenorum aureorum Hungar. Item â tribus majoribus, Gedano, Thorunio & Elbingâ, tum & cæteris minoribus civitatibus contributi argenti, unum milliónem, quadringenta septuaginta sex millia

& trecenta quinquaginta tria marcarum. Quæ ſumma, ſi ſupponamus ſecundùm Conſtitutionem Regni Poloniæ Anno 1496. ducatum aureum tunc vix 30. groſſos, Marcam verò 20. groſſos valuiſſe, ferè unum quoque Millionem aureorum florenorum effecit. Eæ omnes ſimul computatæ ſummæ, ferè ſexdecim cum dimidio milliones aureorum faciunt.

Idem porrò refert, ante illud ferale bellum in Pruſſiâ univerſa, viginti unum millia pagorum incolis benè habitatorum numerata, ſed finito bello tantùm ter mille & tredecim pagos ſalvos ſuperfuiſſe, cæteros igne conſumptos & everſos: Undè ipſe rectè deducit cauſam, quare ad hanc usque diem multa millia manſorum olìm fertilium agrorum (quod ſulci, qui formam eorum referunt, teſtantur) nunc altis confertisque nemoribus & ſylvis occupata jaceant.

X. BALTHASARIS RUSSAU, Revalienſis Eccleſiaſtæ, *Chronica* der Prowintz Liefflandt / von Erfindung deſſelben durch die Chriſtliche Bremer Kauff-Leute Anno 1158. bis in das 1577. lingvâ Pomeranicâ, ſive inferiori Saxoniæ & maris Baltici atque Germanici accolis familiari, deſcripta, & typis Roſtochienſibus impreſſa Anno 1578. Quia Livonia ſub eodem Ordinis Teutonici Imperio, quo Pruſſia olim fuit, proindè Prutenica negotia in hiſtoriâ ſuâ plurima ſecum trahit: idcircò non ineptè hoc Chronicon Prutenicis Scriptoribus annumeratur.

Cæterùm ſtylo quidem ſimplici & rudi, judicio autem & ſelectu rerum bono, veritate quoque ingenuâ hæc hiſtoria compoſita eſt, usque adeò, ut quicquid alii de rebus & originibus Livonicis diffuſius narrant, ex hoc compendio Ruſſovii, tanquam veriore fonte hauſerint; certè unanimes ad eum provocant.

XI.

XI. DECLARATIO VERA, quibus de causis Ordines Civitatis Gedanensis cum Rege Stephano in controversiam pertracti sint; Jussu Magistratus Anno 1577. typis Latinis & Germanicis edita. Huic editioni Germanicæ diarium, quid quoque die in hoc bello ad Gedanum utrinque actum sit, adjectum, usque ad Annum 1579.

Cæterùm vera hujus belli causa huc recidit. Quod cum ultimis annis Imperii Regis Sigismundi Augusti, sub quo Magnatibus Poloniæ (qui eminentibus Prussiæ libertatibus & juribus ab ipso primordio incorporationis, iniqui fuere) nimiùm licuit, magna præsertim Gedanensibus inflicta fuissent præjudicia: In cæteris per extorsionem portorii, prætextu supremi dominii Regis in portum & litora Gedanensia: Item per imminutionem Regiminis in civitate, quo hactenùs Magistratus usus fuerat, taliaque publicis decretis Commissionis Regiæ (cujus caput Karnkovius, Episcopus Vladislaviensis, civitati incondito zelo suæ Religionis infensissimus fuit) abjudicata, mox sequutis Comitiis Regni, studio Senatus laudata & confirmata, transactio autem de portorio cum Commissariis inita penitùs in odium damnumque Gedani inversa: Mortuo intereà Rege, Gedanenses in spem erecti fuerint, hæc & alia gravamina sua à futuro dominante corrigi posse & debere.

Porrò sub interregno & sequuto Henrici brevissimo imperio, ob diffidentiam, à Principe Gallo Civitati Germanicæ, tantopere obstante Regni Senatu ipso, optimè cupi posse, nihil actum. Sed mox interregno post Henrici discessum publicato, Gedanum in æstu scissionis publicæ magis de suâ salute consulere, & quod omnibus Ordinibus, imò singulis ad electionem Regis in Poloniâ pertinentibus, honestum & liberum esse consvevit, cum eâ parte Reip. quæ ad domum Austri-

Auſtriacam inclinavit, communicavit, & à futuro regnante abrogationem præjudiciorum ſuorum ſperavit & ſpopondit. Certè hâc ſpe plena Civitas, etiam tunc, cum jam ob tarditatem Aulæ Cæſareæ pars, quæ cum Stephano Bathoreo, montibus Tranſſylvaniæ celeriter ſuperatis, Coronam ferè citius præoccupaverat, quàm Viennæ ſub lentis maxillis Electio Cæſaris trutinata & acceptata, viciſſet, ſeſe non deſeruit, ſed ab Auſtriacis magnis erecta conſiliis, quæ plus reverentiæ quàm virium habuere, tanquam è ſpeculâ eventum proſpexit.

Deindè videns Gedanum, quò res inclinarent, in Conventibus Pruſſiæ Polonicæ, præprimis in Conventu Mevenſi, die 16. Auguſti Anno 1576. querelas de convulſis juribus, privilegiis, & libertatibus ſuis & totius Provinciæ, repetiit, ac ut communi Conſilio, antequàm regnanti futuro (qui in Juramento, quod Regno Poloniæ præſtiterat, plus ſuſpicionis quàm ſecuritatis juribus Pruſſiæ ſignificarat) homagium præſtarent, pro correctione gravaminum univerſorum inſtarent, hortabatur.

Quemadmodùm Anno 1493. iidem Status Pruſiæ Johanni Alberto, Regi, homagium unanimi conſenſu negarant, donec gravamina omnia ſuſtuliſſet, & vulnera provinciæ ſanasſet. (Schuzius fol. 396. & 398.) Imo Sigismundus I. Rex duobus diplomatibus Anno 1530. & 1537. (quæ inter Jura municipalia Pruſſiæ Polonicæ exhibentur) Statibus Pruſſiæ ſolenniter cavit: Ne filio Sigiſmundo Auguſto, Regi, ullam obedientiam præſtare debeant, antequam Juramentum ſuper conſervatione libertatum Prutenicarum præſtiterit, & poſteà Diploma confirmatorum privilegiorum Pruſſiæ Statibus tradiderit.

Ini-

Initio quidem Status Prussiæ sententiam eam Gedanensium approbarunt, sed prout fieri solet, mox nemo in præcapienda gratiâ novi Regis volens esse ultimus, separatim singuli Regi promptitudinem, tandem omnes puram subjectionem, solâ tantùm in literis ad Regem factâ præcustoditione Jurium contenti, nullâ â Rege acceptâ cautione fecerunt, eoque ultimum vulnus lethale libertatibus suis inflixerunt.

Ita in bonâ & justâ causa deserti Gedanenses, hinc Cæsaris Candidati sui teporem, mox & mortem, illinc pro amicis & sociis, plerosque apud Regem Novum infensos Consultores & invidiosos delatores, denique universos in aulâ Regiâ irarum incentores, & negotium pacificandæ Civitatis magis fastu suo implicantes, quibus omnibus facem suam subdidit hostilis in eam Civitatem animus Karnkovii, experti. In illas denique prolapsi sunt angustias, ut quoniam spe abolendorum omnium gravaminum & præjudiciorum suorum exciderant, tamdiu tamen Consiliis & armis causam suam tuerentur, donec Rex & Senatus moræ, impensarum, & damnorum pertæsi, intercessioni Electorum & Principum vicinorum auscultarent, & in illum denique Tractatum quem â totius negotii principio Portorii appellant, consentirent.

Quo pacto quidem multa gravissima præjudicia civitatis Gedanensis abolita, commissio Karnekoviana, tantoperè invisa, sublata, & Jura atque privilegia Secularia & Ecclesiastica confirmata: Nihilominùs ipsis Ordinibus Prussiæ, & quod mirere civitatibus majoribus cæteris, aut invidiæ suæ consilio, aut metu irarum Regis & Senatus Regni, conniventibus, lethale vulnus libertatibus cardinalibus, præsertim teloniorum, & independentiæ â sancitis comitialibus Regni, inflictum est.

Ab illo etenim tempore, Ordo equeſtris à Civitatibus ſeparatam viam palàm ingreſſus, conſiliis Regni (quod ab anterioribus Regibus ſedulò tentatum, à nullo plenè obtentum erat) jam apertè immiſceri, & Pruſſiam ſuam, Provinciam merè Polonicam ultrò facere cœpit. Indè ſancita Comitiorum, decreta Tribunalitia, Ducum exercitus, & Commiſſionum generalium Regni placita, revereri equeſtris Ordo cogitur. Utque civitates majores, adhuc priſco Status ſui axiomati inhærentes, ad idem redigantur jugum, connivet, imò multi peroptant. Certè proteſtationes, ſupplicationes, lauda Ordinum, ſua mala ſerò ſentientium, adverſus præjudicia ſemper aucta, parùm hactenùs valuere, cum ipſo facto conjunctio Equeſtris Ordinis cum Comitiis & Tribunali Regni, contrarium omnibus juribus & privilegiis antiquis produxerit effectum, cui tollendo jam voces & ſcripta gravamina non ſufficiunt.

Quicquid autem invidia & inductus Poloniſmus, converſionis tantæ cauſa, adverſus civitates, præſertim Gedanenſem, de faſtu Magiſtratus, ad abſolutam poteſtatem poſt exactos Cruciferos aſpirantis, item de avaritiâ civium, quâ cum injuriâ Polonorum Nobilium locupletantur, verè an falſo olim, nunc certè poſt tot mala quibus exhauſti ſunt, ineptè obiecerit, hoc nihilominùs, qui ſapiunt fateri coguntur; nec à principio ullam civitatem, imò nec omnes Status ſimul, ad Pruſſiæ hujus libertatem cum Poloniæ Regno conſtruendam; plus contuliſſe, neque adhucdùm ad ſuſtinendum ſimulacrum libertatis plus facere poſſe & velle, quàm unicum Gedanum (de quo nonnulla in Cromeri lib. 24. pag. 354. 357. 362. & 395. legi posſunt) & poſt illud Elbingam.

Quas civitates propterea Reges Poloniæ, regno ſuo benè cupientes, unico hoc facto Stephani, violentis infenſorum

non-

nonnullorum, præſertim Epiſcopi Karnkovii conſiliis abrepti, excepto, admodùm adverſus inimicos quosvis protexerunt, & beneficiis ſuis foverunt, ne internis vexationibus debilitata Gedanenſis civitas, aliquàndò externo hoſti facilè ſuccumbat providentes, magnam Regni ruinam ſecum tractura. Quod omnes prudentes Poloni, quos innata adverſus benè ordinatas civitates non excœcat invidia, benè intelligunt & profitentur.

XII. GASPARUS HENNEBERGER, Miniſter tunc Eccleſiæ in Mülhauſen Natangiæ vico, primus ille diligens collector Scriptorum Hiſtoriæ Prutenicæ (qui utut non eousque pertigit quô Hartknochius, glaciem tamen ſuâ diligentiâ fregit) ex Dusburgio, ſeu potius ipſius translatore Jeroſchino, Chronico Magiſtrorum, & Grunavio, collectanea ſua, maximè circà deſcriptionem & diviſionem provinciarum Pruſſiæ, item mores & ritus antiquorum incolarum Anno 1584. Regiomonti typis edidit tali titulo: **Kurtze und wahrhafftige Beſchreibung des Landes zu Preuſſen.** Cui adjunxit libellum. **Kurtze und einfältige Beſchreibung aller Hoemeiſter deutſchen Ordens.**

In quo Daubmanni & aliorum Chronica, admodum in Chronologiâ falſa, feliciter correxit, prout illud in Præfatione hujus poſterioris libelli profeſſus eſt. Et ante finem dum Magiſtros provinciales recenſet, diligentiam Pauli Pole, Diaconi Regiomontani (cujus Chronicon MSptum in curiâ Palæopolitanâ adhuc aſſervatum viſitur) quâ multum profecit, luculenter laudat.

In cæteris erroribus Chronicis, Magiſtrorum Generalium annos, ab anterioribus neglectos reſtituit; & Sudaviæ antiquæ potentisque olim Provinciæ Prutenicæ, verum ſitum invenit. In eo lapſus, quod Grunovii Monachi oſcitanter & ſine judicio

ex quisquiliis vulgi corrasas fabulas, sequutus, sæpissimè lectorem offendat.

XIII. MATTHÆI WAISELII, Bartensteinensis, Ecclesiastæ Langheimensis, *Chronica* Alter Preuscher / Liffländischer und Curländischer Historien / Regiom. typis Anno 1599. impressa.

Hartknochius hunc Authorem arguit, quod verbotenùs Chronicon Ordinis exscripserit, & ex aliis quædam absque Judicio intersparserit. Debuit dicere non Ordinis sed Magistrorum Chronicon, quæ Hartknochius confundit, diversa tamen esse suprà in folio No. 1. deductum est. Verum quidem est, Waisselium ipsa verba der Hoemeister-*Chronica* in multis locis retinuisse, & ex aliis quædam adjeeisse, sed in nonnullis quoque interpolasse, & tempora non semper aptè correxisse. Nihilominùs in farragine ineptissimorum exscriptorum nostrorum, Waisselius mihi laudandus non corripiendus videtur, quod rarissimis jam exemplaribus Manuscriptis, antiquorum Chronicorum reliquiis, ea quorum copiam habuit, nobis typis expressa conservare curam sumpserit.

Prætereà hoc ipsum quod fecit, in Præfatione fassus est: So habe ich aus etlichen / so ich für die besten angesehen / so viel möglich / das fürnemste und nöthigste herausgezogen / in Ordnung gebracht / und fast dieselben Worte / oder den alten stylum, wie ichs gefunden / behalten / und nichts von dem meinen dazu gesetzet / der Hoffnung / es solle vielen damit gedienet seyn.

Justius eundem hunc Waisselium arguo, quod nomina Chronicorum quæ exscripsit (exceptis quæ in Præfat. & quod ex Prologo Paderbornensi allegavit, usque ad fol. 27.) planè silentio præterierit, quod summæ negligentiæ notam, & lectori antiqua testimonia cupienti, desiderium facit.

Quod

Quod autem eidem Hartknochius exprobrat: *melius fecisset, si Chronicon antiquum illud quod concidit, continuo opere typis publicasset, & ex aliis aut sua quæ habuit, continuatione adjecisset.* Hoc justè non Waisselio solùm, sed omnibus hujusmodi exscriptoribus compendiatoribus objiciendum & ægrè habendum est. Ita enim vetera MSpta non intercidérent, & nova simul historiam supplerent.

Laudo tamen Waisselium, quod Leges & Ordinationes Magistrorum Prussiæ antiquas, plures quàm alii omnes, excepto Schützio, nobis conservarit, imò nonnullas pleniùs & exactiùs quam ipse Schützius descripserit.

Sed iterùm arguo, quod tam amplo rubro, Alter Preuschen-Lieff-und Curländischer *Historien*, in nigro multum detraxerit fidei. Prutenica siquidem satis compendiosè, Livonica parcè enarrat, Curonica planè vix attigit. In originibus quoque Prussicis, judicium & Historiæ extraneæ, ad convenientiam Chronologicam tantopere necessariæ, notitia desideratur Waisselii, imò ipsius memoria. Namque fol. 14. b. cum Erasmo Stellâ, Schwezam Castrum, â Suecis contrà Prussos, Germanis auxiliantibus, antiquissimis seculis exstructum fuisse, fingit. Sed fol. 70. ex Chronicis nostris veriùs narrat, Ducem Pomerelliæ, Sventopelcum, arcem hanc contra Cruciferos (quod Anno 1242. accidit) condidisse.

In positione temporum cum errantibus fortitèr erravit, pauca feliciter correxit, in nonnullis fœdè oscitavit e. g. In Catalogo Magistrorum Generalium, ad calcem libri annexo No. 12. posuit: Anno. 1302. Ward Siffried von Feüchtwangen gekoren (de quo Schutzius & alii multum dubitant, sed secundum Dusburgium Anno 1303. electum fuisse cum Hartknochio credo) hielt das Ampt 10. Jahre. Mox oblitus numerare,

pergit: Anno 1309. ward *Carl* Beffart von Trier gekoren / hielt das Ampt 13. jahre. *Porrò Anno* 1332. ward *Werner* von Urseln gekoren ꝛc. Nihilominus hoc errore calculi totum Ordinem Magistrorum confudit: Additis enim 10. Annis No. 1302. sequitur, Carolum demùm Anno 1312. electum. His adde 13. Annos, & sic Werneri electio ad Annum 1325. pervenit, quod & verum est, eundemque non (prout Waisselius errorem errore alio corrigere voluit) imperasse ins dritte / *sed* ins sechste Jahr / nempe usque ad electionem Luderi.

Ita fol. 105. Principales dignitates & officia Ordinis enarrans, cum Hennebergero, pag. 281. uterque à Simone Grunau seductus, crassè erravit, quod Trapiarium rei monetariæ præponat; Treslerum verò seu Thesaurarium illi subordinet, ita ut ad Monetarii jussum è thesauro pecunias expenderit. Quod consvetudinibus Ordinis, & ipsi significationi Officialium horum, atque moribus gentium adversatur: Nam Thesaurarii ubique rem monetariam quoque curant. Trapiarius itaque rei vestiariæ præpositus fuit, quod etiam Hartknoch in Notis ad Dusburgium, pag. 361. rectè observavit. Dictæ autem Consvetudines Art. 31. ita disertis scribunt verbis: zu des Trappires Ambete gehorent di Trapperie / Wapenrocke / Spaldenire / Knilinge / Banen / Wapenhuben / Wapenhenschen / Gultele / unde ander Kleidere ꝛc.

XIV. JUS CULMENSE ex latinâ Correcturâ Neomarkensi de Anno 1579. (de quâ suprà in fol. No. 19. circa Juris Culmensis varias editiones & correcturas satis dictum est) à Paulò Kuszewicz Culmensi, in Polonicam lingvam translatum & Posnaniæ Anno 1623. typis editum.

Multum hæc Correctura Juris Culmensis à cæteris omnibus differt in Ordine Capitum, & definitionibus casuum ipsis.

Nihil-

Nihilominùs in oppidis Episcopatûs Culmensis, & aliis civibus Polonicis repletis, propter linguæ cognationem, secundum hoc exemplar hodienùm judicatur.

XV. TRACTATUS ET EPISTOLÆ VARIÆ DE TELONIO MARITIMO, Annis 1637. 1638. & 1639. pro & contra Gedanenses typis excusæ. Quæ hoc Ordine in Volumine hoc compactæ (1) *Elisei Aurimontani ad Dantiscanos, bella & arma circumspicientes, epistola Anno* 1638. (2) *Ad Elisei Aurimontani epistolam responsoria*, quæ vanitatem ejus peculiarem exhibet, Anno 1638. (3) *Justi Patricii ad Elisei Aurimontani in Dantiscanos epistolam brevis responsio.* (4) *Zdanie iednego Milosnika Oyczyzney Przyacielowi swemu listo nie udzielone, o cel Morskich fundacyi, od iakis osoby w Koronie suvie zo przez list zaleconey.* (5) *Eliseus Aurimontanus defensus, auctore Johanne Antonio Carniolo*, Anno 1639. (6) *De telonio affectato cujusdam patriæ amantis dissertatio* Anno 1637. (7) *Rationes contra Telonii marini exactionem, noviter affectatam* Anno 1637. (cujus Author fuisse fertur Henricus Frederus Syndicus tunc Gedanensis) (7) *Informatio de juribus terrarum Prussiæ, & Civitatis Gedanensis, adversus novam Telonii affectationem*, edita Gedani Anno 1637. (8) *Discursus Necessarius, de utilitate Reip. & Regni Poloniæ ex capiendo telonio maritimo* (9) *Refutatio Discursus Necessarii, qui Dantiscanos conviciis lacessit.* Anno 1638. (10) *Baltische* Meer *i. e.* welchem unter beyden Königen/ zu Dennemarck oder Pohlen/ das *Baltische* Meer unterworffen ist / dem *tractat*, *Discursus necessarius* entgegen gesetzet. Anno 1638. (11) *Antimare Balticum, pro Poloniæ Regno assertum* Anno 1639. (12) *Information* wegen der Bürger Zulage in Dantzig (13) *List Szlachcica Pruskiego do Obyvvatela W. X. Litevvskiego.* Derselbe Brieff teutsch. Wegen der Stadt Dan-

Dantzig Bürger-Zulage (14) *Extractum ex actis publicis, de sigillatione panni Gedanensium;* Quæ inter Cancellarium Regni Sueciæ, & Status Poloniæ atque Consulatum Gedanensem, juxta tenorem pactorum Armistitii Anno 1629. intuitu liberi Commercii & defluitationis per Vistulam; Item pannorum Anglicorum signationis (quam ex privilegio durante bello Gedanenses à Poloniæ Rege obtento præcipuè adversus Elbingenses, à Suecis possessos, urgebant) hinc inde acta fuere.

De quibus omnibus notandum est, in Schedis, Epistolis & Discursibus hisce, non omnem materiam teloniorum universim tractari, nisi quod ex fervore controvertentium, multa de origine hujus & aliarum libertatum Prutenicarum, interspersa occurant; sed occasione litis, quam Vladislaus IV. Rex Poloniæ, ex susurronum aulicorum consiliis, Gedanensibus de libero usu maris & portus, Anno 1637. movit, & Castro Pucensi munito naves armatas applicuit, quæ ex sinu illo vicino, subeuntia cum mercibus navigia portum Gedanensem, ad telonium novum cogere cœperunt, unicam hanc præcipuam quæstionem discussam esse: Scilicet, utrum Rex Poloniæ, obtentu summæ jurisdictionis suæ in mare, litora & portum Gedanensem, novum telonium ibi instituere, & mercimonia in-vel evecta, præter ea quæ in Civitate, secundum Tractatum Portorii à Rege Stephano Anno 1585. pactum pendunt, novis exactionibus onerare possit? Quod Gedanenses tenore generalium Privilegiorum totius Prussiæ, & specialium suæ Civitati à longissimo imò antiquo tempore competentium, jure optimo pernegarunt. Mox à Regibus Daniæ & Sueciæ, Maris Baltici protectionem à multis seculis sibi asserentibus, adiuti, rem ad antiquam libertatem commerciorum reduxerunt: præsertim cum Dani naves armatas Regis Vladislai,

svasu

ſvaſu & curâ Spiringorum fratrum in ſinu Pucenſi collocatas, ſubmerſiſſent, cæteras ſecum in Daniam abduxiſſent.

Tunc demùm Rex Vladislaus, & qui compendia ſua non jura Pruſſiæ promoverant, â motibus quibus Gedanenſes graviſſimè vexarant, deſiſtere, & civitati, quæ vexas has denique redemerat, ſua jura & libertatem Commerciorum, civilesque collationes pecuniarum in uſum publicum, expreſſis Privilegiis juſtificatas, relinquere coacti ſunt.

XVI. FRIDERICI ZAMELII, Coſ. Elbingenſis, Poëtæ Clariſſimi, *Epigrammatum, Carminum, & Odarum collecti manipuli*, ab Anno 1635. Sequenti decendio partiatim typis editi.

In his copioſam ingenii poëtici elegantiam vir iſte probavit, ſed verbis non rebus utilem. Et licet hiſtoriæ ac antiquitatis Prutenicæ ſtudioſiſſimus fuerit, rariſſimè tamen in hiſce verſibus ſuis veſtigia illius ſtudii impreſſit, ſed gratulationibus Magnatum, & jocis, ac hujusmodi adulatoriis vanitatibus, Poëtarum morem ſervavit. De gemmis tamen circà Elbingam, quam à lacu proximo Druſeno aſſumpto vocabulo, Druſidem ſæpè appellat, non adeò vana cecinit. Ipſe enim adamantes & rubinos, ê rivo agri Elbingenſis extractos & politos ab hæredibus Zamelii accepi, qui proximè Orientales mentiuntur.

In proſâ, quam ſæpè intermiſcuit, obſcurus & propè ineptus eſt: Sicut eundem Zamelium patrem & Gotofredum filium, præter Poëſin, ad nullum negotium publicum natos fuiſſe, hi qui adhuc memoriam ipſorum conſervant, teſtantur. Quod ita ferè amœnis & jocoſis, poëticisque ingeniis accidere ſolet, quaſi ad utramque vitam & ſermonem, qui eſt flumen animi, naturæ vires vix concurrant.

XVII. ACTA CONVENTUS ET COLLOQUII CHARITATIVI THORUNIENSIS, Anno 1645. celebrati, ex mandato Regio Varſaviæ Anno 1646. typis edita. Quibus annexa eſt Generalis Confeſſio doctrinæ Eccleſiarum reformatarum, in Regno Poloniæ, M. D. Lituaniæ, & annexis Regno provinciis, in eodem Colloquio exhibita.

Zelus quidem Regis Vladislai IV. ad componenda diſſidia in Religione per Regnum Poloniæ, omni laude dignus fuit: ſed quàm ſterilem operam huic ſaluberrimæ rei navaverit, & quo animo, quibusve obſtinatiſſimè reſervatis, Pontificii Doctores ad Colloquia talia accedant, eventus & acta hujus & tot aliorum conventuum docuerunt. Donec enim Pontifex Romanus, Theologos & Epiſcopos ſuos, à juramento ſubjectionis non abſolvet, Regulamque credendi unicam & ſolam S. Scripturam, ſui ipſius interpretem, non agnoſcet, nulla ſincera cum fidelibus concordia ſperari, nedùm inſcio Papa, ſupremo Romanarum Eccleſiarum omnium arbitro, ab unius Regni Theologis tentari poteſt.

A parte Evangelicorum Anno eodem 1646. Berolini, item alia à Georgio Calixto D. typis edita, acta & relationes hujus Colloqvii Thorunienſis, multa referunt, quæ Theologorum Pontificiorum intentionem, & culpam ſoluti hujus conventus, evidenter arguunt.

XVIII. JUS TERRESTRE NOBILITATIS PRUSSIÆ, Anno 1598. correctum, typis Gedanenſibus, curâ Danielis Patterſonii Latinè, Germanicè, & Polonicè editum Anno 1657. Dictum eſt ſuperiùs in fol. No. 19. quod correcturas Juris Culmenſis Ordines Pruſſiæ Polonicæ Seculo XVI. ſæpius tentarint, ſed impedientibus Nobilibus, qui quotannis

tannis ê Poloniâ in Prusſiam migrantes (antiquis familiis Germanicis, forte ſpeciali Dei judicio decreſcentibus, multis quoque communem Polonorum ſocietatem fugientibus) nauſeam Juris Germanici, & deſiderium Jurium Polonicorum oſtenderant, unanimi conſenſu Equeſtris & Civitatum Ordinis, Corpus aliquod commune Juris Prutenici, componere nequiverint.

Cum igitur Equeſtris ille Ordo, Anno 1694. in ultimo Conventu Thorunienſi, circa negotium correcturæ Juris Culmenſis palam ſeceſſionem à Civitatibus, & conjunctionem cum Tribunali Regni oſtendiſſet: Civitates quidem primariæ Heſianam, ultimam nempe correcturam receperunt; Nobiles verò omnes aliud ſibi Jus conflarunt, quod in favorabilibus libertates Pruſſiæ retinuit, in cæteris forenſibus quæſtionibus, penè ſemper Polonorum juribus & Conſvetudinibus refertum fuit.

Hoc igitur illud eſt, quod ſub titulo: Juris Terreſtris Nobilitatis Pruſſiæ correcti Sigismundus III. Rex Anno 1598. ad petitionem Ordinis Equeſtris Prusſiæ Polonicæ, ex Comitiis Generalibus Regni diplomate ſuo confirmavit, additâ clauſulâ hâc ſingulari: *Ut ſecundùm leges, in eâ correcturâ deſcriptas, omnia Equeſtris Ordinis negotia, in quibuscunque judiciorum ſubſelliis, ubivis tam intra quam extra Pruſſiam, poſthàc judicentur & decidantur, in perpetuum ſancimus. Eo ſpecialiter eidem Pruſſiæ Nobilitati reſervato, ut in poſterùm etiam Jura ejusmodi ad praxin duntaxàt judicialem pertinentia, modò id omnium arbitrio, atque imprimis noſtro permiſſu fiat, corrigendi, addendi, vel immutandi, liberam ſemper habeant facultatem.*

Sed pauciſſimis pagellis, ſeptem tantum titulis juris, hoc compendium conſtat (1) nempè de ſucceſſionibus (2) de

Donationibus & Testamentis (3) Tutelis (4) Præscriptionibus (5) Magistratibus & Judiciis (6) Processu in causis Civilibus (7) Finibus regundis. Proindè optimam Judicibus, advocatis, & procuratoribus, scribisque forensibus, occasionem fingendi & interpretandi arctissimum textum ex opinionibus suis, præbet. Adeò ut in totâ Europâ nullibi magis, ab incertis advocatorum ac scribarum opinionibus practicis tractetur justitia. More Poloniæ universæ, in quâ extrà Cracoviam, Professores Juris soli Advocati & Scribæ Cancellariorum sunt, à quorum oraculo Judices, partes litigantes, & illi, qui jura patriæ addiscere volunt, pendent. Votumque irritum fuit, quod in Volumine Statutorum Sigismundi I. Regis, Formulæ processus Anni 1523. appensum legitur: *Sumite nunc laqueum rabulæ; Jam scribere dicas, Et causas poterit dicere quisque suas.* Ipsi autem Nobiles Prussiæ Polonicæ de hâc obscurâ brevitate Juris hujus correcti queruntur. vid. infra in Tract. de Indigenatu, §. 3. ubi Adami Baijerskii sententia, quâ defectus aliquot Juris hujus perstrinxit, relegi potest.

Simul compactum hìc prætereà recenseo, JUS MUNICIPALE TERRARUM PRUSSIÆ Anno 1657. Gedani typis Hunefeldianis recusum. Collectio hæc, sub titulo tàm amplo, continet tantum Privilegia, Ordinationem generalem, & Confirmationes Jurium & libertatum universæ, aut soli Polonicæ Prussiæ competentia; Videlicet Culmense, & â Regibus, Casimiro III. primo hujus Partis Prussiæ Conquestore, Johanne Alberto, Sigismundo Primo, & Sigismundo Augusto, data vel approbata. Quàm incompleta & manca hæc quoque collectio Jurium sit, & historiæ patriæ gnari habent cognitum, & ex suprà dictis constare potest.

XIX.

XIX. TRACTATUS ALIQUOT DE JURE INDIGENATUS PRUSSORUM, Latinè vel Polonicè editi, ſcilicet:

(1) *Indigenat Ziemi Pruskiey, przez Jana Werde, Pod-Komorzego Pomorskiego, Nowskiego Staroſte, novo wydany we Gdansku* 1647. Quod ſcriptum plerumque in folio expreſſum Thoruuii Anno 1645. viſitur. Sed hoc in 4. auctum eſt objectionum reſolutionibus. Collegit ille Privilegia, Reſcripta, & Reverſales Regum, atque Polonorum Magnatum, qui contra Jus Indigenatûs â Regibus in Pruſſiâ dignitates adepti, & ab Ordinibus Pruſſiæ tandem recepti fuere, incipiens â Privilegio Incorporationis Caſimiri III. Anni 1454. (altiùs enim Jus hoc Indigenatus repetere neſcivit, quod jàm in Cruciferorum Ordinationibus Provincialibus fundatum fuit) usque ad Annum 1637. In ſecundâ parte, ad objectiones Polonorum infenſorum Indigenatui Prutenico, amplè & juſtè reſpondit.

Præfationes quoque hujus Authoris ad lectorem, & præcipuê illa ad Regem Vladislaum IV. notatu digna habent. Appellat Indigenatum auream libertatis portam, quâ indigenis clauſa, Equeſtris Ordo, pane per alienigenas intercepto, inops & ad ſumma Reipubl. negotia in aulâ & in exercitu, invalidus factus, amorem patriæ in propellendo hoſte, vel ſuſtinendis provinciæ oneribus, exercere nequit: Unde tandem, alienigenis malorum Pruſsiæ è longinquo incurioſis, provincia hæc hoſti qualicunque ſuccumbet. Ob abſentiam enim poſſeſſorum opimiorum præfecturaram, cæteros Nobiles cum arendatoribus & paucis illorum famulis; numerum luſtrationis non ſubituros. Item: *Majores*, inquit, *noſtri poſt incorporationem cum Regno, zeloſius indemnitati jurium ſuorum proſpiciendo, ſpecialibus juribus ſuis inſiſtentes, & omnes conſultationes in cauſis Pruſſiæ*

extrà provinciam tractatas irritas facientes, nullatenùs cum Senatu & Consiliariis Regni juncti considere voluerunt, donec acceptâ cautione totius Reipubl. Polonæ, conjunctionem eam Juribus & Immunitatibus terrarum Prussiæ nullatenùs præjudicio vel damno futuram, tunc demùm in Comitiis Regni Lublinensibus Anno 1570. *ad eam conjunctionem sese adduci passi sunt.*

Porrò opinionem eorum, qui per tot præjudicia â Polonis facta, Jus Indigenatus plane jam amissum esse Prussis objiciunt, refellens, fortiter urget: Cautiones & Reversales Regum, & eorum Polonorum qui præfecturas aut dignitates in Prussiâ Polonicâ indigenis præripuere, fraudi Juri Prutenico non fore. Maximè cum benevolentia Ordinum Prussiæ quâ extraneos illos propter eorum merita, ad Episcopatus & præfecturas admiserunt, ipsis præjudicium Jurium creare non debeat. In quem finem Ordines toties Manifestationibus suis Juri suo prospicientes, salvam & integram libertatem suam conservasse censendi. *Quodsi*, inquit, *Polonis hoc Jus Indigenatus Prutenis, contra tot Privilegia, pacta, cautiones, & promissiones Regum, violenter tollere & evertere animus sit, verendum ne, si occasio pluribus vicinis gentibus & Provinciis, ad Corpus Regni accedendi sese offerret, talis fidei publicæ violatio illis metum & fastidium Polonæ gentis incussura sit: Et cæteras jam nunc Regno unitas Provincias, præcipuè Lituaniam, dubio procul eandem Juris sui convulsionem exemplo Prussiæ experturas, modò vires regnicolis vim suam exequendi adsint.*

Sed ante ea omnia quibus hic Author viriliter pro Jure Indigenatus, in Præfatione sua ad Regem, depugnat, illud notari quàm maximè meretur, quod ipse ad Jus Indigenatus, vi etymologicâ, tantùm tales pertinere viros existimet, *qui in & de gente Prutenicâ nati, Officia & Consilia Provinciæ gerant, & ad*

ad subitas necessitates Patriæ intra Prussiam præsentes degant. Quæ definitio sicut mihi videtur verissima, ita ab Authore, Johanne Werde, qui ex primæva Prutenicâ Nobilitate forte rarissimum germen reliquum fuit, de se & quàm paucissimis aliis prædicari potest. Cæteri autem multo plurimi, ex Polonorum gente in Prussiam Occidentalem translati, veteribus familiis Nobilibus Germanicæ Originis (quibus Jus illud Indigenatûs antiquitùs â Cruciferis, posteà â Regibus Poloniæ concessum, & pactis juratis firmatum fuit) variis prætextibus exstirpatis, sibi hanc definitionem Juris Indigenatûs inique applicant. Eam autem mentem Regum Poloniæ circà hoc Jus fuisse, vel una cautio Sigismundi I. Anno 1519. in casu Balinskii docet. Nam ibi exprimitur: *ideò Balinskium illegitimè Castellanatu Gedanensi provisum esse, quod idem non esset Indigena neque lingvæ Prutenicæ i. e. Germanicæ gnarus.* Nisi quatenus consensu & benevolentia antiquæ Nobilitatis, Majores horum (sed in perniciem provinciæ) admissi fuerint. De quæstione autem hâc alibi, nempe inter Jura Prussiæ cardinalia, eorundemque usum modernum, ex fundamento tractandum erit. Cæterùm hoc scriptum Werdæ, bono omine sequuta est eodem Annò 1647. Constitutio Comitiorum Regni. Quâ pag. 36. Rex obligatur, secundùm Privilegium Incorporationis, vacantia in Prussiâ beneficia & dignitates distribuere indigenis, sed proh! pari hactenùs effectu quo tot alia jura & Privilegia, h. e. nullo.

(2) DE INDIGENATU, *sincera collatio Jurium & Privilegiorum Poloniæ & Prussiæ Regiæ Pol. ad sopienda Statuum dissidia, Mente bonâ Concordiæ Gratiâ scripta.* Anno 1669. Cujus Author secundum ultimorum verborum literas initiales, dicitur fuisse Michael Behm Cos. Gedanensis. Hic Polonos Prutenis Occidentalibus Jus Indigenatus invidentes, maximè hoc argu-

argumento urget, quod ſimile Jus ſingulis Palatinatibus univerſæ Poloniæ, â tempore Regis Ludovici, Privilegio Anno 1374. magno ſingulorum Palatinatuum commodo, conceſſum & donatum fuerit, nunc autem negligenter habitum â Polonis & Lituanis, (quibus idem competebat) Pruſſos propterea ad ſimilem prodigalitatem & negligentiam jurium, nec allicere, nedùm cogere poſſint. Deindè ſingula Statuta & Pacta Conventa Regum, quorum tenore Poloni in Regni Palatinatibus Jus Indigenatus obtinuerunt, usque ad Michaelis Regis Pacta Conventa Anni 1669. Porrò Privilegia & Diplomata Regum, ſuper Jure Indigenatus Pruſſiæ incolis usque ad ſua tempora conceſſa, enumerat. Et Reverſales Polonorum, dignitates in Pruſſiâ, cum benevolâ admisſione & conſenſu Ordinum, adeptorum, Jus Indigenatûs Prusſis in cæteris caſibus firmare, fulcit verbis Vladislai Jagellonis Anno 1433. ex Herburti Statuto, voce Libertas fol. 266. quibus Rex ipſe, Statibus Regni jura & privilegia, quibus ſubindè in Regis gratiam derogarant, in priorem Statum reducere, redintegrare, confirmare, & reſtaurare in perpetuum voluit.

(3) *Z dotrzimanego Indigenatu Pruskiego dobro poſpolite, z niedotrzymanego uſzczerbek y ruina Provincyi, przez Indigene, Pruskiego Svviatu vvyvviedzona* Anno 1696. i. e. Ex conſervatione Indigenatûs Prutenici, bonum publicum, ex ejusdem Juris imminutione, damnum & ruina provinciæ, mundo deducta, per Indigenam Prutenicum. Author ſcripti eſt Adamus Baijerski Nobilis in Palatinatu Culmenſi. Hic Juris Indigenatus dignitate & utilitate, ab antiquo Romanorum, Anglorum, Hiſpanorum, ipſorumque Polonorum, uſu Pruſſorum denique, principalibus privilegiis brevisſimè deductâ,

Ne-

Necesſitatem jùris talis in uſum revocandi, & accuratè huic Provinciæ conſervandi, ex multiplici damno ejus probat.

Quod enim arces, caſtra munita, oppida, Capitaneatus & pagi ruant, civitates etiam Majores deficiant opibus, Conventus Ordinum provinciales, cum ſummo damno Reipubl. irriti toties diſſolvantur, Juſtitiæ adminiſtratio in Palatinatibus & Terreſtribus judiciis rara, indè voces clamantium in cœlum læſarum viduarum, orphanorum, pupillorum, & injuriatorum crebræ, denique ruina Provinciæ adeò evidens ſit, ut non ſolùm hoſti transmarino, ſed qualicunque in Regnum irrupturo (ſicut olìm etiam potentiſſimis hoſtibus potuit) obſiſtere jam non valeat. Hæc mala publica non niſi erepto Juri Indigenatûs tribui poſſe. Nam dùm Senatoriæ dignitates, & præfecturæ ſive Capitaneatus opimiores, aut planè non indigenis, aut non degentibus in Provincia conferuntur, hi de reſtaurandis ſuis arcibus, de fovendis circà libertates commerciorum & braxationum Cereviſiæ oppidorum incolis, de judicandis diebus juridicis caſtrenſibus atque terreſtribus cauſis, de uniendis diſcordium Nobilium animis, ad obtinendas ſicut olìm concordes concluſiones conventuum Provincialium, à Comitiolis diſtrictus ſui abſentes, planè incurioſi tanquam alienigenæ, non publicam ſalutem, ſed privata ſua compendia quærunt, avarè rapiendo proventus, oppidis præjudicando, & miſeros cives atque agricolas ad incitas redigendo.

In quibus præjudiciis eminere, ait, Eccleſiaſticos, qui paſſim in fundis ſuis tabernas & braxatoria erigunt, opifices & negotiatores pro cenſu aliquo fovent, ſic Thorunienſibus & Gedanenſibus, atque cæteris minoribus Civitatibus, commerciorum, braxationis, & opificiorum lucrum, ærario vero publico Acciſas, cum ſummo præjudicio Jurium & Privilegio-

rum civium intervertunt. Quibus violentis Ecclesiasticorum injustitiis Episcopi non medentur, quia non indigenæ, & Prussiæ mala non curant, neque Jura Provinciæ intelligunt.

Ad Polonorum objectiones denique: quod sicut Prutenis accessus pateat ad dignitates & præfecturas Regni, ita Polonis, ex Jure æqualitatis, idem concedere oporteat in Prussiâ, respondet: Modo Poloni caveant, se nulla officia & præfecturas in Prussiâ ambire velle, quod de Jure debent; Prussos certè libentissime Regni terrestribus officiis & præfecturis renunciaturos. Neque tamen argui posse Prussos, quasi Polonos, benè de suâ Provinciâ meritos planè excluserint, contrarium enim tot gentes Nobiles, è Poloniâ in Prussiam transplantatas docere.

Enimverò hoc Prussos exigere, ut Poloni opes suas in Prussiam inferant; bona malaque cum Prussis communia experiantur, tunc demùm filiis, benè de Patriâ meritis, Jus Indigenatus relinquant: Indigenas enim non esse posse laudatos & patriæ acceptos, nisi ex ipsorum Incolatu. Nam si quibus Magnatibus, per lauda publica Prussorum, Jus Indigenatûs honorarium collatum fuerit, hoc nisi filii per merita paria, acquisitionem bonorum dignitati suæ parium, & habitationem in Prussia continuarint, iterùm amissum esse censendum: respectu enim singulari datum hoc Jus, non proprios & veros indigenas, sed dispensatos tantùm, sub tacitâ conditione migrandi in Provinciam cum familiâ & opibus, facere.

Siquidem naturam Provinciæ hujus, Regni â Maris latere limitaneæ exigere, ut dignitates, officia, & præfecturæ ejus semper degentes & præsentes viros habeant. Quodsi Prussia Regni dextera, â viris magnis Polonis rerum gnaris appellatur, Conservatio ejus cordi sit Regnicolis, nec detur oblivioni dextra ipsorum.

Ma-

Magnam verò inæqualitatem in eo fore, si Regnicolæ Poloni pari cum Prussis passu ambulent: Quia in Regno amplissima & opulentissima bona hæreditaria sunt, quibus Nobiles lautè aluntur; In Prussiâ verò præfecturas amplas, hæreditaria bona parva esse, proindè ad sustinenda onera patriæ, Indigenis Jure collationis præfecturarum prospectum esse. Non dubitandum vero, Regnicolas tempore belli præfecturas suas in Prussiâ oblivisci & derelinquere malle, quàm bona sua hæreditaria in Regno, undè Provincia à Defensoribus nudata facile hosti prolabi cogitur.

Quoad igitur Reges indigenis opulentas præfecturas in Prussiâ contulerint, consilia publica ex Authoritate Senatorum optimè conclusa, tenuiorum Nobilium liberos in aulis illorum educatos, ad Regis & Reipubl. ministeria eruditos, nunc ereptis opimis præfecturis & pane indigenarum per alienigenas, non familias antiquas, non viros aptos ad Rempubl. tractandam, sed subsidia commorandi in Aulâ & in exercitu ad latus Regium (ubi blaterones illi, assentationibus suis lucrum captant, non meritum habent) deesse Prussis, qui adhucdum non supplantationem in Juribus & libertatibus, sed respectum & conservationem merentur; Quos magnis præmiis refertos, facile foret magnis animis induisse. Et concludit versu hoc:

Infelix patria externos ubi purpura vestit,
Atque ubi præcedit dives honore bonum.

Appendicem idem Author scripto huic subjunxit Latinam, Juris correcti terrarum Prussiæ, de successionibus inter fratres & sorores defensionem, eodem Anno 1696. impressam. Per Jus correctum intelligit, Jus Terrestre Nobilitatis Prussiæ Polonicæ, de quo proximè antecedente No. 18. dictum est. Ex hoc scripto præcipuè notandum, quod in principio & in

 fine

fine, de interpretatione diversa Juris correcti queritur Author: *Sententias nimirùm diversas in Judiciis ex hoc Jure provenire, culpâ Compositoris, qui brevitati nimiùm studens, obscurus factus sit & perplexus. Propterea unicum & saluberrimum remedium, si qui se gravatos sentiant, ut ejusdem Juris correcti novam explicationem & correcturam, Authoritate Comitiorum Regni procurent, per quam non solùm in Regulis successionum, sed simul in omnibus defectibus & perplexitatibus satisfiat omnibus: In quibus non postremò Titulum de præscriptionibus augendum putem.*

Deindè quod idem Author proxime ante finem fateatur: Ubi Jus Prutenicum expressum deesset, tunc demùm ad Jura & praxin Regni Poloniæ Nobilitati recurrendum esse. Quo ipso concedit, Nobilitatem Prussiæ Occidentalis totam in mores & Jura Polonorum transiisse. Secundùm antiqua enim Jura & Privilegia totius Prussiæ, ubi defectus fuerit in lege aliquâ, si voluerint indigenæ Pruteni non Poloni esse, non ad Polonicas (plane â Prutenicis peregrinas) sed ad Magdeburgenses, undè Prutenicæ leges originaliter excerptæ sunt, recurrere deberent.

(4) *Respons Indigenie Pruskiemu &c. Kazdemu szlachcyconi Polskiemu wiare y prawde Kochajacemu, do przeczytania potrzebny.* h. e. Responsum indigenæ Prusso &c. Nobilibus Polonis fidem & veritatem amantibus lectu necessarium.

Bonus ille & sapiens Bayerskius, cujus gens antiqua in Prussiâ sub Cruciferis vixisse, appellatione de Bayersee in Chronicis sæpè legitur, in præcedente scripto suo nihil inconditi aut vani, de violatione Juris Indigenatûs Prussorum asseruerat, quinimò ultra possessionem bonorum, & communionem cæterorum onerum Provinciæ atque habitationem, Polonis ad acquisitionem Indigenatus, præterea nihil, quod tamen de anti-

antiquâ hujus Juris explicatione, à principio genti & lingvæ Prutenicæ h. e. Germanicæ proprii, potuisset, objecerat.

Nihilominùs quia Ecclesiasticorum evidentes abusus & præjudicia, in exinanitionem Civitatum & Onerum publicorum vergentia, simul cum cæteris alienigenarum damnis satis modestè taxasset, delicatum & virulentum vulnus attrectavit, propterea mox ex ordine Cleri Catholici acerbum hunc censorem sensit. Qui in hoc Scripto, præteritis imo concessis, quæ ille de Jure Indigenatus attulerat, tamen damna ea, quæ alienigenis etiam Ecclesiasticis imputarat Bayerski, magno fervore in Indigenas retorsit.

Quod autem Nobiles indigenæ agros rusticorum suorum, prædiis suis addentes, agricolas reliquos tantundèm tributi quàm antea omnes solvebant, pendere cogant; quod nobiles non ut olìm, Senatorum Authoritati in Consultationibus publicis cedere, sed suo ebrio sensu luxuriare sueti, Conventus petulanter misceant; Quod extrà Prussiam juventus Nobilis raro educari velit, etiam apud non degentes Prussiæ Senatores; Quod alienigenas nunquàm absque laudo consentiente (nisi quod factionibus & impudenti ambitu circumventi Ordines, coacti magis quàm persuasi sæpè dicendi sint) ipsimet Pruteni indigenæ admittant; Quod per braxationes, & negotiatorum atque opificum habitationes in fundis æque Nobilium atque Ecclesiasticorum, Civitates & oppida non sola damna sentiant, quin etiam à Civium impietate & luxuriâ, sicut & Nobilium inopia paribus vitiis invecta sit; Quod oppressiones denique pauperum, injustitiæ judiciorum, & alia peccata dominantia, multorum malorum & enervationis totius provinciæ causæ quoque sint, sanè non vanè affirmavit.

Sed quod pagos Schottland, Stolzenberg, Montem Episcopalem, & alios, qui magno præjudicio Civitatis omni commerciorum, opificiorum, braxationum genere repleti sunt, ante Civitatis Gedanensis fundationem, eàdem libertate quâ nunc habitatos fuisse, paremque libertatem unicuique Nobili in fundo suo, tales modos acquirendi & vicos erigendi asseruit; item persecutiones fidelium adversus Romano-Catholicos in Civitatibus & pagis Prussiæ, talia sine omni veritatis specie protervè effinxit. Et ut ægrè faceret Civitatibus, magno encomio in exemplum proposuit librum Casimiri Zawadskii, Castellani Culmensis, qui tamen decreto Loci ordinarii Cracoviensis publicè vendi vel distrahi prohibitus fuit, quod vitia Cleri Pontificii audactèr denudasset: Proindè si anonymo huic Zawadskius, in conviciis Civitatum & aliorum Ordinum tantoperè placuit, eidem in verioribus de abusibus Cleri relationibus displicere non debuit.

(5) *Replica Indigeny Pruskiego na respons gruby, in veritate & Justitia blendzacy &c. pod rossendek podana.* A. B. Anno 1697. In hoc scripto Adamus Bajerskius, ad singulas objectiones Censoris sui, cum rationibus & juribus atque actis publicis respondet, & adversarium prudentèr convincit, à pag. 16. præjudicia Juribus & Privilegiis Prussorum, mox ab incorporatione cum Regno Poloniæ, per Reges, seu eorum malevolos in Regno susurrones, inflicta, ad hanc ætatem usque enumerat, simùl quo zelo ferventiori, donec indigenæ adhuc dignitates, officia & præfecturas potissimas obtinuere, tepidiori, & nunc ferè remisso, cum opes provinciæ, Episcopatus, & præfecturæ pingviores, ad alienigenas creberrimè conferuntur, contrà eadem præjudicia ab indigenis actum sit, breviter enarrat.

No-

Notari obitèr merentur verba, quæ pag. 29. ex Scripto Poloni Nobilis Anonymi, ſub titulo: *Diſquiſitia praw niektorych Pruskich, przez Szlachcica Koronnego na Seym podana &c.* Anno 1652. typis expreſſo, excerpſit Author: *Veritati & Juri obloqui erubeſco, neque nego verba Privilegii, à D. Caſimiro Pruſſis dati, Caſtra tenutas &c. Sed aſſero, per unionem Pruſſorum cum Regno Jus hoc eorum exſpiraſſe, adeò ut illi qui ante acceſſum hunc* (videlicet Nobilium ad Comitia & Tribunal Regni) *ipſis fuere extranei & forenſes, per eam conjunctionem factiſint Pruſſorum fratres & Indigenæ.* Licet quidem juſtè Bayerskius reponat, Pruſſiæ Nobiles ad Comitia Regni ſalvis ſuis juribus acceſſiſſe; Nihilominùs ex his verbis, ingenuè per Polonum regnicolam effuſis, intelligant Nobiles verè Pruteni, quid damni in Cardinalibus Juribus ſuis, per præcipitatam Conjunctionem ſuam cum Conſiliis & Judiciis Regni retulerint, nimirùm de quo, (prout Werda & Bayerskius aliique deduxere) ſalus totius Provinciæ periclitatur.

Porrò Bayerskius præjudicia & damna Civitatibus & oppidis, per Eccleſiaſticos & Nobiles, cum interitu ipſorum quotidiè illata, fuſe demonſtrat, & præteritis tot Privilegiis & Juribus Prutenicis, ex ipſorum Polonorum legibus, ſpecialitèr Conſtitutionibus Anni 1611. pag. 27. & 1659. pag. 26. & Concilii Tridentini Seſſ. 25. reform. c. 3. convincit. Transactionem quoque Civitatum Pruſſiæ cum Nobilibus Anno 1542. circa conceſſam his braxationem cereviſiæ in uſum propriarum tantum tabernarum, ex proprio hordeo non aliundè empto, cæteras braxationes cum omni negotiatione Nobilibus ſub pœnâ 50. marcarum interdicentem, pag. 41. allegat.

Immunitatem Eccleſiaſticam ad officium Regni Chriſti rectè reſtringit, quæ tamen bona terreſtria â ſeculari Statu Eccle-

Ecclesiis ad bonum & pium usum adscripta, à collatione virium & opum, pro patriæ defensione, ex doctrinâ & exemplo Christi ac Apostolorum non absolvit. Atqui verò nec Nobilitatis terrestria bona (quo jure & libertate Censor ille asseruit ab Episcopis villas & pagos possideri) neque Regia ulla olim jus braxandi cerevisias in proprias tabernas, jure Prutenico habuere, donec transactione Anno 1542. publicâ Authoritate Ordinum in Conventu Marienburgensi approbatâ (quam exhibet Lengnich inter acta Prutenica sub Sigismundo Primo pag. 242) Civitates hoc ipsis Jus concesserint. Sed ad hanc usque diem Nobilibus Jus non est, negotiatoribus & opificibus pagos & fundos suos implere, imò nec frumenta sua aut quascunque merces extrà fora Civitatum distrahere. Quæ res, ob conservationem Civitatum, etiam in Poloniæ Regno Constit. Anni 1507. Cracoviæ à Sigismundo I. Rege ordinata est.

Si igitur Schotland, & cæteri fundi Episcopales, sunt pagi, quo igitur jure tantum commercium, braxationes liquorum, & opificia artesve exercent? Atqui Nobilis, nundinas unâ vel duabus vicibus per annum, in pago suo celebrari volens, absque Privilegio speciali Regis illud non audet; Isti verò pagi Episcopales, nullo jure, sed violentâ usurpatione Ecclesiastica, quotidiè immensa commercia & nundinas habent.

Quàm acerbum verò affectum in animis Civium, hujusmodi præjudicia & damna cum pernicie Reipublicæ gignant, Rigensis Civitatis exemplum edocuit, cujus per immanes Ecclesiasticorum lites & persecutiones pressæ, digressio ad Svecos, omnem Provinciam Livoniensem secum traxit, & unà immunitates Ecclesiasticas simul cum reditibus Reipublicæ æternum devoravit: Cujus tanti damni culpam Piasecius Episcopus in Chron. fol. 413. ad An. 1621. Ecclesiasticorum petulantibus vexa-

vexationibus palam imputat. Proindè, nisi fortè gemina fata hæc Provincia experiri debeat, cui multi inhiant leones, licet nullibi Major ei libertas qvàm apud Poloniæ Regnum inveniri possit, nihilominùs tot damnis & injuriis Privilegiorum suorum exacerbati animi Nobilium & Civitatum, facilè occasionem flammæ quaqua excitatæ concipere possent. Quod periculum non alienigenæ, dignitatum Secularium & Ecclesiasticarum occupatores, non quisquam, nisi verus indigena & degens incola atque civis, verâ sollicitudine curat, nec percurare potest.

Denique pag. 40. Bajerskius, vir sapiens & patriæ amans, Statusque gnarus, bonam cæteris Nobilibus exposuit animadversionem, dicens: *In Prussiâ planè alia jura & conjunctiones inter Equestrem & Civilem Ordines sunt, quàm in Poloniâ. Hìc enim sicut Civitatibus Equestris Ordinis ordinata potestas agendi & consulendi utilis, ita vicissim Equestris Ordinis in securitate & præsidio Civitatum maximè interest, ideó alter alterius onera invicem portare debent. Namque Civilis Ordo cum Majoribus nostris, in unione suâ, Jura & libertates has sangvine suo acquisivere: ideò alter alterum, per conscientiæ & salutis Provinciæ hujus vinculum, deserere non potest. Quicunque aliter dicit vel opinatur, iste Statum Prussiæ non intelligit.*

(6) DISCURS SZLACHECKI O POBORCACH Y PISARZU SKARBU ZIEM PRUSKICH Anno 1650. typis impressus. Hoc Scripto Author anonymus abusus Collectorum contributionum publicarum, & Notarii thesauri Prutenici taxat; Et ad correctionem eorum, *cum publicis privata crescant æraria damnis*, vult ut secundum constitutiones Regni, Collectores non sint simul deputati, sive Nuntii ad conventus, tenore Constit. 1631. fol. 34. Neque sint de toto Palatinatu, sed de singulis ejus districtibus singuli; Ratiocinia sua statim â quieta-

tione Thesaurarii originaliter ad acta Castrensia offerre pœnaliter adigantur, juxta Constit. 1616. Regestra verò eadem, secundum Constit. 1565. fol. 122. componant, grossos autem suos â quolibet floreno cum Notario thesauri æqualiter dividere cogantur. Denique sint jurati, secundum fere formam universalium Anni 1628. De Notario denique thesauri Prussici vult: Ut tenore Constit. Anni 1616. fol. 6. â Thesaurario salarium habeat, non ab ærario publico quicquam expectet, neque licentiam habeat expensas ullas ratiociniis publicis inscribere, sed pro dietis & itineribus habeat cum omnibus Collectoribus partem suam de grossis. Pro quietationibus nihil extorqueat, denique non admittatur ad reddenda ratiocinia, neque toleretur nisi juratus.

(7) *Dissertatio Juridica de Jure Indigenatus*, in Academiâ Regiomontanâ, Præside Carolo Friderico Lau, D. & Prof. respondente Johanne Treuge, nunc Pro-Consule Mariæburgensi Anno 1685. In quâ methodo ex regulis Academicis consvetâ, de Indigenatus origine, etymologiâ, significatione variâ, definitione, divisione, effectibus, commodis & incommodis, secundùm Europæarum gentium mores, modis denique acquirendi Juris istius, & rursùs amittendi, Jure Justinianeo perpetuò, Polonicis & Prutenicis parcè allegatis, scholastice magis quam politice, theoreticè quàm practicè, ex fundamentis & praxi Jurium Prutenicorum verò, atquè de actis circà hæc Jura Publicis, penitùs non tractatur. Ideò ad Illustrandum Jus Indigenatùs Prutenicum nihil omninò facit.

XX. *Discursus de re monetariâ Regni Poloniæ*, ostendens damna enormissima ex vilioribus monetis novis, argenteis & cupreis, eorumque remedia ad trutinam Serenissimæ Reipubl. Polonæ, mente bonâ sincerâque conscriptus Anno 1665.

ty-

typisque editus: Idem discursus lingvâ Germanicâ Anno eodem impressus.

Authorem hujus quoque Scripti, Michaelem Behm Silesium, Cos. Ged. agnoscit Schediasma Hoppii pag. 101. Qui zelans immensa damna, ex imminutione monetæ, fraude Monetariorum, & avaritia paucorum Ministrorum ærarii publici, honesto necessitatum Reipubl. prætextu, introducta, in tabulis evidenti calculo demonstravit: Privatos quidem incolas, per *Orthones Lituanicos*, No. 16. *per Bidgostienses* No. 20. *per sex grossales* No. 23. *per florenos dictos Tymphones* No. 60. *& per solidos cupreos in Poloniâ cusos* No. 85. *pro centum perdere.* Publicum autem ærarium in vectigalibus & tributis, pro portione summarum magnarum inde provenientium, ante omnes privatos maximoperè, vilitate monetæ se ipsum defraudare, commercia aliò averti, denique pretia rerum immensùm augeri.

Primam autem causam tantorum damnorum Author rectè imputat Regibus & Principibus, Statibusve illis, qui lucro apparente inescati, perpetua damna innumerabilia, per corruptionem talem Monetæ, subditis, & posteritatis suæ ærario infligunt: Cum tamen character Principum nummis impressus ad excludendas fraudes privatorum inventus sit, non ut inde lucrum capiant; hoc enim ubi fit, non potest nisi magis magisque deterior fieri moneta, unde rerum pretia & commercia turbantur, & paupertas universalis introducitur. Certe infelix illa mixtura & corruptio monetæ argenteæ, quæ cum initiis Seculi XIV. demùm cœpit, ac litium forensium tricæ, occulta sunt Regnorum flagella, quibus pro peccatis incolarum, tanquam continuis belli plagis, depascuntur.

Celeber ille Copernicus in consilio suo scripto, de melioratione monetæ, quod Ordinibus Prussiæ Polonicæ, in conventu

ventu Graudentinensii Anno 1522. obtulit, omnem culpam tot immensorum damnorum, lucro illi apparenti Principum vel Statuum veris argumentis imputavit. Iniquo tamen errore Civitatibus Prutenicis imputavit, infra valorem ordinatum ab illis monetam factam fuisse, ideò privilegiis monetandi privandas, contendit. Et Schützius Chron. fol. 480. bonum ac justum conclusum Ordinum istius Conventus refert: *Pro fundamento in negotio monetario supponendum esse: Quod in cudendâ monetâ, siquidem patriæ salus, non interitus obtineri debeat, penitus nullum lucrum respiciendum fore. Quo igitur magis valor monetæ intrinsecus ad valorem metalli, quo emitur, propius accedit, eo justior moneta, pretia rerum æqua, & immutabilia, commercia cum exteris & indigenis facilia atque florentia esse oportet.* Ad quem Statum reducendi corruptam monetam Regni Poloniæ, Author hujus Scripti, bona remedia proposuit. Sed quomodo hominum corrupta natura maximè ex illa ratione in quævis peccata ruit, quod sensuum voluptas, per bonum præsens, voluntatem ad consentiendum inclinet, invalido intellectu, ad bonum verius sed futurum tantum æstimandum: Ita habendi vel necessitas vel voluptas Principes & Status facilè inclinat, ut præsens qualecunque lucrum â fraudulentis monetarum conductoribus, obtentu magni quasi tributi â populo unâ vice extorti, acceptare, quàm incolas & subditos suos perpetuò opulentos, & ad tributa successive expendenda idoneos, conservare malint. Cum tamen imminutio monetæ majori damno Provincias flagellet, quàm aut gravissima tributa aut quodvis bellum. Quod Author hic prudenter probavit: Utinam Reges & Principes terræ, Statuumve Archontes, talia audirent & attenderent, neque in moneta cudendâ ad damnosissimum illud Signorag-

gio

gio ſeu lucrum regale, deprædatoribus publicis aurem accommodarent!

(2) CONSIDERATIO QVÆSTIONUM, IN REGNO POLONIÆ MOTARUM SUPER RE MONETARIA (1) Unde pernicioſa valoris monetæ extrinſeca auctio orta, & quâ ratione ea antehàc ex parte ſit cohibita? (2) An reductio majoris monetæ Reip. conducat an noceat? (3) Quomodò impoſterùm ejusmodi auctio cohiberi poſſit? (4) An nova moneta, & qualis cudi debeat? Item appendix, quâ (5) quæſtio diſcuſſâ, an Reip. Poloniæ proficuum, & ſine damno Provinciarum fiat, ut præter intertrimentum & ſumptus monetarios, inſuper notabiles obventiones ærario Reſp. lucrari poſſit? modò vilior moneta, quàm Anno 1663. lege comitiali juſſum, cudatur?

Hoc Scriptum circa Annum 1640. tempore Vladislai IV. Regis vulgatum, & â fautore monetariorum compoſitum fuiſſe, ex circumſtantiis, & vel ex eo patet; quod damna ex auctione Monetæ, non Officinis Monetariis, ſed Mercatoribus, qui lucri ſui cauſâ deteriorem monetam aliunde invehunt. e. g. taleros Leoninos, florenos & ſolidos Campenſes, item Ortones, & Argenteos Sileſios, proque iis meliorem evehunt. Undè hic patronos monetariorum inconſideratè concludit: Minorem monetam adeò vilem, cum lucro aliquo ærarii publici cudendam eſſe, ut extraneis vileſcat, neque appetitum lucri evectionis moveat. Quod per appendicis appendicem, adverſus epiſtolam Nobilis Pruteni ad Equitem Lituanum tunc vulgatam, ſeriò defendit. Quæ &ſi injuſtè & ineptè dicta ſint, nihilominus pernicioſo Conſilio, quod Anno 1659. & ſequenti 1663. Ordines Poloniæ, vel potius eorum Commiſſarii, prætextu neceſſitatis publicæ, privato Magnatum

quorundam lucro, invito licet Rege, ad cudendos solidos Cupreos iniere, viam præstruxerunt.

(3) *Brevis & perspicua Deductio damni, ex varia Moneta, quæ nunc in Regno Poloniæ cuditur, præprimis ex solidis illis cupreis dati, cum refutatione Scripti Polonici de solidis, edita* Anno 1661. Et hocce scriptum simplicissimis sed evidentibus rationibus immensa damna, privatorum paucorum magis quam Reip. lucra, nequitias fraudulentas Officinarum Monetariarum Conductorum exponit, & sophismata atque falsa ipsorum præsupposita resolvit. Unde pretia rerum omnium, item Monetæ aureæ atque argenteæ exoticæ valorem auctum, meliorem verò vetustiorem monetam Polonicam & Prutenicam, penitus perditum iri veraciter prædixit.

Neque enim demonstrationes sapientes bonorum virorum quicquam effecerunt, quin adhuc pejor hactenùs moneta cusa, aut aliundè invecta, miseros incolas in damno valoris monetæ & pretiis rerum tantopere auctis, emungat, ut inde universalis egestatis causa proxima, justius quam à cæteris omnibus peti possit. Probat enim Author hujus Scripti, quod in sexgrossalibus No. 28. in Trigrossalibus No. 57. jam illis temporibus cusis (qui hodienùm adhùc pejores cuduntur) in cupreis autem solidis Polonicis, quibus & Prutenici vilitate jam proximè accedunt, No 85. pro centum damnum insit.

XXI. REINHOLDI KURIKE *Secretarii Gedanensis Jus maritimum Hanseaticum* Hamburgi Anno 1667. editum. Nempè Jus maritimum à Systemate Civitatum Hanseaticarum Anno 1614. Lubecæ (antiquiori Ordinatione navali suâ revisa & correctâ) pluribus titulis & articulis auctum & editum, Kurike perpetuo commentario illustravit, & ad usum Juris peritorum, rationibus ac decisionibus Juris Civilis Romani, &

non-

nonnullorum populorum maritimorum additis, aptavit. Quo labore negotiis maritimis, in Civitatibus per maria mercantibus sæpissimè occurentibus, profuit.

Licet Jus hoc, ab eo tempore quo Systema illud Civitatum Hanseaticarum, per potentiam Regum & Belgii, quibus olim Societas hæc emporiorum mari formidabilis facta fuit, atque per decrementa præcipuarum Civitatum, Lubecæ, Stralsundi, Bergæ, & Narvæ, uno fere abhinc Seculo resolvi & cessare cœpit, non plus authoritatis, in decidendis causis maritimis jàm obtineat, quàm Civitas quælibet illi tribuere velit.

XXII. JOHANNES CASPARUS VENATOR, D. Consiliarius & Sacerdos Ordinis Teutonici Margentheimensis, Anno 1680. typis Noribergensibus *Historiam Ordinis illius Mariani*, lingvâ vernaculâ edidit. Author ipse in præfatione suâ ingenuè fassus, se historiam hanc ex Scriptoribus Prutenicis tantùm collegisse, nihilominùs imperfectam, nec satis elaboratam esse.

Cui utut in titulo secundo multa singularia, & antehàc nunquàm publicata documenta, ex celebrioribus bibliothecis & archivis accessisse glorietur: Nihilominus hujusmodi magnalia, præter relationes aliquot ceremoniarum, aut actorum pro Ordine illo in Comitiis Imperii, nusquàm in libro apparent. Imò præter Librum Ordinis, nulla antiqua Scripta Ordinis Teutonici, neu ipsum Dusburgium sedulò legisse Venatorem, aliquot loca, quibus in hunc Scriptorem impegit, persuadent.

Jus verò Ordinis illius ad Prussiam argumentis adeò obsoletis & frigidis evincit, ut plus ad recuperanda bona Templariorum vel Johannitarum Ordinibus, adversus Reges Eu-

Europæ, aut Turcarum Sultanum, quàm Teutonico, ad restitutionem Prussiæ contra Poloniæ & Prussiæ Reges, allegari mereantur.

Porrò concisa illa narratio nihil præter vulgo ubique nota affert, omissâ omni inquisitione veritatis; unico loco de Henrico Comite ab Hoënlöe, Magistro Generali excepto, in quo Hartknochium frigidiuscule refutare conatur. Nusquàm facundior quàm persuadendis superstitionibus & prodigiis Ordinis, quæ ipsis sapientioribus Catholicis fastidium movent. Idem in asserendis virtutibus & justitiâ sui Ordinis nimius est; Polonis iniquior, sed Cromeri & Sarnicii mordacitate provocatus.

Dum autem adulationi suorum litat, sæpè contrariis rationibus seipsum destruit. Sic Alberto & Gothardo Magistris ultimis Prussiæ ac Livoniæ, ab Imperio grandia auxilia contra Polonos & Moscovitas oblata fuisse asserit: Nihilominùs affirmare cogitur, auxilia hæc nusquam apparuisse, neque decreta Comitialia ad ullum effectum deducta esse. Item Albertum Magistrum, ait, mox ab ingressu in Prussiam, consilium acquirendi Ducatus Prussiæ jure hæreditario, cum Sigismundo Rege avunculo suo clàm miscuisse: Sed iterum sui oblitus, Albertum promissum à fratre suo Anno 1512. Regi homagium, tanquàm se inscio concessum, rejecisse, causatum, se duobus Dominis Cæsari & Regi jurare non posse, fatetur. Denique post narrationem belli, contrà Polonos fortitèr ab Alberto gesti, subdit: *Regem* (à quo omni dubio procul consilium Prussiæ, per secularisationem ab inquieto illo sacro Ordine pacandæ, inscio & plane invito Alberto provenit) *nisi Albertus hæreditarium Ducatus Prutenici feudum acceptaret, nullam rationem compositionis audire voluisse.*

Ni-

Nihilominùs injustissimam ex infenso animo tandèm promit sententiam: *Prussiam, postea quoque Livoniam, nefariè & sacrilegè Ordini ereptas fuisse.* Quæ conclusio cum relatione necessitatum, quibus Magistri illi Ordinis diu luctati sunt, pessimè cohæret. Neque enim sanctius inter homines bellorum & pacis Jus est, quàm Necessitate inevitabili extortum. *Necessitas*, inquit Seneca, *maximum humanæ imbecillitatis patrocinium, omnem legem humanam frangit, & quicquid facere coegit, justo & æquo defendit.* Lib. 4. Controv. 27. & ibid. excerptis. Ideò ab ipso Venatore confessa Cæsaris & Imperii derelictio, & in præstandis auxiliis negligentia, Alberti submissionem voluntati victoris Regis Sigismundi factam, coram Deo & hominibus justificavit.

Quàm indiligens quoque fuerit Historicus Venator, spissi errores Geogrophici arguunt: qui pag. 66. & 82. oppidum Brandeburgum, ad Oderam collocat; & Albim cum Vistulâ & Nogato fluviis in Prussiâ, aggeribus â Mangoldo de Querfurt circumductos fuisse asserit. Quodsi non Albim Germaniæ, sed Elbingum rivum intellexit, etiam falsus est. Nam aggeres ad Elbingum nulli unquam congesti fuere; sed neque die Elbe/ verum der Elbing scribere debuisset.

Proinde non fictâ modestia, in ipso initio, sed imbecillitatis suæ conscientiâ fassus, se virum in Historiâ seculari parùm, in Cosmographia minus, in rebus Politicis penitus nihil versatum & expertum esse; sic maluit culpam deprecari quàm culpâ vacare; & venia, quam illa suâ confessione petiit, omninò ei danda, si decreto Amphyctionum coactus scripsisset: Quemadmodùm Cato Albinum Historicum salse risit, Macrobio in Præfat. L. I. Saturnal. Gellius Noct. Att. lib. 2. cap. 8. &

Plutarcho in Catone referentibus. Ecquis verò hunc, vitii sui confessum, ad scribendum perpulit?

Cæterùm historiam hanc (quam Compendium aliquod ex Annalibus suis, quos Latinè usque ad Annum 1414. Venatorem collegisse, sed nunquam edidisse, Hartknochius in Catalogo Scriptorum Vet. & Novæ Prussiæ præfixo, ipsius testimonio probat, excerptum esse conjicio, quia lectorem ubique ad annales suos nunquam editos remittit) cum Alberto ultimo Prussiæ Magistro, finit, sed succedentes in Germaniâ Magistros breviter usque ad Annum 1595. enumerat, sequentes usque ad ætatem suam omittit.

Res Livonicas prolixiùs ex Russovio & Bredenbachio exscripsit, adjectis legationibus, quibus Magistri Germanici, pro recuperandis Prussiæ & Livoniæ Provinciis irrito successu laborarunt. Vir cætera bonus, & in Religione suâ pius hic Venator apparet fuisse; sed inter Historicos ignobiles & infimi Ordinis numerandus.

XXIII. JOHANNIS CHRISTOPHORI HARTKNOCH *Historia Ecclesiastica Prussiæ*. Preusche Kirchen-*Historie*, vernaculà VI. Libris Thorunii typis Anno 1686. edita. Opus hoc iterùm de magnâ Hartknochii industria & judicio optimo testatur: Tanto majori desiderio eruditorum exceptum, quod ante illum, universim circà gesta in Prussiâ Ecclesiastica, plenam historiam nemo meditari ausus fuerit. Utinam tali & tanto viro corporis vires animo pares fuissent, & vita longior! Omni enim dubio procul, cum annis, quos post finitum hocce opus mox finivit, & hoc Corpus Ecclesiasticæ historiæ nostræ, & plura alia omnibus numeris absoluta, revisione diligenti perpolita reliquisset. Sed sic quoque hoc,

&

& cætera Hartknochii opera lucem historiæ Prutenicæ magnam affundunt, nec ullum doctum lectorem refugiunt.

XXIV. JOHANNES GOTSCHED, Med. D. & Prof. Regiom. secundum Catalogum olim à Johanne Lœselio, Med. D. editum *Floram Prussicam, seu Historiam plantarum in Regno Prussiæ, sponte nascentium* Anno 1703. typis cum iconibus publicavit. De hoc libello, quia ad historiam Prussiæ naturalem pertinet, nemo dubitabit huic quoque Catalogo inserendum fuisse.

Sed cum in hoc genere experimentali nemo solus sapiat, & à Botanices amatoribus quotidie plures plantæ exquirantur, necessariò huic opusculo annectendum est Scriptum à Georgio Andreâ Helvingio, Pastore Ecclesiæ Angerburgensis in Prussiâ, titulo *Floræ Quasimodogenitæ*, cum præfatione eruditâ, & ad notitiam Historicorum naturalium Poloniæ admodum utili, Johannis Philippi Breynii, D. & Medici Gedanensis, typis Gedani Anno 1712. editum. In quo præfatus Helvingius & Breynius, omissas in Florâ Prussicâ plantas, item errores nonnullos enumerarunt, correxerunt, & Florilegium ad clima Prutenicum accomodatum annexuerunt, itaque Floram hanc sedulitate suâ illustrarunt. Cujus operæ Judicium penes artis gnaros esto.

XXV. JACOBUS HENRICUS ZERNIKE, Scabinus Thoruniensis, ibidem Anno 1711. typis publicavit *Historiæ Thoruniensis naufragas tabulas*, quas lingvâ patriâ *Nucleum Chronici Thoruniensis* appellavit. Cui præmiserat enumerationem plagæ pestilentialis quoties Thorunium passum est, ab ipsis suis initiis. Anno 1710. Item *Obsidiones ejus quatuor Sveticas*, ibidem Anno 1712. Denique eodem Anno addidit,

Catalogum Literatorum & Magiſtratuum Thorunienſium, **Das gelehrte und geehrte Thoren.**

Author in præfatione prudenter faſſus, ſe non præſumpſiſſe hiſtoriam plenam patriæ ſuæ, ſed indicem tantùm rerum memorabilium publicare, quod rebus dignis & indignis una mixtis, prout Schediaſmata collecta ipſi ſuppeditarunt, præſtitit. Equidem ab Origine Thorunii usque ad finem Seculi XVI. res Thorunienſis Civitatis publicas perpetuò ex Schützio & ejus Continuatore, atque Hartknochio non indignas lectu, collegit.

Abhinc privatas Schedulas civium ſuorum ſequutus, præter eventus bellorum, vocationes & obitus Eccleſiæ atque Curiæ Miniſtrorum, vix quicquam digni breviter attigit; Interſparſis, ad complendum volumen vulgaribus aut ridiculis caſibus e. g. de carnifice, caput bigami ineptè amputante; de ancillâ, è puteo proſpere extractâ; de ſponſo nuptiarum die ſubitò mortuo; de veneno viduæ aurifabri imprudenter hauſto; de Lanione barbam prolixam Polono duobus bobus vendente; de ſolenni pompâ fabrorum patibulum Civitatis reficientium; de ſue pro crimine vivâ defoſſa, & hoc genus multa. Quorum loco vir, omnibus qui eum norunt, ſapiens & literarum amans prædicatus, ſi cum Ephoro Cumæo Æolico, deficientibus Annalibus, non inveniens quod in laudem patriæ hiſtoriæ ſuæ innecteret, hæc tamen verba, in gratiam ejus: *Ea tempeſtate Cumani quietem agebant*, prout Strabo lib. 13. de eo refert, intercalaſſet, idem præſtitiſſet. Aut ſi ordinationes pias & utiles Magiſtratûs Thorunienſis, quas ſæpè laudat, inſeruiſſet, operam utilem abſque nauſeâ impendiſſet. Usque adeò non omnia contingentia apta ſunt materia ad hiſtoriam. Interìm in hâc penuriâ Hiſtoricorum, qualemcunque diligentiam, quâ

res

res patriæ, præſertim illuſtris & antiquæ, qualis hæc Civitas Thorunienſis eſt, poſteris conſervare viri boni aggrediuntur, laudandam, & ex ſpinis â Scriptoribus ſedulò collectis, flores colligendos eſſe cenſeo.

XXVI. NICOLAUS COPERNICUS, Thorunienſis, Canonicus Varmienſis, â docto Johanne Regiomontano Boruſſo moriente ſibi traditâ reſtaurandæ Aſtronomiæ lampade, Matheſeos alumnus, tandèm circa Annum 1543. ætatis ſeptuagenarius, Opus hoc multarum obſervationum & laborum, quod ASTRONOMIAM INSTAURATAM appellavit, enixus; ſed eodem anno mox fato functus, editionem diſcipulo quidèm ſedulo, Joachimo Rhetico, ſed hic Typographo & Correctori Noribergæ ineptis, reliquerat. Nec in univerſa patriâ, præſertim in illuſtri Collegio Canonicorum Varmienſium, talem theſauri hujus habuit æſtimatorem, qualem ſeſe, 74. annis poſt, Nicolaus Mulerius, Matheſeos Profeſſor Groningenſis, immenſo labore â mendis & erroribus, præprimis numerorum, purgatum opus, typis Amſtelodamenſibus Anno 1617. perfectè & nitidè Orbi literario exhibens, præſtitit.

Communi antiquâ lyrâ oberrans chorus Mathematicorum diu Copernicum poſt fata objurgavit, quod Sphæræ cœleſtis diſpoſitionem ab antiquis Philoſophis & Aſtronomis, præſertim Ptolomæo traditam, invertere, ſoli centrum univerſi, & terræ non ſoli motum diurnum aſſerere, obſcuras & abſurdas unius vel duorum ex Philoſophis opiniones amplecti, & ipſius Sacræ Scripturæ oraculis contradicere auſus fuerit. Enimverò ipſe Copernicus in præfatione ad Paulum III. Pontificem, & in Præmonitione ad Lectorem, hanc de revolutionibus Sphæ-

rarum mundi, etsi à multitudine doctorum multis seculis oppressam opinionem, egregiè tuitus est.

Quod scilicet Mathematicis cæteris omnibus ratio subducendorum motuum non constet, unde nec de solis & lunæ motu certi, anni perpetuam magnitudinem demonstrare, nec excogitatis homocentris vel eccentris & epicyclis quæsita assequuti, tandem primis principiis de motus æqualitate contraria admittere coacti fuerint: Denique, quod primarium est, Universi formam & partium ejus symmetriam, ex concessis suis non potuerint colligere. Similes ei, qui membra quædam corporis humani aliundè, optimè quidem, sed non unius corporis comparatione symmetricâ, depicta sumit, nullatenùs sibi cohærentia, ut monstrum quàm homo magis ex illarum compage exhiberetur.

Quæ difficultates Copernici positione motus terræ, & ad eum collatione motûs reliquorum siderum, atque supputatione pro cujusque sideris revolutione, egregiè tandem sublatæ sunt: usque adeò, ut non modò illorum phænomena inde sequantur, sed & orbium omnium Ordines, magnitudines, & cœlum ipsum hæc opinio ità connectat, ut in nullâ sui parte possit transponi aliquid, sine reliquarum partium ac totius universitatis confusione.

Porrò hæc quoque Copernici ratiocinatio apprimè oppugnatoribus doctrinæ ejus notanda est: Quod, cum Astronomo competat, historiam motuum cœlestium diligenti observatione colligere, sed quia causas earundem veras immensum â sensuum judiciis remotas, nullâ ratione assequi possit, qualescunque excogitare & effingere cogitur, quibus suppositis, iidem motus ex Geometriæ principiis, tàm in futurum quàm in præteritum, rectè possint calculari. Neque enim necesse est eas hypo-

hypotheses esse veras, imò ne vero similes quidem: sed hoc unum sufficit, si calculum observationibus congruentem exhibeant. Satis autem omnium concessione doctorum pateat, apparentium inæqualium motuum causas Astronomiam penitùs & simpliciter ignorare, & si quas fingendo excogitet, nequaquàm in id excogitat, ut ita esse cuiquam persuadeat, sed tantùm ut calculum rectè instituat. Hinc sequitur, quod & ipse Copernicus fatetur, hypoteses tàm in hanc suam de terræ motu, quàm veterem opinionem contrariam, non subjiciendas esse Philosophorum, vero similia quærentium, disputationi (quæ veritas in hâc disciplinâ nulla ab homine, nisi revelatione Dei solius expectanda est) sed ideò ab Astronomo arripiendam, quod comprehensu facillima, & ad calculum de apparentiis & motibus siderum, præ omnibus aliis, hactenus excogitatis, optima, imò admirabilis sit. Qui vera & certa ab Astronomiâ, absque suppositis talibus, expectat, cum ea nihil hujusmodi præstare possit, hic si in alium usum ficta pro veris arripiat, stultior, inquit, ab hâc disciplinâ discedit, quàm accessit.

Hæc ego ipsius Copernici argumentis præmonere volui, ne gloriosa tanti viri memoria, apud ignaros principiorum Astronomicorum, sine culpâ ejus vexetur. Altius in hæc docta Mathemata, artis ejus rudis, non descendo, ut quæ Copernicus Mathematicis scripsit, eorumque judicio & experientiæ decidenda submisit.

Cæterùm hic tantus Vir, quem Tycho ille magnus Astronomus, incomparabilis viri elogio honoravit, quo doctus Nicolaus Mulerius, post Ptolomæi tempora, nullum excellentiorem extitisse judicavit, â quo Astrorum scientiæ major facta sit accessio, nullo honoris monumento, â Venerabili Capitulo

pitulo Varmiensi posteritati commendatus, â nemine vitæ & mortis parentatione laudatus, adeò ut nec locum sepulchri Domini Varmienses sciant, & nisi vir privatus, nomini huic famigeratissimo apud exteros, Thorunii tabellam cum effigie in Templo suspendisset, nihil in Prussiâ memoriam ejus conservavisset. Quam ingratitudinem Hartknochius Vet. & Nov. Prussiæ pag. 370. jàm exprobravit. Licet enim Copernicus, vir pius juxtà ac doctus, suâ scientiâ non fuerit inflatus, humilis & gloriæ non appetens, quod in brevi vitæ ejus descriptione Mulerius laudat: nihilominùs vel propterea ipsius conterranei culpandi, quod modestiam viri optimi suis officiis privaverint.

XXVII. JOHANNIS REGIOMONTANI *tabulæ directionum & profectionum, totam rationem primi motûs continentes &c.* Wittebergæ denuò Anno 1606. editæ. Fuit hic Regiomontanus Borussus, in arte Astronomicâ celeberrimus, quam in Academia Viennensi docuit, tandèm ab Archi-Episcopo Strigoniensi patrono suo, cui hoc opus quoque dedicavit, in Hungariam evocatus, laborem componendi tabulas hasce, quas horrendum Astrologorum scopulum vocat, & retia talia, quibus nemo omnium sese satis expedire possit, perfecit.

Nimirum quousque observationes Astronomorum ad suum usque ævum, absque telescopiis nondum inventis, pertingere potuerunt, suis & antiquorum excogitatis hypothesibus, Regiomontanus progressus, opus suum superstruxit. Cujus perfectionem, Anno 1477. mortuus, Copernico, tunc jàm quadrimulo, populari suo, tanquam clarissimo successori reliquit.

XXVIII. ERASMI REINHOLDI, *Salfeldensis Borussi, Prutenicæ tabulæ cœlestium motuum*, Wittebergæ Anno 1585. editæ. Quod Regiomontanus, ante Copernicum, circa mo-

motum primum machinæ universitatis, ab ortu ad occasum tentaverat, hoc Reinholdus jam hypotesibus Copernici innixus, collatis tamen cum Ptolomæi & Hyparchi observationibus, quoad alteram Astronomiæ partem, secundum nempe motum siderum & orbium cœlestium, quo primo obnituntur, & ab occasu ad ortum feruntur, propterea aggressus fuit, quod numerorum Sphalmata in illâ primâ editione Copernici, quam demùm Mulerius in secundâ editione correxit, perpetuam offensionem arithmeticam facerent.

Proindè omnes Canones revolutionum orbium cœlestium sub calculum revocans, quia Astronomiæ perfectio, non tam exquisitis hypothesibus excogitatis, quàm calculi certitudine innititur, Opus tandem perfecit: et quia Professor Matheseos in Academiâ Regiomontanâ fuit, Domino ac Nutritio suo, Alberto I. Duci Borussiæ cum epistolâ dedicatoria, die 18. Julii Anno 1551. subscriptâ, obtulit. Meminit quoque in præfatione ad lectorem Commentarii sui in opus revolutionum Copernici, quem non habeo, & cujus sit utilitatis simul cum hisce tabulis, Astronomis judicandum relinquo.

PRUTENICI SCRIPTORES
IN OCTAVO ET MINORI FORMA.

I.

PAULI SCALICHII, Comitis & Dynastæ Huniorum, Marchionis Veronæ, Beneventi, Samnitum Ducatûs, & Viroviticæ hæredis, Likæ, Zagoriæ, Bistriciæ, Peilstenii, Zkradini &c. tum & Creutzburgi in Prussiâ Domini,

Satyra Philosophica, sive Miscellanea Physica & Metaphysica, Regiomonti Anno 1563. impressa. Quibus *Apologia ejus* accessit, in qua ex literis Cæsaris, Regum, Principum, & doctorum virorum testimoniis, tum vitæ suæ ab incunabulis narratione, evincere voluit, genus suum à Scaligeris illis famosis, per matrimonia Regibus & Principibus pluribus Europæ cognatis, descendere.

Namque ex historiâ Prutenicâ illius temporis constat, Albertum Ducem I. ætatis imbecillitate, ab hoc præcipuè Scalichio, homine Italicis artibus imbuto, deceptum, ultimis vitæ suæ annis, multa iniqua & Privilegiis indigenarum contraria, jussisse. Adeò ut ad querelas Ordinum Prussiæ Orientalis, Commissarii Regis Poloniæ Anno 1566. ut motus civiles inter Ducem & Ordines sedarent, tribus Scalichii asseclis, Funccio, Horstio & Snellio, criminis Statûs publici turbati reis, capita amputari, & omnia vitia regiminis in pristinam orbitam reducentes, mandata regia exequi curarent; Scalichium verò absentem publico diplomate Regio proscriberent. Ille enim paulo ante, post tot inter Ducem & Ordines Prussiæ excitatas discordias, atque apologiâ suâ Nobilibus Prutenis apud Regem (quâ genus suum & causam probasse sibi visus) relictâ, obtentu legationis in Galliam, tanquam filiam Regis Duci juveni, Alberto Friderico, procaturus, secesserat.

Hic Scalichius tandem in Prussiam redux, Romano-Catholicis iterùm reconciliatus, â quibus olim secesserat, Gedani Anno 1577. exul mortuus, & apud Dominicanos sepultus est. Vid Hartknoch. Hist. Eccles. L. 2. C. 4. §. 10. Versipel-

pellem fuiſſe ſycophantam, ſcripta piorum virorum illi oppoſita, titulique ſubreptitiè, ad oſtentationem ſicut criſta verſicolor ſibi aſſuti, docent.

II. MANUALE PRUTENICUM, *ſive repetitio Corporis doctrinæ Eccleſiarum Prutenicarum, commentario explicata*: præmiſſâ diſſertatione procemiali hiſtoricâ, de *Statu Religionis in Pruſſiâ*, ab ipſis primordiis idololatricis incolarum, usque ad Annum 1626. a COELESTINO MISLENTA, D. & Prof. Theologiæ Regiomontano, ibidem typis Anno eodem editum.

In hoc libello Mislenta cauſam puræ doctrinæ, Auguſtanæ Confeſſionis, zeloſe egit, ſtatum & pericula religionis ac Eccleſiarum Prutenicarum cordatè explicavit: Ordines autem Pruſsiæ, quibus opuſculum hoc dedicavit, de curatiori ſolicitudine & vigilantiâ, circà conſervationem unius veræ & privilegiatæ religionis, liberè monuit.

Corpus autem doctrinæ Prutenicæ Anno 1567. â D. Morlino & D. Chemnitio repetitum, in hoc Manuali, tantùm quoad generalia prolegomena, didacticè illuſtravit. Commentarium ſpecialem, ad articulos ejusdem repetitionis Corporis doctrinæ, poſtea in publico Collegio Studioſis Theologiæ prolixius explicavit. Diſſertatio autem procemialis, quia multa de Pruſſorum idololatrico cultu, cæteraque antiquitatis Prutenicæ ſpicilegia, ex Chronicis contexuit, præcipuam cauſam habendi hunc librum Doctis præbet.

III. Magister PHILIPPUS HARTMANN, *de Succino Prutenico*, Physicam & Civilem Historiam, typis Francofurtensibus Anno 1677. edidit. In quâ qvicquid de loco & materiâ generationis, modo piscandi aut effodiendi, copiâ, pretio, naturâ, & qualitatibus succini, peculiaris illius gemmæ Prutenicæ, apud vetustiores Scriptores, Medicos & Historicos, nempè Aurifabrum, Gœbelium, Wigandum, & alios legit, aut ipse inspectione locorum, atque experimentis Physicis indagavit, congessit, & cum orbe erudito communicavit.

Ad commendationem hujus operis sufficit elogium, quod ipsi vir eruditus, & judicio in Historiâ Naturali acri, Johannes Philippus Breynius, Doctor & Medicus Gedanensis, in Præfat. ad Floram Prutenicam Quasimodogenitam Helvingii, posuit: *In hâc Historiâ, dicens, si Hartmannus veram succini originem & generationem (rem in mundo subterraneo, cum tot aliis â naturâ occultè præparatam) non exhauserit, certè omnium vero simillimam & maximè plausibilem de eâ fovet opinionem.* Proindè quæ nunc ab aliis de succino disputantur & scribuntur, ferè ex Hartmanno excerpta, novis tantùm verbis vel experimentis illustrantur. Nec quantum scio, quidquam meliùs rationibus Hartmanni â quoquam accessit.

IV. *Næniæ Pontificis, de Jure Reges appellandi, auctore Johanne Francisco Albani* (qui fuit Johannes Petrus Ludewig, D. & Prof. Hallensis Academiæ) Liber Diplomati Papæ Clementis XI. (potius Brevi sive Epistolæ ad Regem Galliæ scriptæ) quo Anno 1701. Regum supremam dignitatem in Rege Prussiæ oppugnavit, oppositus, & Anno 1706. typis editus.
Con-

Constat libellus hic quatuor capitibus; Nimirùm Pontifices semper jacturam fecisse, quoties titulos dignitatemque Principibus disputaverint. Regales honores â Pontifice nec peti nec impertiri posse. Rationes scriptorum Pontificiorum, quibus Jus Reges appellandi Pontifici Romano vindicare satagunt. Denique in ipsum hoc Diploma, sive Breve Pontificis articulatim inquiritur, & ostenditur: Omnes Reges Catholicos imprimis hoc fastu Pontificis vehementer offendi. In quibus ex historiâ omnium Seculorum, ex Jure divino, publico Regnorum Europæ, ex sententiis Cæsarum, Regum, Principum, & doctorum virorum, Romano-Catholicorum, denique rationibus congruis deduxit: Regias & alias dignitates â Deo & summâ potestate cujusvis Regnantis, consensu populi, cui imperat, parari, nec ab ullo alio homine conferri. Ad Imperatores tamen pertinere, tanquàm prima capita Christianorum, exemplum cæteris Regibus præbendi, & novum Regem agnoscendi, idque societatis, quæ inter summos Principes est, postulare rationem, non verò Majestatis alicujus superioris in Reges prærogativam, ut qui ob supremam potestatem, quâ pollent omnes, pares sunt. Quam sententiam quàm plurimis exemplis probavit. In fine, Illustris cujusdam viri brevis refutatio ejusdem Diplomatis Papalis adjecta est.

V. GASPARUS ABEL, Lipsiæ Annis 1710. & 1711. typis excudi curavit: Preußische und Brandenburgische Staats-Historie und Staats-Geographie: Quæ ex amplioribus Historicis ad Statum publicum potentissimæ Domus Brandeburgicæ nunc regnantis, tum ad cognitionem situs & opum Prussiæ, cæterarumque ejus Imperii Provinciarum pertinentia, selectu

 &

& compendio exhibent. Idcircò liber hic, pro bono indice potiſſimarum rerum, ad Pruſſiam & alias Provincias Brandeburgicas, in aliis fuſiùs & ſpecialius pertractatarum ſervire poteſt.

Equidem nihil de Statûs & Provinciarum Brandeburgicarum ratione, præterquàm ex hoc libello haurire, viro negotiis publicis miniſtranti nequicquam ſufficit. Ampliora ei adeunda ſunt volumina Hiſtoricorum & actorum publicorum, præprimis poſt vetuſtiores, ad hanc periodum temporis ſummopere pertinens Samuelis Puffendorffii, viri in orbe laudatiſſimi, vita & res geſtæ Friderici Wilhelmi, Magni Domus Brandeburgicæ Inſtauratoris. Cæterùm pro memoriâ ſublevandâ hocce compendium ſuccurrit: quodſi in nonnullis fallat, ex aliis facile ſuppletur. Iſtis verò delicatis aut otioſis, qui laborioſam lectionem vitantes, ſicut canis Nilum lambendo hiſtoriam prætercurrunt, & talis libellus ad ſuperficialem notitiam, doctamque rerum fundamentalium ignorantiam, ſufficiet.

VI. REINHOLDI CURIKE, Secretarii Gedanenſis, *de Privilegiis Commentarius*, Gedani Anno 1652. typis editus. Non, quod res Prutenicas hic libellus elucidet, ſed quia Author Boruſſus fuit, hìc recenſetur. Prætereà nihil de Prutenicis Privilegiis in eo lector expectet, ſed mera ex Jure Civili Romano, & Doctoribus ejusdem Juris Civilis excerpta theoremata, nullis planè ex Prutenorum Privilegiis, pauciſſimis quoque extraneorum formatis caſibus & eorum deciſionibus. Idcircò neque ad uſum fori adaptatum, nedum ad cognitionem jurium Boruſſiæ, vel aliarum gentium utilem judicabit.

VII.

VII. JACOBI LYDICII, Borussi, *Notitiæ Prussiæ Orientalis delineatio*, Wittebergæ Anno 1677. Exhibet hic libellus brevem Magistratuum majorum minorumque, Judiciorum & eorum Officialium enarrationem. Quæ ab eo tempore multùm immutata, tantùm ad comparationem vetustioris Politici Statûs cum recentiori hujus Prussiæ, aliquando scrutanti Ordinationes Magistratuum & Ordinum valere possunt. Nihilominùs & hæc notitia admodùm illi macra & famelica erit. Quid enim ab homine adeò timido expectes? qui in conclusione plenam de Statu patriæ relationem, arcana Principum & non propalanda aulæ sacra appellat, eoque prætextu torporem suum vel ignorantiam velat. Qui satiùs fecisset, si plane à Scriptione abstinuisset, dum palàm in omnium conspectu efformatam faciem Reipublicæ, tanquàm periculosos & occultos scopulos exhorruit. Quasi non eo ipso inter maxillas admorso & mox abrupto sermone suo, in magnanimum illum & bonum istius ævi Principem, injuriosus, non venerabundus fuerit. Usque adeò Historicus timidus, nec præsentis nec futuræ ætatis laudem præmiumque laboris meretur. Quod de Raphaële Volaterrano Jovii judicium est.

VIII. Beschreibung des Preussen Landes / durch GERMANUM Adlerhold / (quo ficto nomine, nationem & affectum suum ad Principes Germanos Prussiæ Dominos, lectores scire voluit) Francofurti & Lipsiæ Anno 1704.

Est recens Prussiæ universæ Geographica, Politica, & breviuscula Historica Descriptio, quam, sicut in præfatione fatetur, ex Cellarii descriptione Poloniæ ac Prussiæ, satis mutilâ & falsa

tum

tum ex Hartknochii Pruſſiâ Veteri & Novâ hauſit: adjectis rebus in Pruſſiâ, tempore ultimi belli Svetici, atque evectæ Orientalis Pruſſiæ in Regnum, geſtis. In quâ narratione nonnulla craſſè errata, quædam non ſatis explorata poſuit: ſed homini exotico facilè remittenda.

Hìc B. L. finem operis hujus critici facio, plura ad cognitionem Jurium publicorum Pruſſiæ univerſæ, ex collectis ſchedis, imò & nonnulla rariſſima MSpta, aut nunquam edita, aut vix pauciſſimis poſſeſſa, juvandi talium rerum Studioſos cupidine, daturus: ſi ex venditione libellorum jam præmiſſorum, ſumptuum Typographicorum ſine diſpendio recipiendorum, erogator bonum fecerit experimentum. Quod ſi fallat, meliori ævo, magisque gratis hujusmodi ſeveri, ſed in publicum utiliſſimi ſtudii, atque laborum æſtimatoribus poſteris relinquenda.